

Türkiye Cumhuriyeti
Yeni Kentsel Gündemin Uygulanmasına ilişkin
Ulusal Rapor

MART 2021

T.C.

ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI

MEKÂNSAL PLANLAMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Mustafa Kemal Mahallesi Eskişehir Devlet Yolu (Dumlupınar Bulvarı) 9. km. No: 278
Çankaya / Ankara Telefon: +90 312 410 14 87-88

habitat@csb.gov.tr

<https://habitat.csb.gov.tr/>

ISBN YAYIN NO: 978-625-7076-18-0

Ankara, Mart 2021

Bütün hakları saklıdır.

ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI
MEKÂNSAL PLANLAMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ÇALIŞMA GRUBU

Yavuz Erdal KAYAPINAR, Genel Müdür
Ayşe Nazan YILMAZ, Genel Müdür Yardımcısı
Şafak AĞAÇDIKEN, Mekânsal Stratejiler ve Çevre Düzeni Planları Dairesi Başkanı

Dr. Ayşe ÇAĞLAYAN, Şube Müdür V.
Dr. Emrah SÖYLEMEZ, Şube Müdürü V.
Pınar ZORAL, Şube Müdür V.
Dr. Bahar ESER, Y. Şehir Plancısı
Ebru ÖLMEZ, Y. Şehir Plancısı
Tutku KARADOĞAN, Şehir Plancısı
Sevgen SEZER, Şehir Plancısı
Ayşe Gökçe YÜCEL, Y. Mimar
Merve YAZAR YILDIZTEKİN, Y. Şehir Plancısı

KATKI VEREN KURUM VE KURULUŞLAR

- T.C Cumhurbaşkanlığı, Yerel Yönetim Politikaları Kurulu
- T.C Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı
- T.C Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
- T.C Dışışleri Bakanlığı
- T.C Dışışleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı
- T.C Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
- T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü
- T.C İçişleri Bakanlığı
- T.C İçişleri Bakanlığı, İller İdaresi Genel Müdürlüğü
- T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı
- T.C Milli Eğitim Bakanlığı
- T.C Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
- T.C Tarım ve Orman Bakanlığına
- T.C Sağlık Bakanlığı
- T.C Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
- T.C Gençlik ve Spor Bakanlığı
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
- Türkiye Su Enstitüsü Başkanlığı
- Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
- İLBANK AŞ Genel Müdürlüğü
- T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
- T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü
- T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü
- T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, ÇED, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü
- T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Mesleki Hizmetler Genel Müdürlüğü
- T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Genel Müdürlüğü
- T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü
- T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü
- Türkiye Bankalar Birliği Başkanlığı
- Eskişehir Büyükşehir Belediye Başkanlığı
- Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanlığı
- İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı
- Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanlığı
- Marmara Belediyeler Birliği Başkanlığı
- Türkiye Belediyeler Birliği Başkanlığı
- Vilayetler Birliği Başkanlığı
- BM Türkiye Mukim Koordinatörlüğü Ofisi
- UCLG-MEWA

ÖNSÖZ

Yayınlandığı 2016 yılından bu yana Ülkemizin şehirleşme vizyonu ile örtüşen Yeni Kentsel Gündem'in uygulanmasını benimsemekteyiz. Ülkemizde, şehirlerin ve insan yerleşmelerinin kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılınması ile ilgili Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından olan Amaç 11 ve diğer amaçların şehirleşme ile ilgili yönlerinin de hayata geçirilmesi bir öncelik olarak ele alınmaktadır.

Yeni Kentsel Gündem, birbiriyle ilişkili sosyal, ekonomik, çevresel ve mekânsal politikalar ve tedbirleri geniş ve zengin bir kapsamda içermektedir. COVID-19 Pandemisinin dünyayı etkisi altına aldığı bu dönemde, geniş bir kapsama sahip ilerlemenin raporlamasında, her düzeyde tüm paydaşlarımızla, tam ve etkin bir katılım süreciyle Ulusal Raporumuzu tamamlamış bulunuyoruz. Ulusal Raporda, Yeni Kentsel Gündem'in uygulanmasına ilişkin Ülkemizde kaydedilen gelişme, ulusal ve yerel düzeyde yapılan çalışmalar ve uygulama örneklerinin yanı sıra somut izleme göstergeleri ile de aktarılmaktadır.

Önümüzdeki dönemde de düzenli olarak gerçekleştirilecek olan Raporlama süreçlerinde, sürdürülebilir şehirlerin temininde her düzeyde deneyimlerin ve iyi uygulamaların paylaşılacağına ve BM Habitat tarafından kurulan Platform vasıtasıyla işbirliklerinin artarak devam edeceğine inanıyorum.

Murat KURUM

Çevre ve Şehircilik Bakanı

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ

1. BÖLÜM: Sürdürülebilir Kentsel Gelişme İçin Dönüştürücü Taahhütler

1.1. Sosyal İçerme ve Yoksulluğun Sona Erdirilmesi İçin Sürdürülebilir Kentsel Gelişme

1.1.1. Sosyal içerme ve yoksulluğun sona erdirilmesi

1.1.1.1. Yoksulluğun tüm biçimleriyle ortadan kaldırılması

1.1.1.2. Eşit olarak paylaşılan fırsatları ve faydaları teşvik ederek kentsel alanlardaki eşitsizliğin azaltılması

1.1.1.3. Hassas grupların (kadınlar, gençler, yaşlılar ve engelliler ve göçmenler) sosyal katılımının sağlanması

1.1.1.4. Sokaklar, kaldırımlar ve bisiklet şeritleri dâhil olmak üzere kamusal alanlara erişim sağlanması

1.1.2. Yeterli konuta erişim

1.1.2.1 Yeterli ve uygun fiyatlı konutlara erişim sağlanması

1.1.2.2. Sürdürülebilir konut finansmanı seçeneklerine erişimin sağlanması

1.1.2.3. Kullanım güvencesi sağlanması

1.1.2.4. Gecekondu iyileştirme programları oluşturulması

1.1.3. Temel hizmetlere erişim

1.1.3.1. Güvenilir içme suyu, atık su ve katı atık bertarafına erişimin sağlanması

1.1.3.2. Güvenli ve verimli toplu taşıma sistemine erişim sağlanması

1.1.3.3. Modern yenilenebilir enerjiye erişimin sağlanması

1.2. Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Kentsel Refah ve Herkes için Fırsatlar

1.2.1. Kapsayıcı kent ekonomisi

1.2.1.1 Genç istihdamı dâhil herkes için verimli istihdam sağlanması

1.2.1.2 Kayıt dışı ekonominin güçlendirilmesi

1.2.1.3. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi

1.2.1.4. İş ve yenilik için elverişli, adil ve sorumlu bir ortamın teşvik edilmesi

1.2.2. Herkes için sürdürülebilir refah

1.2.2.1. Kentsel ekonominin çeşitlendirilmesi ile kültür endüstrileri ve yaratıcı endüstrilerin teşvik edilmesi

1.2.2.2 Modern bir kent ekonomisinde başarılı olmak için teknik ve girişimcilik becerilerinin geliştirilmesi

1.2.2.3 Üretkenliği en üst düzeye çıkarmak için kır-kent ilişkisinin geliştirilmesi

1.3. Çevresel Olarak Sürdürülebilir ve Dayanıklı Kentsel Gelişim

1.3.1. Şehirlerin ve insan yerleşimlerinin dayanıklılığı, azaltılması ve adaptasyonu

1.3.1.1. Kentsel yayılmayı ve bundan kaynaklanan biyolojik çeşitlilik kaybını en aza indirmek

1.3.1.2. İklim değişikliğini azaltım ve uyum eylemlerinin uygulanması

1.3.1.3. Doğal ve insan kaynaklı afetlerin etkisini azaltmak için sistemler geliştirmek

1.3.1.4. Kaliteli altyapı ve mekânsal planlama yoluyla kentsel dayanıklılığın oluşturulması

1.3.2. Doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve kullanımı

1.3.2.1. Kentsel alanlarda doğal kaynakların sürdürülebilir yönetiminin güçlendirilmesi

1.3.2.2. Kaynak koruması, atık azaltımı, yeniden kullanımı ve geri dönüşümünün sağlanması

1.3.2.3. Su kaynaklarının ve kentsel kıyı alanlarının çevre duyarlı yönetimi

1.3.2.4. Dijitalleşme, temiz enerji ve teknolojileri mümkün kılan akıllı-şehir uygulamasını uyumlaştırmak

2. BÖLÜM: Etkili Uygulama

2.1. Kentsel Yönetişim Yapısının Oluşturulması: Destekleyici Bir Çerçeve Oluşturulması

2.1.1. Yerel yönetimlerin kendilerine verilen sorumlulukları üstlenmesini sağlamak için yerindenlik

2.1.2. Kentsel politikaların finans mekanizmaları ve bütçe ile bağlantısının kurulması

2.1.3. İdarelerin kentsel politikaları uygulama becerilerinin geliştirmek için yasal ve politika çerçeveleri geliştirmek

2.1.4. Yerel ve metropoliten ölçekte çok düzeyli yönetişimin uygulanabilmesi için yerel yönetimlerin kapasitesinin geliştirilmesi

2.1.5. Kentsel politika ve planlamada katılımcı, yaşa ve cinsiyete duyarlı yaklaşımlar uygulanması

2.1.6. Kadınların her alanda ve her düzeyde karar-alma mekanizmalarına tam katılımının sağlanması

2.2. Kentsel Mekânsal Gelişimin Planlanması ve Yönetilmesi

2.2.1 Entegre ve dengeli bölgesel kalkınma politikaları uygulanması

2.2.2 Konutun imar planlarına entegrasyonu

2.2.3. Kültürün imar planlamanın öncelikli bir bileşeni olarak dâhil edilmesi

2.2.4. Kentsel alanlarda planlı kentsel gelişme, yenileme ve dönüşümün uygulanması

2.2.5 Kentsel planlama ve tasarım kapasitesinin ve hükümetin her kademesinde şehir plancıları için eğitimin geliştirilmesi

2.2.6. Küçük ve orta büyüklükteki şehir ve kasabaların rolünün güçlendirilmesi

2.2.7. Motorsuz seçenekler dâhil olmak üzere sürdürülebilir çok modlu toplu taşıma sistemlerinin uygulanması

2.3. Uygulama Araçları

2.3.1. Mali Kaynakların Seferberliği

2.3.1.1 Yeni Kentsel Gündem'in hükümetin her düzeyinde uygulanması için finansman çerçeveleri geliştirilmesi

2.3.1.2. İçsel (dâhili) finans kaynaklarının seferber edilmesi ve yerel yönetimlerin gelir tabanının genişletilmesi

2.3.1.3. İhtiyaçlara, önceliklere ve işlevlere dayalı olarak merkezden yerel yönetimlere sağlam mali transfer sistemleri oluşturulması

2.3.1.4. Kentsel finansman için finansal araçların (çok taraflı kurumlar, bölgesel kalkınma bankaları, yerel ve yerel kalkınma fonları vb.) kurulması

2.3.2. Kapasite Geliştirme

2.3.2.1. Kentler-arası işbirliği fırsatlarını genişletmek ve kentsel çözümlerin değişimini ve karşılıklı öğrenmeyi teşvik etmek

2.3.2.2. Kentsel gelişime politikalarının formüle edilmesinde uygulanmasında, yönetiminde, izlemesinde ve değerlendirilmesinde kapasite geliştirmenin etkili ve çok yönlü bir yaklaşım olarak uygulanması

2.3.2.3. Kanıta dayalı politika formülasyonu için azınlık grupları dâhil veri toplama ve kullanma amacıyla tüm yönetim düzeylerinde kapasite oluşturmak

2.3.2.4. Tüm yönetim düzeylerinde hassas gruplarla (dezavantajlı, engelli, göçmen, çocuk, kadın) birlikte çalışmak amacıyla kentsel ve bölgesel gelişme karar alma süreçlerine etkin katılım kapasitelerini kurmak

2.3.2.5 Kapasite geliştirmenin destekçileri ve sağlayıcıları olarak yerel yönetim dernekleriyle ilişki kurulması

2.3.2.6. Yerel yönetimlere yönelik, arazi bazlı gelir, finansman ve diğer araçların kullanımına ilişkin kapasite geliştirme programlarının uygulanması

2.3.2.7. Yerel yönetimlere yönelik finansal planlama ve yönetim konularında kapasite geliştirme programlarını uygulanması

2.3.2.8. Sürdürülebilir kentsel gelişme için bilim, teknoloji ve yenilik konusunda işbirliği ve bilgi alışverişini artırmak

2.3.3. Bilgi Teknolojisi ve Yenilik

2.3.3.1 E-yönetişim ve vatandaş merkezli dijital yönetim araçlarıyla kullanıcı dostu, katılımcı veriler ve dijital platformlar geliştirilmesi

2.3.3.2 Şehirlerin ve bölgelerin ortak refahını artırmak için yüksek/yenilikçi teknolojilerinin ve yenilikçiliğin yaygınlaştırılması

2.3.3.3 Kentsel ve bölgesel planlamayı, arazi yönetimini ve kentsel hizmetlere erişimi iyileştirmek için coğrafi bilgi sistemleri dâhil olmak üzere dijital araçlar uygulanması

2.3.3.4 Kentsel kalkınma politikalarının uygulanmasını etkin bir şekilde izlemek için hükümetin tüm seviyelerinde kapasitelerin oluşturulması

2.3.3.5 Veri toplanması, ayrıştırılması ve analiz edilmesinde hükümetin ve sivil toplumun tüm düzeylerinin güçlendirilmesi

3. BÖLÜM: İzleme & Değerlendirme

KAYNAKÇA

EK: Göstergeler Tablosu

YÖNETİCİ ÖZETİ

Türkiye, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminin kabulünden itibaren sürdürülebilir bir dünya için katkı vermeye hazır olduğunu katılım sağlanan tüm çalışmalarda vurgulamaktadır. Nitekim 2016 yılında BM Yüksek Düzeyli Siyasi Forumunda (HPLF) Gönüllü Gözden Geçirme Raporunu (VNR) sunan 22 ülke arasında yer almış ve gündeme sahipliğini göstermiştir.

Bu kapsamda, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın (SKA) yerel düzeyde uygulanmasının aracı olan “Yeni Kentsel Gündem (YKG) Ulusal Raporlama Çalışması”, katılımcı bir yaklaşımla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı çalışma grubunca; ilgili kurum ve kuruluşlardan bildirilen odak noktalarından alınan bilgiler, belediyelerinden elde edilen örnek uygulamalar ve belediye birliklerinin görüşleri doğrultusunda, kalkınma planları, “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Türkiye 2. Ulusal Gözden Geçirme Raporu”, “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu” ve ilgili tüm politika dokümanlarımız ile bütünleşik olarak yürütülmüştür.

Paydaş Katılımı ve Taahhütler

Türkiye, 2016 yılında YKG'nin kabulünden sonra, geçmişinden gelen uzlaşa ve istişare kültürü içerisinde çalışmalara başlamıştır. 2017 yılı itibariyle 2. Ulusal Şehircilik Şurası düzenlenerek YKG ulusal şehircilik gündemi çerçevesinde mercek altına alınmış ve bu doğrultuda yeni şehircilik vizyonumuz; insan odaklı, doğal kaynaklarını koruyan, tarihi ve kültürel varlıkları gözeten, şehirleri afetlere karşı dayanıklı hale getiren, yenilikçi ve özgün, katılımcı, şeffaf ve çözüm odaklı ilkeler üzerine inşa edilmiştir.

Bu taahhütleri yerine getirmek adına, yasal çerçeve, sahiplilik ve finansman üç önemli belirleyici kriter olarak benimsenmiştir. Yasal çerçeve bağlamında mevzuatımız sürdürülebilir kentsel gelişmenin temininde oldukça kapsamlı ve yeterli düzeyde olup gerektiği yerde mevzuat ele alınarak güncellenmektedir. Uygulamada ulusal ve sektörel politika belgeleri ile entegrasyon sağlanarak sahiplilik ve finansman tesis edilmiştir. Bu doğrultuda ulusal Bütünleşik Kentleşme Strateji Belgesi (KENTGES) yeniden ele alınarak Ulusal Mekânsal Strateji Planı hazırlık süreci devam etmektedir.

YKG'nin uygulamasının yanı sıra ulusal ilerlemenin raporlanmasında Çevre ve Şehircilik Bakanlığının koordinasyonunda bir çalışma grubu kurulmuş ve kamu kurumlarının, STK, özel sektör ve yerel yönetimlerin sürece doğrudan katılım ve katkılarının alınması sağlanmıştır.

Türkçe'ye çevrilen tüm doküman ve duyurular <https://habitat.csb.gov.tr/> internet sitesinde paylaşılmaktadır.

Covid-19 Tepkisi/Yanıtı

Toplumun neredeyse tamamını etkisi altına alan COVID-19 Pandemisi sürecinde Türkiye’de özellikle kırılgan kesimler olmak üzere toplumun tüm kesimlerini desteklemeye yönelik tedbirler alınmıştır. Pandemi süresinde yaşanan sosyal yaşamdaki değişim, uzaktan çalışma ve uzaktan eğitim uygulamaları gibi zorunluluklar haberleşme altyapı ve hizmetleri ile bilişim altyapısının önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

Pandemi süreci Türkiye’deki güçlü sağlık altyapısı ve sağlık personelinin özverili çalışmaları sayesinde başarılı bir şekilde yönetilmeye devam edilmektedir. Türkiye’nin nitelikli sağlık altyapısı ve personel tecrübesini diğer ülkelere aktarmasına yönelik faaliyetler yürütölmektedir. Dünya Sağlık Örgütü başta olmak üzere uluslararası kuruluşların Pandemiye ilişkin gerçekleştirdikleri çalışmalara ve bilgi alışverişine yönelik toplantılara ülke olarak aktif şekilde katılım sağlanmaktadır. Merkezi hükümetin ve uluslararası kuruluşların kılavuzluk ve yönlendirmelerinin yanı sıra yerel yönetimlerce, Pandemi ve sonuçlarına yönelik sağlık, lojistik, ekonomik ve sosyal destek gibi hizmetler verilmekte olup ilgili bölümlerde örnekleri sunulmuştur.

1. BÖLÜM: Sürdürülebilir Kentsel Gelişme İçin Dönüştürücü Taahhütler

1.1. Sosyal İçerme ve Yoksulluğun Sona Erdirilmesi İçin Sürdürülebilir Kentsel Gelişme

1.1.1. Sosyal içerme ve yoksulluğun sona erdirilmesi

1.1.1.1. Yoksulluğun tüm biçimleriyle ortadan kaldırılması

Yeni Kentsel Gündem’de yoksulluğu tüm biçim ve boyutlarıyla ortadan kaldırmanın en büyük küresel sorun ve sürdürülebilir kalkınmanın vazgeçilmez bir gerekliliği olduğu kabul edilmiş ve aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılması dâhil, yoksulluğun bütün biçim ve boyutlarıyla sona erdirilmesi temel ilkelere biri olarak benimsenmiştir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 1 “Yoksulluğu tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek”in tüm hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Türkiye’de yoksulluğun tüm biçimleriyle ortadan kaldırılması ile ilgili olarak 7 ve 8. Kalkınma Planı dönemlerinde makroekonomik istikrarın sağlanması ve vergi düzenlemeleri başta olmak üzere mali politikalar öne çıkmıştır. 9 ve 10. Kalkınma Planı dönemlerinde ise dezavantajlı kesimlere, kırsal yoksulluğa yönelik politikalara da yer verilmiştir. 10. Kalkınma Planı’nda sosyal koruma sisteminde etkinliğinin artırılmasına vurgu yapılmıştır.

2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı’nda yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan kesimlerin fırsatlara erişiminin kolaylaştırılması yoluyla ekonomik ve sosyal hayata katılımının artırılması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması temel amaçlardan biri olarak tanımlanmıştır.

Bu amaç altında konu ile ilgili politikalar;

-Sosyal yardım istihdam bağlantısının güçlendirilerek yoksul kesimin istihdam edilebilirliğinin artırılması, üretken duruma geçirilmesine yönelik programlara işlerlik kazandırılması ve çalışabilir durumdaki kişilere yönelik yardımların belirli şartlarla verilmeye devam edilmesi,

- Sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler arasındaki bağlantının güçlendirilmesi,

- Sosyal yardım programlarının etkinliğinin artırılması,

- İnsan odaklı sosyal politikalar çerçevesinde sosyal hizmet modellerinin çeşitlendirilmesi ve yaygınlaştırılmasıdır.

Kalkınma Planlarının yanı sıra yoksulluğun tüm biçimleriyle ortadan kaldırılması konusu ile ilgili politikalar; Yıllık Programlarda değişik boyutlarda ele alınmış, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı sorumluluğunda hazırlanan strateji belgeleri başta olmak üzere farklı politika dokümanlarında detaylandırılmıştır.

Türkiye’de son 20 yılda yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunabilecek bir dizi yasal ve kurumsal düzenleme gerçekleştirilmiştir. Sosyal koruma sisteminin yeniden yapılandırılması, bu doğrultuda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun etkin hale getirilmesi, farklı kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan sosyal destek ve yardımların Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı altında birleştirilmesi öne çıkan gelişmeler olmuştur.

Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği ve Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelikle yoksul ve dezavantajlı kesime yönelik sosyal yardım ve hizmetlerin

yaygınlaştırılmasına ilişkin mevzuat altyapısında önemli gelişmeler sağlanmıştır. Söz konusu yönetmelikler, ihtiyaç sahibi vatandaşlara sunulacak olan hizmet ve yardımlar sayesinde yoksulluğun azaltılması ve hatta tamamen sona erdirilmesini sağlamaya yöneliktir. Diğer taraftan Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ve sosyal güvenlik sözleşmeleri de yoksulluğun her yerde ve herkes için ortadan kaldırılması çabalarını destekler niteliktedir.

Türkiye, gerek ekonomik büyüme gerekse sosyal koruma sisteminde atılan adımların da etkisiyle yoksulluğun azaltılması hedefi doğrultusunda önemli gelişme kaydederek bu alanda uluslararası karşılaştırmalarda en yüksek ilerlemeyi gösteren ülkeler arasında yer almayı başarmıştır. Yürütülen politikalar sonucunda mutlak yoksulluk ortadan kaldırılmış, göreceli yoksullukta gerileme kaydedilmiştir.

TÜİK verilerine göre 2015 yılı itibarıyla günlük geliri 2,15 ABD Dolarının altında olan fertlerin nüfusa oranı %0,06 ile ihmal edilebilir düzeydedir. Dolayısıyla yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek olarak tanımlanan hedef Türkiye için aşılmıştır. Yoksulluk riski olan çalışan nüfus oranı ise 2010 yılında %17,9 iken 2019 yılında %13,2'ye gerilemiştir.

Yoksulluğun azaltılması konusunda uygulanan politikaların etkisiyle eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri medyan değerinin %60'ının altında gelire yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranı alınarak hesaplanan göreceli yoksulluk oranı, 2009 yılında %24,3 iken 2019 yılında %21,3'e gerilemiştir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından açıklanan İnsani Gelişim Endeksi sıralamasında Türkiye son yıllarda dikkate değer bir gelişme göstermiştir. Türkiye 2005 yılında Orta İnsani Gelişim kategorisinde yer alırken, 2018 yılında 0,806'lık endeks değeriyle 189 ülke arasında 59. olmuş ve ilk kez En Yüksek İnsani Gelişim kategorisine yükselmiştir. 2019 yılında ise Türkiye'nin endeks değeri 0,820'ye, sıralaması ise 54'e yükselmiştir.

Kentleşme, üretim yapısındaki değişim, iç ve dış göç gibi nedenlerle aile yapısında meydana gelen değişim, sosyal yardım ve hizmetlere olan ihtiyacın önemini artırmıştır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı olan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü bu konuda projeler üreten en önemli kuruluş olarak öne çıkmıştır. Gıda yardımları, yakacak yardımları, eğitim yardımları, doğum yardımları gibi uygulamaları bulunan bu projelerin temel amacı yoksul kesimleri kalkındırarak refah seviyelerini yükseltmek ve yoksulluğu azaltmak olmuştur.

Türkiye'de son dönemde sosyal yardım ağı önemli ölçüde genişletilerek eğitim ve sağlık alanında sosyal yardıma ihtiyaç duyan her kesime ulaşılması sağlanmaktadır. Bu doğrultuda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yeni kapsayıcı, tematik, düzenli merkezi sosyal yardımlar hayata geçirilmiştir. 2020 yılında söz konusu düzenli yardımlara ayrılan kaynağın tüm yardımlara oranı %83 olarak gerçekleşmiştir. Kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülen sosyal yardım programları kapsamında yapılan yardım harcamaları bu doğrultuda artırılmış ve söz konusu harcamaların GSYH'ye oranı 2008 yılında 1,02 iken bu oran 2020 yılında 1,42'ye yükselmiştir.

Aile ve bireylerin sosyal yardım ve sosyal hizmetlere olan ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve bu ihtiyaçlara etkin bir cevap verilmesi amacıyla Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) yürütülmektedir. Program kapsamında Eylül 2020 itibarıyla toplam 2.615 personelle toplam 2,6 milyon hanede 5,2 milyon vatandaşla görüşülmüştür.

ASDEP kapsamında daha etkin hizmet sunabilmek amacıyla ASDEP'in hukuki, teknik ve bilişim altyapısının güçlendirilmesi ile insan kaynağının geliştirilmesi çalışmaları sürdürülmektedir. Bu çalışmalar kapsamında; sosyal yardım alanında kurumsal dağınıklığın giderilmesi, devlet ve sivil toplum kuruluşları tarafından verilen sosyal yardım bilgilerinin tek

merkezde toplanması ve sosyal yardım sürecindeki tüm adımların elektronik ortamda sağlanmasıyla daha adil kaynak dağıtımını hedefleyen Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi ile ASDEP bilişim sistemi arasında veri akışının sağlanması amaçlanmaktadır.

Sosyal yardım-istihdam bağlantısını güçlendirmek ve sosyal yardımlardan yararlanan vatandaşların istihdam piyasasına girişini teşvik etmek amacıyla çalışabilir durumda olan 370.702 kişi, 2018-2020 yılları arasında Sosyal Yardım ve Dayanışma Vakıfları tarafından Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi üzerinden Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) sistemine kaydedilmiştir. Bu kişilerden 13.207 sosyal yardım yararlanıcısı, Toplum Yararına Programlara yönlendirilmiş, 17.810 kişi işe yerleştirilmiş, 10.074 kişi ise mesleki eğitime veya diğer aktif işgücü programlarına yönlendirilmiştir. Ayrıca 173.214 kişiye de yüz yüze danışmanlık hizmeti verilmiştir.

2019 yılı Ocak ayında BSYBS sistemiyle İçişleri Bakanlığı e-Belediye sistemi entegre edilmiştir. Böylece, 26 kamu kurumu, Türk Kızılayı ve e-Belediye sistemini kullanan Türkiye genelindeki 107 yerel yönetim arasında sosyal yardım verilerinin karşılıklı olarak paylaşılması sağlanmıştır.

Türkiye'deki birçok belediye gibi İzmir Büyükşehir Belediyesince ihtiyaç sahibi vatandaşlara yapılan nakdi yardım ile gıda, yakacak ve doğal afet yardımları da yerel yönetimlerin sosyal yardım uygulamalarına örnek teşkil etmektedir.

Bununla birlikte çalışabilir durumda olan sosyal yardım yararlanıcılarının işgücü piyasasıyla bağlantılarının kurularak yoksulluktan kalıcı olarak çıkabilmelerinin sağlanması amacıyla sürdürülen çalışmalar kapsamında 2018-2020 yıllarında 370.702 kişi, İŞKUR sistemine kaydedilmiştir. Bu dönemde kurum hizmeti sunulan kişi sayısı, 214.305 olarak gerçekleşmiştir.

Önümüzdeki dönemde sosyal yardımların analiz edilmesi ve sosyal yardım sisteminin daha etkin hale getirilmesi, en yoksul kesimlere ilişkin verilerde alt kırılımın artırılması ve bu verilere dayanarak söz konusu kesimlere ulaşmaya yönelik politika araçlarının tasarlanması, yerel yönetimlerin sosyal yardım politika ve uygulamalarının izlenmesine ve merkezi yönetim uygulamaları ile uyumlaştırılmasına yönelik etkin bir sistem oluşturulması vb. politikaların uygulanması hedeflenmektedir. Ayrıca göreceli yoksulluğun azaltılmasına ve özellikle dezavantajlı grupların işgücü piyasasına giriş olanaklarının artırılmasına yönelik mali politikalar ve sosyal transferler dışında orta-uzun vadeli yapısal tedbirler geliştirilmesi önemli görülmektedir.

1.1.1.2. Eşit olarak paylaşılan fırsatları ve faydaları teşvik ederek kentsel alanlardaki eşitsizliğin azaltılması

Yeni Kentsel Gündem'de kentlerin ve insan yerleşmelerinin, insanlara sağlıklı, üretken, müreffeh ve tatmin edici bir yaşam imkânı tanıyan eşit fırsatların sunulduğu mekânlar olması gerektiği ve sürekli, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyüme ile herkes için tam ve üretken istihdamın ve uygun iş olanakları sağlayan kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin sürdürülebilir kentsel ve bölgesel kalkınmanın önemli bir unsuru olduğu kabul edilmiştir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden 1.4 "2030 yılına kadar, başta yoksul ve kırılgan durumdakiler olmak üzere tüm erkek ve kadınların ekonomik kaynaklar, temel hizmetler, toprak ve diğer mülk türleri üzerinde mülkiyet ve idare, miras, doğal kaynaklar, uygun yeni teknolojiler ve mikrofinansı da kapsayan mali hizmetlere erişimde eşit haklara sahip

olmalarını sağlamak”, 10.3 “Fırsat eşitliğini sağlamak ve ayrımcılığa yol açan yasaların, politikaların ve uygulamaların bitirilmesi ve bu bağlamda uygun yasaların, politikaların ve eylemlerin yaygınlaştırılması yollarını da içerecek şekilde sonuç eşitsizliklerini azaltmak” ve 11.a “Ulusal ve bölgesel kalkınma planlamasının güçlendirilmesi yoluyla kent, kent çeperi ve kırsal alanlar arasındaki ekonomik, sosyal ve çevresel olumlu ilişkileri desteklemek” ile ilişkilidir.

2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı’nda bölgeleri, yeniliğe ve işbirliğine dayalı şekilde imkân ve kabiliyetlerini yönetim temelinde geliştirerek dönüştürmek, böylece Türkiye’nin dengeli kalkınmasına azami katkıyı sağlamak ve bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak temel amaçlardan biri olarak tanımlanmıştır.

Bu amaç altında konu ile ilgili politikalar;

- Bölgesel kalkınmanın kurumsal yapısı ve yönetişiminin merkezi ve bölgesel düzeyde etkinleştirilmesi,
- Görece geri kalmış bölgelerde kentsel ve sınai altyapıların geliştirilmesi, gelişme potansiyeli haiz sektörlerde istihdamın artırılması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi,
- Sosyal Destek Programı’nın yeniden yapılandırılması ve uygulamasının yaygınlaştırılması,
- Kalkınma Ajanslarının uluslararası kaynak kullanımının artırılmasının sağlanmasıdır.

Türkiye’de başta istihdam, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, sosyal yardımlar ve bölgesel farklılıkların giderilmesi gibi konular olmak üzere birçok alanda fırsat eşitliğinin sağlanmasına yönelik yasal düzenlemeler ve uygulama araçları mevcuttur.

Kalkınma Planları ve ilgili kamu kurumlarının stratejik planlarının yanı sıra Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2014-2023), Kırsal Kalkınma Stratejisi, Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), Bölge Planları konu ile ilgili öne çıkan politika belgeleridir.

2014-2023 yıllarını kapsayan Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi ile ulusal ve bölgesel düzeyde gelişmeye yönelik stratejiler belirlenmiş, strateji öncelikleri çerçevesinde tüm Düzey-2 bölgeleri için kalkınma ajanslarının koordinasyonunda katılımcı bir süreçle bölge planları hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur.

Bölgesel gelişme politikası, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, bölgelerin rekabet gücünün artırılması ile ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi amaçlarına yönelik olarak bölge ve kentlerin niteliğine göre farklılaştırma suretiyle uygulanmaktadır. Bölgesel gelişmenin tüm sektörlerle ilişkili olması nedeniyle merkezi ve yerel düzeyde paydaşlar arasında işbirliğinin temin edilmesi ve koordinasyon mekanizmalarının güçlendirilmesi önem taşımaktadır. 26 adet Düzey-2 bölgesinde kurulu kalkınma ajansları bölge, il ve ilçe düzeyinde çalışmalar gerçekleştirerek refahın ülke sathına dengeli yayılmasını hedeflemektedir.

Bu kapsamda, ajansların sunmuş olduğu destek araçları ile bölgelerinin öne çıkan sektörleri desteklenmekte ve bu suretle bölgelerin potansiyelleri harekete geçirilmektedir. İllerdeki yatırım destek ve tanıtım faaliyetlerini gerçekleştiren ajans bünyesindeki yatırım destek ofisleri aracılığıyla araştırma ve analiz, bilgilendirme, danışmanlık ve tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.

10. Kalkınma Planı (2014-2018) döneminde bölgesel gelişme planları uygulamaya konulmuş, cazibe merkezleri programı hayata geçirilmiş, kalkınma ajansları tarafından bölgelerin rekabet gücüne de katkıda bulunan kapsamlı mali ve teknik destekler sağlanmıştır. Ayrıca, kırsal kalkınma politikalarına, belirlenen strateji ve eylem planları doğrultusunda uygulanmaya devam edilmiştir. Bu kapsamda, köy altyapısına yönelik Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES) ve Su ve Kanalizasyon Altyapı Programı (SUKAP), sosyal kalkınma bakımından öncelikli illere yönelik Sosyal Destek Programı (SODES) uygulanmıştır.

2008 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından uygulanmaya başlanan Sosyal Destek Programı (SODES), dezavantajlı bölgelerin beşeri sermayesini güçlendirmek ve toplumsal bütünleşme sürecine destek olmak amacıyla bu bölgelerdeki göç, yoksulluk ve işsizlik gibi sorunların ve değişen sosyal yapının ortaya çıkardığı ihtiyaçlara kısa sürede karşılık vermeyi hedefleyen bir sosyal kalkınma programıdır. SODES, GAP Eylem Planının Sosyal Gelişiminin Sağlanması bileşeni altında 2008 yılında 9 GAP ilinde uygulamaya konulmuş, 2017 yılı itibarıyla kapsamındaki il sayısı 34'e ulaşmıştır. Program ile 2008-2017 döneminde sosyal içerme, istihdam, kültür, sanat ve spor alanlarında 1,8 milyar TL tutarında 8 bin 773 proje desteklenmiştir. Program 2018 yılında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına devredilmiştir.

2019 yılında yürütülmeye başlanan Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı (SOGEP) kapsamında öncelikle sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi düşük olan il ve ilçelerde olmak üzere; istihdam edilebilirliğin artırılması, sosyal girişimcilik ve yenilikçiliğin desteklenmesi, sosyal içermenin artırılması ve sosyal sorumluluk bileşenleri altında desteklenecek projelerle mevcut sosyal sorunların kamu ve özel kesim işbirliğinde çözüme kavuşturulması hedeflenmektedir. Programla; genç, kadın ve engellilerin sosyal sorunlarına çözüm getirilirken aynı zamanda yetenek gelişimi ve istihdam imkânlarını da artıran projeler desteklenmektedir. 2020 yılında 166 milyon TL ödenek tahsis edilen Program kapsamında 124 projeye, 219,6 milyon TL kaynağın harekete geçirilmesi hedeflenmektedir.

Kalkınma ajanslarının yanı sıra; GAP, DAP, DOKAP ve KOP eylem planları, Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı, Köylerin Altyapısının Desteklenmesi ve kırsal kalkınma destekleri gibi programlarla da yerel dinamiklere mali destek sağlanarak bölgesel gelişimin yerel aktörler eliyle hızlanmasına katkıda bulunmaktadır. 2014-2018 döneminde GAP, DAP, DOKAP, KOP eylem planları kapsamında toplam 103,1 milyar TL harcama gerçekleşmiştir.

Ekonomik ve sosyal eşitliğin güçlendirilmesine yönelik olarak gelir dağılımının iyileştirilmesi konusunda Türkiye'de son 30 yılda önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Bu kapsamda, gelir dağılımındaki eşitsizliği işaret eden gini katsayısı 2009 yılındaki 0,415 seviyesinden 2019 yılında 0,395'e gerilemiştir. Bunun yanı sıra, en zengin %20'lik grubun yıllık kullanılabilir gelirden aldığı payın en yoksul %20'lik grubun aldığı paya oranı (P80/P20) da 2009 yılında 8,5 iken 2019 yılında 7,4'e düşmüştür.

Gelir dağılımının düzeltilmesi, ayrımcılığın azaltılması gibi hedeflere yönelik ekonomik ve sosyal politikalar geliştirilmiş, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun kurulması başta olmak üzere bir dizi mevzuat düzenlemesi ve kurumsal düzenleme gerçekleştirilmiş, söz konusu ilerlemede bu gelişmelerin önemli katkısı olmuştur. Ancak bölgesel, sektörel ve kırılğan kesimler bazında eşitsizliklerin azaltılması ihtiyacı önemli bir başlık olmayı sürdürmektedir.

Türkiye'nin gelişmişlik düzeyinde eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik politikalarda işgücünün gelirden aldığı payın artırılmasına yönelik olarak mali politikalar ve sosyal transferler dışında orta-uzun vadeli yapısal önlemler konusunun daha doğrudan hedeflenmesi, özellikle ekonomi politikalarında teknolojik dönüşüm ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan sosyal harcamaların etkinliğine ilişkin veriye ve saha çalışmalarına dayalı detaylı etki analizleri yapılması ve bu değerlendirmelerden hareketle gelecek 10-15 yıla ilişkin bir stratejik planlamanın gerçekleştirilmesi önemlidir.

1.1.1.3. Hassas grupların (kadınlar, gençler, yaşlılar ve engelliler ve göçmenler) sosyal katılımının sağlanması

Yeni Kentsel Gündem'de herkesin güvenli ve eşit bir şekilde toplum hayatına erişimini sağlayarak hiç kimseyi geride bırakmamak temel ilkelerden biri olarak kabul edilmiş; insanı merkez alan, gezegeni koruyan, yaşa ve cinsiyete duyarlı, tüm insan hakları ve temel özgürlükleri gerçekleştiren, birlikte yaşamayı kolaylaştıran, ayrımcılığın ve şiddetin her türünü sona erdiren, insanları ve toplulukları güçlendirilip tam ve anlamlı bir şekilde dâhil olacağı bir kentsel ve kırsal kalkınma taahhüt edilmiştir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden 1.3 “Ulusal koşullara uygun sosyal koruma sistemleri ve önlemlerini, asgari güvenceleri de içerecek biçimde, herkes için uygulamaya koymak ve 2030 yılına kadar, yoksul ve kırılgan kesimin büyük ölçüde kapsanmasını sağlamak”, 1.4 “2030 yılına kadar, başta yoksul ve kırılgan durumdakiler olmak üzere tüm erkek ve kadınların ekonomik kaynaklar, temel hizmetler, toprak ve diğer mülk türleri üzerinde mülkiyet ve idare, miras, doğal kaynaklar, uygun yeni teknolojiler ve mikrofinansı da kapsayan mali hizmetlere erişimde eşit haklara sahip olmalarını sağlamak” ve 8.5 “2030’a kadar gençler ve engelliler dâhil tüm erkek ve kadınlar için tam ve üretken istihdam ve insana yakışır işlere erişmek ve eşit işe eşit ücret sağlamak” ile ilişkilidir.

2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı'nda yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan kesimlerin fırsatlara erişiminin kolaylaştırılması yoluyla ekonomik ve sosyal hayata katılımının artırılması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması temel amaçlardan biri olarak tanımlanmıştır.

Bu kapsamda toplumun kırılgan kesimlerinin güçlendirilmesine yönelik etkili politikalar geliştirilmiş; kapsayıcı sosyal güvenlik sistemi ile daha etkin ve yaygın sosyal yardım ve hizmet sistemi oluşturulmuştur.

2014 yılında yürürlüğe giren Ulusal İstihdam Strateji Belgesi tam ve üretken istihdamın sağlanması ile insana yakışır işlerin geliştirilmesi kapsamında eğitim istihdam ilişkisinin güçlendirilmesi; işgücü piyasasının esnekleştirilmesi; kadınlar, gençler ve dezavantajlı grupların istihdamının artırılması ile istihdam-sosyal koruma ilişkisinin güçlendirilmesine yönelik dört ana hedefi içermektedir.

Ulusal İstihdam Stratejisi Belgesinin temel politika eksenlerinden birini oluşturan “Özel Politika Gerektiren Grupların İstihdamının Artırılması” başlığı altında 2023 yılına kadar kadınların işgücüne katılım oranının %41 düzeyine çıkarılması, kadınların kayıt dışı çalışma oranının %30'a düşürülmesi, genç işsizlik oranının genel işsizlik oranına yaklaştırılması ve

kamu ve özel sektörde bulunan engelli işçi açık kontenjanının tamamının doldurulması hedeflenmiş ve bu yönde politikalar belirlenmiştir.

Kadın İstihdamı Eylem Planı (2016-2018), kadın istihdamının artırılması için mesleki beceriler kazandırılması ve işe yönlendirilmesi ile kadınların işgücü piyasasına erişim olanaklarının artırılmasına odaklanmıştır.

Kadının iş piyasasındaki etkinliğini artırmak ve sosyal hayatta karşılaştığı zorlukları azaltmak konusundaki çalışmalarıyla öne çıkan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde 2018-2023 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanan Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı kamu kurum ve kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının, meslek kuruluşlarının, özel sektörün ve ilgili diğer kuruluşların kadınların güçlenmesine yönelik yapılacak çalışmaları içeren bir doküman olarak hazırlanmıştır.

Kadınların işgücüne katılımında son yıllarda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. 2009 yılında %26 olan kadın işgücüne katılım oranı 2019 yılında %30,3 olarak gerçekleşmekle birlikte bu oran yine de erkeklerin işgücüne katılım oranının oldukça gerisindedir. Kadınların işgücüne katılımlarının artırılması, insana yakışır ve nitelikli işlerde çalışmaları, işgücü piyasasında söz sahibi olmaları, bakım yükümlülüklerinin hafifletilmesi konularında çalışmalar sürdürülmektedir. Kadınların işteki durumlarına bakıldığında, 2009 yılında %6,4 olan toplam işverenler içindeki kadın oranı 2019 yılı sonu itibarıyla %10,3'e yükselmiştir. Aynı dönem için kendi hesabına çalışanlar içindeki kadın oranı ise yaklaşık aynı düzeyde kalarak %16,9'dan %17'ye çıkmıştır.

2013 yılında Aile, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ile başlatılan işbirliğiyle, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)'da görevli İş ve Meslek Danışmanları, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri ve kadın sığınma evlerinde bulunan kadınlara; iş arama becerilerini geliştirmeleri, iş bulmaları, mesleki uyum problemlerini gidermeleri, mesleki becerilerini geliştirmeleri, mesleklerini/işlerini değiştirmeleri, mesleki eğitim programlarına yönlendirilmeleri ve katılmaları amacıyla iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri sunmaktadır.

Belediye Kanunu gereğince belediyelerce, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açılmaktadır. Hâlihazırda ülkemizde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı 111, yerel yönetimlere bağlı 32, sivil toplum kuruluşlarına bağlı 1 ve kamuya bağlı 2 olmak üzere toplam 146 kadın konukevi 3.508 kapasite ile hizmet vermektedir.

Yaşlılar ve engelliler, kırılgan kesimlere yönelik politikalarda özel olarak odaklanılan gruplar arasında yer almaktadır. Engellileri işgücüne kazandırmak, yaşlıları da sosyal güvenlik ve yardım hizmetleri yoluyla yoksulluktan uzaklaştırmak ya da bağlı oldukları hanelere düşen yükü azaltmak için çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Engelli ve yaşlı vatandaşların güçlendirilmesi ve ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması ile ilgili olarak, Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında yoksul durumda olan vatandaşlardan; 65 yaşını doldurmuş yaşlılara, engel oranı en az % 40 olan engellilere ve özel gereksinim düzeyi en az hafif düzeyde olan veya %40 ve üzeri oranda engelli olan yakını bulunanlara aylık bağlanmaktadır. Bu kapsamda 2020 yılında 825.573 vatandaşımız için 6.423,07 milyon TL tutarında yaşlı aylığı, 617.031 vatandaşımız için 4.621,21 milyon TL tutarında engelli aylığı ve 95.540 vatandaşımız için 548,56 milyon TL engelli yakını aylığı ödemesi yapılmıştır.

Engelli vatandaşların istihdamını artırmak amacıyla yürütülen Kamuda Engelli Kontenjanı Programı kapsamında engelli memur sayısında önemli artış sağlanmış olup ayrılan kontenjanın %95'i kullanılmaktadır. Haziran 2020 itibarıyla kamuda 57.408 engelli vatandaş istihdam edilmiştir. Yine 2018 yılında engelli bireylerin istihdama kazandırılması için uygulanan destekli istihdam modeli olan Engelli İş Koçluğu başlatılmıştır. Toplamda 109 “Engelli İş Koçu”, destekli istihdam modeli kapsamında eğitim almıştır.

Bununla birlikte engelli vatandaşların kendi işlerini kurmaları amacıyla İŞKUR tarafından sağlanan 50 bin TL olan engelli kendi işini kurma hibe destek tutarı 65 bin TL'ye yükseltilmiştir.

Engelli vatandaşların güçlendirilmesi ve ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılmasına yönelik 2030 Engelsiz Vizyon Belgesi hazırlanarak Eylül 2020'de uygulamaya konulmuştur. Diğer yandan, engelli vatandaşlara yönelik Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı yatılı hizmet veren Engelsiz Yaşam Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi sayısı Eylül 2020 itibarıyla 104, gündüzlü bakım hizmeti veren merkez sayısı 124, Umut evi sayısı ise 153'tür. Eylül 2020 itibarıyla 104'ü kamuya 278'i özel sektöre ait olmak üzere toplam 382 bakım ve rehabilitasyon merkezinde yaklaşık 29 bin engelli vatandaşa yatılı bakım hizmeti sunulmaktadır. Aynı dönemde, evde bakım yardımından yararlanan engelli sayısı 536 bine ulaşmıştır.

Toplam nüfus içindeki oranı giderek artan yaşlı nüfusa yönelik hizmetlerin alanının genişletilmesi ve kalitesinin artırılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bu kapsamda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı huzurevi sayısı ve kapasitesi 2002 yılına göre yaklaşık 2,4 kat artmış ve huzurevi sayısı Eylül 2020 itibarıyla 156'ya çıkmıştır. Yaşlılara yönelik olarak yürütülen hizmetlerde yerel yönetimlerin rolünün ve hizmetlerinin artırılmasına yönelik olarak oluşturulan Yaşlı Destek Programı kapsamında 2020 yılı için 2.952.000 TL kaynak ayrılmıştır.

Gençlerin sosyal hayata katılımlarını artırmak ve yaşam becerilerini geliştirmelerine katkı sunmak amacıyla kültür, spor, sanat gibi faaliyetlerin yürütüldüğü 292 adet gençlik merkezi tüm ülke çapında hizmet vermektedir. Bu merkezlerde farklı sosyo-ekonomik kesim ve kültürlerden gelen çocuk ve gençlerin kaynaşması sağlanmaktadır. Diğer yandan yılın belli dönemlerinde farklı temalarla tüm çocuk ve gençler için sportif, kültürel ve sosyal aktiviteler içeren kamplar düzenlenmektedir. Ayrıca dezavantajlı veya üstün yetenekli gençler ile ülkemizde bulunan uluslararası ve geçici koruma kapsamındaki gençlere yönelik ayrı kamplar da düzenlenmektedir.

Gençlerin gönüllü faaliyetlere katılımını artırmak, gönüllülük kültürü ve bilincini yaygınlaştırmak ve gönüllülerle gönüllü arayan kuruluşlar arasında köprü oluşturmak amacıyla Genç Gönüllüler Platformu oluşturulmuştur. Üyelik esasına dayalı çalışan www.gencgonulluler.gov.tr sitesinde, gönüllü arayan kuruluşlar ile gönüllü olmak isteyen gençler bir araya gelebilmektedir.

Türkiye'deki yabancı sayısı Ekim 2020 verilerine göre 5 milyon dolayında olup geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısı 3,63 milyon, ikamet izniyle ülkede bulunan yabancıların sayısı 902 bin, uluslararası koruma başvuru sahibi kişilerin sayısı ise yaklaşık 330 bindir.

Göçmen akınına mali destek sağlanması ve sorumluluk paylaşılması amacıyla Türkiye ile AB arasında yapılan mutabakat sonucunda Türkiye'deki Mültecilere Yardım Programı oluşturulmuştur.

Türkiye'deki geçici ve uluslararası koruma altındaki sığınmacıların temel ihtiyaçlarının karşılanması için 2016 yılında başlatılan Sosyal Uyum Yardımı (SUY) Programından geçici veya uluslararası koruma kapsamındaki muhtaç aileler faydalanabilmektedir. SUY Programı kapsamında 2019 yılı başı itibarıyla yaklaşık 1,5 milyon ihtiyaç sahibine toplam 3,2 milyar TL (583 milyon ABD Doları) nakdi yardım yapılmıştır.

Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü tarafından Dünya Bankası işbirliğinde Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Sığınmacılar ve Türk Vatandaşları için İstihdam Desteği Projesi Türkiye'deki Mültecilere Yardım Programı kapsamında 2019 yılında hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında, İŞKUR tarafından sunulan aktif işgücü piyasası programları çerçevesinde faydalanıcılara, Gaziantep, Şanlıurfa, Adana ve İstanbul illerinde, İş ve Meslek Danışmanlığı Hizmetleri, Türkçe Dil Kursları, Beceri Eğitim Kursları ve Uygulamalı Eğitim Programları sunulmaktadır. Bununla birlikte Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Gaziantep Belediyesi, Gaziantep Sanayi Odası ve Şanlıurfa Belediyesi işbirliğinde yürütülen Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Suriye Krizinin Etkilerinin Azaltılması Projesi kapsamında, 2015-2017 yılları arasında, öncelikle sanayi ve hizmet sektörüne yönelik mesleki eğitimler verilerek Suriyeli nüfusun temel yaşam ve mesleki becerilerinin geliştirilmesi, Türkçe dil becerilerinin geliştirilmesi, iş bulma şanslarının artırılması ve geçimlerine kısa ve uzun vadede destek olunmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür.

Önümüzdeki yıllarda yaygınlaştırılacak Koruyucu ve Önleyici Hizmetler Kapsamında Sosyal Hizmet Merkezlerinin Desteklenmesi Projesi kapsamında psiko-sosyal destek sağlanarak Suriyeli nüfusun kendi ayakları üzerinde durmaları sağlanmaktadır.

Önümüzdeki dönemde korunmaya muhtaç duruma düşen çocukların bakım hizmeti kapsamının genişletilmesi ve kadınlara yönelik kapsamlı ve işlevsel sosyal koruma programlarının ve uygulamalarının geliştirilmesi ihtiyacı önemini korumaktadır. Diğer taraftan göç alanındaki uluslararası yardımların etkisinin artırılması için fonların planlama, yönetim ve izleme süreçlerinin iyileştirilmesi önem taşımaktadır.

Bununla birlikte, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından İş ve Meslek Danışmanlığı faaliyetleri çerçevesinde kurulan İş Kulüpleri kapsamında, kadınlar, gençler, engelliler, uzun süreli işsizler, eski hükümlüler, tedavi görmüş madde bağımlıları gibi özel politika gerektiren gruplara yönelik yöntem ve motivasyon desteği vermeyi hedefleyen yoğunlaştırılmış danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır. Bu doğrultuda grup görüşmesi, bireysel çalışma ve akran danışmanlığı gibi yöntemler kullanılarak katılımcıların özgüveni ve iş bulmaya dair inancı artırılmakta ve iş arama süreçleri desteklenmektedir. Hali hazırda, 68 il ve 76 birimde İş Kulüpleri faaliyet göstermektedir. İş Kulüplerinin 2021 yılı sonuna kadar Türkiye genelinde yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.

1.1.1.4. Sokaklar, kaldırımlar ve bisiklet şeritleri dâhil olmak üzere kamusal alanlara erişim sağlanması

Yeni Kentsel Gündem’de insanın gelişimini, barışçıl, kapsayıcı, katılımcı bir toplumun inşa edilmesini sağlamak ve bir arada yaşamayı, bağlantılı olmayı ve sosyal içermeyi temin etmek üzere tasarlanan ve yönetilen caddeleri, kaldırımları, bisiklet yollarını, meydanları, su kenarlarını, bahçe ve parklar dâhil olmak üzere güvenli, kapsayıcı, ulaşılabilir, kaliteli ve yeşil kamusal alanları, insan sağlığına ve refahına, ekonomik değiş tokuşa ve kültürel ifadeye, farklı insanlar ve kültürler arasında diyaloga, sosyal içermeye ve etkileşime imkân tanıyan çok fonksiyonlu alanlar olarak geliştirmek taahhüt edilmiştir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden 11.2 “2030’a kadar herkes için, özellikle kırılgan durumda olan insanların, kadınların, çocukların, engellilerin ve yaşlıların ihtiyaçlarına özel önem gösterilerek, yol güvenliğinin artırılması, başta toplu taşıma sisteminin geliştirilmesiyle herkesin güvenli, ekonomik olarak karşılanabilir, erişilebilir ve sürdürülebilir ulaşım sistemlerine erişimini sağlamak” ve 11.7. “2030’a kadar, özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler için güvenli, kapsayıcı ve ulaşılabilir, yeşil ve kamusal alanlara genel erişim sağlamak” ile ilişkilidir.

10. Kalkınma Planı’nda (2014-2018); yaşlılar, engelliler ve çocuklar öncelikli olmak üzere toplumun farklı kesimleri için yaşanabilirliği artırmayı hedefleyen, fırsat eşitliğini ve hakkaniyeti gözeterek mekânsal planlama ve kentsel tasarım uygulamalarının hayata geçirilmesi hedeflenmiştir.

2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı’nda ise başta açık ve yeşil alanlar olmak üzere şehirlerdeki kamusal alanların korunması; erişim ve güvenliğinin artırılması ve kadınlara, çocuklara, yaşlılara, engellilere duyarlı olarak insan-tabiat ilişkisi çerçevesinde kamusal alanların yeniden kurgulanmasının sağlanacağı vurgulanmış; kamusal alanların erişim ve güvenliğinin artırılması için mahalle bazında kırılgan kesimlere yönelik olarak yerel yönetimlerin ihtiyaç analizi yaptırması ve hizmet kalitesinin artırılmasının destekleneceği belirtilmiştir.

Planda ayrıca çevreci ulaşım modlarının geliştirileceği ve kentiçi ulaşımında motorsuz ulaşım türlerinin özendirileceği ifade edilerek bu konu ile ilgili politikalar;

- Yaya trafiğinin kesintisiz hale getirilmesi için yaya yolları ve kaldırımlar ile ilgili standartların oluşturulması,
- Kent merkezlerinde tarihi ve kültürel cazibe noktaları ile alışveriş bölgelerinde motorlu taşıtlardan arındırılmış yaya bölgelerinin oluşturulması,
- Bisiklet kullanımını teşvik etmek amacıyla yasal ve finansal destek mekanizmalarının hayata geçirilmesi,
- Bisiklet yolu master planı ve uygulama planının hazırlanması ve bu kapsamda yeni bisiklet yollarının yapılması,
- Bisiklet paylaşım sistemlerinin kurulması olarak sıralanmıştır.

Türkiye’de kamu kullanımına tamamen açık, yapılaşmış alanların şehirlerdeki ortalama payı 2019 yılı itibarıyla %13,56 olarak hesaplanmıştır.

Engelliler Kanunu ile yol kaldırım yaya geçidi gibi tüm kamusal alanların yanında belediyelerin sorumluluğunda bulunan toplu taşıma hizmetlerinin engellilerin erişimine uygun duruma getirilmesi zorunludur. Uygulamada belediyelere yol gösterilmesi amacıyla ikincil mevzuat ve kılavuzlar yayınlanmıştır. Uygulamaya ilişkin takip ve denetim amacıyla illerde engelli bireylerden oluşturulacak sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin de yer aldığı “Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonları” kurulmuştur.

Yaşlılar, engelliler ve yayalar da dâhil olmak üzere yolcu taşıma hizmetlerinden faydalanan diğer hareket kısıtlılığı olan insanların hareket kabiliyetinin geliştirilmesi amacıyla 2017-2019 yılları arasında “Türkiye’de Yolcu Taşımacılığı Hizmetlerinin Erişilebilirliği Projesi” sürdürülmüştür. Proje kapsamında merkezi ve yerel yönetimlerin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarını içeren sürekli bir platform kurulmuş, çeşitli illerde kapasite geliştirme, eğitim ve farkındalık faaliyetleri düzenlenmiştir.

Kamu kurumları tarafından özellikle çocuk ve engelli vatandaşların erişimine yönelik farklı projeler yürütülmekte ve geliştirilmektedir. Örnek olarak Esenler Belediyesinin uygulamaları verilebilir. İstanbul Esenler İlçe Belediyesi Başkanlık binası başta olmak üzere diğer sosyal ve kültürel hizmet veren kamu binalarında engelli vatandaşların tüm imkânlardan faydalanması için hissedilebilir yürüme alanı, asansörlerin içerisinde sesli uyarı sistemi gibi uygulamalar geliştirmiştir. Ayrıca çocuklar için Çocuk Sokağı ve Çocuk Mahallesi, Çocuk Üniversitesi projesi; kadınlar için Kadın Yaşam Merkezi, Anne Çocuk Kampüsü, Anne Üniversitesi Sertifikasyon Programı ve Rehabilitasyon Merkezleri; yaşlılar için İkinci Bahar Kiraathanesi, Dede Torun Yaşam Merkezi; dezavantajlı gruplara yönelik Hayat Butonu, Moral Timi, Evde Bakım ve Ev Hizmeti, Evde Sağlık Hizmeti, Cemil Meriç Gönüllüleri Engellilere Kitap Okuyor projeleri hayata geçirilmiştir. Esenler Belediyesi tarafından dezavantajlı grupların kentsel hizmetlere sorunsuz erişebilmeleri için 130 adet cadde ve sokakta toplam 136.769 m² tretuvar alanı yenilenmiş olup 2023 yılına kadar ilçenin tamamında görme engelliler için yürüme bandı ve ortopedik engelliler için tekerlekli araç rampalarını da içeren bu uygulamaya geçilmesi hedeflenmektedir.

Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından Seferpaşa - Düğmeci - Kozluca Mahallelerinde Sokak Sağlıklaştırma Yapılması Projesi tamamlanmıştır. Projenin merkez noktasına alınan insana hizmet yaşam koşullarının iyileştirilmesi, tarihi dokuda çağın ihtiyaçlarının karşılanabilir nitelikte olması öncelikli hedef olmuştur. Bölgenin cazibesinin artırılarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak ve bölge halkına daha sağlıklı yaşam koşulları sunmak, kentsel sit alanı ile modern kenti buluşturmak suretiyle turizm altyapısının güçlendirilmesi projenin ana hedefleri arasında yer almıştır.

Bu kapsamda mahallelerdeki 9.212 metrelik cepheye sahip sokaklarda yer alan 720 adet binanın çatısının, sokağa bakan cephelerinin, bahçe duvarlarının, cumbalarının, kapı ve doğramalarının 2 adet dükkânın ahşap vitrinlerinin, saçaklarının restorasyonu yapılmıştır. Ayrıca mevcut asfalt kaldırılarak, günümüz gelişen teknolojisi doğrultusunda elektrik, telefon, internet, doğalgaz hatları yenilenmiş ve yer altına alınmıştır. Yol özgülüne uygun doğa dostu bazalt taşlarla döşenerek daha sağlıklı bir mahalle altyapısı oluşturulmuştur. Aydınlatma elemanları yenilenerek daha aydınlık ve yaşayan bir mahalle olması hedeflenmiştir. Kozluca Mahallesi bir meydan kazandırılarak kültürüne örf, adet ve ananesine uygun kentsel tasarım üniteleri ile komşuluk ve mahallelilik bilincinin artırılması hedeflenmiştir.

Bununla birlikte Türkiye’de bisiklet yollarının ve kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. İstanbul, İzmir, Kocaeli, Kayseri ve Konya gibi şehirlerde bisiklet kiralama sistemleri hayata geçirilmiştir. 2019 yılı itibarıyla Türkiye’deki bisiklet yolu uzunluğu 1148 kilometreye ulaşmıştır.

Cumhurbaşkanlığı İcraat Programında yer alan "3.000 km bisiklet yolu, 3.000 km yeşil yürüyüş yolu, 60 km çevre dostu sokak ve 60.000 m² gürültü bariyeri yapılması" eylemi kapsamında belirlenen hedeflere ulaşılması ve Türkiye’de bisiklet yollarının artırılması amacıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğüne “Şehirlerarası Ulaşım ve Turizm Amaçlı Bisiklet Yolları Master Plan Hazırlanması Projesi” gerçekleştirilmiştir. Bisikletli Ulaşım Master Planı öncelikli görülen rotalar, Anadolu ve kıyı koridoru olmak üzere toplam 3165 km güzergâh için tamamlanmıştır. Proje kapsamında, Türkiye genelinde tarihi, turistik, gezi, kültürel ve doğal alanlara bisikletle erişimi sağlamak ve kent içi bisiklet yolları ile bağlantılı yerleşimler arası Avrupa Bisiklet (EuroVelo) Ağına entegre bisiklet yolları oluşturulması amaçlanmıştır.

Bunun yanı sıra Küresel Geleceğin Şehirleri Refah Fonu Programı, Türkiye’nin 5,6 milyon üzerinde nüfusa sahip başkenti Ankara’da iki projeye destek vermektedir. Projeler, yerel refah ve yaşam kalitesi artışı için sürdürülebilir ulaşım ve kentsel tasarımı teşvik ederek erişilebilirliği iyileştirmek üzere birbirini tamamlamaktadır.

İlk proje, Programın Türkiye’deki yüklenici ortağı olan ARUP Firması ile Ankara Büyükşehir Belediyesi işbirliğinde hazırlanan ve bisikleti sürdürülebilir, uygun fiyatlı ve sağlıklı bir ulaşım şekli olarak tanıtmayı amaçlayan Bisiklet Stratejisi ve Master Planı’dır. Proje ile hareketliliğin ve erişilebilirliğin iyileştirilmesine katkı sağlanması, ayrıca Ankara’da kentsel dokuya hâkim olan ve önemli bir sorun olarak görülen araç bağımlılığının azaltılması ile trafik sıkışıklığının ve egzoz emisyonlarının düşürülmesine rehberlik edilmesi hedeflenmektedir. Benimsenen kapsayıcı yaklaşımla bisiklet kullanımının, kadınların ve diğer dezavantajlı grupların iş, eğitim, sağlık hizmetleri ve rekreasyon alanlarına erişmesine de yardımcı olması öngörülmektedir.

Master plan, düşük maliyetli, güvenli, emniyetli ve sağlıklı bir ulaşım seçeneği sunmak için, toplu taşıma ile entegre şekilde, yerleşim alanlarını büyük sanayi bölgelerine, okullara, üniversitelere ve diğer kamusal alanlara bağlayan bir bisiklet ağı önermektedir. Aynı zamanda, bisikleti herkesin kullanımına sunmaya ve insanların yaşlarına, cinsiyetlerine veya sosyal statülerine bakılmaksızın bisiklet sürmelerini sağlamak için farkındalık yaratarak beceriler geliştirmeye yönelik ilke ve eylemler sunmaktadır.

İkinci proje olan Sağlıklı Sokaklar ise Ankara’nın yaklaşık 1 milyon nüfuslu merkez ilçesi olan Çankaya’ya odaklanmaktadır. Bu proje ile yine ARUP Firması ve Çankaya Belediyesi işbirliğinde toplu taşıma araçlarına erişimi kolaylaştırmak, hava kirliliğini ve gürültüyü azaltmak amacıyla yürüme ve bisiklete binmeyi teşvik eden katılımcı bir yaklaşım kullanılarak herkes için temiz, güvenli ve sağlıklı kamusal alanlar tasarlanması yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Gelişmiş bir topluluk duygusu ve artan yaya hareketliliğinin küçük işletmelerin gelişmesine yardımcı olması hedeflenmektedir. Cadde ve kamusal alanların uzun vadeli rehabilitasyonuna rehberlik edecek vizyon ve ilkeleri belirleyen bir Stratejik Plan geliştirilmiştir.

1.1.2. Yeterli konuta erişim

1.1.2.1 Yeterli ve uygun fiyatlı konutlara erişim sağlanması

Türkiye son 20 yılda, gecekondular ve kaçak yapılaşmayı önleyen, dar gelirli sınıflara yönelik sosyal ve ekonomik boyutları ile hanehalkı gelirine ve yaşam standardına katkı yapan konut politikalarını öncelikli politika alanı olarak benimsemiştir. Anayasal bir çerçevede düzenlenen konut politikalarında kamu sektörü, yasal, kurumsal ve idari düzenlemeler ile piyasayı, arz ve talep yönüyle düzenleyen, yönlendiren, denetleyen ve destekleyen bir rol oynamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 2. Maddesinde düzenlenen sosyal devlet tanımı ve 57'nci maddesinde devlete, şehirlerin özelliklerini ve çevre standartlarını gözetilen bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri almak ve özellikle dar gelirli sınıflar için toplu konut teşebbüslerini desteklemek görevini vermektedir. Konut politikalarının geliştirilmesi ve uygulanma çerçevelerinin belirlenmesinde Kalkınma Planları, Yıllık Programlar, Çok Yıllı Yatırım Programları, Orta Vadeli Planlar, Sektörel Strateji ve Eylem Planları ile şekillenen sorumlu idarelerin Strateji Planları rol oynamaktadır.

Türkiye, düşük gelirli sınıfları uygun fiyatla konut sahibi yapmayı amaçlayan "Sosyal nitelikli mülk konut" modeline sahiptir. Uluslararası literatürde bilinen anlamıyla kiralık sosyal konut sistemi 70'li yıllarda denenmiş olmasına karşın Toplu Konut Kanunu 1984 yılında yürürlüğe girmesiyle bu yaklaşım değişmiştir. Türkiye'de konut politikaları mülk edinme eksenlidir ve kamu mülkiyetinde kiralık konut stoku bulunmamakta olup kamu konut stokunu oluşturan ve kamu görevlilerine bedelsiz tahsis edilen lojmanlar dışında kamu konutu bulunmamaktadır. Mülk politikalarının temelinde, konutu bir yatırım aracı ve hayat güvencesi olarak tanımlayan toplumsal kültürel kodlar ve bu kodlarla hareket eden hanehalklarının oturduğu evin sahibi olma beklenti ve talepleri şekillendirmektedir. Konut politikalarının gelişimine bakıldığında konut arz ve talebinin dengelenmesi amacıyla belirli dönemler içinde sosyal konut üretimi dâhil kamu çalışanları için lojman, kendi konutunu yapana arsa desteği, sübvansiyon, yapı kooperatifleri, konut sandıkları, konut bankası, arsa ofisi gibi birçok sunum modelinin uygulandığı görülmektedir.

Konutun piyasa mekanizmaları içinde üretilmesini sağlayan en önemli düzenleme imar planları ile yasal olarak elde edilen imar haklarıdır. Bölüm 1.1.2.2'de detaylı aktarılan kat karşılığı inşaat ve hasılat paylaşımı olarak adlandırılan konut sunum sistemi ile konutların %93,2 arsa karşılığı konut inşaatı yapan ve "yap-sat" müteahhidi olarak tanımlanan konut yatırımcıları tarafından piyasa mekanizmaları içinde üretilmektedir. Konutların %5,5'i kamu ve %1,3 kooperatifler tarafından üretilmektedir.

Türkiye'de konut ve arsa politikalarından sorumlu kurum Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Toplu Konut İdaresidir (TOKİ). Bakanlık konut kalitesi ve üretim standartlarını belirleyen denetleyen yapı denetim süreçleri, yapı müteahhitliği ve kooperatifçiliği düzenleyen imar kanunu ve yapım yönetmeliklerinin yanı sıra tapu ve kadastro, mekânsal planlama ile yapı çevrenin gelişimi ve denetiminde kural koyucudur. TOKİ ise Türkiye'ye özgü bir model ile konut üretimi ve sunumundan sorumlu uygulayıcı kuruluştur. Belediyeler; planlama, sosyal ve teknik altyapının sunumu, iskân ve inşaat ruhsatlarının düzenlenmesi ve denetimi dışında konut politikasının tasarlanması ve uygulanmasında sınırlı işlevlere sahip iken gecekondular ve kaçak konutlar ile mücadelede TOKİ ve Bakanlıkla birlikte çalışmaktadırlar.

Konut politikalarının uygulanmasından ve düzenlenmesinde; mülkiyet kullanım güvencesinin sağlanmasında en önemli kayıt ve düzenleme görevi gören Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, politika koordinasyonu ve etkin uygulamada önemli rolü olan Ulusal Kalkınma Planları, konut, inşaat ve hanehalkı tüketim harcama istatistiklerinden sağlamaktan sorumlu TÜİK, sübvansiyonlu konut yardım desteği sağlayan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve temel altyapı sunumundan sorumlu İLBANK diğer ilgili kurumlar olarak yer almaktadır.

Türkiye'de piyasa mekanizmaları içinde erişilebilir konut temininin sağlanması, hızlı kentleşme süreçlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesine yönelik politika ve stratejilerin geliştirilmesinde düzenleyici ve denetleyici kuralların belirlenmesi için yasal ve kurumsal yapıların oluşturulması ve mekânsal politikaların ekonomiye entegrasyonunun yanı sıra, talep ve arzı dengeleyerek hem hane halkını hem de girişimcileri destekleyecek kurumsallaşmış uygulama araçlarına sahip olması etkili olmuştur.

Türkiye'de kentleşme/şehircilik şuraları ve kalkınma planları; konut, arsa, yapı denetim ve kentsel dönüşüm politika ve stratejilerinin geliştirilmesinde tüm paydaşlarla gerçekleştirilen kurumsallaşmış bir ulusal danışma ve istişare mekanizmasıdır. 2003 Deprem Şurası, 2009 ve 2017 tarihli Kentleşme Şuraları konut politikalarında öncelikleri belirleme açısından kural koyucu olmuştur. 10. Kalkınma Planı (2014-2018) ve 11. Kalkınma Planı (2019-2023) döneminde yeterli ve erişilebilir konut kapsamında nitelikli ve sağlam yapılaşma boyutu öncelik kazanmıştır. Çoğunluğu afet riski altındaki kaçak yapıların ve gecekonduların yeniden inşa edilerek dayanıklılığının artırılması amacıyla il bazlı hazırlanan Kentsel Dönüşüm Stratejisi hazırlanmıştır. Bölgeler arası görece gelişmişlik farklarının giderilmesi, kentsel hizmet kalitesinin artırılması, dar gelirli ve dezavantajlı gruplar başta olmak üzere, herkesin temel altyapı hizmetlerine sahip yeterli, yaşanabilir, dayanıklı, güvenli, kapsayıcı ve ekonomik olarak karşılanabilir konuta erişiminin sağlanması amacıyla sürdürülebilir kentleşme politikalarının bir parçası olarak, Bölüm 1.1.2.4'de aktarılan TOKİ programları, Kentsel Dönüşüm Eylem Planı ve İl Kentsel Dönüşüm Stratejileri, 10. Kalkınma Planı "Öncelikli Dönüşüm Programları" ve özellikle "Rekabetçiliği ve Sosyal Uyumu Geliştiren Kentsel Dönüşüm Programı ve Eylem Planı" geliştirilmiştir.

1984 yılında kurulan TOKİ, 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu çerçevesinde ihtiyaç sahibi dar ve orta gelirli aileleri konut sahibi yapmayı amaçlayan bir konut sunum ve finansmanı modeline sahiptir. 2000-2004 yılları arasında muhtelif yasal düzenlemeler ile başta Arsa Ofisi olmak üzere, farklı kurumlar altında yer alan arsa ve konut politikası uygulama araçları ve yetkileri TOKİ'ye aktararak İdarenin kendi kaynaklarını kendisinin oluşturması sağlanmıştır. Bölüm 1.1.2.2'de ayrıntılı olarak açıklanan TOKİ modeli ile engelliler, şehit aileleri ve gaziler ile emekliler için kontenjan ayrılması mümkün olmuştur.

TOKİ'nin amacı, konut ihtiyacının %5-10 arasında bir kısmını üretmektir. TOKİ'nin sosyal nitelikli konut ve yaşam alanlarının üretimindeki rolü; Bölüm 1.1.2.2'de Sürdürülebilir konut finansmanı ve 1.1.2.4 de Gecekonduların İyileştirme Programları kapsamında detaylı olarak açıklanmaktadır.

TOKİ konut üretiminin %86'sı sosyal konuttur. Bugüne dek üretilen konutların, %46.13'ü orta dar gelir grubu için, %17,08'i gecekondular dönüşüm projeleri kapsamında, %15,72'si alt-yoksul gelir grubu için üretilmiştir. %6.33'ü ise afet konutlarıdır. TOKİ projelerinde üretilen

konutların %14.04'ü ise İdarenin sosyal nitelikli konut projelerini finanse etmek için gerçekleştirdiği kaynak geliştirme projeleridir.

2003-2009 yılları arasında alt gelir grubuna yönelik uygun fiyatlı konut sunumunda 81 il ve 603 ilçede 369.547 konut üretmiştir. 2003 yılından itibaren inşaatına başlanan 998.459 konutun 726.921'i 2021 yılı Ocak ayı itibarıyla sosyal ve teknik donatılarıyla birlikte tamamlanmış, ve hak sahiplerine teslim edilmiştir. 2020-2023 yılları arasında 400 bin yeni konut hedefi belirlemiştir. TOKİ tarafından yürütülen Sosyal Konut Programı kapsamında 2020 yılı için 93.298 konutun ihalesi gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca Cumhurbaşkanı, tarafından Çevre ve Şehircilik Bakanlığının koordinasyonunda ilk defa 81 ili kapsayacak şekilde 100 bin konutluk bir kampanya başlatılmış ve bu konutlara 1 Milyon 200 bin müracaat olmuştur. Böylelikle TOKİ, 2020 yılı içinde 31 bini fiili olmak üzere, 100 bini de kura ile toplam 131 bin konut satış işlemi gerçekleştirmiştir.

2016-2020 yılları arasında TOKİ tarafından ihale edilen konut sayısı, 244.879 olup bu ülke genelinde yapı kullanma izni alan toplam konut sayısının %7'sini oluşturmaktadır. 2016-2020 yılları arasında TOKİ tarafından satılan konut sayısı: 178.985 olup ülke genelinde ilk el satışı gerçekleştirilen konut sayısının %6,4'ünü oluşturmaktadır.

Yeterli ve Karşılabilir Uygun Fiyatlı Konut Göstergeleri kapsamında; Taslak Yeni Kentsel Gündem İzleme Çerçevesi ve Göstergeleri çerçevesinde bir çalışma yapılmamış olmasına karşın, Türkiye Bankalar Birliği, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü faaliyet raporları, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), TC. Merkez Bankası, haber bültenleri, hane halkı araştırmaları verileri kullanılmıştır.

TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS), göre Türkiye nüfusu 2020'de 83.614.362'dir. Demografik veriler nüfusun son bir yılda 1 milyon 193 bin 357 kişi arttığını, nüfusun değişim profiline ise azalan bir artış eğilimine sahip olduğunu göstermektedir. Konut ihtiyaç ve talebinin belirlenmesinde Türkiye demografisinde görülen en önemli değişim kentleşme oranıdır. 2000 yılında % 65 olan kentsel nüfus oranı 2015 yılı itibarıyla %73'e yükselmiştir. Türkiye'de, kentleşme oranı yükselirken hanehalkı büyüklüğü azalma eğilimindedir.

TÜİK, 2019 istatistikleri Aile Araştırmasında ADNKS'de kayıtlı toplam konut sayısı, eylül sonu itibarıyla (konut, yazlık/mevsimlik konut ve inşaat halindeki konutlar dâhil) 38,4 milyon iken 2020'de 39.1 milyona yükselmiştir. TÜİK Hanehalkı Harcama Anketi verilerine göre hane sayısı 2017 yılında 23.032.955'ten 2019'da 24.221.512'ne yükselmiştir. 1960 yılında 5,68 olan hanehalkı büyüklüğü 2019'da 3,35'e gerilemiştir. Türkiye'nin üç büyük iline baktığımızda ise hanehalkı büyüklükleri Ankara'da 3,06, İstanbul'da 3,33, İzmir'de ise 2,95 olmuştur. Yıllık nüfus artış hızı 2018 yılında binde 14,7 iken, 2019 yılında binde 13,9 olmuştur. Türkiye nüfusunun %18,66'sının ikamet ettiği İstanbul'u, 5 milyon 639 bin 76 kişi ile Ankara, 4 milyon 367 bin 251 kişi ile İzmir, 3 milyon 56 bin 120 kişi ile Bursa ve 2 milyon 511 bin 700 kişi ile Antalya takip etmektedir.

10. Kalkınma Planı (2014-2018) dönemi için toplam konut ihtiyacı 4.077.575, yıllık ortalama konut ihtiyacı ise 815.515 olarak tahmin edilmiştir. Konut kredi faizleri ve genel

makroekonomik dengelerin rol oynadığı inşaat ruhsatları incelendiğinde ilk üç yılında (2014-2017) hedeflere yakın konut üretiminin gerçekleştiği; 3.072.362 yapı kullanma izni ve 4.233.214 inşaat ruhsatı verildiği görülmektedir. 2020 Cumhurbaşkanlığı Programında, 2018 yılında belediyeler tarafından 652.931, 2019 yılında 122.752 daire için inşaat ruhsatı düzenlendiği buna karşın 2020 yılının ilk 6 ayında 212.231 daire için yapı ruhsatı verildiği ifade edilmektedir. 2019 yılının ilk altı ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre %66,3 oranında yaşanan azalmanın ardından 2020 yılında düşürülen konut faizi oranları ile önceki yılın aynı dönemine oranla %72.9 oranında artış sağlandığı ifade edilmektedir.

2019 TÜİK Hanehalkı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasına göre, oturduğu konutun sahibi olanların oranı %58,8 hesaplanırken, kirada oturanların oranı %25,6, lojmanda oturanların oranı %1,3, kendi konutunda oturmayıp kira ödemeyenlerin oranı ise %14,3 olarak gerçekleşmiştir.

TÜİK Hanehalkı Bütçe Araştırmasına göre 2019 yılında konut harcamaları %24,1 olarak gerçekleşmiştir. 18 yıllık döneme (2002-2019) bakıldığında konut ve kira harcamasının ortalama %26.3, ulaşım harcamalarının ise %14.8 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

TÜİK 2019 Hanehalkı Bütçe Araştırması %20'lik gruplar itibarıyla incelendiğinde, en düşük gelir grubu olan birinci %20'lik grupta yer alan hanehalklarının konut ve kira harcamalarına gelirlerinin %31,2'sini, ulaşım harcamalarına ise gelirlerinin %9'unu ayırdıkları görülmektedir. Bu kapsamda en düşük %20'lik gelir grubunun gelirinin %30'undan fazlasını konut harcamalarına ayırdığı görülmektedir.

2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında, konut arzındaki artışın etkisiyle toplam konut açığının kapanmakta olduğunu ancak halen 2,5 milyon yoksul hane bulunduğunu dolayısıyla dar gelirlilerin ve dezavantajlı grupların konuta erişimi önceliğinin korunduğu belirtilmektedir. Programda yapılan değerlendirmelerde, konut piyasasında doğru ve uzun vadeli analizler yapılabilmesi, yerleşmeler itibarıyla arz ve talep dengesinin kurulabilmesi ve konut stokunun niteliğinin, sıfır ve ikinci el konut verileri ile birlikte belirlenebilmesi amacıyla Mekânsal Adres Kayıt Sistemi (MAKS) ile Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) verilerinin sürekli çevrim içi temini ve bunların Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS) verileriyle birlikte karşılaştırmalı analizini yapabilen yeni bir sistemin geliştirilmesine ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir. Program, 2020 yılında 102.000, 2021'de ise 100.000 yeni konutun üretilmesini öngörülmektedir. 5 yıl içinde 1,5 milyon yeni konutun kentsel dönüşüm odaklı üretimi hedeflenmektedir.

1.1.2.2. Sürdürülebilir konut finansmanı seçeneklerine erişimin sağlanması

Türkiye'nin mülk konut sunumundaki başarısı, kamunun doğrudan üretim faaliyetlerinin içinde yer almak yerine hem hanehalklarını çeşitli düzenleyici araçlarla hemde özel sektörü teşvik eden ve destekleyen bir sistem kurmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Konut finansmanının temel kaynağı, kişisel tasarruflar ve tüketici kredileridir. Türkiye'de hanelerin tasarruf oranı yaklaşık %16-20 arasındadır. TOKİ ve bankalar hanehalklarının birikimlerine göre 60-120 ay taksitlerle ipotekli konut kredisi sunmaktadır.

Orta ve büyük ölçekli konut müteahhitleri ile gayrimenkul yatırım ortaklıklarınca üretilen konutların yanı sıra, küçük ölçekli kendi şehrinde arsa karşılığı konut üretim sözleşmeleri ve

gelir paylaşım ortaklıkları ile konut üreten müteahhitler veya birikimlerini bir araya getirerek arsa satın alıp konut yaptıran konut kooperatifleri mevcuttur. Konut sektöründe ayrıca, Sermaye Piyasaları Kurumu tarafından düzenlenen ve üst gelir grubu için marka konutlar, ticari ofis ve AVM'ler üreten Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları 1995'ten itibaren faaliyettedir. Konut üreticilerinin denetimi ve sertifikasyonu ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca yapılmaktadır.

9. Kalkınma Planı (2007-2013) döneminden başlayarak konut ihtiyacını karşılamak ve alt gelir gruplarının konut sorununu çözmek amacıyla finansman modellerinin geliştirilmesi, zorunlu afet sigortasının yaygınlaştırılması ve altyapısı hazır arsa üretimi hız kazanmıştır. Benzer şekilde, 11. Kalkınma Planı (2019-2023) ile bireysel tasarrufların finansal sisteme çekilmesi, vergilendirmeye ilişkin düzenlemelerin revizesi, ilk ve sonraki konut alımlarında kredi kullanımının desteklenmesi amacıyla özel teşviklerin sürdürülmesi ve yenilerinin tasarlanması hedeflenmektedir. Ayrıca, hizmet kalitesini ve kapsamını iyileştirmek için mülklerdeki değerlemelerden yararlanarak yeni bir kaynak oluşturmak amacıyla taşınmazların değer değişikliklerini mülkiyet bilgileri ile birlikte tutarak değerlemelerin izlenebilirliğini sağlayan ve arsa imar haklarından kaynaklanan değer artışlarının vergilendirilmesine ilişkin mevzuat ve uygulamaların güçlendirilmesi yoluyla değerlemelerin izlenebilirliğini sağlayan bir gayrimenkul bilgi merkezi kurulması hedeflenmektedir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda planlanan tedbirler arasında yer alan yaşlı, çocuk ve engellilerin ihtiyaçlarına yönelik tasarlanmış konutlara erişilebilirliklerini artırmak amacıyla toplumun farklı kesimlerini analiz etmeyi amaçlayan Konut Araştırma Projesi başlatılmıştır. Kamu-özel katılım yoluyla uygun fiyatlı konut finansmanı ve üretim metodolojisi geliştirilmesi planlanan bir diğer araştırma projesidir.

Türkiye'de mülk konutların büyük bir çoğunluğu arsa karşılığı konut üretimi, Yap-Sat Konut, üretim modeliyle, piyasa mekanizması içinde, farklı büyüklükte konut girişimcileri ve kentsel arsa sahipleri arasında yapılan arsa karşılığı konut sözleşmeleri ile üretilmektedir. 1950'li yılların sonunda başlayan ve 90'lı yılların sonlarına kadar devam eden büyük kentlere göç akını, kendine özgü konut sunum ve finansman modellerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hızlı kentleşme ile artan nüfusun konut ihtiyacını karşılamak üzere çeperlerine saçaklanarak, yayılarak, sıçrayarak ya da ulaşım aksları boyunca ışınsal genişleyerek, boş arsa ve tarlaların kıymetlenmesine neden olan hızlı kentleşme kırsal arazilerin imar hakları ile kentsel arsaya dönüşmesine ve dikey yapılaşmaya yol açmıştır. Kat Mülkiyeti Kanununun çıkması ile bu haklar piyasa mekanizması içinde arsa karşılığı konut inşaat ve hasılat paylaşımı olarak adlandırılan konut üretim ve finansman sistemini doğurmuştur. Konut sunumunda arsa karşılığı konut inşaat modeli ile konut üreten özel sektörün payı yaklaşık %95'tir.

Arsa karşılığı konut üretimi modeli; arsasında kendi imkânları ile inşaat yapamayan imarlı arsa sahiplerinin inşaat için sermaye koymadan belli oranda bağımsız bölüm karşılığı imarlı arsasını farklı ölçekte sermaye birikimi ve kurumsal kapasiteye sahip olan, çeşitli tür ve büyüklükte konut ve inşaat yapabilen konut müteahhitlerine devretmesi ile gerçekleşmektedir. Yap-Sat modeli olarak tanımlanan model, hukuki açıdan geçerlilik kazanmış bir sözleşmeye dayanır. Karşılıklı anlaşmayla başlayan konut üretiminde karşılıklı hak ve menfaatlerin

korunmasında köklü hukuk, tapu kayıt ve vergi sistemi önemli rol oynamaktadır. Bu sistemde sözleşmeler Borçlar Kanunu Mal Değişim Sözleşmeleri kapsamında olup 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun taşınmaz mülkiyetinin devir şartlarını düzenleyen maddeleri kapsamında hukuki niteliğe haiz hazırlanır. Sözleşmenin 2644 sayılı Tapu Kanununun 26. maddesi uyarınca tapu kütüğüne kaydedilmesi hakların tamamen korumasını sağlamaktadır. Arsa devri, konut üretimi ve teslim süreçleri vergi kanunu açısından da düzenlemeye tabidir. Buna göre, arsa devrinde ve konut tesliminde müteahhit belirlenen oranlarda KDV ödemektedir.

Hasılat paylaşımı sisteminde de aynı prensiplerle hareket edilmekte olup tek fark arsa devri yapılmadan arsa üzerinde üretilecek konutların gelirinin paylaşılmasıdır.

İpoteğe dayalı konut kredileri 2000'li yıllarda başlamıştır. 2007 yılında 5582 Sayılı Kanun ile kapsamlı ilk düzenleme yapılmıştır. 2014 yılında İpotek Finansman Kanunu ve 2015 yılında katılım bankacılığına imkân veren Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu kurularak konut edindirmeyi kolaylaştıran ilave tedbirler alınmıştır. Konut edindirmeyi teşvik etmek amacıyla, yurt içinde satın alacakları ilk ve tek konut için bankalarda konut hesabı açarak, üç yıl içinde yapacakları birikimlerine toplamda 15.000 TL'yi aşmayacak şekilde %20 oranında devlet desteği sağlanmaktadır. Ayrıca, konut sahipliği ve bankaların konut portföy ve likidite oranlarının arttırılması amacıyla konut kredilerinde kredi/değer oranının %75'ten %80'e çıkarılması ve 2017'de bazı konutların tesliminde yıl sonuna kadar vergi oranlarında çeşitli indirimler yapılmıştır.

T.C. Merkez Bankası 2020 konut fiyat endeksleri ve birim fiyat göstergelerine göre ortalama konut TL/m² fiyatı: 3619,8 TL'dir. Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurumu-BDDK, temel göstergelerine göre İpotekli konut kredilerinin toplam tüketici kredileri içindeki payı ortalama %40'dır. Ödeme güçlüğü bakımından takibe alınan konut kredileri toplam krediler içinde %7'dir. Haneliklerinin konut kredileri dâhil tüm kredi borçlarının GSYH oranı 2019'da %14,3 olup 2020 yılında ise %15.1'e yükselmiştir. Türkiye Bankalar birliği verilerine göre Konut Kredileri/GSYH oranı ise 2010-2019 yılları arasında sırasıyla yıllık bazda %4,93'den %4,97; %5,03; %5,56; %5,6; %5,75; %5,95; %5,82; %4,97 olarak gerçekleşmiştir. Hanehalkının aşırı borçlanmasının önlenmesi amacıyla vade sınırlaması ile makro ihtiyat tedbirleri 2014 yılında uygulanmaya başlanmıştır. 2016 yılında ise önlemler kısmen esnetilmiş, döviz ve faiz riskine maruz kalmamaları için döviz cinsinden veya dövize endeksli kredi ile konut kredileri haricinde değişken faizli kredi kullanımı engellenmiştir.

Toplam konut satışları içinde ipotekli satışların payı %21,4 olarak gerçekleşmiştir. TÜİK Konut Satış İstatistiklerine göre, 2020 Ocak-Ekim döneminde 1 milyon 280 bin 852 konut satışı gerçekleşmiş, bir önceki yılın aynı dönemine göre %27,0 artış göstermiştir. 2020 Ocak-Ekim döneminde ipotekli konut satışı %124,2 artmış, diğer satış türlerinde ise %3 azalmıştır. Bu dönemde ilk defa satılan konutlar %2,3, ikinci el konutlarda ise %42,5 artış kaydedilmiştir.

11. Kalkınma Planı (2019-2023) tedbirlerini içeren, 2021 Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programına göre sabit sermaye yatırımlarında konut yatırımlarının toplam oranı 2020'de %25,8 olarak gerçekleşmiş olup 2021 yılı için %25,2 olarak öngörülmüştür. Sermaye yatırımlarında özel sektör payı 2020'de %29,5 olarak gerçekleşmiş, 2021 yılı için %29,1

olarak öngörülmektedir. Oranlar kamu yatırımları için 2020’de %1 olarak gerçekleşmiş olup 2021 yılında %1.4 olarak öngörülmektedir.

Türkiye’de faizsiz bankacılık kapsamında konut kredilerine alternatif olarak kullanılan SUKUK sertifikaları ile gayrimenkul kira gelirleri menkulleştirilmektedir. Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programına göre Türkiye’de üçü kamu, üçü özel sermayeli olmak üzere altı katılım bankası faaliyet göstermekte, bankacılık sektörü içerisinde ise payları %5,7’den %6,8’e yükseldiği ifade edilmektedir. Katılım Bankaları Birliği bu oranı 2025’de %15’e çıkarmayı hedeflemektedir. 1926 yılında Emlak ve Eytam Bankası adıyla kurulan ve 2001 yılında konut üretim faaliyetleri TOKİ’ye, diğer bankacılık faaliyetleri devlet bankalarına devredilerek kapatılan Emlak Bankası, 2018 yılında Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş. olarak yeniden düzenlenerek konut piyasasında arz kesimine yönelik destekler sağlayacak şekilde yapılandırılmıştır. Yapı malzemeleri üreticileri ve inşaat sektörü başta olmak üzere büyüme ve kalkınmada itici güç olan üretim ve lojistik gibi sektörlerin finans piyasasındaki iş ortağı olmayı hedeflemektedir.

TOKİ Finansman Modelini de içeren kendine özgü bir konut sunum modeline sahiptir. Modelde, doğrudan konut üretimi yerine İdare, arsa stokunu kullanarak konut üreticilerini organize etmektedir. Valilikler ya da belediyeler aracılığıyla ön talepler toplanmakta ve yeterli talep oluştuğunda proje uygulamasına başlanılmaktadır. Bu modelde mülkiyetinde bulunan arsa stokunu ya da belediyelerin temin ettiği arsalar kaldıraç olarak kullanılarak kamu özel sektör birlikteliği ile arsa veya hasılat paylaşımına dayalı konutlar inşa edilmektedir. Konutlar orta ve dar gelirli grupların ödeme kapasitesine uygun olarak uzun vadeli ipotekli konut kredileri ile satılmaktadır. TOKİ tarafından üretilen konutların %86’sı piyasa koşullarında konut sahibi olamayan dar ve orta gelirli gruplara, tasarruf kalıplarına uygun aylık taksitler ve uzun vadelerde sunulmaktadır. Uygun fiyatlı, erişilebilir konut sunumundaki başarısında, konut üretimine uygun yerlerdeki boş hazine arazilerinin bedelsiz olarak temin edilebilmesi arsa maliyetinin konut maliyetine yansıtılmaması önemli bir faktördür.

Türkiye'nin bu modeldeki stratejik yaklaşımı, konut için düşük maliyetli arsalar üretmek üzere TOKİ’yi tek bir otorite olarak geliştirerek boş kamu arazilerini ekonomiye kazandırmaktır. Bu doğrultuda konut temini için zaman içinde geliştirilen uygulama araçları, milli arsa stoku, kurumsal kapasiteler ve yetkinlikler 2004 yılında TOKİ’ye devredilmiştir.

TOKİ, özel amaçlı finansman araçlarıyla borç temini de dâhil olmak üzere alternatif fonlama mekanizmalarını seçebilmektedir. TOKİ konut sunum modeline dayanan konut programları farklı hedef grupların ihtiyacına göre şekillenmektedir: Sosyal Nitelikli Mülk Konut Programı, Uydu Kentler Programı, Kaynak Geliştirme ve Gelir Paylaşımı Projeleri, Afet Konutları Programı, Göçmen Konutları Programı, Tarım Köyleri Programı, Kamuya Yönelik Uygulamalar Programı, Restorasyon Kredileri ve Arsa Üretimi programlarına sahiptir. İnşaat süresi ortalama 2 yıl olan TOKİ konutlarında, dezavantajlı gruplara; şehit aileleri, harp ve vazife malulleri ile dul ve yetimlere konut sayısının %10’u kadar, en az %40 engelli vatandaşlara konut sayısının %5’i kadar, emeklilere konut sayısının %25’i kadar kontenjan ayrılmaktadır. TOKİ’nin bir diğer kredi uygulaması şehit aileleri ve terör malullerine yönelik gerçekleştirilen Faizsiz Konut Kredisidir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Toplu Konut İdaresi iş birliğiyle 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik

Kanunu kapsamında bulunan sosyal güvenceden yoksun fakir ve muhtaç durumdaki vatandaşlara yönelik geri ödemeli olarak sosyal konut yapımını içeren "Sosyal Konut Projesi" uygulanmıştır. Proje kapsamında 270 ay vadeli olarak konutlar vatandaşların kullanımına sunulmuştur. Proje doğrultusunda 33.337 konut, sağlıklı barınma koşullarına sahip olmayan fakir ve muhtaç vatandaşlara tahsis edilmiştir. Dar gelirliler, hiç geliri olmayanlar ve dezavantajlılara konut sunumunda kullanılan arsa karşılığı gelir paylaşımı programı ile kendi portföyündeki arsalarda özel sektörle işbirliği yaparak orta üst gelir grubu için konut üretmekte, projenin gelirinden proje yüklenicisi firmaya belli bir oran dâhilinde aktarım yapmakta geri kalan gelir ile dar gelirli yoksul ve dezavantajlı kesimlerin konut projelerinin finansmanında kullanılmaktadır. TOKİ'nin ürettiği toplam konut sayısının içinde gelir paylaşımı konutların oranı yaklaşık %15'tir.

TOKİ mülkiyetinde bulunan arsalar üzerinde üretilen konutlarda, geri ödemeler, hanelerin ortalama tasarruf oranı dikkate alınarak tasarlanmakta, peşinat ödemeleri ihale sonrası inşaatların başlangıcında yapılmakta, devamında İdarenin belirlediği değişken tek endeksli kredi sistemi kapsamında aylık taksitler, memur maaş artış endeksi ve yurtiçi üretici fiyat endeksi veya tüketici fiyat endeksinden en düşük olanı uygulanmak suretiyle yılda iki kez artırılmakta, vadeler 8-15-20 yıla kadar uzayabilmektedir.

1.1.2.3. Kullanım güvencesi sağlanması

Türkiye, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Ek 1 Protokolünü imza eden ülkelerdendir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası konut ve barınma hakkını mülkiyet hakkı ile birlikte güvence altına almaktadır. Türkiye'de kullanımın türüne bakılmaksızın mülkiyeti kullanma hakkı anayasal çerçeve ile güvence altına alınmış, kurumsal yasal ve idari tüm boyutları ile düzenlenmiştir. Anayasal kurallar çerçevesinde yerel yönetimlerden merkezi kuruluşlara kadar kurumsal ve idari görev ve sorumlulukların belirlendiği, kapsamlı ve gelişmiş bir yasal, kurumsal ve idari sistem mevcuttur. Mülkiyet ve barınma hakkının konu olabileceği tüm iş ve işlemler bu gelişmiş, köklü yasal ve kurumsal mevzuat çerçevesinde yürütülmektedir.

Anayasanın 2. maddesi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bir sosyal devlet olduğunu vurgulamakta, 57'nci maddesinde, Konut Hakkı başlığı altında, Devletin, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılamaktan sorumlu olduğunu ve toplu konut teşebbüslerinin destekleyeceğini; 35. madde ise mülkiyet hakkını güvence altına alarak "herkesin" mülkiyet ve miras haklarına sahip olduğuna hükmetmektedir. 35. madde kişilere, başkasının hakkına zarar vermemek ve yasaların koyduğu sınırlamalara uymak koşuluyla, sahibi olduğu şeyi dilediği gibi kullanma, ürünlerinden yararlanma ve tasarruf etme, başkasına devretme, biçimini değiştirme, harcama ve tüketme hakkını verir. Anayasa'nın 35. maddesi ile bir temel hak olarak anayasal güvenceye sahip barınma hakkı ve mülkiyet hakkı pekiştirilmekte ve bu hakkın öznesi olarak "herkes" ifadesi ile tüm vatandaşlar kapsanmaktadır.

Mülkiyet kullanım güvencesinin sağlanmasında en önemli araç tapu kayıt sistemidir. Türkiye; arazi kadastro ve değişikliklerini takip eden, tapu planlarının yenilenmesini ve güncellenmesini ve bunlara ilişkin kontrol ve denetim hizmetlerini yürüten köklü bir Tapu ve Kadastro kurumu ve mevzuatına sahiptir. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü; olan Tapu kayıtları ve sicillerine yönelik kurumsal altyapı ve süreçleri yönetmekte devletin sorumluluğu altındaki tapu sicillerinin düzenli bir biçimde tutulmasını, taşınmazlarla ilgili her türlü akitli ve akitsiz tapu işlemleri ile tescil işlerinin yapılmasını, siciller üzerindeki değişikliklerin takibini, denetlenmesini, sicil ve belgelerin arşivlenerek korunmasını sağlamaktadır.

Türkiye’de ilk Tapu Teşkilatı 1847 tarihinde Defterhane-i Amire Kalemi adıyla kurulmuş ve Cumhuriyete kadar çeşitli isimler altında görevini sürdürmüştür. Cumhuriyetin kurulmasından sonra 1924 yılında Tapu Umum Müdürlüğü Teşkilatı kurulmuştur. 2011’de Çevre ve Şehircilik Bakanlığına bağlanan Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü belirtilen tapu sicil ve kadastro işlemlerinin yanı sıra büyük ölçekli kadastral ve topografik haritaların üretilmesi amacı ile jeodezik altyapı, havadan fotoğraf alımı, 1/5000 ve daha üst ölçekli fotogrametrik ve yersel harita üretim hizmetlerini yapmak veya yaptırmak, kontrol etmek, denetlemek ve temel prensipleri tespit etmek, mekânsal bilgi sistemi altyapısını ve harita üretim izleme merkezini oluşturmak, verilerden gerçek ve tüzel kişiler ile kamu kurum ve kuruluşlarının faydalanmasını sağlamaktan sorumludur.

Türkiye’de mülkiyet hakları ancak Türk Anayasasında tanımlanan kamu yararı amacıyla sınırlanabilir veya kısıtlanabilir. Anayasa tarafından belirlenen orantılılık kuralı, iyi tanımlanmış imar mevzuatı çerçevesi ile sağlanır. Türk İmar mevzuatı, 3194 sayılı Kanunu, taşınmazların mekansal planlar ile yeniden düzenlenmesi ile ilgili mekansal planlama kurallarını belirlemektedir. Kamusal alanların (yeşil alan, dini tesis alanı, sağlık tesisi, ilköğretim tesis alanı vb.) oluşturulması amacıyla özel mülklerin kullanılmasına olanak sağlayan mekansal planlama ve kamulaştırma işlemleri kapsamlı bir imar kanunu ve ikincil mevzuat çerçevesinde yürütülmektedir. İmar Planları ve diğer mekansal planlama süreçleri, 3194 sayılı Kanunu ve Mekansal Plan Yapım Yönetmeliği düzenlenir. İmar Kanunu’nun 18. Maddesinde imar uygulamada parselasyonun nasıl yapılacağı yani mülke müdahalenin hukuki ve teknik çerçevesi çizilir.

Mülkiyet hakkı ile doğrudan bağlantısı olan ve toprağın kullanım biçimini yeniden düzenleyen imar ve planlama faaliyetleri 3194 sayılı İmar Kanunu ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği ile yürütülmektedir. Plan yapımına ait esasların yönetmelikle düzenlenmesi plan uygulamalarında kamu yararının teminatıdır. Planlama yoluyla mülkiyete dair uygulama İmar Kanunu ile kesin bir yasal dayanağa sahiptir. Plan uygulaması yapmaya yetkili idare, imar planlarının yapılmasından itibaren beş yıllık süre içerisinde, kamu hizmetlerine tahsis edilen taşınmazları kamulaştırmakla yükümlüdür. Söz konusu kanun hükmü, emredici nitelikte olup kamu hizmetlerine tahsis edilen taşınmazların kamulaştırılıp kamulaştırılmaması konusunda idareye bir takdir yetkisi tanınmamakta; imar planlarında kamu hizmetlerine tahsis edilen taşınmazların beş yıllık sürede kamulaştırılmasını zorunlu kılınmaktadır. Türkiye’de, konut ve mülkiyet hakkının Anayasal güvenceye sahip olması, iş ve işlemlerin kanunlar çerçevesinde yönetmeliklerle gerçekleştirilmesi ve bu çerçevede ortaya çıkacak bir anlaşmazlıkta vatandaşlara idare mahkemelerine başvurma hakkı sağlamaktadır.

Kamulaştırma Kanunu ile kamu yararının gerektirdiği hallerde kamulaştırılmasında yapılacak işlemleri, kamulaştırma bedelinin hesaplanmasını, taşınmaz malın ve irtifak hakkının idare adına tescilini, kullanılmayan taşınmaz malın geri alınmasını, idareler arasında taşınmaz malların devir işlemlerini, karşılıklı hak ve yükümlülükler ile bunlara dayalı uyuşmazlıkların çözüm usul ve yöntemlerini düzenlemektedir. Kamulaştırmalarda taşınmazın kamulaştırma amacına yönelik olarak kullanılmadığında örneğin yol yapımı için kamuya bırakılan taşınmazın başka bir amaçla kullanımında ya da kamu yararı amacıyla kullanılmaması halinde mülk sahibine iade edilmesi veya kamulaştırma bedeliyle kamu yararı amacı dışındaki kullanım bedeli arasındaki farkın tazmin edilebilmesi mümkündür.

Belediyeler, imar planlarının yürürlüğe girmesinden en geç 3 ay içinde, planı tatbik etmek üzere 5 yıllık imar programlarını hazırlamakla yükümlüdür. Taşınmazlar, 5 yıllık imar

programı içinde olup olmadığına göre ilgili imar planı hükümleri tatbik edilmediği veya başka bir şekilde halline imkân bulunmadığı takdirde mal sahibinin yazılı müracaatı üzerine, bu taşınmazların tamamı ilgili idarelerce kamulaştırılır.

2004 tarihinde yayımlanan ve Türk Ceza Kanununa “imar kirliliği” ifadesi olarak dâhil edilen düzenleme ile belediye sınırları içinde 3194 sayılı İmar Kanununa aykırı ruhsatsız ve ruhsata aykırı olarak bina yapan, yaptıran ve bu binalara altyapı hizmeti götürenlere yönelik cezai hükümler getirilmiştir.

Barınma ve konut ihtiyacı dikkate alınarak “kullanım güvencesi sağlanması” bağlamında yapılara ilişkin İmar Kanunu’nun geçici 16. maddesi ile “imar barışı” uygulaması 2018 yılında uygulanmıştır. Düzenleme ile afet risklerine hazırlık kapsamında ruhsatsız veya ruhsat ve eklerine aykırı yapıların kayıt altına alınması ve imar barışının sağlanması amaçlanmıştır, 31/12/2017 tarihinden önce yapılmış yapılar için 15/06/2019 tarihine kadar başvurulmuş olması halinde Yapı Kayıt Belgesi düzenlenmek suretiyle, bahse konu kapsamdaki yapıların kayıt altına alınarak yapının yıkılana kadar kullanım hakkı güvence altına alınmıştır.

Mülkiyetin kullanımına yönelik düzenleme içeren bir diğer mevzuat çerçevesi, Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun’dur. Riskli olarak tespit edilen yapıların iyileştirme, güçlendirilme ve yenilenme çalışmaları kapsamında boşaltılması kapsamında ev sahipleri ve kiracılara kira desteği sağlanmaktadır. Bu Kanun kapsamında riskli alanlarda yapılacak uygulamalara yönelik usul ve esaslar belirlenmiştir. Sağlıklı yerleşim yerleri oluşturabilmek için ve riskli fay hatları yanı sıra sel, çığ, toprak kayması ve benzeri yerleşim yerlerini ve insan hayatını tehdit eden afet riski taşıyan alanlarda ve bu alanlar dışındaki riskli jeolojik zeminden veya yapısal yetersizlikten dolayı riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemeler yapılmakta ve rezerv yapı alanları belirlenmektedir. Kanunun 4. ve 5. maddeleri ile riskli alanlarda ve rezerv yapı alanlarında her türlü imar ve yapılaşma işlemlerinin iki yıl süre ile geçici olarak durdurabilmekte, taşınmazlar, tahsis ve devir işlemlerinin sonuçlandırılıncaya kadar satılamayacağı, kiraya verilemeyeceği belirtilmekte ve bu kapsamda vatandaşların mağdur edilmemesi için yapılacak kentsel dönüşüm, iyileştirme ve güçlendirme projeleri tamamlanıncaya kadar bu alanlarda yaşayanlara, maliklere, kiracılara ve yapıda ikamet etmek şartıyla sınırlı aynı hak sahiplerine geçici konut veya işyeri tahsisi ya da kira yardımı yapılmaktadır. Uygulama Yönetmeliğinin 16. maddesi uyarınca malik ve kiracılar kira yardımı ve kredi faiz desteğinden yararlanabilmektedirler.

2021 Cumhurbaşkanlığı Yıllık programında, 59 ilde 268 Riskli Alan, 33 ilimizde 158 Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı belirlendiği 5 milyondan fazla vatandaşa bu kapsamda 2012 yılından itibaren başta kurumsal ve bireysel kira yardımı, faiz desteği, kamulaştırma ve dönüşüm uygulamaları olmak üzere (cari fiyatlarla) yaklaşık 19,9 milyar TL ödenek sağlandığı ifade edilmektedir.

Kiracı ve Ev Sahibi olarak mülkiyet kullanım güvencesi kapsamında Türk Medeni kanunu ve Borçlar Kanunu önemli rol oynamaktadır. Buna göre kiracıların barınma güvenliği Anayasa ve Medeni Kanun’un yanı sıra 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu ile koruma altındadır. Mülkünü kiraya veren, kiralayan ve kira sözleşmesi olarak 3 temel unsur kapsamında hak ve yükümlülükler güvence altına alınmıştır. Kanunun 299. maddesinde kira sözleşmesi; kiraya

veren bir şeyin kullanılmasını, kiracıya bırakmayı, kiracının da buna karşılık kararlaştırılan kira bedelini ödemeyi üstlendiği sözleşmedir. Kiracının kira bedelini veya ödemekle yükümlü olduğu diğer giderleri ödemediği durumda, kiraya veren kira sözleşmesini feshedebilir. Borçlar Kanunu'nun 351. maddesi, kiralık mülkün el değiştirmesi durumunda kiracının sözleşmesini feshine dair kuralları getirmektedir. Bu kapsamda kiralanana sonradan edinen kişi, onu kendisi, eşi, altsoyu, üstsoyu veya kanun gereği bakmakla yükümlü olduğu diğer kişiler için konut veya işyeri gereksinimi sebebiyle kullanma zorunluluğu varsa, edinme tarihinden başlayarak bir ay içinde durumu kiracıya yazılı olarak bildirmek koşuluyla, kira sözleşmesini altı ay sonra açacağı bir davayla sona erdirebilmektedir.

Mülk sahibi dilerse gereksinim sebebiyle kira sözleşmesini sona erdirmeye hakkına da sahiptir. Ancak Borçlar Kanunu'nun 355. maddesi ile kiraya veren, gereksinim amacıyla kiralananın boşaltılmasını sağladığında haklı sebep olmaksızın, kiralanana üç yıl geçmedikçe eski kiracısından başkasına kiralayamamaktadır. Yeniden inşa ve imar amacıyla boşaltılması sağlanan taşınmazlar, eski hâli ile haklı sebep olmaksızın üç yıl geçmedikçe başkasına kiralanamamaktadır. Eski kiracının, yeniden inşa ve imarı gerçekleştirilen taşınmazları, yeni durumu ve yeni kira bedeli ile kiralama konusunda öncelik hakkı bulunmaktadır. Bu hakkın, kiraya verenin yapacağı yazılı bildirim izleyen bir ay içinde kullanılması gerekir; bu öncelik hakkı sona erdirilmedikçe, taşınmaz üç yıl geçmeden başkasına kiralanamaz. Kiraya veren, bu hükümlere aykırı davrandığı takdirde, eski kiracısına son kira yılında ödenmiş olan bir yıllık kira bedelinden az olmamak üzere tazminat ödemekle yükümlüdür.

1.1.2.4.Gecekondu iyileştirme programları oluşturulması

Yeni Kentsel Gündem kapsamında gecekondu olarak tanımlanan konut alanları Türkiye'de, 2000 yılı öncesi dönemi ile karakterize olan gecekondu mahalleri ile örtüşmektedir. Ancak, günümüzde, bu kapsamda tanımlanan gecekondu yerleşimleri, 20 yıldır uygulanmakta olan kapsamlı kentsel dönüşüm uygulamalarıyla sonlandırılmıştır. Raporlamada, Kentsel Dönüşüm Stratejileri; 2000 yılı öncesi gecekondu sorununun çözümü için 2003-2010 yılları arasında geliştirilen politikalar ile 9. Kalkınma Planı (2007-2013), 10. Kalkınma Planı (2014-2018) ve 11. Kalkınma Planı (2019-2023) dönemleri içinde Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Stratejileri (2010-2023) ile Ulusal Eylem Planları ve Programları kapsamında oluşturulmuş sosyal, ekonomik ve mekânsal politikalarla bütünleşik aktarılacaktır.

Gecekondu alanlarının iyileştirmesine yönelik çalışmalar, Kentsel Dönüşüm Strateji ve Eylem Planları, Afet Riski Altındaki Alanlarının Dönüşümü Kanunu kapsamında afet ve risk odaklı kentsel dönüşüm projeleri, TOKİ kentsel dönüşüm projeleri, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı koordinasyonunda gerçekleşen Kentleşme Şûraları, 10. Kalkınma Planı Öncelikli Dönüşüm Programları kapsamında ele alınmaktadır.

Türk imar mevzuatında gecekondu; İmar Kanunu ve yönetmelikleri ile Gecekondu Kanununda imar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuat ve genel hükümler göre, kendisine ait olmayan arazi veya arsalar üzerinde, sahibinin rızası alınmadan yapılan izinsiz yapılar olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye gecekondu ile mücadele programlarının geliştirilmesi ve uygulamasında farklı yaklaşımlarla elde edilen önemli bir uygulama bilgisi ve birikimine sahiptir. Büyük şehirlere 50'li yıllarda başlayan ve 90'ların sonlarına kadar süren hızlı göç akını, gecekondu sorununa yol açmış, kendine özgü konut sunum ve finansman modellerinin ortaya çıkmasına neden

olmuştur. Hızlı kentleşme ile artan nüfusun, konut ihtiyacının aynı hızla karşılanamaması sonucunda, sanayi alanlarının çevrelerinde ve çeperlere doğru yayılan kentleri çevreleyen kamu mülkiyetindeki arazilerde kente göç eden ve kent içinde imarlı alanlarda uygun fiyatlı konut bulamayan kişilerce üretilen gecekondular ve bu kaçak yapıların oluşturduğu mahalleler ortaya çıkmıştır. Gecekondulaşma süreci olarak tanımlanan bu dönem içinde imar afları çıkarılmış ve birçok gecekondulu mahallesi imar haklarına kavuşarak Bölüm 1.1.2.2’de detaylı aktarılan kat karşılığı inşaat ve hasılat paylaşımı olarak adlandırılan konut sunum modeli ile piyasa mekanizmaları içinde zamanla nitelik değiştirerek çok katlı konut alanlarına dönüşmeye başlamıştır. Ancak sanayi alanlarının yakınlarında ve riskli alanlarda yerleşilemeyecek eğimlerde, vadilerde yapılan gecekonduların dönüşümü için 80’lerden itibaren büyük kapsamlı kentsel dönüşüm programları uygulanmıştır.

2000 yılından sonra, kentsel dönüşüm programları, 1999 yılında yaşanan ve büyük kayıplara neden olan Marmara ve Düzce depremlerinin etkisiyle gecekondulu ile mücadelede afete dayanıklı yaşanabilir şehirlerin oluşturulması, yapı stokunun güçlendirilmesi, yenilenmesi ve afete dayanıklı şekilde yeniden inşa edilmesi amacıyla bir uygulama aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile mevzuata aykırı yapılar, gecekondulu bölgeleri ve afet riski taşıyan bölgelerde yer alan konut alanlarının taşınması ve güçlendirilmesi ve yeni yerleşim yerlerinin inşa edilmesi, konut ve arsa üretilmesi için gerekli politika araçları ve yetkiler TOKİ’ye aktarılmıştır. Bu yolla, gecekondulu ve kaçak yapılaşma ile mücadelede, hızlı yanıt verebilen bir iş modeli geliştirilmiştir. Yeterli konut sunumunun yanı sıra gecekondulu ve aşırı yoğunluklu kaçak yapı alanlarının, deprem, sel, heyelan vb. doğal afet riski yüksek alanların, tarihi kentsel alanlar ve ekonomik ömrünü doldurmuş kentsel alanların dönüştürülmesi ile yetkilendirilen TOKİ, 2004 yılında çıkarılan 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu ile Başkent Ankara’nın protokol yolu olan havaalanı yolu etrafında 3 milyon 600 bin metrekareye yayılmış gecekondulu alanının dönüştürmekle görevlendirilmiştir. 2 etapta dönüştürülen alanda 18 bin konut, 470 bin metrekare rekreasyon alanı, 180 bin metrekare gölet alanı, 2 adet beş yıldızlı otel, kongre merkezi, ilköğretim ve ortaöğretim okulları, kadınlara yönelik lokaller, gençlik merkezleri ve alışveriş merkezleri ile 3 kilometrelik güzergâhta yol, tünel, 1 viyadük ve 10 adet alt geçit inşa etmiş, ağaçlandırma çalışmaları yapmıştır.

2007 yılında tüm illeri kapsayan konut seferberliği politikası neticesinde 2011 yılı sonunda 500 bin yeni konut üretilmiştir. Bu başarı üzerine 2012 yılında ilan edilen 2. konut seferberliği politikası ile 2023 yılına kadar 700 bin konutun daha inşa edilmesi hedeflenmiştir.

Türkiye genelinde 2002-2020 yılları arasında yerel yönetimlerle işbirliği halinde, hak sahipleri ile uzlaşma sağlanarak 61 il, 146 ilçede; 164 bin konut ihale edilmiştir. Bu konutların büyük bir kısmı tamamlanarak hak sahiplerine teslim edilmiştir. 88 bin konutun ise plan ve proje çalışmaları devam etmektedir.

Kentsel dönüşümün en çok yaşandığı İstanbul ve Ankara’da çok sayıda kentsel dönüşüm projesi geliştirilmiştir. İstanbul’da 22 ilçede 85 bin kentsel dönüşüm konutu, Ankara’da ise 28 farklı kentsel yenileme projesinde 44 bin konutluk çalışma başlatılmıştır. Bu konutların 35 bini tamamlanarak hak sahiplerine teslim edilmiştir.

Diğer illerde de afet riskleri göz önüne alınarak yerel yönetimlerle birlikte kentsel dönüşüm projeleri gerçekleştirilmektedir. Tarihi kent merkezlerinin ihyası projesi ile 10 tarihi kent merkezinin dönüşümü sağlanmaktadır. Bu proje kapsamında Ankara Hergelen Meydanı; Konya Şükran Mahallesi; Afyon Mısri ve İmaret Cami Etrafı; Erzurum Hacıcuma; Kayseri Suriçi; Nevşehir Cevizlibağ, Üçgüzeller, Esentepe; Yozgat Çapanoğlu Cami gibi kent meydanlarında projeler devam etmektedir. Ayrıca, şehir merkezlerinde kalan eski ve fonksiyonunu kaybeden sanayi alanlarının, yeni sanayi tesisleri inşa ederek taşınması sağlanmaktadır.

TOKİ 2008 yılında, Erzincan-Çarşı Mahallesi Kentsel Yenileme-Gecekondu Dönüşüm Projesi ile HABITAT En İyi Uygulamalar Ödül Organizasyonu'nda "İyi Uygulama" olarak seçilmiştir. Habitat III konferansında, sunumunu yaptığı Ankara Kuzey Girişi Kentsel Yenileme Geliştirme Projesi ile Çin'deki BM-Habitat İş Ödülleri Uluslararası Seçim Komitesi tarafından 2009 yılı "İyi Uygulamalarından" birisi olarak seçilmiştir.

TOKİ'nin yaptığı konut alanları ile birlikte ürettiği yeni geliştirilen yeşil alanların dışında yerel yönetimlerden gelen talepler üzerine, eski sanayi alanları, stadyumlar ve köhneleşmiş büyük ölçekli alanların kent parkları olan "Millet Bahçelerine" dönüşümünü de yürütmektedir.

Türkiye'de 2012 yılında yürürlüğe giren Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde; fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir. Kentsel dönüşüm uygulamalarında kullanılan bu kanun uyarınca afet tehlikesi ve riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerin, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşamayı esas alacak şekilde dönüştürülmesi amacıyla, riskli yapıları tespit etmek üzere Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca kamu kurumu, sivil toplum kuruluşu, tüzel kişi, yapı denetim kuruluşu ve yapı laboratuvarının da bulunduğu 1.292 kurum/kuruluş lisanslandırılmıştır. Bu kurum ve kuruluşlar tarafından toplam 685 bin bağımsız birimin riskli yapı olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye, afet riski azaltım politikalarına yön veren Sendai Risk Azaltımı Çerçevesini kabul etmiştir. Nüfusunun %71'i ve toprakların %66'sı 1. ve 2. deprem kuşağında bulunması nedeniyle Bakanlık, kentsel dönüşüm uygulamalarını afet yönetimi ile bütünleşik bir çerçevede gerçekleştirmektedir. Kurumsal Stratejik Planı kapsamında 2012-2023 döneminde Kentsel Dönüşüm Eylem Planlarının hazırlanmış ve TOKİ ile gecekondu ve çöküntü alanlarının yenilenmesine yönelik projeler hayata geçirilmiştir.

Türkiye'nin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Türkiye 2. Ulusal Gözden Geçirme Raporu (2019)'nda gecekondu alanları ve afet riskli alanların yenilenmesinde, sanayi alanlarının dönüştürülmesinde, tarihi alanların canlandırılmasında ve nitelikli konut projelerinin üretiminde kentsel dönüşüm programları ve projeleri; başarılı uygulama örnekleri olarak vermiştir. Kentsel dönüşüm yoluyla sağlıksız, riskli yapıların, gecekondu ve çöküntü alanlarının dönüştürülmesi, 2010-2023 dönemini kapsayan 9. 10. ve 11. Kalkınma Planlarında öncelikli politika alanı olarak belirlenmiştir. Bu politikanın hayata geçirilmesinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile ilgili ve bağlı kuruluşları ana aktördür.

Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında 59 ilde 268 Riskli Alan, 33 ilde 158 Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı ve 11 ilde 16 yenileme alanı ve yeni yerleşim alanı olarak kullanılmak üzere 66 ilde 48 bin hektar büyüklüğünde Rezerv Yapı Alanı belirlenmiştir. Riskli alanlarda yer alan yaklaşık 586 bin bağımsız birime ilave olarak 81 ilde yaklaşık 628 bin adet konut ve işyeri, riskli yapı statüsünde yenilenmektedir. Dönüşüm Projeleri Özel Hesabının ihdas edildiği 2012 yılından itibaren, başta kurumsal ve bireysel kira yardımı, faiz desteği, kamulaştırma ve dönüşüm uygulamaları olmak üzere (cari fiyatlarla) yaklaşık 19,9 milyar TL ödenek sağlanmıştır.

Kentsel dönüşüm ihtiyacı olan alanların sayısı ve büyüklüğü artarken dönüşüm uygulamalarının aynı anda yürütülmesinde mali, idari ve teknik kaynakların önceliklendirilerek kullanılması gündeme gelmiştir. Bu kapsamda, 10. Kalkınma Planı (2014-2019) Öncelikli Dönüşüm Programlarından biri, Rekabetçiliği ve Sosyal Uyumu Geliştiren Kentsel Dönüşüm Programı ve Eylem Planı hazırlanmıştır. Programda, Gecekondu İyileştirme Programları başlığı altında sağlıklı, dayanıklı, yaşanabilir kentler politikası kapsamında konut ve kentsel çevre üretilmesiyle kentlerin ekonomik, sosyal ve fiziki dezavantajlarını azaltarak rekabet gücünü ve yaşam kalitesini artırmak amacıyla gecekondu ve kaçak yapılaşma sorununun çözülmesi, uygulama kapasitelerinin geliştirilmesi ve politika koordinasyonunun sağlanması için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TOKİ, belediyeler, valilikler ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına doğrudan görevler verilmiştir.

2018 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Rekabetçiliği ve Sosyal Uyumu Geliştiren Kentsel Dönüşüm Programı'nın en önemli bileşeni olarak Kentsel Dönüşüm Eylem Planı ve il bazlı Kentsel Dönüşüm Stratejileri hazırlanmıştır. Kentsel Dönüşüm Eylem Planı tüm Türkiye'de, 4 ana başlıkta afet riskli yapı ve alanlarının, dere yataklarındaki sel ve heyelan riski altındaki yapıların, tarihi kent merkezlerinin, sanayi alanlarının taşınması ve dönüştürülmesini hedeflenmiştir. 8 maddelik Kentsel Dönüşüm Eylem Planı ile her kent için Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi hazırlanması; 6,7 milyon konuttan acil, öncelikli olarak belirlenen 1,5 milyon konutun 5 yıl içinde dönüşümünün sağlanması ve bu çerçevede 100 bini İstanbul'da olmak üzere her yıl 300 bin konutun dönüşümünün gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Eylem Planı, dönüşüm sürecinin iyileştirilmesi ile yerleşim ölçeğindeki kentsel dönüşümü bütüncül bir şekilde yönetilmesini sağlamak amacıyla Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi Hazırlama Rehberi hazırlanmış ve Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi Hazırlanmasına İlişkin İlke ve Esaslar yönetmelikle düzenlenmiştir. Kentsel Dönüşüm Eylem Planı'nda, "yerinde, gönüllü ve hızlı dönüşüm" temel ilkesi benimsenmiş olup kent bazında hazırlanan, Dönüşüm Strateji Belgeleri; yerleşim bütününde gerçekleştirilecek kentsel dönüşüm uygulamalarına ilişkin ana kararları içeren, üst ölçekli planlarla ilişkili, alan esaslı dönüşüme öncelik vererek ilgili yerleşmeye dönüşüm uygulamaları açısından bütüncül yaklaşım getiren, dönüşüm stratejilerini yansıtabilecek kavramsal çalışmaları belli bir program dâhilinde ortaya koyan ve il/ilçe bazında hazırlanan kentsel dönüşüme yönelik yol haritalarıdır. Bu doğrultuda 20 ilde Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi, belediye başkanlıkları tarafından hazırlanmış olup Bakanlığa iletmeye başlanılmıştır. 2020 itibari ile 25 ilde strateji hazırlık çalışmaları sürdürülmektedir.

Bakanlık, ayrıca kentsel dönüşüm uygulamalarına yönelik mevcut durum analizi ile sorun tespitlerini yapmak, çözüm-önlem yaklaşımlarını geliştirmek, dönüşüm programlarının sürdürülebilirliğini sağlamak ve vatandaşların dönüşüm süreçlerine aktif katılımını sağlamak amacıyla "Kentsel Dönüşüm Projelerinin Hazırlanmasında ve Uygulamasında Sosyal

Boyutun Güçlendirilmesi Projesi”ni yürütmektedir. Projenin 2. etabı, “Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüm Modeli” oluşturmak ve yapılacak olan kentsel dönüşüm çalışmaları için bir yol haritası belirlemek üzere Hacettepe Üniversitesi Yerel Yönetimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile ortak yürütülmektedir. Proje ile “Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüm Modeli” ve “Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sosyal Katılımcılık (Yönetişim) Rehberi” hazırlanacaktır.

1.1.3. Temel hizmetlere erişim

1.1.3.1. Güvenilir içme suyu, atık su ve katı atık bertarafına erişimin sağlanması

Yeni Kentsel Gündem’de yeterli konuta erişim hakkının en önemli bileşenleri arasında yer alan güvenilir içme suyu, atık su ve katı atık bertarafına herkesin eşit erişiminin temini ve bunun için gerekli altyapıların oluşturulması taahhüt edilmiştir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 6 “Herkes için erişilebilir su ve atıksu hizmetlerini ve sürdürülebilir su yönetimini güvence altına almak” ve Hedef 11.6 “2030’a kadar, belediye atıkları ile diğer atıkların yönetimine ve hava kalitesine özel önem verilerek kentlerde kişi başına düşen olumsuz çevresel etkileri azaltmak” ile ilişkilidir.

İnsan ve çevre sağlığı açısından vazgeçilmez bir unsur olan temiz suya erişim, atık su ve katı atık bertarafının sağlanması için Türkiye çok uzun yıllar önce yatırım yapmaya ve gerekli tedbirleri almaya başlamıştır. Tüm bunların sonucunda güvenilir şekilde yönetilen içme suyu hizmetlerini kullanan nüfusun oranı 2016 yılında %98,3 iken 2018 yılı itibarı ile %98,6 seviyesine; yaşadığı konutta ev içinde tuvalet bulunan nüfusun oranı 2016 yılında %94,8 iken 2019 yılı itibarı ile %96,2 ve borulu su sistemi bulunan nüfusun oranı 2016 yılında %99,0 iken 2019 yılı itibarı ile %99,4’e; düzenli olarak toplanan ve uygun nihai işlem uygulanan katı atıkların toplam katı atıklara oranı ise 2016 yılında %70,1 iken 2018 yılı itibarı ile %78,6’ya ulaşmıştır.

11. Kalkınma Planı (2019-2023) kapsamında nüfusun sağlıklı ve güvenilir içme ve kullanma suyuna erişiminin sağlanması ve atık suyun ve atıkların insan ve çevre sağlığına etkilerinin en aza indirilerek etkin yönetiminin gerçekleştirilmesi için azaltım, geri dönüşüm ve geri kazanımın sağlanması ve bertaraf edilmesi yolunda geliştirici politika ve tedbirler bulunmaktadır. Bunlar;

- İçme suyu ve atık su hizmetlerinin verimliliğinin ve kurumların işletme performansının artırılması,
- Katı atık yönetiminin teknik ve mali yönden bir bütün olarak geliştirilmesi,
- Yerel yönetimlerin katı atık geri kazanım ve bertaraf projelerinin desteklenmesidir.

Güvenilir içme suyu, atıksu ve katı atık bertarafına erişim ile ilgili hususlar Çevre Kanunu başta olmak üzere mevzuatımızda AB standartları ile uyumlu olarak detaylı düzenlenmiştir.

Kalkınma Planları ve Yıllık Programların yanı sıra Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü ve

İLBANK tarafından hazırlanan strateji belgeleri başta olmak üzere çeşitli politika dokümanlarında konuya yönelik politikalar belirlenmiştir.

Ülkemizde sağlıklı ve güvenli içme-kullanma suyunun topluma ulaştırılması, su-kanalizasyon altyapı hizmetlerinin gerçekleştirilmesi ise yerel yönetimler ve bunlara bağlı su ve kanalizasyon idarelerinin sorumluluğundadır.

İçme suyu ve atık su hizmetlerine erişim bağlamında merkezi ve yerel yönetimlerin gerçekleştirdiği çalışmalar neticesinde olumlu mesafe kaydedilmiştir. Yerleşime yeni açılan alanlar ve mevcut şebekelerin bakım çalışmaları dışında şehirleşmenin de etkisiyle içme suyunu arıtma ihtiyacı artmıştır. İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi sayısı 2016 yılında 519 iken 2019 yılında 629'a çıkmıştır. Şebeke ile dağıtılan suyun %93'ü arıtılmaktadır.

Covid-19 Pandemisi ile mücadelede hayati önem taşıyan suyun kesintisiz temini için pek çok belediye tarafından konut abonelerinin birikmiş su borçları ve bu nedenle yapılacak kesintileri belediyeler tarafından ertelenmiştir.

Son yıllarda içme ve kullanma suyu sektöründe kayıp-kaçak oranını düşürücü ve su verimliliğini artırıcı önlemlerin alınmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Bu amaçla 2014 yılında "İçme Suyu Temin ve Dağıtım Sistemlerindeki Su Kayıplarının Kontrolü Yönetmeliği" yayınlanmış olup söz konusu mevzuat ile belediyelerin kademeli olarak su kayıp-kaçak oranlarını 2023'e kadar %25'e kadar düşürmesi hedeflenmiştir.

Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusu içindeki payı 2016 yılında %89,7 iken 2018 yılında %90,7'ye ulaşmıştır.

Yerel yönetimler tarafından su ve kanalizasyon altyapı projeleri gerçekleştirilmesi için merkezi yönetim tarafından katkılar yapılmaktadır.

Yerel yönetimlere danışmanlık hizmeti vermek, teknik mahiyetteki kentsel projeler ile alt ve üst yapı işlerinin etüt, proje ve yapım işlerini yürütmek ve her türlü kalkınma ve yatırım bankacılığı işlerini yerine getirmekle görevli İLBANK tarafından içme suyu şebeke ve arıtma, atıksu şebeke ve arıtma, katı atık, kentsel hareketlilik ve enerji verimliliği konularında finansman ve teknik destek, etüt, fizibilite, proje ve yapım çalışmaları gerçekleştirilmektedir.

Yerel yönetimlerce altyapı hizmetlerinin daha etkin ve verimli sunulmasına yönelik merkezi yönetim bütçesinden karşılanan odaklı ve kapsamlı program çalışmaları 2011 yılında başlatılmış olup Su Kanalizasyon Altyapı Projesi (SUKAP) kapsamında İLBANK tarafından yürütülmektedir. Bu kapsamda yürütülen proje sayısı Aralık 2020 itibarıyla 1.408'e ulaşmış olup 2011-2020 döneminde yaklaşık 4,7 milyar TL hibe ve uygun şartlarla 6,9 milyar TL kredi İLBANK aracılığıyla belediyelere proje karşılığı tahsis edilmiştir.

Şehirlerde kapsamlı ve entegre planlar oluşturarak ve bunları sağlam bir sermaye yatırım planı ile ilişkilendirerek sürdürülebilir altyapı için gerekli zeminin hazırlanmasına yardımcı olunması amacıyla, 2019-2022 yıllarını kapsayan "Sürdürülebilir Şehirler Projesi, Sürdürülebilir Şehirler Planlama ve Yönetim Sistemleri Bileşeni" Avrupa Birliği ve Dünya Bankası desteği ile başlatılmıştır. Proje birkaç yıllık bir süre boyunca özellikle altyapı yatırımlarına ilişkin bir dizi projeyi finanse edecek Sürdürülebilir Şehirler Programının bir

parçasını oluşturmakta olup nihai faydalanıcı olan 10 Büyükşehir Belediyesinde “sermaye yatırım planları”, “entegre kentsel su yönetim planları”, “sürdürülebilir enerji ve iklim eylem planları”, “sürdürülebilir kentsel hareketlilik planı”, “100 proje için mali ve finansal fizibilite” ile “çevre ve sosyal doküman” hazırlığı ve bunların yanı sıra eğitim/kapasite geliştirme çalışmalarının başlanmasını sağlamıştır.

Temel altyapı yatırımlarının desteklenmesinde hibe ve kredi finansmanının yanında İLBANK vasıtasıyla yenilikçi finansman araçları da devreye sokulmaktadır. Bu kapsamda son dönemde “karma finansman/blended finance” modelini yeni bir fonlama modeli olarak uygulamaya konmuştur. Bu model, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik ilave finansmanın harekete geçirilebilmesi için diğer kalkınma finansmanı araçlarının stratejik bir şekilde kullanımınıdır. Yerel yönetimlere altyapı yatırımlarında verilecek desteklerde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, sosyal ve finansal boyutları son yıllarda özellikle proje seçimi ve değerlendirmesine dâhil edilmiş, yürütülen başta uluslararası finansmanla gerçekleştirilen projeler olmak üzere tüm projelerin sürdürülebilir kalkınma amaçlarına katkısının ölçülmesi amacıyla bir izleme mekanizmasının geliştirilmesi yönünde ilk çalışmalar başlatılmıştır.

Kentlerin yanında kırsal alanların altyapı ihtiyaçlarına destek sağlanmasına yönelik olarak 2005 yılında başlatılan Köylerin Altyapısını Destekleme (KÖYDES) Projesi kapsamında Ağustos 2020 sonu itibarıyla köylerde içme suyu tesisi yapılan ve yenilenen ünite sayısı 67.666 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca küçük sulama yatırımlarıyla 72 bin hektar tarım alanı sulamaya kavuşmuş, 80 bin çiftçi ailesi bu sulama yatırımlarından yararlanmış, 896 ünite de de atık su yatırımı gerçekleştirilmiştir.

2011 yılında başlayan geçici koruma altında yaşayan Suriyeli nüfustan etkilenen illerde başta içme suyu temini olmak üzere, belediye altyapılarının yetersiz hale gelmesi ilave yatırımların yapılmasını gerektirmiştir. Suriyelilerin yoğun olarak bulunduğu illerde artan içme suyu talebinin karşılanabilmesi için ilave baraj yapım çalışmaları hızlandırılarak tamamlanmıştır. Bu kapsamdaki belediyelere İLBANK aracılığı ile içme suyu ve kanalizasyon altyapısı için yaklaşık 885 milyon Avro dış kaynaklı kredi kullanılmıştır.

Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRIT) kapsamında Avrupa Birliği tarafından finanse edilen “Suriye Krizine Yanıt Olarak Türkiye’de Dayanıklılık Projesi” çerçevesinde UNDP, İLBANK ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi iş birliğiyle atık yönetimde örnek bir uygulama yürütülmüştür. Projenin “Belediye Hizmet Sunumu Bileşeninin (Bileşen 2) temel amacı, hedef belediyelerde altyapının geliştirilmesi, rehabilitasyonu ve teknik kapasite oluşturulmasıdır. Bu bileşen kapsamında 4 ilde (Gaziantep, Hatay, Kilis ve Şanlıurfa) toplam büyüklüğü 21,12 Milyon Avro olan 7 proje yürütülmektedir. Bu projelerden birisi de 8,23 Milyon Avro yatırım büyüklüğüne sahip olan “Gaziantep Mekanik Biyolojik Ayrıştırma ve Biyogaz Tesisi”dir. Tesisin tamamlanmasıyla birlikte Gaziantep’te yılda 100 bin ton atık işleyecektir. Bununla birlikte yaklaşık 22 bin ton biyobozunur atığın işlenmesi ile 4.100 MWh/y elektrik; yaklaşık 23 bin ton ATY ve yaklaşık 17 bin ton geri dönüştürülebilir atık (plastik, metal) kazanımı sağlanacaktır. Bunun sonucunda da 9 bin 300 ton sera gazı salınımı engellenecektir. En güncel yeşil, sürdürülebilir teknoloji ve ekipmanla tasarlanan ve inşa edilen MBT tesisi, ülkemizde gelecek dönem gerçekleştirilecek benzer projeler için örnek teşkil edecektir.

Temiz içme suyuna erişimin artırılmasına yönelik uluslararası işbirliği çerçevesinde; son yıllarda Moritanya, Cibuti, Nijer, Etiyopya, Sudan, Mali, Somali, Burkina Faso ve Suriye’de projeler yürütülmüştür. Türkiye su ve atıksu yatırımları bağlamında yıllık ortalama 5 milyon ABD Doları seviyesinde kalkınma yardımı sağlamıştır.

Katı atık yönetimi kapsamında Çevre Kanunu ve Belediye Kanunu başta olmak üzere farklı atık türlerine ilişkin detaylı alt mevzuat düzenlemeleri ile uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

Bütüncül bir havza yönetimi esas alınarak su kaynaklarının sürdürülebilir şekilde kullanılması, korunması iyileştirilmesi, geliştirilmesi, su ile ilgili bilgilerin tek bir sistem dâhilinde toplanması, izlenmesi, havza bazında planlamalarının yapılması, su kullanım maksatlarına göre öncelik sıralamasının yapılması, su yönetiminde tüm tarafların etkin biçimde yer alması yoluyla etkinlik ve katılımın geliştirilmesi amacıyla Ulusal Su Yönetimi Kanunu hazırlık çalışmaları yürütülmektedir.

Büyükşehir Kanunu’nda yapılan değişiklik ile 2014 yılından itibaren büyükşehir belediyelerinin hizmet alanları genişlemiş ve nüfusun %93’ü belediye sınırları içinde yaşar hale gelmiştir. Bu kapsamda yerel uygulama ve mevzuat düzenlemelerine ihtiyaç duyulmuştur. 2015 yılında yürürlüğe giren Atık Yönetimi Yönetmeliğinde, atık yönetiminde belediyelerin görev ve sorumlulukları listelenmektedir. Evsel nitelikli katı atık bertarafının sorumluluğu büyükşehirlerde büyükşehir belediyelerinde, diğer yerlerde de sorumluluk alanlarına göre il/ilçe belediyeleri, mahalli idare birlikleri ile özel idare tüzel kişiliğinde bulunmaktadır. Aynı şekilde sorumluluk alanlarına göre atıkların toplanması ve taşınması da il/ilçe belediyeleri, mahalli idare birlikleri ile özel idare tüzel kişiliğinin sorumluluğundadır.

Türkiye’de atık hizmeti verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı 2016 yılında %98,6 iken 2018 yılında %98,8 olmuştur. Düzenli olarak toplanan ve uygun nihai işlem uygulanan katı atıkların toplam katı atıklara oranı ise 2016 yılında %70,1 iken 2018 itibarıyla %78,6’ya ulaşmıştır.

Ulusal Atık Yönetimi Eylem Planı (2016-2023), atık yönetimi konusunda mevcut durum, kurumsal yapı ve sorumluluklar ile yasal düzenleme ihtiyaçlarını da gözetererek katı atık ve tehlikeli atıkların yönetiminde etkinliğin artırılmasına yönelik faaliyetleri belirlemektedir.

Belediyelerin finanse etmekte zorlandıkları katı atık yönetimi projelerini desteklemek üzere Başlatılan Katı Atık Programı (KAP) kapsamında, entegre atık yönetimi tesisi, düzenli depolama tesisi, ön işlem tesisi ve aktarma istasyonu danışmanlık ve yapım işlerine finansman desteği sağlanmaktadır.

Atıkların kaynağında ayrı toplanması, atık oluşumunun önlenmesi, azaltılması, yeniden kullanım ve geri dönüşümün artırılarak depolama alanına giden atık miktarının azaltılması amacıyla 2017 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Sıfır Atık Projesi başlatılmış, 2019 yılında Sıfır Atık Yönetmeliği yayınlanmıştır. Uygulamada yol gösterilmesi adına hazırlanan kılavuzlardan biri de mahalle idareler sıfır atık yönetim sistemi uygulama kılavuzudur.

Başta içme suyu, atık su ve katı atık hizmetleri olmak üzere kentsel altyapı yatırımlarıyla yaşam kalitesi iyileştirilmiş olup bu konuda Türkiye mesafe kat etmiş durumdadır. Bununla beraber;

Sağlıklı, güvenilir içme suyu altyapısının kent ve kırsal nüfusun tamamını kapsayacak şekilde sürekli geliştirilmesi, kurumların işletme performansının iyileştirilmesi, su kayıplarıyla mücadelenin sürdürülmesi,

İçme suyu ve kanalizasyon yatırımlarında ve işletilmesinde kamu-özel işbirliği dâhil, karşılanabilir ve sürdürülebilir finansman modellerinin geliştirilmesi,

Atık yönetiminde ekonomik ve çevresel faydalar açısından geri dönüşüm ve geri kazanım uygulamalarının yaygınlaştırılması önemini korumaktadır.

1.1.3.2. Güvenli ve verimli toplu taşıma sistemine erişim sağlanması

Yeni Kentsel Gündem’de herkesin fiziki ve sosyal altyapı ile temel hizmetlere eşit ve güvenli erişimi temel ilke olarak kabul edilmiş olup bu kapsamda engelliler başta olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin toplu taşıma sistemlerine erişimini kolaylaştıran tedbirler alınması taahhüt edilmiştir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından Hedef 11.2 “2030 yılına kadar herkes için, özellikle kırılgan durumda olan insanların, kadınların, çocukların, engellilerin ve yaşlıların ihtiyaçlarına özel önem gösterilerek, yol güvenliğinin artırılması, başta toplu taşıma sisteminin geliştirilmesiyle herkesin güvenli, ekonomik olarak karşılanabilir, erişilebilir ve sürdürülebilir ulaşım sistemlerine erişimini sağlamak” ile ilişkilidir.

Güvenli, verimli ve erişilebilir kent içi ulaşımın temini konusunda trafik sıkışıklığına bağlı olarak ortaya çıkan zaman kaybı, yakıt tüketimi ile çevre ve gürültü kirliliği sorunlarının asgari seviyeye indirilebilmesi için ülkemizde toplu taşımanın yaygınlaştırılması amacıyla önemli yatırımlar yapılmıştır. Bunlar arasında akıllı ulaşım sistemlerinin kullanımının yaygınlaşması, bisiklet yolları yapılması, raylı toplu taşıma yatırımları, kentsel ulaşım ana planlarının hazırlanması gibi çalışmalar sıralanabilir.

Ülke genelinde toplu taşıma araçlarına kolay erişimi olan nüfusun oranı 2016 yılında %82,6 iken 2019 yılı itibarıyla %83,6’dır. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gerçekleştirilen yaşam memnuniyeti araştırmasında ise gerek farklı yaş gruplarında gerekse kadın ve erkeklerde memnuniyet oranları benzer seviyelerde seyretmekte olup bu durum toplumda farklı grupların toplu taşımaya erişimde sıkıntı yaşamadıkları sonucunu ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte kentlerimizde istenilen düzeyde kaliteli ve konforlu bir toplu taşıma altyapısı tesis edilmesine yönelik ihtiyaçlar devam etmektedir. Bu amaçla 11. Kalkınma Planı’nda (2019-2023) erişilebilir, güvenli, zaman ve maliyet yönünden etkin ve sürdürülebilir kent içi ulaşım sistemlerinin oluşturulması amacı altında politika ve tedbirler bulunmaktadır. Bunlar;

- Kentlerdeki imar ve ulaşım ile ilgili politika, karar ve yatırımların koordineli olarak hazırlanması,

- Kentlerdeki trafik sıkışıklığının, kazaların ve hava kirliliğinin azaltılması amacıyla kent içi ulaşımda talep yönlü politikaların uygulanmasıyla özel araç yerine toplu taşıma sistemlerinin kullanımının özendirilmesi,
- Mevcut altyapının daha verimli kullanılabilmesi, trafik güvenliğinin artırılması, ulaşım talebinin doğru bir şekilde yönetilebilmesi ve daha etkin bir planlama yapılabilmesini teminen akıllı ulaşım stratejilerinin uygulanmasıdır.

Kalkınma planları ve ilgili kamu kurumlarının stratejik planlarına ek olarak Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi, Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı, Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı öne çıkan ilgili politika dokümanlarıdır.

Ülkemizde kent içi ulaşımda merkezi idare tarafında politika, strateji ve mevzuat yetki ve sorumlulukları bakımından Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü konu ile ilgili öne çıkan kurumlardır.

Türkiye’de ulaştırma hizmetlerinin sağlanması, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü ve yerel seviyede belediyeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Kentlerde ulaşım planlaması, yönetimi ve toplu taşımacılık hizmetlerinin sağlanmasında projelerin tasarımı, finansmanı ve yönetimi belediyelerin sorumluluğundadır.

Ülkemizde mevzuatta, ulaşım ve toplu taşıma konularını bağımsız olarak ele alınmamış, imar planlarının bir parçası olarak değerlendirilmiştir. İmar planlarında araç trafiğinin azaltılması, toplu taşıma öncelikli bir sistem kurulması ve ulaşım sistemlerinin yolculuk mesafelerini kısaltacak şekilde ayarlanması esastır. Bu kapsamda, mevzuatta ulaşım ana planı kavramı yer almaktadır. Ulaşım ana planı şehrin mekânsal, sosyal ve ekonomik özelliklerine göre ulaşım sistemini ihtiyaç ve talepler doğrultusunda düzenlemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, mevzuatta engellilerin hizmetlere ulaşımının kolaylaştırarak tedbirlerin alınması yer almaktadır.

Erişilebilir ve güvenli toplu taşıma ulaşımının temelinde ise akıllı sistemlerin yer aldığı söylemek yanlış olmayacaktır.

İlk defa 2014 yılında yayınlanan “Ulusal Akıllı Ulaşım Strateji Belgesi” 2020 yılında güncellenerek uygulamaya dönük kapsamlı bir yol haritası ortaya konulmuştur.

Ülkemizde pek çok büyükşehir belediyesinde genel olarak toplu taşıma kart sistemi, yolcu bilgilendirme sistemleri, elektronik ücret toplama sistemleri, kaza ve acil durum yönetim sistemleri, trafik olayları yönetim sistemleri, yük ve filo yönetim sistemleri ve benzeri akıllı ulaşım sistemleri çözümleri yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Birçok büyükşehir belediyesinde trafiğin yönetimi ve işletimi amacıyla ulaşım koordinasyon merkezleri kurulmuştur. Bunun yanı sıra Türkiye’de büyükşehir belediyelerinin ve nüfusu 100.000’in üzerindeki belediyelerin ulaşım ana planı hazırlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Türkiye Belediyeler Birliğince hazırlanan “Ulaşım Planlama Çalışmaları ve Ulaşım Ana Planı Hazırlama Kılavuzu” konu ile ilgili yerel yönetimlere yol göstermektedir. Şehrin mekânsal gelişiminden bağımsız düşünülmesi mümkün olmayan ulaşım ana planlarının, imar planları ile entegrasyonuna dönük merkezi düzeyde mevzuat ve politika tedbirleri bulunmaktadır.

Diğer yandan, geleneksel ulaşım planlarına alternatif olarak son dönemde yaya ve sürdürülebilir ulaşım modlarını ön plana çıkararak sürdürülebilir kentsel hareketlilik planları hazırlıkları açısından Ülkemizde önemli çalışmalar yürütülmektedir. İLBANK nezdinde iki ilde sürdürülebilir kentsel hareketlilik planlarının hazırlık çalışmaları devam etmektedir. Diğer yandan Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı koordinasyonunda yine AB IPA fonları kullanılarak 5 farklı şehirde sürdürülebilir kentsel hareketlilik çalışmaları devam etmektedir. İLBANK IPA III döneminde yararlanmayı öngördüğü AB hibeleri ile ilave 10 büyükşehirde benzer planlama çalışmalarını yürütmek üzere hazırlıklarını sürdürmektedir.

Sürdürülebilir kent içi ulaşım ve toplu taşıma politikalarını destekler nitelikte ulaşımında enerji verimliliğinin artırılmasına ilişkin mevzuat ile de özel araç kullanımının azaltılması, park et-bini uygulamalarının geliştirilmesi, toplu taşımanın yaygınlaştırılması teşvik edilmektedir.

Kent içi toplu taşımada gün geçtikçe artış gösteren kentsel problemlerin çözümünde çevre dostu, konforlu ve güvenli olması sebebiyle öne çıkan alternatiflerden birisi de kent içi raylı ulaşım sistemleridir.

Türkiye’de 2013-2018 döneminde tamamlanan raylı sistem hatlarının uzunluğu 160 km olup toplam hat uzunluğu 700 km’ye yaklaşmıştır. Faaliyetteki raylı sistem hatları ile yılda toplam yaklaşık 970 milyon yolcu taşınmaktadır. Türkiye’de 2018 yılı sonu itibarıyla 12 büyükşehirde raylı toplu taşıma sistemi (metro, hafif raylı sistem, tramvay) işletilmektedir. Yerel yönetimlerin raylı sistem projelerine merkezi yönetim tarafından da mali destek sağlanmaktadır.

Kent içi ulaşımında deniz yolundan faydalanılabilen şehirlerde bu alanda çeşitli araç ve altyapı yatırımları yapılmıştır.

Bunların yanı sıra Engelliler Kanunu ile yol, kaldırım, yaya geçidi gibi tüm kamusal alanların yanında belediyelerin sorumluluğunda bulunan toplu taşıma hizmetlerinin engellilerin erişimine uygun duruma getirilmesi zorunludur. Uygulamada belediyelere yol gösterilmesi amacıyla ikincil mevzuat ve kılavuzlar yayınlanmıştır. Uygulamaya ilişkin takip ve denetim amacıyla illerde engelli bireylerden oluşturulacak sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin de yer aldığı “Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonları” kurulmuştur.

Yaşlılar, engelliler ve yayalar da dâhil olmak üzere yolcu taşıma hizmetlerinden faydalanan diğer hareket kısıtlılığı olan insanların hareket kabiliyetinin geliştirilmesi amacıyla 2017-2019 yılları arasında “Türkiye’de Yolcu Taşımacılığı Hizmetlerinin Erişilebilirliği Projesi” sürdürülmüştür. Proje kapsamında merkezi ve yerel yönetimlerin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarını içeren sürekli bir platform kurulmuş, çeşitli illerde kapasite geliştirme, eğitim ve farkındalık faaliyetleri düzenlenmiştir.

Ülkemizde 2019 yılı içinde gerçekleşen 174.896 adet ölümlü yaralanmalı trafik kazalarının %75,9’u yerleşim yeri içinde meydana gelmiş olup trafik güvenliği önemini koruyan bir diğer konudur. Bu konuda yaya önceliğine vurgu yapan ve trafik güvenliğinin artırılmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Trafik güvenliği konusunda farkındalığın geliştirilmesi, trafik kazalarından doğan can ve mal kayıplarının azaltılmasına yönelik önlemler alınması ve trafikte sorumluluk bilincinin

artırılması amacıyla İyi Dersler Şoför Amca Projesi hayata geçirilmiştir. Projenin amacı, öğrenci taşımacılığı yapan şoförlerin trafik güvenliği, ilk yardım, iletişim becerileri ve ilgili mevzuat konusunda bilgi ve becerilerini artırarak, bu şoförlerin kapasitesinin geliştirilmesidir. Bugüne kadar toplam 30 ilde yürütülen proje kapsamında; 28.000 servis şoförüne ve yaklaşık 17.000 öğrenciye eğitim verilmiştir.

Covid-19 Pandemisi nedeniyle hem toplu taşıma araçlarındaki yakın temas riskine karşı tedbir olarak, hem de daha fazla hareket edebilmek için bisiklet ve elektrikli scooter gibi ulaşım araçlarının kullanımına talep artmıştır. Türkiye, kent içi ulaşımında bu durumu çevresel açıdan bir fırsata dönüştürmek için elektrikli scooter'lara yasal statü vermiştir. Düzenleme ile il özel idareleri ve belediyeler tarafından yaya yolu, bisiklet ile elektrikli scooter yol, şerit, park ve şarj istasyonları yapılması teşvik edilerek belirlenen kriterler doğrultusunda güvenli kullanımının yaygınlaştırılması sağlanmaktadır. Ülke genelinde toplu taşımada yolcu kapasitelerinin düşürülmesine yönelik düzenleme yapılmıştır. Ayrıca belediyelerce salgının azaltılması amacıyla toplu taşıma, servis ve taksilerin rutin olarak ücretsiz dezenfekte edilmesi, yaya geçitlerindeki trafik ışıklarına temassız yaya butonları konulması gibi tedbirler alınmaktadır.

17 Nisan 2020'de "Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Ekonomik ve Sosyal Hayata Etkilerinin Azaltılması Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" yayınlanarak salgınla mücadelede belediyelere ve belediyeye karşı sorumluluğu olan vatandaşlara kolaylıklar getirilmiştir. Bu kapsamda belediyelerce toplu taşıma işletmecilerine gelir desteği ödemesi yapılmasının önü açılmış olup özellikle büyükşehir belediyelerinde uygulamaya geçirilmiştir. Bu sayede Ülke genelinde bulaş riskinin azaltılması adına toplu taşımada yolcu kapasitelerinin düşürülmesine yönelik yapılan düzenlemeden toplu taşıma işletmecilerinin mağdur olmaması sağlanmıştır.

Türkiye'de önümüzdeki dönemde güvenli ve erişilebilir toplu taşıma hizmetlerine erişimin artırılması için yatırım ve projelerin sürdürülmesinde fayda bulunmaktadır. Bu kapsamda özellikle akıllı ulaşım stratejilerinin yaygınlaştırılması için altyapı ihtiyacının doğması beklenmektedir.

Kentlerdeki imar ve ulaşım ile ilgili politika, karar ve yatırımların koordineli olarak değerlendirilmesi, özellikle imar planları ile ulaşım ana planlarının birbiriyle uyumlu bir şekilde hazırlanması ve güncellenmesi önemli görülmektedir.

Şehir içi raylı sistemler alanında gelişim kaydedilmiş olmakla birlikte özellikle büyük kentlerde gelişim ihtiyacı devam etmektedir.

Trafik güvenliği ile toplu taşıma hizmetlerinin özellikle de engelliler açısından erişilebilirliğinin artırılmasına yönelik uygulamaların yaygınlaştırılması yararlı görülmektedir.

1.1.3.3. Modern yenilenebilir enerjiye erişimin sağlanması

Yeni Kentsel Gündem'de enerji verimliliği ve sürdürülebilir yenilenebilir enerjinin teşvik edilmesi ile uygun fiyatlı, güvenilir ve modern enerji hizmetlerine evrensel erişim sağlanması taahhüt edilmiştir. Ayrıca yenilenebilir enerjinin kamu binalarında kullanımının sağlanması

ve konutlarda kullanımının geliştirilmesine yönelik mevzuat düzenlemelerinin yapılması gerekliliği de belgede yer almaktadır.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 7 “Herkes için karşılanabilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamak” ile ilişkilidir.

Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artması ve enerji verimliliğinin artırılması için alınan tedbirler sonucunda Türkiye, enerjiye kesintisiz erişim konusunda önemli yol kat etmiş ve bölgesel farklılıkları gidermiştir. Ulaşım, sanayi ve konutlarda tüketilen enerjide yenilenebilir enerjinin payını artırma yönündeki hedef ve adımlar, konu ile ilgili önümüzdeki dönemde ilerleme yaşanmasını sağlayacaktır.

11. Kalkınma Planı’nda (2019-2023) enerji arzının sürekli, kaliteli, sürdürülebilir, güvenli ve katlanılabilir maliyetlerle sağlanması temel amacı bulunmaktadır. Bu amaç altında aşağıdaki politikalar yer almaktadır;

- Yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretiminin artırılması, yenilenebilir enerji üretiminin şebekeye güvenli bir şekilde entegrasyonunun sağlanması amacıyla gerekli planlama ve yatırımların gerçekleştirilmesi,
- Daha verimli ve kendi enerjisini üreten binaların yaygınlaştırılmasıdır.

Kalkınma planları, yıllık programların yanı sıra Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve ilgili diğer kurumların sorumluluğunda hazırlanan strateji belgeleri ve farklı politika dokümanlarında ana politikalar detaylandırılmıştır.

Bunların yanı sıra; Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı, Enerji Verimliliği Strateji Belgesi, Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi, İklim Değişikliği Eylem Planı, İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı öne çıkan ilgili politika dokümanlarıdır.

Türkiye’de mevzuat ile uygun fiyatlı, güvenilir ve modern enerjiye erişimin güvence altına alınmasına dair düzenlemeler yapılmış olup 2010 yılı itibarıyla nüfusun tamamı elektriğe erişebilmektedir. Enerji Verimliliği Kanunu, Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun ve Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu yenilenebilir enerji kaynaklarının desteklenmesi ve geliştirilmesine ilişkin temel kanunlardır. Mevzuatta, yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretimi için teşvik edici bir çerçeve sunulmaktadır.

Herkes için enerjiye erişimin sağlanması bağlamında mevzuatta, üretilen elektriğin yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve çevreyle uyumlu bir şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması, mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir elektrik enerjisi piyasasının oluşturulması ve enerji verimliliğinin artırılmasının teşvik edilmesi yönünde düzenlemeler bulunmaktadır.

Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren modern enerjiye erişimin temini adına enerji sektörünün liberalizasyonu ile elektrik üretim yatırımları artırılmış bununla beraber doğalgaz yatırımları gerçekleştirilerek dağıtım özel sektöre devredilmiştir. Artan elektrik ihtiyacının karşılanması ve elektrik iletim hizmetinin yaygınlaştırılması/iyileştirilmesi amacıyla elektrik iletim ve dağıtım şebekesinin genişleme, yenileme ve modernizasyonu için hat ve trafo yatırımlarına

devam edilmektedir. Ayrıca, düşük gelirli vatandaşların asgari elektrik tüketim ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik Şubat 2019'dan itibaren elektrik tüketim desteği programı başlatılmıştır.

Türkiye enerji kaynaklarını çeşitlendirmek, ithalata bağımlılığını azaltmak, yerel imalat sanayisini geliştirmek ve sera gazı emisyonlarını azaltmak için yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretimine büyük önem vermektedir.

Bu kapsamda Ar-Ge kapasitesinin desteklenmesi, yerli ekipman kullanımının teşvik edilmesi ve ilave istihdam yaratılması amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. 2011 yılında mevzuatta yapılan değişiklikle yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı üretimde tesis tipine göre alım garantili tarife fiyatları belirleyen Yenilenebilir Enerji Destek Mekanizması (YEKDEM) oluşturulmuştur. 2025 yılı sonuna kadar işletmeye girmiş veya girecek YEKDEM'e tabi üretim lisansı sahipleri 10 yıl süre ile destek mekanizmasından yararlanacaklardır.

2016 yılında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını artırmak için Yenilenebilir Enerji Kaynağı Alanı (YEKA) yatırım modeli uygulamaya konulmuştur. En az bir yenilenebilir enerji kaynağı açısından potansiyeli yüksek kamu ve hazine taşınmazları ile özel mülkiyete konu taşınmazlar, büyük ölçekli YEKA olarak belirlenmeye başlanmıştır. YEKA'lar ölçek ekonomisinin etkisiyle etkin ve verimli yenilenebilir enerji üretiminin gerçekleştirilmesine katkı sağlayacaklardır.

Kaynak bazında düzenlenen destekleme mekanizmasıyla beraber yenilenebilir enerji kaynaklı elektrik üretim tesislerinde kullanılacak yerli makine ve ekipmanlar için ilâve teşvik mekanizması oluşturulmuştur.

Söz konusu düzenlemelerin de etkisiyle elektrik üretiminde yenilenebilir enerjinin payı önemli seviyede gelişme kaydetmiştir. Türkiye'nin yenilenebilir enerji kurulu gücü 2016 yılında 34,57 GW iken 2019 yılı sonu itibarıyla 44,77 GW seviyesine yükselmiştir. Yenilenebilir kaynaklı kurulu gücün Türkiye toplam kurulu gücü içindeki payı 2016 yılında %44,05 iken 2019 yılı itibarıyla %49,05'e ulaşmıştır.

Türkiye'de yenilenebilir enerji ve atıklardan elektrik enerjisi üretiminin oranı 2016 yılında %33,2 iken 2019 yılı itibarıyla %43,9 olmuştur. Toplam nihai enerji tüketimindeki yenilenebilir enerji payı ise 2016 yılında %6,6 iken 2019 itibarıyla %7,6 olarak gerçekleşmiştir.

Yenilenebilir enerji teknolojilerini ağırlıklı olarak ithal eden Türkiye'de bu teknolojilerin geliştirileceği Ar-Ge tesislerinin kurulması ve teknoloji transferinin planlanması olumlu gelişmelerdir.

Yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik üretimi dışında ısınma ve ulaştırma gibi alanlarda kullanımının artırılması ve enerji verimliliğinin geliştirilerek enerji tüketiminin artış hızının düşürülmesi, bu konudaki hedeflere erişilmesine önemli katkıda bulunacaktır.

Türkiye'de belediyeler toplu ulaşım, aydınlatma, park, yol ve kamusal alan inşaatları, temizlik ve katı atık toplama hizmetleri, içme suyu ve atık su altyapı işleri gibi hizmetlerinin sunulabilmesi için yüksek enerji harcamaktadırlar. Enerji talebi her yıl katlanarak artan ve

gelişmekte olan ülkemizde; güneş, rüzgâr, biyogaz, jeotermal gibi temiz ve yenilenebilir enerjinin kullanımı özendirilmekte olup yerel yönetimlerde yenilenebilir enerji tesisleri kurularak elektrik ihtiyacı karşılanmakta, bu da belediye bütçesine katkı sağlamaktadır.

Bu konuda güncel bir uygulama örneği olarak İzmir Büyükşehir Belediyesi otobüs işletmesi (ESHOT) tesislerinin çatılarına kurulu 835 kilovatlık güneş enerjisi santrali (GES) 2017 yılında devreye alınmıştır. 10 bin metrekarelik alanda kurulan ve 3 bin 692 panelden oluşan santral, yaklaşık 4,5 milyon kilovat saat elektrik enerjisi üretmiştir. ESHOT mevcut 20 adet elektrikli otobüsün şarjının tamamının yanı sıra kurumsal elektrik ihtiyacının %18'ini GES'den karşılamaktadır. Elektrikli otobüs ve GES projesi ile Toplu Ulaşım Hizmeti sunumu projesinin 3,5 yıllık işletimi sonunda 6500 ton CO² salınımının önüne geçilmiştir. Tüm kurumsal elektrik ihtiyacının güneş panellerinden karşılanması amacıyla 2 santralin (1,0 MW + 1,7MW) daha kurulumu ihale aşamasındadır. (<http://www.eshot.gov.tr/tr/CevreselSonuclar>)

Özellikle iklim değişikliğine uyum kapsamında belediyelerin yenilenebilir enerji projeleri gündemden güne artmakta olup bu durum enerjide dışa bağımlılığın azaltılması adına önemli görülmektedir. Ulusal düzeyde yenilenebilir enerji potansiyel atlasları yayınlanarak bölgelere göre potansiyeller belirlenmekte; yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği yatırımlarında yerel yönetimlere etüt, fizibilite, projelendirme ve yapım faaliyetlerinde finansman ve teknik destek sağlanmaktadır.

Ülkemize yerel yönetimlerde en fazla kullanılan alternatif enerji kaynakları sırasıyla jeotermal ve biokütle enerjisidir. Jeotermal enerji en başta konut ısınması ve elektrik üretiminde kullanılırken biokütle enerjisi belediye otobüslerinde yakıt olarak kullanılmaktadır.

Ülkemizde, jeotermal kaynaklardan konut, sera, termal tesis ısıtması, elektrik üretimi, termal turizm, endüstriyel uygulamalar, ısı pompası ve tarımsal kurutmada yararlanılmaktadır. Türkiye jeotermal enerjiden elektrik üretiminde Dünyada ilk 5 ülke arasındadır.

Fotovoltaik uygulamalar ile kent aydınlatmalarında güneş enerjisinden faydalanılması da belediyelerde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Avrupa Komisyonu'nca 2014 yılında yürürlüğe giren ve sürdürülebilir enerji politikalarını destekleyen Başkanlar Sözleşmesi'ne Türkiye'den de belediyeler üye olmuş bu kapsamda "Sürdürülebilir Enerji Eylem Planlarını" hazırlamışlardır.

İLBANK vasıtasıyla ulusal kaynaklar ile yerel yönetimlerin yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği yatırımlarında etüt, fizibilite, projelendirme ve yapım çalışmaları yapılmakta; finansman ve teknik destek sağlanmaktadır. Diğer yandan uluslararası krediler kapsamında yenilenebilir enerji, enerji verimliliği ve kayıp-kaçak oranının azaltılması alanlarında pilot çalışmalar yürütülmeye başlamıştır. Bu çerçevede jeotermal enerji, LED aydınlatma, enerji verimliliği başlıkları altında 12 adet proje ile yerel yönetimlere 15 milyon Avro büyüklüğünde bir finansman sağlanması yönünde finansman anlaşmaları imzalanmıştır. Pilot uygulamalardan edinilen tecrübeler ışığında yerel yönetimlerin yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği alanındaki ihtiyaçlarının karşılanmasına dönük uluslararası finansman temini çalışmaları devam etmektedir.

Yerel halkın mevcut yerel yenilenebilir enerji kaynaklarından faydalanarak, sürdürülebilir enerji üretimini gerçekleştirmek amacıyla bir araya gelmesiyle kurulan Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri (YEK), 2012 yılından itibaren yapılan mevzuat düzenlemeleri ve politikalar ile teşvik edilmektedir.

AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) kapsamında gerçekleştirilen Yenilenebilir Enerji ve Enerji Verimliliği Teknik Yardım Projesi (YEVDES) kapsamında belediyeler ve üniversitelerin ar-ge projelerine teknik destek sağlanmaktadır. (<https://yevdes.org/home/>)

Belediyeler için Yenilenebilir Enerji ve Enerji Verimliliği Tedarik Projesi kapsamında; Denizli, Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Hatay, Malatya’da güneş enerjisine dayalı elektrik üretim tesisleri işletmeye alınmıştır. Adıyaman, Isparta ve Sivas illerinde güneş enerjisi ve Trabzon’da hidrolik enerjiye dayalı elektrik üretim tesisleri ise kurulum çalışmaları devam etmektedir. Güvenli ve modern enerjiye erişimin temini için enerji dengesinin sağlanmasında sürdürülebilir ve yenilenebilir enerji kaynakları yanında enerji tasarrufu da ciddi bir rol oynamaktadır.

İklim Değişikliği Eylem Planı (2011-2023) kapsamında enerji verimliliğinin ve elektrik üretiminde yenilenebilir enerjinin payının artırılmasına yönelik çeşitli hedefler tanımlanmıştır.

Enerji verimliliğinin artırılması kapsamında, Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı ile 2017-2023 döneminde Türkiye’nin birincil enerji tüketiminde %15 azaltım sağlanması hedeflenmiştir. Sanayide, ulaşımda, kamu binalarında ve konutlarda enerji verimliliğinin artırılması amacıyla yatırımların yanı sıra performans ölçme ve yenileme çalışmaları, bilinçlendirme ve kapasite geliştirme faaliyetleri yürütülmektedir.

Ülkemizde binalar enerji tüketiminde sanayiden sonra ikinci sırada gelmektedir. Aynı zamanda enerji tüketiminin azaltılmasında da en fazla potansiyele sahiptir.

Söz konusu Eylem Planı’nda kamu binaları için belirlenen 2023 yılına kadar %15 oranında enerji verimliliği hedefine yönelik ”Kamu Binalarında Tasarruf Hedefi ve Uygulama Rehberi” yayınlanmıştır. Rehberdeki enerji verimliliği tedbirleri arasında tasarruf sağlanması, gereksiz enerji kullanımının, enerji kayıp ve kaçaklarının önlenmesi veya en aza indirilmesi ile birlikte atık enerjinin geri kazanılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı sıralanmıştır.

2019-2025 yıllarını kapsayan “Türkiye Kamu Binalarında Enerji Verimliliği Projesi” (KABEV) ile kamu binalarında enerji verimliliğine yönelik iyileştirmeler yapılarak enerji tüketimlerinin azaltılması hedeflenmekte ve ulusal düzeyde cari açığın azaltılması, sosyal ve ekonomik faydanın sağlanması, enerji verimliliği konusunda toplumda farkındalığın artırılması amaçlanmaktadır. Proje kapsamında bina büyüklüğüne ve alınan önlemlere bağlı olarak 300-500 arasında binanın yenilenmesi planlanmaktadır. Projede öngörülen iyileştirme önlemleri bina dış cephe iyileştirmesi, ısıtma/soğutma sistemlerinin değiştirilmesi, pompalar/fanlar ve aydınlatma elemanlarının enerji verimliliği yönünden iyileştirilmesi ve fotovoltaik paneller, güneş enerjili su ısıtma, jeotermal ısı pompaları gibi yenilenebilir enerji uygulamalarının kullanımını içermektedir.

Türkiye’de 2019 yılı itibarıyla 38,4 milyon konut bulunmakta olup net elektrik tüketimindeki payı %24,8’dir. Bu açıdan binalarda enerji verimliliğın sağlanması sürdürülebilir enerjinin temini adına büyük önem taşımaktadır. Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliğine göre yeni binaların en az C sınıfı Enerji Kimlik Belgesine sahip olması gerekmektedir. Tüm binalarda enerji kimlik belgesi zorunlu olup A ve B sınıfı belgeye sahip olanlara çeşitli teşvikler getirilmiştir. 2019 yılı itibarıyla Enerji Kimlik Belgesi düzenlenen bina sayısı 988.661, enerji kimlik belgesi uzmanı sayısı 7.049 olarak gerçekleşmiştir. Enerji Kimlik Belgesi alan binalarda yenilenebilir enerji kullanan bina sayısı ise 30.275’dir.

Tanımlanan hedeflere ulaşmak için ülke genelinde hem kamu hem de özel teşebbüsler ile binalarda enerji verimliliği çalışmaları yürütölmektedir. Yeni yapılacak ve mevcut binaların verim sınıflarının iyileştirilmesi, Enerji Performans Sözleşmeleri ile kamu binalarının performanslarının iyileştirilmesi, binalarda yerinde üretimin ve yenilenebilir enerji kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Türkiye’de 2000-2017 yıllarını kapsayan dönemde yıllık bazda ortalama birincil enerji yoğunluğu endeksi %1,3, nihai enerji yoğunluğu endeksi ise %1,4 oranında azalmıştır.

Türkiye’de yenilenebilir modern enerjiye erişimin temini kapsamında öne çıkan başlıca ihtiyaçlar;

- Yenilenebilir enerji santrallerinin şebeke bağlantı işlemlerinin kolaylaştırılması, temiz enerji kaynaklarının ısınma ve ulaştırma gibi alanlarda kullanımının teşvik edilmesi,
- Sanayi tesislerinde ve binalarda enerji tüketiminin optimize edilmesine yönelik programların yürütölməsi,
- Daha verimli ve kendi enerjisini üreten binaların yaygınlaştırılması
- Kamu binalarında enerji verimliliği uygulamalarının Enerji Performans Sözleşmeleri modeli ile yaygınlaştırılması,
- Kendi elektrik ihtiyacını karşılamak amaçlı lisanssız güneş enerjisi santrali ile rüzgâr enerjisi santrali uygulamalarının yaygınlaştırılması,
- Büyük ölçekli üretim yatırımlarının yanı sıra yenilenebilir enerji kooperatiflerinin geliştirilmesidir.

1.2. Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Kentsel Refah ve Herkes için Fırsatlar

1.2.1. Kapsayıcı kent ekonomisi

1.2.1.1 Genç istihdamı dâhil herkes için verimli istihdam sağlanması

Yeni Kentsel Gündem’de yüksek üretkenlik, rekabet gücü ve yenilikçilik dâhil planlı kentleşmenin faydalarını kullanmak, herkese tam ve üretken istihdam ve uygun iş olanakları sunmak, herkesin eşit bir şekilde erişebileceği ekonomik ve üretken kaynak ve fırsatlar yaratmak, arsa spekülasyonunu engellemek, güvenli mülkiyet sistemini teşvik etmek ve uygun şekilde kentsel küçülmeyi yöneterek sürdürülebilir ve kapsayıcı kentsel ekonomiler sağlamak için önlemler alınmasını taahhüt edilmiştir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 10 “Ülkeler içinde ve arasında eşitsizlikleri azaltmak” ile ilişkilidir. Bu nedenle konunun ele alınışı genç istihdamının ve verimli istihdam ortamının sağlanması ile birlikte özellikle gelir eşitsizliğini düşürme hedefi ile ilişkili olarak değerlendirilmektedir. İstihdamın özellikle gençlere yayılması gelir dağılımının daha adaletli olması açısından önemlidir. Bu çerçevede gelir eşitsizliği, küresel çözümler isteyen küresel bir sorun olarak tanımlanmakla birlikte üretilecek çözümün, mali piyasalar ve kurumların düzenlenmesi ve izlenmesini iyileştirmeyi, kalkınma yardımları ve doğrudan yabancı yatırımları en çok ihtiyaç duyulan bölgelere yönlendirmeyi içermektedir.

11. Kalkınma Planı’nın (2019-2023) temel hedefleri gelirin bölüşümü ve güvencesiyle küresel ölçekte yaşanan dönüşümler çerçevesinde çalışabilir nüfusun payının artması ile ilave işgücünün verimliliğini artırarak istihdam edilmesi ve hızlı ekonomik gelişme sağlanabilmesi olarak öne çıkmaktadır. Diğer yandan dünya genelinde olduğu gibi işsizlerin önemli bir yüzdesini oluşturan genç işsizliği yaygın bir küresel sorun olmaya devam etmektedir. Türkiye’nin önemseydiği konu ile ilgili 3 temel politika hedefi ortaya konulmuştur.

- Çalışma çağındaki nüfusta işgücüne katılımın dışında yer alan kesimlerin işgücüne dâhil olmalarına imkân sağlanacaktır. Genişletilmiş mesleki eğitim olanakları ve daha kaliteli eğitim ile işgücünün yetkinlikleri ve iş hayatına uyumu artırılacaktır.
- İşgücünün daha verimli sektörlere ve alanlara yönlendirilmesi, eğitim ve istihdam ilişkisinin gözetilmesi işgücünün niteliklerinin artırılması kadınların işgücüne katılımının teşvik edilmesi, gençlerin işgücü piyasasında ihtiyaç duyulan mesleki beceriler ile donatılarak istihdama dâhil edilmesi temel öncelikler arasında yer almaktadır.
- Çalışma koşulları işgücü piyasalarına katılımı, verimlilik artışı, kayıtlılığı, nitelik geliştirmeyi ve mesleki eğitimi özendirici şekilde geliştirilecektir. İstihdam artışı ve nitelikli iş olanakları yoksullukla mücadele ve gelir dağılımında iyileşme sağlanmasının asli aracı olacaktır.

Genç istihdamı dâhil herkes için verimli istihdam sağlanmasına ilişkin politika koordinasyonunu ve işbirliği esasına dayanan yaklaşım çerçevesinde üretilen politika ve tedbirlerin hayata geçirilmesinde birincil sorumlu aktör Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığıdır.

Türkiye’de İş Kanunu’nda “on beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır” ifadesiyle çalışma yaşının alt sınırının 15 olduğu belirtilmiştir. Uluslararası Çalışma

Örgütünün 138 sayılı Sözleşmesinde de benzer şekilde 15-24 yaş arası çalışanlar “genç işçi” olarak kabul edilmektedir. Uluslararası düzeyde, Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından genç olarak nitelenenler, 15–24 yaş grubunda bulunan kişilerdir. Genç işsiz ise, çalışma iradesine ve gücüne sahip, cari ücret üzerinden bir iş aradığı halde bulamamış ve bu iş bulamama durumu kendi isteği dışında meydana gelmiş olan 15-24 yaş arasında bulunan kişiye denmektedir.

Ülkemizde genç istihdamı, ulusal düzeyde cinsiyet ve yaş kırımlarını içerecek şekilde belirlenen gösterge ile takip edilmektedir. Diğer yandan bu başlık Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 8 “İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek” altındaki diğer göstergeler ile ilişkili olup Haber Bülteninde yayımlanmaktadır.

11. Kalkınma Planı'nın (2019-2023) “büyüme ve istihdam gerçekleşme ve hedefleri” incelendiğinde istihdam ve işgücüne katılımında önemli hedefler belirlendiği görülmektedir. İşgücüne katılma oranı 2018 yılında %53,2 olarak gerçekleşirken 2023 hedeflerinde %56,4, istihdam oranı 2018 yılında %47,4 olarak gerçekleşirken 2023 hedeflerinde %50,8, işsizlik oranı ise 2018 yılından %11 olarak gerçekleşirken 2023 yılında %9.9 olarak hedeflenmektedir.

TÜİK'in verilerine göre Türkiye'de 15-24 yaş aralığındaki kişilerin %43,5'i işgücüne katılırken, işgücüne katılan gençler arasındaki istihdam oranı %32,5 olarak gerçekleşmektedir. Gençler arasındaki istihdam oranı cinsiyete göre değerlendirildiğinde erkeklerde istihdam oranı %41,6 iken kadınlarda bu oran %23,2'dir. Ayrıca istihdam edilen gençlerin %53,3'ü hizmet sektöründe çalışmaktadır. Bu oran genç erkeklerde %49,9 iken genç kadınlarda %60,4 tür. İşsizlik oranını cinsiyete göre değerlendirdirildiğinde ise genç kadınlarda işsizlik oranının, genç erkeklere oranla daha yüksek olduğu söylenebilmektedir.

Söz konusu başlığın ölçülmesine yönelik tanımlı göstergeye göre 2021 itibarıyla Türkiye'de genç nüfusun %26'sı ne eğitimde ne de istihdamda yer almaktadır. Bu oran kadınlarda %34 iken erkeklerde %18,3'tür.

Türkiye'de genç işsizliği, yetişkin işsizliğinin yaklaşık iki katı olarak seyretmektedir. Genç işgücüne ilişkin göstergeler, Türkiye'de eğitimin tek başına gençlerin işsizlik sorununu çözmekte yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Türkiye'de yeni mezun olan, lise ve üzeri eğitim almış yüksek sayıdaki genç işgücünün istihdam olanakları oldukça düşüktür. Türkiye'de yeni mezun olan gençlerin iş bulma sorunlarının olması, öncelikle örgün eğitim sisteminde edinilen niteliklerin işgücü piyasasının ihtiyaçları ile uyandırılması gerektiğini göstermektedir.

Türkiye işgücü piyasasında genç istihdam oranlarının düşük olmasına yüksek genç işsizliği oranları eşlik etmektedir. 2018 yılı itibarıyla genç işsizliği %20,3 olup toplam işsizlik oranının %11 yaklaşık iki katıdır. Genç kadınların genç erkeklere göre işsizlik oranları daha yüksektir. Ancak asıl fark tarım dışı işsizlik oranlarından kaynaklanmaktadır. Genç erkeklerde genel işsizlik ve tarım dışı işsizlik oranları arasında %2-3'lük bir fark olmasına rağmen, genç kadınlarda bu fark %5 ile %8 arasında değişmektedir.

Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), 2020 yılında Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan Gençler (NEET) İçin İşgücü Piyasası Destek Programı (NEET PRO) kapsamında gençlere yönelik 17 milyon Avroluk Hibe Programını hayata geçirmiştir. Hibe Projeleri aracılığıyla 15-29 yaş arası NEET

gençlerin; iş ve meslek danışmanlığı, bireysel eylem planı, aktif işgücü piyasası programları, iş arama desteği ödeneği ve taşınma desteği ödeneği gibi kapsamlı, bütüncül ve yenilikçi işgücü piyasası destekleri ile istihdam edilebilirliklerinin ve işgücüne katılımlarının artırılması hedeflenmektedir. Sosyal politika ve/veya gençlik alanında çalışan Sivil Toplum Kuruluşları, kooperatifler, kalkınma ajansları, teknoloji geliştirme bölgeleri, yerel yönetimler, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları, üniversiteler, işçi sendikaları ve işçi ve işveren konfederasyonlarının başvurabildiği Hibe Programı kapsamındaki projelerin 2022 yılında uygulanması planlanmaktadır.

Bununla birlikte, İŞKUR tarafından genç bireylere yönelik iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinin etkinliğinin artırılması adına İŞKUR'a kayıtlı kişiler üzerinden potansiyel NEET gençlerin hesaplanması sürecine başlanmıştır. İŞKUR'a kayıtlı 15-24 yaş aralığında bulunan kişiler için YÖK, MEB, SGK ve İŞKUR sisteminden sorgulama yapılarak potansiyel olarak kişilerin NEET olup olmadığı değerlendirilmektedir. Potansiyel NEET olarak değerlendirilen kişiler ihtiyaçları doğrultusunda aktif işgücü piyasası programları ve açık işlere yönlendirilmektedir. Ayrıca kişilerin mesleki özelliklerini/eğilimlerini ortaya çıkarmak, kişinin hangi uygun alanlara/mesleklere yönlendirilebileceğini belirlemek amacıyla Mesleki Yönelim Test Bataryası uygulanabilmektedir.

Üniversite öğrencilerinin daha etkin bir şekilde işgücü piyasasında yer almaları ve doğru kariyer planlaması yapmaları için İŞKUR ve üniversitelerin iş birliğiyle üniversitelerde açılan "İŞKUR Kampüs" (Üniversite İrtibat Noktaları) yoluyla öğrencilere bireysel olarak veya grup halinde iş ve meslek danışmanlığı hizmeti verilmektedir. Bu kapsamda, öğrenciler; işgücü piyasası, İŞKUR faaliyetleri, iş arama becerileri, işverenle mülakat/görüşme teknikleri, özgeçmiş hazırlama gibi konularda bilgilendirilmektedir

Özetle günümüzde işsizlik sorunu hem dünyanın hem de Türkiye'nin en temel problemlerinden birisidir. Genç işsizliği, özellikle barındırdığı genç nüfus potansiyeli bakımından önemli bir avantajı bulunan Türkiye gibi ülkelerde öncelikli olarak baş edilmesi gereken bir sorun olarak kabul edilmelidir. Türkiye genç nüfus açısından dünyada çok az ülkede görülen farklı bir durumla karşı karşıyadır. Türkiye, genç nüfus açısından önemli bir potansiyele sahip olduğu anlamına gelen demografik fırsat penceresinde bulunmaktadır. Fırsat penceresinin 2040 yılında kapanacağı, bu yıla kadar gençlerin iyi eğitilerek üretime yönlendirildiği takdirde, Türkiye'nin ciddi bir ekonomik büyüme gerçekleştirebileceği ve işsizlik sorununun çözülebileceği belirtilmektedir. Bununla birlikte genç işsizliği sorununun çözümündeki anahtar unsurlardan biri de gençlere, günümüzün işgücü piyasasının gerekliliklerini karşılayacak eğitimin verilmesini sağlamaktır.

1.2.1.2 Kayıt dışı ekonominin güçlendirilmesi

Yeni Kentsel Gündem'de özellikle kayıtlı ve kayıt dışı ekonomilerde faaliyet gösteren toplumsal ve dayanışma ekonomisindeki işletmeler ve girişimciler olmak üzere değer zinciri boyunca mikro, küçük ve orta ölçekli işletmeler ile kooperatiflerin desteklenerek yerel iş çevrelerinin karşılaştıkları güçlüklerin çözülmesi taahhüt edilmiştir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 10 "Ülkeler içinde ve arasında eşitsizlikleri azaltmak" ile ilişkilidir. Ulusal koşulları dikkate alarak, kayıt dışı ekonomide çalışan yoksulların, özellikle ücret karşılığı olmaksızın çalışan kadınların, yerli ve göçmen işçilerin

kent ekonomisine katkılarının tanınması taahhüt edilmiştir. Bunların geçim kaynakları, çalışma koşulları, gelirlerinin güvence altına alınması, yasal ve sosyal güvenlikleri, becerilere, varlıklara ve diğer destek hizmetlerine erişimleri ve seslerini duyurma ile temsillerinin yükseltilmesi gerekmektedir. Var olan geçim kaynakları korunup iyileştirilirken, uyum tedbirlerini ve teşviklerini birleştiren dengeli bir yaklaşımla kayıt dışı ekonomideki işçilerin ve işletmelerin kayıtlı ekonomiye tedrici geçişleri sağlanacaktır. Kayıtlı ekonomiye geçişte belirli ulusal koşulları, mevzuatı, politikaları, uygulamaları ve öncelikleri göz önünde bulundurulması hedef olarak ortaya konmaktadır.

Kayıt dışı ekonominin güçlendirilmesi 2030 Gündemi ve Yeni Kentsel Gündem’de bahsedildiği şekliyle az gelişmiş ülkelerde, gününbirlik işler ile mutlak yoksullukla mücadelede bir strateji olarak benimsenmesine yönelik geliştirilen bir yaklaşımdır. Ancak bu başlık Türkiye’nin orta gelir düzeyine ve orta üst gelişmişlik düzeyine sahip bir ülke olması nedeniyle vergi, istihdam, sosyal politika ve kamu hizmet sunumu entegre politika alanları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Yerel yönetimlerin, genel bütçeden nüfusa göre ayrılan genel vergi gelir payları ve diğer ekonomik aktivitelerden alınan (emlak, çöp, vergi diğer harçlar vb.) bütçe gelirleri bulunmaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde Türkiye açısından bu başlık kayıtlı ekonominin güçlendirilmesi veya kayıt dışı ekonominin azaltılması olarak değerlendirilmekte ve bu çerçevede kayıt dışı ile mücadelede daha iyi hizmet sunumu ve sosyal politika hayata geçirilmektedir. Bahse konu kayıt dışı ekonomi ile mücadele özünde, kent ekonomilerine ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 8 “İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek” kapsamında insan onuruna yakışır işlerin desteklenmesine hizmet etmektedir.

Türkiye'nin kayıt dışı ekonomi ile mücadele stratejisi Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 1 “Yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek”, Amaç 8 “İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek” ve Amaç 10 “Ülkeler içinde ve arasında eşitsizlikleri azaltmak” kapsamında ele alındığında kayıt dışı istihdam ile mücadele ve 10. Kalkınma Planı’nda (2014-2018) Kayıt dışı Ekonominin Azaltılması Programı ile oluşan kayıt dışı ekonomi ile etkin bir mücadelenin temel gereklilikleri ortaya koyulmaktadır.

2014-2018 yıllarını kapsayan 10. Kalkınma Planı’nda kayıt dışı istihdam sosyal güvenlikte hak ve prim geliri kayıplarına yol açan kayıt dışılıkla etkin mücadele kapsamında denetime, koordinasyona, bilişim altyapısına ve bilinçlendirme faaliyetlerine önem verilmiştir. 2006 yılında %47 olan kayıt dışı istihdam oranı, 2012 yılında %39 düzeyine gerilemiştir. Bu gelişmede, kayıt dışı istihdamla mücadeleye yönelik alınan tedbirler ve istihdam teşvikleri sonucu ücretli ve maaşlı çalışanların kayıt dışı istihdam oranının % 31’den %22’ye gerilemesi etkili olmuştur. Diğer taraftan, kendi hesabına çalışanların ve işverenlerin kayıt dışı istihdamında ise bir iyileşme yaşanmış ve kayıt dışı istihdam oranı %57’den %55’e gerilemiştir.

11. Kalkınma Planı’nın (2019-2023) temel hedeflerinden biri toplumun tüm kesimlerine, insana yaraşır iş fırsatlarının sunulması ile başta kadın ve gençler olmak üzere özel politika gerektiren grupların istihdamının artırılması temel amaçtır.

Bu amaç altında konu ile ilgili politikalar;

- Kayıt dışı istihdam ve kayıt dışı ücretle daha etkin bir şekilde mücadele etmektir. Bilinçlendirme faaliyetleri ve denetimler yaygınlaştırılarak kayıt dışı istihdamla etkin mücadele edilecektir.
- Kayıtlı istihdamın artırılmasının güç olduğu sektörler belirlenerek sektörlerin özelliğine uygun kayıt altına alma uygulamaları geliştirilecektir.
- Kayıt dışı çalışmayla mücadele konusunda farkındalığı artırmaya yönelik programlar uygulanacaktır.
- Kayıt dışılığın yaygın olduğu sektörler öncelikli olmak üzere yönlendirici ve rehberlik edici denetim faaliyetlerin artırılmasıdır.

11. Kalkınma Planı'nın büyüme ve istihdam gerçekleşme, hedef ve tahminleri incelendiğinde işgücüne katılım oranı 2018'de %53,2 olup 2023 yılı hedefleri doğrultusunda %56,4, istihdam oranı 2018'de %47,4 olup 2023 yılı hedefleri doğrultusunda %50,8, işsizlik oranı 2018'de %11 olup 2023 yılı hedefleri doğrultusunda %9,9, kayıt dışı istihdam oranı 2018'de %33,4 olup 2023 yılı hedefleri doğrultusunda %28,5 olarak gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

Kayıt dışı istihdam olgusu, 1980 sonrası Türkiye'de de güncellik kazanarak 1990'lı yıllardan itibaren %50'lere ulaşmış; söz konusu %50'lik seviye 2000'li yılların başlarına kadar sürmüştür. Alınan önlemler çerçevesinde kayıt dışı istihdam oranı, 2008'de %33'lere; 2018'te %28'lere gerilemiştir. Ülkemizde kayıt dışı ekonomi ile ilgili çalışmalar ulusal düzeyde cinsiyet ve yaş kırılımlarını içerecek şekilde belirlenen gösterge ile takip edilmektedir.

Türkiye'de kayıt dışı istihdamın en fazla olduğu sektör tarım sektörüdür. Tarım sektörü ülke nüfusunun önemli bir kısmına iş olanağı sağlamakta olup yapısal özellikleri itibarıyla hizmet ve sanayi sektöründen farklıdır. Tarım sektöründeki işler devamlılık arz etmeyen mevsimsel işler olup yılın belirli periyotlarında yapılır. Tarım sektöründe çalışanların çoğu ise kayıt dışı çalışan ücretsiz aile işçileridir. TÜİK'in verilerine göre Türkiye'de cinsiyete göre tarım dışı sektörde sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan çalışanların oranı 2010 yılında %29,1 iken bu oran 2019 yılında %23'e gerilemiştir.

Türkiye'de kayıt dışılıkla mücadelede atılan önemli adımlardan biri Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Projesi (KADİM)'dir. İkinci adım olarak 2008 yılında başlayan Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı oluşturulmuş ve üçer yıllık aralıklar ile güncellenmektedir. Bu çerçevede Türkiye'de kayıt dışı ekonomiyle mücadele kapsamında başarılı adımlar atılmış ve buna ilişkin hedefler; hükümet programları, kalkınma planları, orta vadeli planlar, yıllık programlar ve malî planlarda yer alan öncelikli konulardan biri olmuştur. Mücadele stratejisi eylem planları hazırlanmış ve olumlu neticeler alınmıştır. Gelir İdaresi Başkanlığı koordinasyonunda, kamu kurum ve kuruluşlarının sorumluluğu ve işbirliği ile 2008-2010 ve 2011-2013 dönemi Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planları başarıyla uygulanmıştır. 10. Kalkınma Planı'nda (2014-2018) belirlenen hedefler doğrultusunda, sağlıklı ve sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmak için çeşitli amaçlara özgülünmüş, kayıt dışı ekonominin azaltılmasına yönelik olarak "Öncelikli Dönüşüm Programları"ndan biri olan "Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı (2015-2017)" hazırlanmıştır. 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programının "Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı" başlığı altında yer alan 239'uncu Tedbirde; Gelir İdaresi Başkanlığı sorumluluğunda, ilgili kamu kurum/kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının katkıları ve önerilerinin değerlendirilmesi ile geniş katılımlı bir Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Eylem Planı'nın (2019-2021) hazırlanarak uygulamaya konulması öngörülmüştür.

Bu kapsamda, kamu kurum/kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile muhtelif tarihlerde yapılan yazışma, toplantı ve görüşmeler neticesinde, Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı (2019-2021) hazırlanmıştır.

Bu çerçevede kayıt dışı ekonominin yönetilmesi için gönüllü uyum seviyesinin yükseltilmesi, denetim kapasitesinin daha güçlü hale getirilmesi, mevzuatın gözden geçirilmesi ve düzenlemelerin yapılması, kurumlar arası veri paylaşımının geliştirilmesi ve toplumun her kesimine yönelik farkındalığın artırılması gerekmekte olup İlgili Bakanlık eylem planı çerçevesinde söz konusu çalışmalar yürütmektedir. Bu kapsamda hem KADEM hem de Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı kapsamında kayıt dışı istihdamın türlerinden biri olan ücretlerin eksik bildirimlerinin önlenmesi amacıyla; işverenlerin bilgilendirilmesi öngörülmektedir. Bu kapsamda kalifiye mesleklere ilişkin prime esas kazançlar analiz edilerek eksik bildirim riski olduğu belirlenen işyerlerine yönelik bilgilendirme faaliyeti yapılmış özellikle kalifiye meslek gruplarında sigortalı çalıştıran yaklaşık 50.000 işverene Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından bilgilendirici mektuplar gönderilmiştir. Ayrıca Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından Türkiye genelinde çeşitli gruplara sosyal güvenlik hak ve yükümlülükleri konularında bilgilendirilmeleri amacıyla 2019 yılı Bilgilendirme ve Rehberlik Programı oluşturulmuş ve bu kapsamda meslek örgütlerinin, sivil toplum kuruluşlarının ve vatandaşların sosyal güvenlik farkındalıklarını artırmaya yönelik faaliyetler yapılmıştır.

Ayrıca kayıt dışı işçi çalıştırılmasının önlenmesi amacıyla kurumlar arası veri paylaşımının etkinliğinin artırılması ve kayıt dışı istihdamla mücadele kapsamında ülke genelinde yapılacak olan denetimlerin etkinliğinin artırılması da önümüzdeki dönemde geliştirilmesi gereken konular arasında yer almaktadır. Bunlarla birlikte ulusal düzeyde finansmanı sağlanan Kayıtlı İstihdamın Desteklenmesi Projesi (KİDEP) ile etkin rehberlik faaliyetlerinin yapılması, toplumun farklı kesimlerinin yenilikçi yöntemler kullanılarak bilinçlendirilmelerinin sağlanması ve kayıt dışı istihdamla mücadelenin tabana yayılması amacıyla oluşturulan proje 2017 Mayıs ayında hayata geçirilmiş olup 2018 Kasım ayında sonlandırılmıştır. Söz konusu Proje kapsamında; hedef grupları olan ilköğretim öğrencileri, üniversite öğrencileri, işveren, esnaf ve din görevlileri gibi toplumun farklı kesimlerinin yenilikçi yöntemler kullanılarak bilinçlendirilmelerinin sağlanmıştır. Bunlarla birlikte Uluslararası Çalışma Örgütü'nce bütçesi sağlanarak uygulanan Kayıtlı İstihdama Geçiş Programı (KİGEP), Türkiye'de bulunan kayıtsız Suriyelilerin kayıtlı olarak prim ve vergi borcunu ödeyerek yükümlülüklerini yerine getirmelerine yardımcı olmak üzere Haziran 2020 tarihinde tamamlanmıştır. Projede toplamda 462 işverene çalışma izni ve destek ödemesi, 1.681 Suriyeli için çalışma izni ödemesi (625.668,20 TL) ve 3501 Suriyeli ve Türk işçi için destek ödemesi (12.628.350 TL) gerçekleştirilmiştir.

1.2.1.3. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi

Yeni Kentsel Gündem'de çevresel sürdürülebilirlik ve kapsayıcı refah ilkelerine dayanan yatırımları ile inovasyonu ve girişimciliği teşvik eden, adil ve sorumlu bir iş ortamının geliştirilmesini taahhüt etmekte olup özellikle kayıtlı ve kayıt dışı ekonomilerde faaliyet gösteren toplumsal ve dayanışma ekonomisindeki işletmeler ve girişimciler olmak üzere değer zinciri boyunca mikro, küçük ve orta ölçekli işletmeler ile kooperatifleri destekleyerek yerel iş çevrelerinin karşılaştığı güçlüklerin çözülmesi taahhüt edilmiştir. Küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelik tedbirler özellikle Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 8 "İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve

herkes için insana yakışır işleri desteklemek” ve Amaç 9 “Dayanıklı altyapılar tesis etmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve yenilikçiliği güçlendirmek” ile ilişkilidir. Bu bağlamda istikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek hedefleri teknolojik dönüşüm ihtiyacıyla birlikte ekonomi politikalarına entegre edilerek somut olarak uygulanmaktadır.

Türkiye’de küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesine yönelik çalışmalar ilgili Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkili olarak ekonomik büyüme ve istihdam temelinde iki ana tema çerçevesinde yürütülmektedir. Bu çerçevede 10. Kalkınma Planı (2014-2018) kapsamında hazırlanan Öncelikli Dönüşüm Programları içinde yer alan Üretimde Verimliliğin Artırılması Programı, Sanayi Strateji Belgesi, Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planı, KOBİ Strateji Belgesi, Ulusal İstihdam Stratejisi, Ulusal Gençlik İstihdam Eylem Planı, Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı, İşgücü Piyasasının Etkinleştirilmesi Programı, 2023 İhracat Strateji Belgesi, Bankacılık Sektörünü Yeniden Yapılandırma Programı ve İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi ve Eylem Planı ile Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planı sorumlu ve ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte yürütülmektedir.

Ekonomide verimliliğin artırılması, Kalkınma Planları, Türkiye Sanayi Strateji Belgesi (2015-2018) ve Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planı’nda (2015-2018) yer verilen politikalar arasındadır. Kalkınma planlarında imalat sanayinin dışa dönük olmasının yanı sıra, yüksek nitelikli insan gücü kullanan, Ar-Ge’ye önem veren, teknoloji üreten, tasarım ve marka yaratan bir yapıya dönüşümü, sanayi yatırımının teşvikinde Ar-Ge ve teknolojik gelişmeye öncelik verilmesi, yabancı sermayeli yatırımlarla teknoloji transferinin gerçekleştirilmesi, üniversite-sanayi işbirliğinin artırılması, teknoloji geliştirme merkezlerinin ve teknoparklarının kurulmalarının desteklenmesi, Ar-Ge desteklerinin artırılması ve bilgi ve teknoloji yoğun nitelik taşıyan savunma ve havacılık, makine imalat, kimya, elektronik sanayilerinin ile yazılım sektörlerinin geliştirilmesine yer verilmiştir.

Kalkınma Planlarında KOBİ’lerin (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler) verimliliklerinin, katma değer içerisindeki paylarının ve uluslararası rekabet güçleri ile teknoloji düzeyinin artırılması, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin sağlanması, ana-yan sanayi bütünleşmesinin sağlanması, Ar-Ge çalışmalarına yönlendirilerek üniversitelerdeki teknoparklarla ortak çalışmalarının artırılması hedeflenmiştir. Finansmana erişiminde sorunların giderilmesi amacıyla bankalar eşliğinde uygun koşullu kredilerin verilmesi, Kredi Garanti Fonu teminatlarının artırılması, KOSGEB desteklerinin sağlanması, sermaye ve mali piyasalara erişimin artırılması hedeflenmiştir. Ayrıca KOBİ Strateji Belgesi (2015-2018) de bu hedefe yönelik diğer temel belgelerden biridir. 10. Kalkınma Planı’ndan (2014-2018) itibaren KOBİ’ler ve girişimcilik birlikte ele alınmış, girişimcilik yeteneklerinin ve girişim sayısının artırılmasının önem arz ettiği belirtilmiş, hızlı büyüyen veya büyüme potansiyeline sahip girişimler ile yenilikçi KOBİ’lerin desteklenmesi amaçlanmıştır. OSB, TGB, KSS ve Endüstri Bölgeleri uygulamalarının geliştirilmesi, daha nitelikli hizmet verebilmeleri için kurumsallaşmaları ve etkin bir biçimde yönetilmelerinin sağlanması hedeflenmiştir.

Türkiye ekonomisinde KOBİ’ler ağırlıklı yapısı devam ettirmektedir. Bu kapsamda ülkemizde 2017 yılı itibarıyla yaklaşık 3,09 milyon KOBİ bulunmakta olup çalışan sayısı bakımından toplam girişimlerin %99,8’ini, istihdamın %74,2’sini, katma değerini %54,1’ini, ihracatın %56,2’sini ve Ar-Ge harcamalarının %19,6’sını KOBİ’ler oluşturmaktadır. Aralık 2018 döneminde KOBİ’ler banka kredilerinin %26’sını kullanmıştır. Ekonomide rekabet

gücünün artırılması, yenilik ve girişimciliğin geliştirilmesi ile istihdam oluşturulması açısından KOBİ'lerin verimlilik artışı, büyüme ve kurumsallaşma ihtiyacı ise devam etmektedir.

Diğer yandan Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) desteklerinden imalat sanayiine ayrılan payın kademeli olarak %75'e, öncelikli imalat sanayii sektörlerine ayrılan payın ise %50'ye çıkarılması hedefi ile desteklerin yalınlaştırılarak, hibe yerine faizsiz, uzun vadeli, geri ödemeli destek modellerine kademeli olarak geçileceği hedefi bu konuya verilen önemi göstermektedir.

Ayrıca kırsal kalkınma destekleri kapsamında aile işletmeleri ile küçük ve orta ölçekli üreticilerin üretim ve finansal yapısını güçlendirmek ve ölçek ekonomilerinden faydalanılmasını sağlamak üzere örgütlenmelerinin teşvik edilmesi, üretim ve lojistik altyapıları ile markalaşma ve pazarlama faaliyetlerinin iyileştirilmesi önemli bir hedef olarak belirlenmiştir.

Bu çerçevede,

Üretken faaliyetleri, insana yakışır iş üretimini, girişimciliği, yaratıcılığı ve yenilikçiliği destekleyen kalkınma odaklı politikalar geliştirmek ve finansal hizmetlere erişim yolunu da kapsayacak şekilde mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin kayıt altına alınması ve büyümelerinin teşvik edilmesi önemlidir. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin resmiyet kazanması bağlamında bu işletmelerin tanımı, nitelikleri ve sınıflandırılmasına dair mevzuat bulunmaktadır. Ayrıca, KOBİ'lerin büyümelerinin teşvikine dair Kredi Faiz Desteği Yönetmeliği, BSTB Yatırım Programında yer alan Sanayi Sitesi Yapı Kooperatiflerinin Kredi Kullanımına İlişkin Yönetmelik başta olmak üzere çeşitli düzenlemeler mevcuttur. 2017 yılında küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansmana erişimine yönelik atılan en önemli adım Kredi Garanti Fonunun garanti kapsamının genişletilmesi, ihracat ve istihdama yönelik sağlanan ek destekler olmuştur. Yenilik ve yaratıcılığın desteklenmesi amacıyla yapılan mevzuat düzenlemeleri ise teknoloji alanındaki ar-ge yatırımları ile sınırlı kalmıştır. Bu kapsamda girişim, yaratıcılık ve yenilikçiliğin teşviki ve desteklenmesi ile insana yakışır istihdam yaratılması hususlarında mevzuat bakımından gelişim ihtiyacı bulunmaktadır.

Konuya ilişkin bölgesel düzeyde gösterge bulunmaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 9 "Dayanıklı altyapılar tesis etmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve yenilikçiliği güçlendirmek" altında yer alan 2 adet gösterge: 9.3.1 "Toplam sanayi katma değeri içinde küçük ölçekli sanayilerin oranı" göstergesi mikro ölçekli işletmeler düzeyinde yayımlanmakta olup. 9.3.2 "Bir kredi borcu olan ya da kredi limiti bulunan küçük ölçekli sanayilerin oranı" göstergesi mikro ölçekli işletmeler düzeyinde yayımlanmaktadır.

Yürütülen projelerde, küçük ve orta ölçekli firmaların finansmana erişiminin kolaylaştırılmasına yönelik kapasite geliştirici programlar ile rekabet gücünü artırmaya yönelik çeşitli destek programları ağırlıklı olup bu program ve projelerin büyük bölümü Destek Projeleri örneğinde olduğu gibi KOSGEB üzerinden ya da KOSGEB işbirliğiyle yürütülmektedir. Destek Projeleri, KOBİ ve girişimcilerin rekabet güçlerini geliştirecek destek ve hizmetler sunarak ekonomik ve sosyal kalkınmadaki paylarının artırılmasını amaçlanmaktadır.

11. Kalkınma Planı'nın (2019-2023) imalat sanayiine ilişkin finansal gerçekleşme ve hedeflerinde küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesine ilişkin toplam kredilerde orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinin payının 2018'de %4,8 olup 2023'te %13; kalkınma ve yatırım bankacılığı kredi hacminin toplam kredi hacmine oranının 2018'de %8,1 olup 2023'te %12; Türk Eximbank desteklerinin ihracata oranının 2018'de %26 olup 2023'te %29 ve KOSGEB destekleri içinde imalat sanayiinin payının 2018'de %48 olup 2023'te %29 olarak hedeflenmiştir.

Covid-19 Pandemisi kapsamında Kısa Çalışma Ödeneği, Nakdi Ücret Desteği İşe Devam Kredi Desteği, Nefes Kredisi, Kamu bankalarına olan taksit, faiz ve anapara ödemelerinde erteleme ve Temel İhtiyaç Destekleri sağlanmıştır. Covid-19 Pandemisine karşı alınan tedbirlerden etkilendiği için nakit akışı bozulan firmaların, bankalara olan kredi, anapara ve faiz ödemelerini asgari 3 ay ötelemeleri ve gerektiğinde ilave finansman desteği sağlanmıştır. Bununla birlikte KOSGEB'in küçük ve orta ölçekli işletmelere sağladığı kredilerin üst limiti 10 kat artırılarak 3 milyar liraya çıkarılmıştır.

2017 yılında küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansmana erişimine yönelik atılan en önemli adım Kredi Garanti Fonunun garanti kapsamının genişletilmesi, ihracat ve istihdama yönelik sağlanan ek destekler olmuştur. Yenilik ve yaratıcılığın desteklenmesi amacıyla yapılan mevzuat düzenlemeleri ise teknoloji alanındaki ar-ge yatırımları ile sınırlı kalmıştır. Bu kapsamda girişim, yaratıcılık ve yenilikçiliğin teşviki ve desteklenmesi ile insana yakışır istihdam yaratılması hususlarında mevzuat bakımından gelişim ihtiyacı bulunmaktadır.

1.2.1.4. İş ve yenilik için elverişli, adil ve sorumlu bir ortamın teşvik edilmesi

İş ve yenilik kültürü için adalet beklentisinin karşılanması, tam istihdama ulaşılması, açık toplumların ve küresel ekonominin sürdürülebilirliğinin sağlanması, sosyal uyuma erişilmesi, yoksulluk ve artan eşitsizliklerle mücadele edilmesi amacıyla herkes için iyileştirilmiş ve adil bir sonuç elde etmenin mevcut koşullarda her zamankinden çok daha gerekli olduğu kabulleri ile Yeni Kentsel Gündem'de yer almıştır. Bu kapsamda çevresel sürdürülebilirlik ve kapsayıcı refah ilkelerine dayanan yatırımları, inovasyonu ve girişimciliği teşvik edilmesi; adil ve sorumlu bir iş ortamının geliştirmesi; özellikle kayıtlı ve kayıt dışı ekonomilerde faaliyet gösteren toplumsal ve dayanışma ekonomisindeki işletmeler ve girişimciler olmak üzere değer zinciri boyunca mikro, küçük ve orta ölçekli işletmeler ile kooperatifleri destekleyerek yerel iş çevrelerinin karşılaştığı güçlüklerin çözülmesi taahhüt edilmiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından Amaç 8 "İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek" kapsamında nitelikli insan ve güçlü toplum ekseninde kapsayıcı büyüme yaklaşımının belirgin bir biçimde hayata geçirilmesi ve refahın toplumun tüm kesimlerine yaygınlaştırılması amacıyla beşeri sermayenin güçlendirilmesine yönelik çocuklar, gençler, kadınlar, engelliler, yaşlılar gibi toplumun tüm kesimlerine yönelik politikalar ele alınmaktadır. Gelir dağılımının iyileştirilmesi, dezavantajlı kesimlerin gözetilmesi, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması bu başlıkla ilgili öne çıkan politikalar arasında yer almaktadır.

Bu konu 11. Kalkınma Planı'nın (2019-2023) uzun vadeli bakışı ile daha fazla değer üreten, daha adil paylaşan, daha güçlü ve müreffeh Türkiye vizyonuyla en üst düzeyde ele alınmaktadır. Bununla birlikte diğer temel politika dokümanlarında her alanda verimliliğin artırılarak teknolojik gelişme ile birlikte uluslararası düzeyde rekabet gücü kazanılmasına

yönelik daha fazla değer üreten bir ekonomik ve sosyal kalkınma süreci hedeflenmektedir. Bu çerçevede söz konusu belgelerde hukukun üstünlüğü, güçlü demokrasi ile korunan ve geliştirilen temel hak ve hürriyetler, kalkınma çabasının taşıyıcı sütunları olarak benimsenmekte; ekonomide istikrar ve sürdürülebilirlik, beşeri, sosyal ve mekânsal gelişme alanlarında refahın artışı ve adil paylaşımı ile süreklilik arz eden bir gelişmişlik yönelimi öncelikli bir amaç olarak ortaya konulmaktadır.

Bu çerçevede konu, Türkiye'deki firmaların pazarlara erişim ve adil rekabet ortamı ve yabancı yatırımcılar için sağlanan kolaylıklar bağlamında iki temel kırılım olarak ele alınmaktadır. Buna göre firmaların pazarlara erişim imkânlarının iyileştirilmesi ve adil rekabet ortamında çalışmalarının sağlanması amacıyla ikili, bölgesel, çoklu ve çok taraflı platformlarda yabancı ülkeler ile diyalogun güçlendirilmesi ile ekonomide rekabetçiliğin ve verimliliğin artması, tercihli pazara giriş imkânlarının geliştirilmesini teminen makroekonomik hedefleri destekleyici yeni serbest ticaret anlaşmalarının müzakere edilmesine yürürlükteki serbest ticaret anlaşmalarının kapsamının genişletilmesine yönelik çalışmaların sürdürülmesi Türkiye'deki firmalara yönelik geliştirilen tedbirler olarak sıralanmaktadır.

İş ortamı reformları; finansmana erişim, işgücü verimliliği, vergilendirme, yolsuzluk ve altyapı hizmetleri gibi geniş bir alanı kapsamakla beraber, özü düzenleyici reformlardır. Çünkü kamu politikalarının ve düzenlemelerinin kaliteleri arttığı ölçüde, iş yapma maliyetleri ve riskleri üzerinde hem mevzuat ve idari işlemlerin hem de yukarıda söz edilen faktörlerin olumsuz etkileri giderilmiş olacaktır. Hukukun üstünlüğünün sağlandığı ekonomilerde, kamu ve özel sektördeki bütün aktörlere, kamu politikaları ve düzenlemeleri karşısında eşit davranılmaktadır. İş insanları kamu politikalarını öngörebildikleri ve güvenebildikleri ülkelerde daha çok yatırım yapmak istemektedir. Bu nedenle, iş ortamı reformlarının kamu düzenlemelerinden kaynaklanan riskleri ve maliyetleri düşürmesi ve piyasalarda rekabeti geliştirmesi gerekmektedir.

Diğer yandan uluslararası doğrudan yatırımlara ilişkin hukuki altyapının geliştirilmesi ve idari işlemlerin hukuka uygunluk, hukuki güven, eşit muamele, belirlilik, kazanılmış haklara saygı, şeffaflık, aleyhe hükümlerin geçmişe yürümezliği ve makul sürede sonuçlandırma ilkeleri gözetilerek oluşturulması ve uygulanması hedefi konulmaktadır. Bununla birlikte, yabancı yatırımcıların; yatırım yapma serbestliği, Türkiye'deki faaliyet ve işlemlerinden doğan net kâr, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedelleri, lisans, yönetim ve benzeri anlaşmalar karşılığında ödenecek meblağlar ile dış kredi anapara ve faiz ödemelerinin, bankalar veya özel finans kurumları aracılığıyla yurt dışına serbestçe transfer edilebilme gibi haklarına yönelik politikaların serbest piyasa kuralları çerçevesinde uygulanmasına devam edilmesi yönünde uygulamalar süregelmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma için bilim, teknoloji ve dijital dönüşümün geliştirilmesi yolunda önemli bir basamak olan Deneyap Teknoloji Atölyesi projesi ile gençlerin özellikle de sosyo-ekonomik alanda dezavantajlı gençlerin bilişim ve yenilikçilik bilgi ve becerilerinin gelişimine ve iş piyasasında istihdam edilebilirliklerinin güçlendirilmesine katkıda bulunmaktadır. İlk aşamada 12 ildeki Gençlik Merkezlerinde kurulan ve 18 ilde kurulma çalışmaları devam eden Deneyap Teknoloji Atölyelerinde tasarım-üretim, robotik kodlama, elektronik programlama ve nesnelerin interneti, yazılım teknolojileri ve mobil uygulama, siber güvenlik, enerji teknolojileri, havacılık ve uzay teknolojileri, yapay zekâ, nanoteknoloji ve malzeme bilimi, ileri robotik alanlarında eğitimler verilmektedir. Bu çerçevede 81 ilin

tamamını kapsayan 100 adet Deneyap Teknoloji Atölyelerinin kurulmasına yönelik çalışmalar başlamıştır.

Ülkede yeni bir işletmenin açılabilmesinin koşullarına yönelik üretilen gösterge Dünya Bankası verileri çerçevesinde sunulmaktadır. Buna göre 2004 yılında 40 gün olan yeni bir işletme kaydı süresi 2016'da 10 güne 2019'da ise 7 güne inmiştir. Bu başarı Türkiye'yi sıralamada üst seviyelere taşımıştır.

Diğer yandan konunun hakkaniyet ve adillik boyutları çerçevesinde yerel yönetimlerce eşitsizliklerin azaltılması yönünde çalıştaylar düzenlenmiş bu çalıştaylara katılan aktörlerce dile getirilen sorunlar yönetim politikalarına entegre edilmiştir.

Yatırımları ve istihdamı artırmak, yoksullukla mücadele etmek ve gelir dağılımını daha adil hale getirmek isteyen ülkeler, iş ve yatırım ortamı düzenlemelerini iyileştirerek bu endekslerdeki konumlarını yükseltmeye çabalamaktadırlar. Çünkü bu endeksler, uluslararası alanda başarılı olan ülkeler hakkında hızlı ve kolay bilgi sağlamaktadır. Bu tür uluslararası standartlar, Türkiye'deki iş ortamı reform çalışmalarını da etkilemekte ve endekste yukarıya taşıyabilmektedir.

Mülkiyet hakları, müteşebbislerin serbest iradeleriyle sözleşme yapabilmelerine ve yatırımlarının getirilerine sahip olabilmelerine imkân verecek şekilde korunabildiği ölçüde, yatırımcıların fiziki sermaye biriktirme ve yenilik yapmaları artacaktır.

Bu çerçevede Türkiye'nin son yıllarda artarak sürdürdüğü yatırım ve istihdama yönelik reformların özellikle hakkaniyet ve adillik boyutlarını önceleyen yaklaşımları kapsayacak şekilde devam ettirmesi önem arz etmektedir.

1.2.2. Herkes için sürdürülebilir refah

1.2.2.1. Kentsel ekonominin çeşitlendirilmesi ile kültür endüstrileri ve yaratıcı endüstrilerin teşvik edilmesi

Yeni Kentsel Gündem'de sürdürülebilir kentsel ve bölgesel gelişmenin en önemli unsurlarından birinin herkese istihdam sağlayan üretken, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik gelişme olduğu vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda yerel potansiyel, rekabetçilik, kültürel miras ve yerel kaynaklara dayalı;

- Canlı, sürdürülebilir ve kapsayıcı kent ekonomilerinin geliştirilmesi;
- Sürdürülebilir ve kapsayıcı endüstriyel gelişme ile sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarının teşvik edilmesi;
- İşletmelerin, inovasyonun (yenilikçilik) ve geçim kaynaklarının etkinleştirilmesi taahhüt edilmiştir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 8 “İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek”, Hedef 11.4 “Dünyanın kültürel ve doğal mirasını korumaya ve sahip çıkmaya yönelik çabaları güçlendirmek” ve Hedef 12.b “2030'a kadar istihdam yaratan ve yerel kültür

ve ürünleri teşvik eden sürdürülebilir turizme erişmek için sürdürülebilir kalkınma etkilerini izlemeye yönelik araçlar geliştirmek ve uygulamak” ile ilişkilidir.

11. Kalkınma Planı'nın (2019-2023) temel amaçlarından biri kültürel zenginlik ve çeşitliliğin korunup geliştirilerek gelecek nesillere aktarılması, kültür ve sanat faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, millî kültür ve ortak değerler etrafında toplumsal bütünlüğün ve dayanışmanın güçlendirilmesi ile kültürün kalkınmadaki çok boyutlu etkisinin artırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda; kültür endüstrileri ve kültürel girişimlere yönelik mevcut desteklerin etki analizinin yapılması; kapsayıcı, objektif ve kolay erişilebilir destek mekanizmalarının geliştirilmesi; eğitim, sertifikasyon ve Ar-Ge faaliyetlerinin artırılması gibi politikalar belirlenmiştir.

Plan'da yerli üretimin artırılması, sanayileşmenin hızlandırılması ve imalat sanayii sektörüne odaklanması öngörülmektedir. Özel sektörde araştırmacı insan gücünün sayısı ve niteliğinin artırılması; üniversiteler, araştırma altyapıları ve özel sektör arasında işbirlikleri ile bilgi ve teknoloji transferinin artırılmasına yönelik destek mekanizmalarının geliştirilmesi gibi politikalar bulunmaktadır.

Bunun yanı sıra kültürel ve yaratıcı endüstrilerin dayandığı fikri mülkiyet sisteminde hukuki altyapı ve uygulamanın güçlendirilmesi, fikri mülkiyet haklarının oluşmasını destekleyen ekosistemin geliştirilmesi ve bu hakların ticarileştirilmesinin hızlandırılması Plan'ın temel amaçlardan bir diğeridir.

11. Kalkınma Planı (2019-2023) başta olmak üzere Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk Patent ve Marka Kurumu gibi kurumların stratejik planlarının yanı sıra Sanayi ve Teknoloji Stratejisi (2019-2023), 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı, Tasarım Stratejisi ve Eylem Planı, Ulusal Fikri Haklar Strateji Belgesi ve Eylem Planı öne çıkan politika belgeleridir. Bunların yanı sıra kültür endüstrilerinin arzu edilen seviyeye ulaşması için Türkiye Yazılım Sektörü Stratejisi ve Eylem Planı (2017-2019) gibi sektörel bazda stratejiler ortaya konulmaya başlanmıştır.

Küreselleşmenin etkisinin iyice arttığı dönemde ülkemiz dünya imalat sanayii içinde payını artırabilmiş, 2002 yılında imalat sanayii katma değeriyle dünyada 20'inci, Avrupa'da 10'uncu sırada yer alırken, 2017 yılında dünyada 16'ncı, Avrupa'da ise 6'ncı sıraya yükselmiştir. Türkiye'de imalat sanayi istihdamının toplam istihdam içindeki oranı 2016 yılında %18,1 iken 2019 yılı itibarıyla %18.4 olmuştur.

Türkiye'de "ESSNET-CULTURE Final Report 2012" çerçevesinde yapılan hesaplama doğrultusunda 2019 yılında kültürel istihdamın toplam istihdam içindeki payı ise %2,5'dur. Türkiye'nin kültürü ve mirası ile kültürel ve yaratıcı endüstriler alanında önemli bir potansiyele sahip olduğu düşünülmektedir.

Miras (müzeler, sergiler, miras bölgesi ziyaretleri) ile kültür turizmi arasındaki bağlantı oldukça köklü olmakla birlikte, kültür endüstrisi kapsamında da değerlendirilmesi kaçınılmazdır. Türkiye'den 2019 yılı itibarıyla Dünya Miras Listesindeki kültür varlığı sayısı 18'e, 2020 yılı itibarıyla Dünya Miras Geçici Listesinde ise bulunan varlık sayısı ise 83'e ulaşmıştır. UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesine kayıtlı unsurumuz, 18'e ulaşmıştır. Somut ve somut olmayan kültürel mirasımızın korunmasına

yönelik çalışmalar sürdürülmekte olup 2019 yılında müze ve ören yerlerimizi 35.048.417 kişi ziyaret etmiştir. Türkiye, temalarına göre Avrupa Konseyince tescil belgesi almış 38 Kültür Rotasından 5 tanesinde yer almaktadır. Türkiye Kültür Portalı web sitesinin ziyaretçi sayıları 2019 yılında %50 artışla yaklaşık 7 milyon olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye genelinde Ekim 2020 itibarıyla 116 kültür merkezi, 1.207 halk, çocuk ve edebiyat müze kütüphanesi, 199 Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müze, 142 ören yeri, 287 özel müze, 22 yazma eser kütüphanesi, 766 tiyatro salonu, 11 opera-bale salonu, 2.850 sinema salonu hizmet vermektedir.

Yerel yönetimlerce kent tarihi, kent belleği, göç, sanayi, sanat ve edebiyat gibi geniş yelpazede müzeler kurulmaktadır. Kocaeli Büyükşehir Belediyesince her yönüyle kâğıdı, kâğıdın tarihini ve üretim süreçlerini anlatabilmek amacı ile endüstri mirası olan SEKA Kâğıt Fabrikası müzeye dönüştürülmüştür.

Kültür ekonomisi, sosyal içermeye kültürel ve beşeri gelişmenin yanı sıra yüksek katma değer potansiyeli nedeniyle ekonomik büyüme, istihdam ve ticarete katkıda bulunmaktadır. Kültür harcamaları 2019 yılında 2018 yılına göre %4,7 artarak 56 milyar 957 milyon 673 bin TL olmuştur. Kültürel sektörlerde faaliyet gösteren girişimlerin cirosu 2019 yılında 2018 yılına göre %11,4 artmıştır. Kültürel mal ihracatı 2019 yılında 2018 yılına göre %26,5 artmıştır.

Kültür endüstrileri odaklı destek, teşvik, sponsorluk ve yardımların toplum tarafından bilinirliğini artırarak, yerel yönetimler başta olmak üzere tüm faydalanıcıların en güncel bilgiye toplu olarak ulaşmasını sağlamak amacıyla 2020 yılında “Kültür Endüstrileri Destek ve Teşvik Rehberi” hazırlanmıştır.

Yerel ekonomik kalkınmaya doğrudan etkisi olan yerel yönetimlerin şenlik, festival, anma günleri, konser, sergi, gösteri, kongre, sempozyum, seminer, panel, güzel sanatlar, fuar ve benzeri etkinliklere ilişkin projelere destekler verilmektedir. 2019 yılında gerçekleştirilen bu tür etkinlikler için 248 Belediye, 253 Dernek, 15 Vakıf ve 15 diğer kuruluşa toplam 8.696.422- TL ödenek aktarılmıştır.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesince düzenlenmekte olan Çocuk Eğitim ve Eğlence Fuarına her yıl yaklaşık 41 farklı ülkeden 1000 çocuk katılmaktadır.

Tiyatro, sinema ve görsel sanatlar ile ilgili de çeşitli destekler verilmekte olup kültür endüstrileri içerisinde sinema, dünyada olduğu gibi Türkiye’de öne çıkmaktadır. 2019 yılında, yeni Sinema Kanunu çıkarılmış ve sinema sektörüne sağlanan destekler çeşitlendirilmiştir. Ülkemiz sineması %63’lük yerli film izleme oranı ile önceki yıllarda elde ettiği Avrupa’daki birincilik konumunu sürdürmüştür.

Sahne sanatlarına yönelik destekler kapsamında 2018-2019 sezonunda 261 özel tiyatroya toplam 5,2 milyon TL destek verilmiştir. Bu noktada dikkat çeken bir husus, desteklerin İstanbul ve diğer büyükşehirlerle sınırlı kalmayıp küçük kentlere doğru yaygınlaşmasıdır. 2017-2018 sezonu itibarıyla tiyatro salonu sayısı 783, oynanan eser sayısı 9.376 ve seyirci sayısı 7,8 milyona ulaşmıştır.

Edebiyat ve yayıncılık alanında Türk Edebiyatının Dışa Açılımı (TEDA) Projesi kapsamında desteklenen eser sayısı 2019 yılı itibarıyla 2918'e ulaşmıştır.

Kültür ekonomisinin, kültürel bellek/miras üzerinde geliştiği düşünüldüğünde bu belleğin oluşturulması, işlenmesi, sunulması, yaşanarak yaşatılması öncelikle eğitim alanındaki düzenlemelerle gerçekleşebilecektir. "2019 Yılı Yaygın Kültürel Eğitim Faaliyetleri Planı" kapsamında 34 ilde açılan 117 "Türk Süsleme Sanatları ile Geleneksel El Sanatları" kursuna toplam 2.140 kursiyer katılmıştır. Kaybolmaya yüz tutan geleneksel meslekleri yeniden canlandırmak amacıyla her yıl 5 ilde farklı meslekten ustaların, toplam 100 katılımcıya birikimlerini aktardığı Bir Usta Bin Usta Projesi sürdürülmektedir.

Kültürel bellek ve imge merkezli kent markalarının oluşturulması, kültür ekonomisi kapsamında özel bir önem taşımaktadır.

116 üyeli UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağına Türkiye'den Gaziantep "Gastronomi", Hatay "Gastronomi", İstanbul "Tasarım" ve Kütahya "Zanaat ve Halk Sanatları"dan sonra 2019 yılında Afyonkarahisar "Gastronomi" ve Kırşehir "Müzik" temaları ile kabul edilmiştir.

2018 yılında ilki, 2019 yılında ikincisi gerçekleşen "GastroAntep Uluslararası Gaziantep Gastronomi Festival"lerinin üçüncüsü 2020 yılında Covid-19 Pandemisi nedeniyle "GastroAntep Hasat Günleri" olarak dijital ortamda gerçekleştirilmiştir.

Fikri mülkiyet, telif hakları, marka ve tescil konusu, kültür ekonomisi ve endüstrilerinin gelişmesiyle önemli hale gelmiştir.

Ülkemizde 2020 Ocak-Aralık döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre, toplam patent başvuru sayısında %6 azalış olmakla beraber faydalı model başvuru sayısında %22, marka başvuru sayısında %27, tasarım başvuru sayısında ise %2,4 artış kaydedilmiştir. Hâlihazırda 642 tescilli coğrafi işaret bulunmakta olup 690 coğrafi işaret başvurusu da inceleme aşamasındadır.

Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatının 2019 yılı verilerine göre Türkiye, yerli patent başvurularında 14'üncü, marka başvurularında 8'inci, tasarım başvurularında 6'ncı ve toplam yerli sınai mülkiyet verilerine göre ise genel sıralamada 10'uncu sırada yer almaktadır.

Özellikle küçük ölçekli işletmelerde, fikri mülkiyet bilinci ve yenilikçilik kültürüne ilişkin bilgi ve birikimin artırılmasına yönelik proje ve kapasite geliştirme faaliyetleri sürdürülmüştür. Fikri Mülkiyet Akademisi kurularak konu ile ilgili paydaş kurumlara eğitimler düzenlenmiştir.

Türkiye'de telif haklarına dayalı yaratıcı kültür endüstrilerinin ülke ekonomisine katkısının ölçülmesi amacıyla 2015-2018 yıllarını kapsayan Kültür Endüstrilerinin Türkiye Ekonomisine Katkısının Ölçülmesi Raporu, 2020 yılında yayınlanmıştır.

Mevzuatla kültür endüstrilerine dayalı üretim ve girişimciliği desteklemek amacıyla fikri yaratıcılık, kültürel faaliyetler, ar-ge faaliyetleri, teknoloji geliştirme bölgelerindeki faaliyetlere ilişkin pek çok vergi istisnası bulunmaktadır.

Ar-Ge ve yenilik projeleri yürüten firmaların faaliyetlerinin artırılması ile imalat sanayi ve yaratıcı endüstriler arasındaki bağlantının güçlendirilerek bu sektörlerde yaratılan katma değerin ve rekabetçiliğin artırılması amacıyla pek çok teşvik ve destek mekanizması bulunmaktadır.

AB Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) kapsamında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından uygulanan Rekabetçi Sektörler Programı ile önceliklendirilen yaratıcı endüstrilere yönelik proje desteği sağlanmaktadır. “Yaratıcı Endüstriler” alanında toplam 19,2 milyon Avro bütçe ile 5 proje önerisine; ülkemizin rekabet gücüne büyük katkı sağlaması beklenen “Araştırma ve Geliştirme” başlığı kapsamında ise 43,4 milyon Avro bütçe ile 6 proje önerisine destek verilmesi planlanmıştır.

Bu kapsamda UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı’na Zanaat ve Halk Sanatları Alanı’nda üye olan Kütahya Belediyesinin 3.707.443,52 Avro bütçeli “Dijitalleşme ve Yaratıcılık Ekosisteminin Geliştirilmesi Projesi” 2019 yılı itibarıyla desteklenen projeler arasında yer almaktadır. Proje ile şehrin UNESCO tarafından tescillenen imajının şehir ve sektör için bir katma değere dönüştürme anlamında kritik bir rol üstlenmesi beklenmektedir.

Covid-19 Pandemisi birçok sektörü olumsuz etkilerken hayatımızın odak noktasında yer alan kültürel ve yaratıcı endüstriler üzerindeki etkisi daha ağır seyretilmiştir.

Türkiye’de bu dönemde; Etkin Kütüphane Evinizde, E-kitap, Konuşan Kitaplık, Kütüphanem Cepte, Sanat Cepte uygulamaları dijital ortamda başlatılmıştır.

Müzeler için ise www.sanalmuze.gov.tr hayata geçirilmiş olup sanal müzelerin sayısı artırılmaya çalışılmaktadır.

UNESCO tarafından Covid-19 Pandemisi karşısında yayınlanan "Krizdeki Kültür: Dirençli Bir Yaratıcı Sektör İçin Politika Rehberi" doğrultusunda kültürel ve yaratıcı endüstrilere yönelik olarak 2020 yılında uygulanan tedbir ve destekler artırılarak uygulanmaktadır.

Türkiye’de özellikle İstanbul, Ankara gibi çok kültürlü, ar-ge faaliyetlerinin kümelenmesi gibi gelişmeler gözlenen metropollerde yaratıcı endüstriler kent ekonomilerinde daha çok yer tutmaktadır. Bununla beraber son yıllarda kentsel markalaşma çalışmalarına dair yerel yönetimlerin yürüttüğü çalışmalar kapsamında önümüzdeki yıllarda yaratıcı endüstrilerin daha da önem kazanacağı açıktır. Bu nedenle Ülkemizde pek çok teşvik ve destek mekanizması kurularak fikri mülkiyete dayalı kültürel ve yaratıcı endüstrilerin gelişimi desteklenmektedir. Bu amaçla aşağıdaki konular önemini korumaktadır;

- Kültür endüstrilerinin ihracata dayalı büyümesi ve endüstrileşmesi için kamu ve özel sektör paydaşlarının birlikte ortaya koyacağı tedbirlerin geliştirilmesi
- Ülkemizde fikri haklara ilişkin mevcut kayıt, veri ve ulusal istatistiklerin geliştirilmesine ve bu kapsamda özellikle fikri hakların yoğun olduğu endüstrilerin ölçümlenmesi amacıyla kapsamlı veri üretilmesi,
- Fikri haklara ilişkin uygulanmakta olan destekleme sisteminin etkinliğinin artırılması,
- Kültür endüstrilerine ilişkin önemli teşvik ve destek programları bulunmakta ve bunlar hazırlanan kılavuz ile faydalanıcılara sunulmuş olup etkinliklerinin ölçülerek izlenmesi,

- Kültürel faaliyetlerin ülkenin bütününe yaygınlaştırılması amacıyla, belediyelerin mahalli nitelikteki kültürel faaliyetlerini artırmaları,
- Kültür endüstrilerinin ürün ve hizmetlerine olan talebin artırılması için önlemlerin alınması.

1.2.2.2 Modern bir kent ekonomisinde başarılı olmak için teknik ve girişimcilik becerilerinin geliştirilmesi

Yeni Kentsel Gündem’de işgücüne, yenilikçi ve rekabetçi bir kent ekonomisine katkıda bulunan gelir getirici fırsatlara, bilgiye, becerilere ve eğitim olanaklarına erişim sağlanarak ekonomik üretkenliğin artırılması taahhüt edilmiştir. Bu amaçla gençlerin eğitilmesi, beceri geliştirmesi ve istihdama erişimi bunun yanında girişimciliğin teşvik edilmesi vurgulanmıştır.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 4 “Kapsayıcı ve hakkaniyete dayanan nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmek” ve Amaç 8 “İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek” ile ilişkilidir.

11. Kalkınma Planı’nda (2019-2023) tüm bireylerin kapsayıcı ve nitelikli bir eğitime ve hayat boyu öğrenme imkânlarına erişimi sağlanarak düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, özgüven ve sorumluluk duygusu ile girişimcilik ve yenilikçilik özelliklerine sahip, demokratik değerleri ve milli kültürü özümsemiş, paylaşma ve iletişime açık, sanat ve estetik duyguları güçlü, teknoloji kullanımına yatkın, üretken ve mutlu birey yetiştirmek temel amaçlardan biridir. Bu amaç altında mesleki ve teknik eğitimde üretime yönelik yapısal dönüşüm ve istihdam seferberliğine başlanması, hayat boyu öğrenmenin teşvik edilmesi gibi politikalar bulunmaktadır.

Ayrıca Plan’da staj, girişimcilik ve işbaşı eğitim programlarının etkinleştirilmesi yoluyla gençlerin işgücü piyasasına aktif katılımlarının desteklenmesi; hedef grup sektör ve bölge odaklı aktif işgücü programlarının uygulanması; uluslararası veya geçici koruma altında olan gençlerin eğitime, işgücüne ve istihdama katılımlarını destekleyecek programlar düzenlenmesi; engellilerin işgücüne katılımı ve istihdamı için mesleki eğitim, danışmanlık gibi hizmetlerin geliştirilmesine yönelik politikalar belirlenmiştir.

Kalkınma Planlarının yanı sıra; Milli Eğitim Bakanlığı ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı stratejik planları, Mesleki ve Teknik Eğitim Strateji Belgesi ve Eylem Planı, 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi, Öğretmen Strateji Belgesi ve Ulusal İstihdam Stratejisi ve Eylem Planı, Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı konu ile ilgili temel politika belgeleridir.

Milli Eğitim Temel Kanunu’nun yanı sıra mesleki, teknik ve hayat boyu öğrenmeye ilişkin yönetmelikler uyarınca, çalışma ve girişimciliğe yönelik teknik ve mesleki becerilere sahip gençlerin ve yetişkinlerin okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumları kapsamında verilen eğitimin yanında veya dışında yaygın eğitim kapsamında eğitim almaları hakkı güvence altına alınmıştır. Bu bağlamda, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş gençlere veya yetişkinlere sürekli eğitim imkânları hazırlamak, çeşitli mesleklerde çalışmakta olanların hizmet içinde ve mesleklerinde gelişmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmak yönünde düzenlemeler mevzuatımızda yer almaktadır.

Mesleki ve teknik ortaöğretim, çeşitli programlar uygulayan mesleki ve teknik Anadolu liseleri, çok programlı Anadolu liseleri, mesleki eğitim merkezleri ve mesleki açıköğretim liselerinden oluşmaktadır.

Türkiye’de 2020-2021 Eğitim-Öğretim Yılı itibarıyla Anadolu meslek ve Anadolu teknik programlarında 47 alan ve 105 dal ile mesleki eğitim merkezi programında 33 alan ve 181 dal olmak üzere toplam 3.569 resmî mesleki ve teknik ortaöğretim kurumunda 1.560.825 öğrenci öğrenim görmektedir. Bu öğrencilerin %38’i kız, %62’si erkektir. Mesleki ve teknik eğitime devam eden öğrencilerin tüm ortaöğretim içindeki payı (açık öğretim hariç) %32’dir. Mesleki ve teknik ortaöğretim mezunları meslek yüksekokullarına geçişte kendi alanları devamındaki bir programı tercih etmeleri durumunda ek puan almaktadır.

Türkiye’de iş dünyasının ihtiyaç duyduğu meslek ve alanlarda nitelikli işgücünün yetiştirilmesini sağlayacak şekilde mesleki eğitimin kalitesinin artırılması 2023 Eğitim Vizyonu Belgesinin de önceliklerinden birisidir.

Milli Eğitim Bakanlığı, mesleki ve teknik eğitimde sektör işbirliğini güçlendirmek, kaliteyi artırmak, eğitim alt yapısını güçlendirmek, öğrencilerin işletmede beceri eğitimi ve staj imkânlarını artırmak, mezunların istihdamını kolaylaştırmak, öğretmenlerin ve sektörde çalışanların mesleki bilgi ve becerilerini artırmak ve öğrencilere burs sağlamak amacıyla 211 kurum ve kuruluş ile 188 protokol yapmıştır.

Mesleki eğitim merkezlerine yönelik yapılan önemli düzenlemeler ile bu programlara önemli ölçüde talep olmuştur. Öncelikle mesleki eğitim merkezi öğrencilerinin öğrenim gördükleri merkezde diploma almalarına olanak sağlanmıştır. Ayrıca özel sektörün kendi talep ettiği nitelikte işgücünü yetiştirebilmesine imkân sağlamak amacıyla yapılan yasal düzenleme ile özel mesleki eğitim merkezi açılmasına imkân verilmiştir. Yapılan bu değişiklikler ile istihdam oranı yaklaşık %90’lar seviyesinde olan mesleki eğitim merkezi programlarına 2020 yılında bir önceki yıla göre 9. sınıfa kayıt oranı yaklaşık %45 oranında artış göstermiştir.

2017 yılında Milli Eğitim Bakanlığı ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı arasında; sanayinin ihtiyaç duyduğu işgücünü yetiştirmek üzere organize sanayi bölgelerinde ortaöğretim düzeyinde mesleki ve teknik eğitim veren anadolu lisesi açılmasının desteklenmesini sağlamak amacıyla işbirliği protokolü imzalanmıştır.

İş dünyasının ihtiyaç duyduğu alanlarda nitelikli iş gücünün yetiştirilmesine katkı vermek, mesleki eğitimin kalitesini artırmak ve eğitim-istihdam-üretim bağlantısının sağlıklı bir zeminde yürütülmesini sağlamak amacıyla “Mesleğim Hayatım” (<https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/>) portalı kurularak öğrenci, öğretmen, işveren gibi tüm paydaşların ortak bir noktada buluşma imkânı sağlanmıştır.

Geçici Koruma altındaki Suriyelilerin (GKAS) bulunduğu 8 ilde (Adana, Bursa, Gaziantep, Hatay, İstanbul, Kilis, Mersin, Şanlıurfa) Suriyeli ve Türk çocuklara kapsayıcı ve kaliteli mesleki ve teknik eğitim sağlanmasını desteklemek, içinde yaşadıkları topluma sosyal ve ekonomik uyumlarını sağlamak amacıyla “Mesleki ve Teknik Eğitim Yoluyla Sosyal ve Ekonomik Uyum Projesi (SEUP)” yürütülmektedir.

Mesleki ve teknik eğitim kurumlarında yüksek teknoloji ve katma değer üreten öncü Türkiye için 11. Kalkınma Planı ile Milli Eğitim Bakanlığı 2023 Eğitim Vizyonu hedefleri doğrultusunda, okul-sanayi-üniversite-sektör ve diğer dış paydaşların katılımıyla mesleki eğitim-üretim-istihdam ilişkisinin güçlendirilmesi amacıyla mesleki ve teknik eğitimde “patent, faydalı model, marka ve tasarım” ile ilgili kurumların bu alanlardaki girişimleri desteklenmektedir.

Mesleki ve teknik eğitimde veriye dayalı politika geliştirmek üzere mesleki ve teknik ortaöğretim kurumu mezunlarının işgücü piyasasındaki istihdam durumlarının ve yükseköğretime geçişlerinin izlenmesi ve değerlendirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Mesleki veya teknik lise mezunlarının işgücüne katılım oranı Ekim 2020 itibarıyla %62,4’tür.

Bunların yanı sıra bireylerin, eksik eğitimlerini tamamlamak, bilimsel, teknolojik, sosyal ve kültürel gelişmelere uymalarını sağlamak, hizmet içinde ve mesleklerinde gelişmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmak amacıyla hayat boyu öğrenme programları ve kampanyalar yürütülmektedir.

Toplumsal farkındalığı artırmak için hayat boyu öğrenme kurumlarında 2019 yılından itibaren “Ustalar Kursiyerlerle Buluşuyor Etkinlikleri” başlatılmıştır. Mesleki bilgi ve birikimleri ile öne çıkan zanaatkar, yönetici, iş insanı, sanatçı, bilim insanı vb. kişilerin bilgi birikimlerini halk eğitimi merkezleri ve olgunlaşma enstitüleri kursiyerlerine ve çevre halkına aktararak hayat boyu öğrenme süreçlerine yönelik toplumsal farkındalık sağlamak amacıyla, kamu kurum ve kuruluşlarının da desteklediği 691 etkinlik düzenlenmiş ve bu etkinliklere 30.707 kursiyer katılmıştır.

Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) istihdamın korunmasına ve artırılmasına, işsizlerin mesleki niteliklerinin geliştirilmesine, işsizliğin azaltılmasına ve engelliler, eski hükümlüler gibi özel politika gerektiren grupların işgücü piyasasına kazandırılmasına yardımcı olmak üzere mesleki eğitim kursları, işbaşı eğitim programları düzenlenmekte, çeşitli projeler yürütmektedir.

Belediyelerin büyük bir kısmı ücretsiz meslek edindirme kursları, üniversiteler ise sürekli eğitim merkezleri yoluyla yaygın mesleki eğitim faaliyeti içindedirler. Meslek kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları mesleki eğitim faaliyetleri ile yaygın eğitim hizmeti vermektedirler.

Büyükşehirlerde düzenlenen geniş kapsamlı meslek edindirme kurslarının yanı sıra diğer belediyelerde de yerel ekonomiye dayalı meslek edindirme kursları düzenlenmektedir. Ürgüp Belediyesinin Ürgüp Kadın ve Gençlik Gelişim Merkezi Projesi ile oluşturulan sabun üretim atölyesi ile 18-50 yaş arası kadınların mesleki eğitim almaları sağlanmaktadır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Koleji, şehirdeki rekabet gücü ve ekonomik gelişme düzeyini doğrudan etkileyebilecek anahtar sektörlerin kalifiye insan kaynağı eksikliğinin giderilmesi ve yerel işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda mesleki eğitimlerin teorik ve uygulamalı olarak gerçekleştirilmesi amacıyla kurularak restore edilen 108 yıllık bir fabrika binasında hizmet vermeye başlamıştır.

Gençlerin kişisel, mesleki ve sosyal gelişimlerine katkıda bulunarak özgüveni yüksek, girişimci, aktif vatandaş olmaları ve sosyal hayatın her alanına katılımlarının desteklenmesi amacıyla 2019 yılı Gönüllülük Yılı olarak ilan edilmiş ve 2019 Gönüllülük Yılı Strateji Belgesi uygulamaya konulmuştur.

Türkiye’de girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması amacıyla, çeşitli seviyelerde girişimcilik eğitimleri verilmekte ve buna bağlı destekler sağlanmaktadır. Bu çerçevede özellikle kadınlara yönelik pek çok destek ve mesleki eğitim programı hayata geçirilmiştir.

Gençlerin girişimcilik becerilerinin ve istihdamının ise, özellikle yüksek katma değerli üretim ve yenilikçilik konularında ihtiyaç duyulan nitelikli işgücünün yetiştirilmesi ve eğitimle işgücü piyasasının ihtiyaçlarının eşleştirilmesi yönünde geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Gençlerin girişimci yönlerini ortaya çıkarmak amacıyla 2018 yılında düzenlenen 6.778 Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi, yürütülen faaliyetlere örnek olarak verilebilir. Eğitimlerden 90.176 genç ücretsiz olarak faydalanmıştır. Eğitimlere katılan 4520 girişimci genç kendi işyerini kurmuştur. 2020 yılında hayat boyu öğrenme kurumlarında 82 girişimcilik kursu açılmış, 1680 kursiyer bu kurslara katılmıştır.

2011 yılında yayımlanan Ulusal Gençlik İstihdam Eylem Planı, genç işsizliğinin azaltılmasına ilişkin özel politika üretimi bakımından önemli bir adım olmuştur. Temel ve Mesleki Becerileri Geliştirme Programı da politika geliştirilmesi açısından ilerlemeye katkı sunmuştur.

Uluslararası işbirlikleri bağlamında, 25 ülkede 20 meslek alanında 272 öğretmenle mesleki bilgi ve yeni teknolojilere yönelik 4 binden fazla öğrenciye eğitim verilmiştir.

Küresel ölçekte eğitimde büyük bir kriz olmasına rağmen, mesleki ve teknik eğitim, Covid-19 Pandemisi ile mücadeleye katkıda bulunma konusunda büyük bir potansiyele sahiptir. Pandemi sürecinde sosyal fayda odaklı üretiminin ana aktörlerden biri haline gelen mesleki ve teknik eğitim veren okulların sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmadaki rolünü desteklemek amacı ile Ar-Ge faaliyetlerine de hız verilmiştir.

Bu kapsamda pandeminin başından itibaren; mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarında 8,5 milyon litre yüzey temizleyici, 2 milyon litre el dezenfektanı, 100 bin litre kolonya, 130 milyon adet cerrahi maske, 50 bin N95 Maske, 1.3 milyon adet yüz koruyucu siperlik, 1.2 milyon adet tulum/önlük üretimi yapılmış ve ilgili kurumlara teslim edilmiştir. Yine bu süreçte okullarımıza bağlı uygulama otelleri sağlık ve emniyet çalışanlarına ücretsiz hizmetine açılmıştır.

Ayrıca altyapısı güçlü illerde mesleki ve teknik Anadolu liseleri bünyesinde AR-GE merkezleri kurulmuştur. Solunum cihazı ve maske makinesi gibi cihazların tasarlanması ve üretilmesine yönelik AR-GE merkezlerini alt yapısı güçlendirilmiştir. Bu kapsamda cerrahi maske makinesi, solunum cihazı, N95 standardında maske makinesi, video laringoskop cihazı, ozon hava dezenfekte cihazı, yoğun bakım yatağı, hava filtrasyon cihazı, temassız kızılötesi termometre, video laringoskop cihazı, numune alma ünitesi, UV-C sterilizasyon cihazları, Taşınabilir Mekanik Solunum Cihazı (Ventilatör) gibi çok sayıda ürün tasarlanmış ve üretilmiştir.

Sanayi ve hizmet sektörlerinde teknolojik dönüşüm ihtiyacı başta olmak üzere Türkiye'nin ekonomik ve sosyal ihtiyaçları doğrultusunda işgücünün yetiştirilmesi açısından mesleki ve teknik eğitim önem arz etmektedir. Bu bağlamda önümüzdeki dönemde aşağıdaki konularda ilerleme sağlanması genç nüfusun teknik ve girişimcilik becerilerinin ortaya çıkarılması açısından önemini korumaktadır;

- Mesleki ve teknik eğitim ile işgücü piyasasının etkileşiminin güçlendirilmesi, okul-işletme işbirlikleri geliştirilmesi,
- Mesleki ve teknik eğitimde rehberlik ve erişim imkânlarının artırılması,
- Sanayide dijital dönüşüm ihtiyacının giderek daha fazla gündemde olacağı bir dönemde bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarının önceliklendirilmesi,
- Başta eğitimde ve istihdamda olmayan gençler olmak üzere gençlerin mesleki yönlendirme, girişimcilik ve meslek edindirme hizmetlerinin artırılması

1.2.2.3 Üretkenliği en üst düzeye çıkarmak için kırsal-kent ilişkisinin geliştirilmesi

Yeni Kentsel Gündem'de her düzeyde mekânsal çerçevelerle kentsel ve kırsal yerleşmeleri entegre eden bölgesel sistemlerin desteklenmesi böylece doğal kaynakların ve arazinin sürdürülebilir yönetimi ve kullanımının teşvik edilmesi taahhüt edilmiştir. Bu doğrultuda kentsel ve kırsal arz ve talebi birbirine bağlayarak, sosyal, ekonomik ve bölgesel gelişmişlik farklarını gideren ve adil bölgesel kalkınmayı kentsel-kırsal süreklilik içinde destekleyen güvenilir tedarik zincirlerinin oluşturulmasına da vurgu yapılmıştır.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 2 “Açlığı bitirmek, gıda güvenliğine ve iyi beslenmeye ulaşmak ve sürdürülebilir tarımı desteklemek” ve Hedef 11.a “Ulusal ve bölgesel kalkınma planlamasının güçlendirilmesi yoluyla kent, kent çeperi ve kırsal alanlar arasındaki ekonomik, sosyal ve çevresel olumlu ilişkileri desteklemek” ile ilişkilidir.

11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) bölgelerimizi, yeniliğe ve işbirliğine dayalı şekilde imkân ve kabiliyetlerini yönetim temeline dönüştürmek ve böylece ülkemizin dengeli kalkınmasına azami katkıyı sağlamak, bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak temel amaçlardan biridir. Bu amaç altında bölgesel kalkınmada kurumsal yapı ve yönetişimin etkinleştirilmesi; görece geri kalmış bölgelerde kentsel ve sınai altyapıların geliştirilmesi, istihdamın artırılması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi politikaları yer almaktadır.

Planda temel amaçlardan bir diğeri de sürdürülebilir kırsal kalkınma anlayışıyla, üretici birlikleri ve aile işletmelerinin üretim kapasitesinin ve kırsal istihdamın artırılması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, refah düzeyinin yükseltilmesi ve nüfusun kırsalda tutundurulmasıdır.

Ayrıca çevresel, sosyal ve ekonomik olarak sürdürülebilir, ülke insanının yeterli ve dengeli beslenmesinin yanı sıra arz talep dengesini gözetilen üretim yapısıyla uluslararası rekabet gücünü artırmış, ileri teknolojiye dayalı, altyapı sorunlarını çözmüş, örgütlülüğü ve

verimliliği yüksek, etkin bir tarım sektörünün oluşturulması temel amacı bulunmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için tarımsal bilgi sistemleri kurulması, tarımsal desteklerin etkinliğinin artırılması tarım arazilerinin korunması gibi politikalar belirlenmiştir.

Kalkınma Planları ve ilgili kamu kurumlarının stratejik planlarının yanı sıra Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2014-2023), Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020) ve Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (2010–2023) öne çıkan politika belgeleridir.

Vizyonu “Daha dengeli, topyekûn kalkınma” olarak belirlenen Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2014-2023) doğrultusunda bölgesel gelişme politikası, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, bölgelerin rekabet gücünün artırılması ve ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi amaçlarına yönelik olarak bölge ve kentlerin niteliğine göre farklılaştırma suretiyle uygulanmaktadır.

2006 yılında yapılan mevzuat düzenlemesiyle 26 adet Düzey-2 bölgesinde kurulmuş olan kalkınma ajansları, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi doğrultusunda hazırladıkları bölge planları vasıtasıyla bölgesel kalkınmayı hızlandırmak ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak yönünde çalışmalar yürütmektedir. Kalkınma ajanslarınca sunulan destek araçları ile buldukları bölgedeki potansiyeller harekete geçirilmektedir. Ajanslar bünyesinde illerde kurulu olan yatırım destek ofislerince il düzeyinde araştırma, tanıtım gibi faaliyetler gerçekleştirilmektedirler.

Kalkınma ajanslarınca, bölge planlarındaki stratejiler doğrultusunda bölgelerinin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkı sağlamak amacıyla kamu kurumlarına, mahalli idarelere, üniversitelere, sivil toplum kuruluşlarına ve özel sektöre mali ve teknik destek sağlanmaktadır. 2016-2020 döneminde 7.818 projeye toplam 2,93 milyar TL destek sağlanmıştır. Yararlanıcıların eş-finansmanlarıyla projelerin toplam bütçesi 4,4 milyar TL olmuştur.

Diğer taraftan, 1989 yılında başlatılan Güneydoğu Anadolu Projesine ilave olarak Doğu Anadolu Projesi, Doğu Karadeniz Projesi ve Konya Ovası Projesi gibi bölgesel gelişme programları uygulamaya konulmuş ve bu bölgelerde gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla kalkınma idareleri kurulmuştur.

Ülke sathında daha dengeli bir yerleşme düzeninin sağlanması ve göçün kademeli olarak yönlendirilebilmesi için nispeten geri kalmış ve göç veren bölgelerde, bölgesel çekim merkezi niteliğini haiz şehirlerin katma değeri yüksek üretim, ihracat, istihdam, verimlilik, teknoloji ve yenilikçilik kapasitelerinin artırılması amacıyla 2010 yılından itibaren Cazibe Merkezleri Destek Programı uygulanmaktadır. Programın 2020 yılı ödeneği 129 milyon TL olup bu ödenekle 29 projenin desteklenmesi hedeflenmektedir. Program kapsamında bugüne kadar 2020 yılı fiyatlarıyla 1 milyar 282 milyon TL ödenekle 92 proje desteklenmiştir. Tamamlanan 52 proje kapsamında yaklaşık 3.500 kişiye istihdam sağlanmıştır.

Bölgesel gelişme politikalarına girdi sağlamak, karar alma süreçlerini kolaylaştırmak ve uygulama etkinliğini artırmak amacıyla bölge, il ve ilçe düzeyinde sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmalarının güncelleme çalışmaları 2019 yılında tamamlanmıştır. Kentsel ve kırsal yerleşimler arası yatay ve hiyerarşik sosyo-ekonomik ilişkileri inceleyerek yerleşim sistemlerinin yapısını ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirilen Türkiye’de Kentsel

ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırması (YER-SİS) 2020 yılında tamamlanmış olup ulusal ve bölgesel kalkınma politikalarının hazırlanmasında önemli bir kaynak teşkil edeceği beklenmektedir.

Dengeli bölgesel gelişmeye yönelik çalışmaların yanı sıra kır-kent ilişkisinin geliştirilerek üretkenliğin en üst düzeye çıkarılmasında kırsal kalkınma politikalarının oluşturularak uygulanması önem taşımaktadır. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020) Türkiye’de kırsal kalkınma politikasının genel hedef ve esaslarına temel oluşturmaktadır. Söz konusu belge katılım öncesi süreçte kullanılan AB kırsal kalkınma fonlarının kullanımını düzenleyen IPARD I ve IPARD II programları için referans belge mahiyetindedir.

Ulusal politika ve stratejiler doğrultusunda, aile işletmelerinin rekabetçi ve verimli bir üretim yapısına kavuşturulmasına yönelik tarımın yanı sıra kırsal turizm, el sanatları, bilişim gibi çeşitli sektörleri içeren kırsal kalkınma destek programları, altyapı ve iskân projeleri uygulanmaktadır. Gerek mevzuat gerekse politikalarla kırsal kalkınmanın sağlanması, gıda üretiminin güvence altına alınması, ekolojik dengenin korunması ve tarımsal verimliliğin artırılması desteklenmektedir.

Bununla beraber kır-kent ilişkisinin geliştirilmesi için kırsal kalkınmanın kentsel gelişmeyle bütüncül olarak ele alındığı, sağlıklı ve dengeli bir kır-kent etkileşimini temel alan yaklaşımlar benimsenmektedir. Ulusal düzeyde Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (2010–2023) kapsamında da bu doğrultuda kentsel gelişme stratejilerinin yanı sıra kırsal kesimde, ekonomik faaliyetlerin ve istihdamın artırılması, yaşam ve mekân kalitesinin iyileştirilmesi desteklenmektedir.

2012 yılında yapılan mevzuat düzenlemesi ile büyükşehir belediye sayısı 30’a yükselmiş ve sınırları il mülki sınırları ile bütünleştirilerek kentsel ve kırsal alanların büyükşehir belediyesince bütüncül olarak planlanması ve yönetilmesi sağlanmıştır. Bu doğrultuda büyükşehir belediyelerince kırsal hizmetler daire başkanlıkları kurulmuş olup tarımsal destekler ve eğitimler verilerek kooperatifler ve köy pazarları teşvik edilmektedir.

Örnek olarak, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen Üretici Pazarı Geliştirme Projesi: Eskişehir Modeli kapsamında, üretilen tarımsal ürünlerin katma değerini arttırmak üzere bir tesis kurulmuş ve yerel ürünlerin kent merkezinde sergilenip satılabileceği Üretici Marketler açılarak alternatif pazarlama ağı oluşturmak suretiyle bölgede kadın odaklı bir kırsal kalkınma modeli geliştirilmiştir.

Türkiye’de yöresel tarım ve gıda ürünleri algısı giderek artmakta ve yapılan çalışmalar çeşitlenmektedir. Özellikle bu tür ürünlerin koruma altına alınmasında coğrafi işaret ve geleneksel ürün sisteminin yasal dayanağının mevcut olması, yöresel ürünler konusunda bölgelerdeki hareketlilik, yöresel ürün festivallerindeki artış, e-ticaret üzerinden yöresel ürün, organik ürün gibi ürün çeşitliliğinde artış ortaya çıkan somut gelişmelerdir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilen Manda Yetiştiriciliğinin Yeniden Canlandırılması ve Desteklenmesi Projesi ile İzmir’in yok olmaya yüz tutmuş manda yetiştiriciliği geleneğinin canlandırılması ile kırsalda gelir getirici yeni istihdam alanlarının yaratılması amaçlanmıştır. Proje ile manda sütünden katma değeri yüksek İzmir mozzarella üretimine başlanmıştır.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesinin Tıbbi ve Aromatik Bitki Yetiştiriciliği Projesi ile Kocaeli'nin kırsal alanlarında ekonomik değeri yüksek tıbbi ve aromatik bitkilerin dikimi yapılarak, çiftçilerin kazancının arttırılmasının yanı sıra kentteki ilaç ve kozmetik sanayisine hammadde temini sağlanması hedeflenmiştir.

Kır-kent ilişkisinin artışı ile ortaya çıkabilecek çevresel sorunlar, arazi ve kaynakların sürdürülebilir olmayan kullanımı gibi risklere karşı, Türkiye'de bölge düzeyinde mekânsal planlama önemli bir araç olarak görülmektedir. Bu doğrultuda bütüncül bir bakış açısıyla genel arazi kullanım kararlarını belirleyen, kentsel /kırsal yerleşmeler ve sektörler arasında ilişkiler ile koruma-kullanma dengesini sağlayan bölge, havza veya il düzeyindeki çevre düzeni planları Ülkemizin %99'unda tamamlanmıştır.

Kır-kent etkileşimin arttığı, ulaşım ve bilgi teknolojilerindeki ilerleme ile erişimin kolaylaştığı günümüzde kırsal alanda kültürel miras, peyzaj ve yöresel mimarinin korunmasına yönelik çalışmalar da sürdürülmektedir.

Üretkenliği en üst düzeye çıkarmak için kır-kent ilişkisinin geliştirilmesi adına Türkiye'de gerek dengeli bölgesel gelişme politikaları gerekse kırsal kalkınma stratejileri ve mekanizmaları kurularak ilerleme kaydedilmiştir. Bununla beraber özellikle Covid-19 Pandemisinin ortaya çıkmasından sonra gıda arz güvenliğinin sağlanmasında yurt içi tarımsal üretimin, dolayısıyla kırsalın önemi bir defa daha ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki konular önümüzdeki dönemde önemini koruyacaktır;

- Bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla yerel kalkınmayı destekleyen mekanizmaların kapsamının geliştirilmesi ve etkililiğinin artırılması,
- Bölgesel kalkınmanın kurumsal yapısı ve bölgesel yönetişimin etkinliğinin artırılması,
- Görece geri kalmış bölgelerde kentsel ve sınai altyapıların geliştirilmesi, gelişme potansiyeli haiz sektörlerde istihdamın artırılması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve desteklenmesi,
- Kırsal yerleşimlerin sosyal ve fiziki altyapısı, iskânı ve yeniden yerleşim işleri için yatırım ve hizmet ihtiyaçlarının tespiti, takibi ve bu ihtiyaçların giderilmesi,
- Kırsal alanda yaşam standartlarının yükseltilmesi için kırsal kalkınmaya ilişkin kurumsal ve yerel kapasitenin geliştirilmesi
- Kırsal toplumun beşeri sermayesinin geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması kapsamında köylerde yoksullukla mücadele çalışmalarının üretim ve istihdam odaklı sürdürülmesi,
- Kendine yeterliliği artırmak için üretim ve verimlilik artışı, işletme ölçeklerinin büyütülmesi, özellikle küçük tarımsal işletmelerin örgütlenmesi,
- Tarımsal üretimin devamlılığı için kırsalda yaşayanların yerinde istihdamının desteklenmesi,
- Tarımsal istatistik altyapısının geliştirilmesi.

1.3. Çevresel Olarak Sürdürülebilir ve Dayanıklı Kentsel Gelişim

1.3.1. Şehirlerin ve insan yerleşimlerinin dayanıklılığı, azaltılması ve adaptasyonu

1.3.1.1. Kentsel yayılmayı ve bundan kaynaklanan biyolojik çeşitlilik kaybını en aza indirmek

Yeni Kentsel Gündem’de kentsel gelişme sürecinde sürdürülebilir arazi, kaynak kullanımı ve temiz enerjileri teşvik edilerek, doğa ile uyumlu sağlıklı yaşam biçimlerinin benimsenmesi, ekosistemleri ve biyoçeşitliliği korunması, sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarını teşvik ederek çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması taahhüt edilmektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından Hedef 13.3 “İklim değişikliğinin önlenmesi ve etkilerinin azaltılması ile iklim değişikliğine uyum ve erken uyarı konularında eğitim, farkındalık bireysel ve kurumsal kapasite geliştirmek” ile yakından ilişkili olan konu kapsamında şehirlerin sel, kuraklık riskleri ve ısı dalgaları dâhil afetlere ve iklim değişikliğine karşı direncin iyileştirilmesi, ortam hava kalitesinin yükseltilmesi, gürültünün azaltılması, çekici ve yaşanabilir kent ve insan yerleşimlerinin desteklenmesi, gıda güvenliği ve beslenmenin iyileştirilmesi, kentsel peyzaj ve endemik türlerin korunmasına öncelik verilmesi, bağlantıları iyi kurulmuş ve iyi konumlandırılmış, çok amaçlı, güvenli, kapsayıcı, erişilebilir, yeşil ve kaliteli açık kamusal alan ağlarının oluşturulması, bakım ve onarımlarının gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.

Kentleri ve insan yerleşimlerini destekleyen kıyı alanları dâhil, arazinin ekolojik ve sosyal fonksiyonunun korunması, desteklenmesi ve ekosistemin yenilenme kapasitesinin aşılması amacıyla sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarını sağlayan ekosistem temelli çözümlerin geliştirmesi taahhüt edilmektedir. Ayrıca, gereksiz arazi kullanım değişikliğinin ve verimli toprak ile önemli ekosistemlerin kaybının önlenmesi, çarpık kentleşmenin önlenmesi ve kentsel genişlemenin yeterli yoğunluk ve sıklık ile birleştirilerek sürdürülebilir toprak kullanımının desteklenmesi hedeflenmektedir.

11. Kalkınma Planı (2019-2023) hedeflerinden biri, biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların tespiti, tescili, korunması, sürdürülebilir kullanımı, geliştirilmesi, izlenmesi, kaçakçılığının önlenmesinin sağlanması, genetik kaynaklardan ve bağlantılı geleneksel bilgilerden elde edilen faydaların ülkemize kazandırılmasıdır. Araştırma ve izleme çalışmalarıyla ulusal biyolojik çeşitlilik envanteri düzenli olarak güncellenerek, biyolojik çeşitliliğe dayalı geleneksel bilgi kayıt altına alınarak Ar-Ge amaçlı kullanıma sunulmaktadır. Biyolojik çeşitlilik envanterinin güncellenmesine yönelik eylem planı hazırlanmakta olup biyolojik çeşitliliğe dayalı geleneksel bilgiler kayıt altına alınmaya devam etmektedir.

Biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların korunması, sürdürülebilir kullanımı, geliştirilmesi ile kaçakçılığının önlenmesine yönelik yasal altyapı hazırlığı çalışmaları devam etmekte olup mevzuat geliştirilmektedir. Genetik kaynaklara erişim ve bu kaynaklar ile geleneksel bilgilerden elde edilen faydaların eşit ve adil paylaşımına yönelik mekanizma oluşturulacaktır.

Bir diğer amaç ise ekosistemler ve ekosistem hizmetlerinin korunması, onarımı ve sürdürülebilir kullanımının sağlanmasına yönelik kara ve denizde korunan alan miktarının artırılarak doğa koruma alanlarının etkin yönetiminin gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda

yeşil koridor oluşturulması, planlama ve altyapı çalışmaları gibi uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Potansiyel koruma alanları ile yeşil koridorların belirlenmesine yönelik teknik çalışmalar yürütülmektedir.

Büyük endüstriyel kazaların önlenmesine yönelik risk yönetimi uygulamaları geliştirilerek ve kimyasalların insan sağlığı ile çevreye olan etkilerini en aza indirecek şekilde etkin yönetimi sağlanmaktadır. Uluslararası yükümlülükler kapsamında kimyasalların etkin yönetimine yönelik mevzuat çalışmaları yürütülmektedir.

OECD tarafından hazırlıkları gerçekleştirilen ülkemizin üçüncü Çevresel Performans Değerlendirmesi Raporu 2019 yılında yayınlanmıştır. Ülkemizin sahip olduğu zengin biyolojik çeşitlilik ile genetik kaynakların korunması için değişik statülerde korunan alan sayısı 2018 yılında 4.065'e çıkarılarak korunan alanların ülke yüzölçümüne oranı %8,92'ye ulaşmıştır. Türkiye'de iller bazında biyolojik çeşitliliğin tespiti yapılarak ulusal biyolojik çeşitlilik envanteri geliştirilmektedir. Ayrıca biyolojik çeşitlilikle genetik kaynaklarımızın korunması ve kullanımında sürdürülebilirliğin sağlanmasına temel teşkil edecek mevzuat ve planlama çalışmaları yürütülmektedir. Çevre kalitesinin izlenmesi için laboratuvar altyapısı güçlendirilerek, izleme sistemleri geliştirilmektedir.

Türkiye, biyoçeşitlilik bakımından sıcak bir nokta olup koruma alanlarının kapsamını genişleterek çevre koruma anlamında ilerleme kaydetmiştir. Ulusal verilere göre kara ve deniz koruma alanları, 2017 itibarıyla ülkenin egemenlik alanının sadece %9'unu oluşturmaktadır. Bu oran, kara ve iç suları için %17, kıyı ve deniz alanları için %10 olan Aichi hedefinin önemli ölçüde altındadır. 2013-2019 yılları arasında ana yolların kenarlarında biyo-koridorlar oluşturulması, biyoçeşitliliğin izlenmesi ve envanteri ile ilgili ulusal çapta projeler yürütülmüştür. Saha tespiti, biyoçeşitliliğin korunması ve nesli tükenen türlerin doğal yaşam alanlarına geri kazanımına yönelik araştırmalar yapılmaktadır. Tarımsal biyoçeşitlilik araştırma ve genetik nitelendirme çalışmaları halen devam etmektedir. Ancak şehirlerin, ulaşım ağlarının ve sanayinin genişlemesi nedeniyle doğal yaşam alanlarının kaybedilmesi ve bölünmesi gibi sorunlara karşı çözüm arayışları sürmektedir.

Türkiye saha tespiti, biyoçeşitliliğin korunması, nesli tükenmekte olan türlerin yaşam alanlarının ıslahının yanı sıra tarım-biyoçeşitlilik araştırmaları ve genetik tanımlama çalışmaları yapmaktadır. 50 ilde düzenli izleme çalışmaları yapılmaktadır. Çeşitli iklim kuşaklarına sahip olan Türkiye, biyoçeşitliliği ve ekosistem hizmetleri, iklim değişikliğinden etkilenebilecek düzeydedir. Su sıcaklığındaki artışlar, ekolojik süreçleri ve suda yaşayan türlerin coğrafi dağılımını etkilemektedir. Bu da, türlerin yok olmasına neden olabilmektedir. Su kütlelerinin alan ve hacim bakımından yok olması, biyoçeşitliliği ve doğal yaşamı bozabilmektedir.

Yerinde (ulusal parklar, koruma alanları, doğal yaşam alanları) ve doğal yeri dışında (gen bankaları, bağ-bahçeler, planlı bir ulusal botanik bahçesi) pek çok koruma faaliyeti yürütülmektedir. Ana yolların kenarlarında biyo-koridor oluşturma planları bulunmaktadır. 2017 itibarıyla 4.5 milyon dolar bütçeyle gösterge türlerine, nesli tükenmekte olan endemik türlere, doğal yaşam ortamına ve önemli türlerin yuvalanma alanlarına ağırlık verilmek üzere biyoçeşitliliğin izlenmesi ve envanteri ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bitkiler ile ilgili olarak envanter verileri toplanmıştır. Ayrıca Orta Karadeniz ve Orta Anadolu Bölgelerinde (Samsun, Sinop, Kastamonu, Karabük, Çorum, Kırıkkale, Çankırı, Ankara, Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar, Bilecik, Isparta, Bolu, Konya, Aksaray, Niğde, Kırşehir, Nevşehir, Kayseri,

Yozgat, Sivas İlleri) korunan alanlar arasında ve çevresinde bağlantı kurmak amacıyla Ekolojik Koridorlar belirlenmiştir. Bu çalışmalar ile korunacak alanlar, orman alanları, sulak alanlar, tarım alanları, vadiler, dere yatakları, büyük ovalar gibi korunacak alanlarla kent içlerinde; botanik bahçeleri, kent ormanları, korular ile zaman içerisinde doğal yapıya dönüşmüş ağaçlandırma alanları, park alanları, millet bahçeleri, akarsu havzaları, baraj göletleri, gibi doğal yaşamı destekleyen, canlıların barınma, beslenme amacıyla kullanabileceği alanlar birleştirilecektir. Adana, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kayseri, Konya, Muğla, Nevşehir, Trabzon illerinde mevcut ve Potansiyel Doğal Sit Alanlarının sahip olduğu biyo-ekolojik, jeolojik, hidrojeolojik, jeomorfolojik ve doğal peyzaj değerlerin belirlenmesi ve korunan alanların artırılması kapsamında "Potansiyel Doğal Sit Alanlarının Ekolojik Temelli Bilimsel Araştırma Projeleri" tamamlanmıştır. Ayrıca Şanlıurfa, Adıyaman, Diyarbakır, Batman, Elazığ, Mardin, Gaziantep illerini içeren "Şanlıurfa Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu İlleri Mevcut ve Potansiyel Doğal Sit Alanlarının Ekolojik Temelli Bilimsel Araştırma Projesi" devam etmektedir.

Şehirlerimizde sağlıklı yaşam alanları oluşturmak, kentsel yeşil alan standartlarını ve yaşam kalitesini yükseltmek için millet bahçeleri 81 ile yaygınlaştırılması hedeflenmekte olup 2023 yılına kadar 81 milyon m² alanda millet bahçesi çalışmaları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TOKİ, İLBANK ve belediyelerin finansmanı ile tamamlanacaktır. 38 ilde nüfus yoğunluğu ve şehrin büyüklüğü göz önüne alınarak millet bahçesi yapılacaktır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2018 yılında millet bahçelerine ilişkin çalışmalara başlanmış ve 18 ilde 32 adet millet bahçesi çalışması yürütülmüştür. 2019-2023 Stratejik Planı'nda yer alan "Millet Bahçelerinin 81 ilde yaygınlaştırılması" hedefi kapsamında 2019 yılında 34 ilde 64 adet millet bahçesi projesi yürütülmüş, 2020 yılı Eylül ayı itibari ile ise 77 ilde toplam 269 adet olmak üzere toplam 49.435.645,44 m² millet bahçesi projesi yürütülmektedir. 2020 yılı sonu itibari ile ise 78 ilde toplam 285 adet olmak üzere toplam 50.846.728,46 m² millet bahçesi projesi yürütülmektedir.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi madencilik faaliyetleri sonucunda doğal yapısı bozularak vasfını kaybetmiş orman, tarım, mera alanlarının rehabilite edilerek doğaya kazandırılması çalışmaları başlatmış ve 70.021 m²'lik orman alanına toplam 697.566 ton hafriyat toprağı ile dolgu yapılarak rehabiliteye hazır hale getirilmiş ve toplam 11.000 ağaç fidesi dikilerek doğaya yeniden kazandırmıştır. Gaziantep Büyükşehir Belediyesince ekolojik kent projesi ile bölgenin ekonomik, sosyal ve ekolojik durumunu iyileştirilerek bölgesel sürdürülebilir yapının güçlendirilmesi sağlanmıştır.

Bakanlıklar arasında biyo-çeşitliliğin korunması konusunda görev ve sorumlulukların netleştirilmesi, biyoçeşitlilik izleme ve envanter çıkarma faaliyetlerinin düzenli şekilde gerçekleştirilmesi ile koruma altındaki alanları birbirine bağlayacak biyo-koridorlar yapmaya devam edilmesi hedeflenmektedir. 2018-2028 dönemi için Biyoçeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanmaktadır. Biyoçeşitliliğin korunmasına dair çerçeve kanun henüz kabul edilmemiş olup ülkemizin Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi kapsamında ulusal hedeflerini bildirmesi önemlidir. Ülke çapında biyoçeşitlilik izleme ve envanter projesi, 2019'a kadar tamamlanmıştır.

1.3.1.2. İklim değişikliğini azaltım ve uyum eylemlerinin uygulanması

Yeni Kentsel Gündem’de iklim değişikliğine uyum ve azaltım dâhil uluslararası, ulusal ve yerel iklim eylemleri; kentlerin, insan yerleşimlerinin, onların sakinlerinin ve tüm yerel paydaşların çabalarını desteklemek; ilgili tüm sektörlerde sera gazlarının emisyonunu azaltımı ve iklim değişikliğine karşı direncin inşasını teşvik etmek taahhüt edilmektedir. Ekosistem tabanlı uyumun kullanımı dâhil kent sakinlerinin iklim karşısında direnç oluşturmasını sağlayan uyum planlarını, politikalarını, programlarını ve eylemleri bilgilendirmek amacıyla kent ölçekli iklim zarar görebilirlik ve etki değerlendirmeleri ile orta-uzun vadeli uyum planlama sürecini destekleme hedeflenmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 13 “İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçmek”; Amaç 11 “Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak” ve Hedef 3.9 “2030 yılına kadar tehlikeli kimyasallar ile hava, su ve toprak kirliliği ile kontaminasyonundan kaynaklanan ölüm ve hastalıkları kayda değer miktarda azaltmak” ile ilişkilidir.

İklim değişikliği kapsamında, son yıllarda Türkiye’de gerçekleşen hortum, sel, yıldırım düşmesi, aşırı sıcak hava ve dolu gibi afetlerin sayısında belirgin bir artış gözlenmektedir. Türkiye’de iklim değişikliğine bağlı olarak sellerin neden olduğu ekonomik kayıplar, sismik afetler nedeniyle olan ekonomik kayıplardan sonra ikinci sıradadır. İklim değişikliğinin Türkiye üzerindeki başlıca etkilerinin kuraklık, çölleşme, tarımsal verimde düşüş, biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetlerinin kaybı, orman yangınlarında ve Pandemi hastalıklar ile zararlılarda artış olacağı tahmin edilmektedir. Bu sebeple, tarımda suyun tasarruflu kullanımı ve su kirliliğinin önlenmesi, tarım arazilerinin korunması, çayır/mera ıslahı, erozyonla mücadele, tarımsal genetik çeşitliliğin korunması, risklerin erken algılanması, bitkisel ve hayvansal üretimde kuraklığa dayanıklı türlerin/ırkların seçimi ve geliştirilmesine ilişkin uygulamaların artırılması hedeflenmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 13 “İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçmek” kapsamında;

- Küresel iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik emisyon azaltımı ve uyum kapsamında ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler ilkelerine göre katkı verilmesi,
- İklim değişikliğinin ve su havzalarındaki tüm faaliyetlerin su miktarı ve kalitesine etkileri değerlendirilerek havzalarda su tasarrufu sağlama, kuraklıkla mücadele ve kirlilik önleme başta olmak üzere gerekli önlemlerin alınması,
- Çölleşme ve erozyona karşı mücadelenin etkinleştirilmesi, tarımsal faaliyetlerin toprak kaynakları üzerindeki çevresel ve sosyal etkilerinin izlenmesi ve önleyici tedbirlerin artırılması,
- Afet risklerinin azaltılmasına yönelik uygulama mekanizmalarının ve yönetim kapasitesinin güçlendirilmesi uygulamalarımız öncelikli çalışmalarımızdandır.

Türkiye gelişmekte olan bir ülke olarak enerji, sanayi ve ulaştırma sektörleri başta olmak üzere ilgili alanlarda iklim değişikliğine yönelik stratejiler belirlemekte, yeşil büyümenin sağlanması ve emisyon artış trendinin sınırlandırılması yönünde bir politika izlemektedir. Uluslararası iklim değişikliği müzakereleri ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler ilkeleri ile Niyet Edilmiş Ulusal Katkı çerçevesinde sürdürülmekte,

ulusal koşullar ölçüsünde sera gazı emisyonuna neden olan sektörlerde iklim değişikliğiyle mücadele edilerek iklim değişikliğine uyuma yönelik kapasite artırımı sağlanıp ekonominin ve toplumun iklim risklerine dayanıklılığı artırılmaktadır. Sera gazı emisyonuna sebep olan binalar ile enerji, sanayi, ulaştırma, atık, tarım ve ormancılık sektörlerinde emisyon kontrolüne yönelik Niyet Edilmiş Ulusal Katkı Çerçevesi'nde çalışmalar yürütülmektedir.

İklim değişikliğinin olumsuz etkilerine uyum sağlama kapasitesini artırmaya yönelik ulusal ve bölgesel uyum stratejilerini içeren planlama, uygulama ve kapasite geliştirme çalışmaları yürütülmektedir. Korunan alanlarda iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin tespiti ve iklim değişikliğine uyum kapasitesini artırmaya yönelik ulusal ve bölgesel stratejilerin geliştirilmesi çalışmaları devam etmektedir. İklim değişikliğine uyumun sağlanması ve gerekli tedbirlerin alınması amacıyla bölge ve şehir ölçeğinde ihtiyaçlar tespit edilerek çözüm önerileri belirlenip, başta Karadeniz Bölgesi olmak üzere 7 Bölgemiz için İklim Değişikliği Eylem Planları hazırlanmaktadır.

Üretim, ısınma ve trafik kaynaklı hava kirliliğinin önlenmesi için hava kalitesi yönetim uygulamaları etkinleştirilerek, emisyon kontrolü sağlanmakta ve hava kalitesi iyileştirilmektedir. Yerel düzeyde hava kalitesi eylem planları oluşturularak, kirlilik ve emisyon kontrolüne yönelik mevzuatlar güncellenmektedir. 31 ilde Temiz Hava Eylem Planlarının güncellenmesi çalışmaları devam etmektedir. Hava kalitesinin modellenmesi ve izlenmesine yönelik araştırmalar yapılarak ve altyapı geliştirilmektedir.

Son yıllarda yaşanan kuraklıklar, taşkınlar sıra dışı hava olayları bunun en önemli göstergesi olup orman, su ve toprak kaynakları üzerinde önemli baskılar oluşturmaya başlamış, ekonomik ve sosyal hayatı etkilemiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Ulusal İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı'nın güncellenmesi çalışmalarına devam etmektedir. İklim değişikliğine uyumun sağlanması ve gerekli tedbirlerin alınması amacıyla bölge ve şehir ölçeğinde ihtiyaçların tespit edilerek çözüm önerilerinin belirlenmesi için çalışmalar yürütülmektedir. Tarımın iklim değişikliğinin olumsuzluklarından zarar görmemesi için suyun tasarruflu kullanımı ve su kirliliğinin önlenmesi, tarım arazilerinin korunması, çayır/meraların ıslahı, erozyonla mücadele, tarımsal genetik çeşitliliğin korunması, risklerin erken algılanması, bitkisel ve hayvansal üretimde kuraklığa dayanıklı türlerin/ırkların seçimi ve geliştirilmesine ilişkin uygulamaların artırılmasına devam edilmektedir.

Taşkın ve kuraklık yönetimi hususunda kriz yönetimi anlayışından risk yönetimi anlayışına geçiş sağlanmaya çalışılmaktadır. 22 Nisan 2016 tarihinde Paris Anlaşmasını imzalayan Türkiye Niyet Edilen Ulusal Katkı Beyanında (INDC) "Referans Senaryoya (BAU) göre sera gazı emisyonlarında 2030 yılında artıştan %21 oranına kadar azaltım" taahhüdünü üstlenmiştir. 2005 yılında 36 olan Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağındaki istasyon sayısı 2019 yılı sonunda 350 istasyona ulaşmıştır. Ayrıca kirletici vasfı yüksek 303 sanayi tesisine ait 710 baca çevrimiçi olarak sürekli izlenmektedir. 81 İldeki ince partikül maddelerinin PM10 yıllık ortalama seviyeleri 2010 yılında 32-143 µg/m³, 2011 yılında 21-116 µg/m³, 2012 yılında 12-109 µg/m³, 2013 yılında 21-105 µg/m³, 2014 yılında 21-113 µg/m³, 2015 yılında 19-132 µg/m³, 2016 yılında 19-127 µg/m³, 2017 yılında 24-131 µg/m³, 2018 yılında 18-94 µg/m³, 2019 yılında 13-135 µg/m³ olarak değişim gösterirken, 81 İldeki ince partikül maddelerinin PM2.5 yıllık ortalama seviyesi 2019 yılında 13-54 µg/m³ olarak ölçülmüştür.

Ülkemiz iklimi, topoğrafyası ve toprak özelliklerine bağlı olarak çölleşme ve arazi tahribatına oldukça hassastır. Arazi kullanımının büyük bölümünü oluşturan, tarım arazilerinin

%59'unda, meraların %64'ünde, orman arazilerinin %54'ünde çeşitli derecelerde erozyon ve tahribat meydana gelmektedir. Çölleşme ile mücadele ve arazi tahribatının dengelenmesi kapsamında Çölleşme İzleme Sistemi, Toprak Organik Karbon Stoklarının (TOK) İzlenmesi ve TOK haritası, Toprak Bilgi Sistemi, Su Kaynaklı Dinamik Erozyon Modeli ve İzleme Sistemi (DEMİS), Rüzgâr Kaynaklı Ulusal Dinamik Rüzgâr Erozyonu Modeli ve İzleme Sistemi (UDREMİS) ve Su Erozyonu Haritası ve Ulusal Arazi Örtüsü Sınıflandırma ve İzleme Sistemi (UASİS) çalışmaları hızla devam etmektedir.

İklim değişikliği kapsamında; Taşkın Yönetim Planları 5 havzada tamamlanmış olup 18 havzada çalışmalar devam etmektedir. 2021 yılı sonuna kadar bu planların tüm havzalar için hazırlanması hedeflenmektedir. Kuraklık Yönetim Planları 9 havzada tamamlanmış olup 6 havzada çalışmalar devam etmekte ve 2023 yılında tamamlanması planlanmaktadır.

Türkiye'de 1990 yılında kişi başı CO² eşdeğer emisyonu 3,8 ton/kişi iken, bu değer 2017 yılında 6,6 ton/kişi olarak hesaplanmıştır. Türkiye'nin kişi başına düşen seragazi emisyon miktarı AB, OECD, G-20 ve dünya ortalamasının altında kalmaktadır. İklim değişikliği politikaları diğer sektörlerle ilişkilendirilerek atık ve emisyon azaltımı, enerji, su ve kaynak verimliliği ve geri kazanımı uygulamaların gerçekleştirilmesine yönelik politikalar belirlenmiştir.

Ülke genelinde 2017 yılı itibarıyla 219'u Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 28'i belediyeler ve 6'sı sanayi kuruluşlarına ait olmak üzere toplam 253 adet hava kalitesi izleme istasyonu kurulmuştur. Ulusal Hava Kirliliği Emisyon Yönetim Sisteminin Geliştirilmesi Projesi kapsamında emisyon envanteri hazırlanması için ulusal bir sistemin oluşturulması, ülkemize özgü emisyon faktörlerinin geliştirilmesi, il bazında katı yakıt satışlarının elektronik olarak kayıt altında tutulması, Marmara Bölgesi için detaylı ve sektörel emisyon envanterinin oluşturularak modeller aracılığıyla hava kalitesi değerlendirmelerinin yapılması faaliyetleri tamamlanmıştır.

İklim Değişikliği Alanında Ortak Çabaların Desteklenmesi Projesi ile iklim değişikliği alanında 27 ilde gerçekleştirilen 37 hibe projesi ile 539 farkındalık artırma faaliyeti gerçekleştirilmiş toplamda 688.000 kişiye ulaşılmıştır. İklim Değişikliği ve Etkileri İle Mücadele İçin Acilen Eyleme Geçmek Projesi kapsamında iklim değişikliğine dirençli kentler oluşturmak amacı ile yerel yönetimleri ile iklim değişikliği eylem planları hazırlanmıştır.

Türkiye'de İklim Değişikliğine Uyum Eylemlerinin Güçlendirilmesi Projesi ile özellikle sektör ve kent ölçeğinde iklim değişikliğine uyumun güçlendirilmesi yoluyla toplumsal direncin artırılması amaçlanmakta ve 2023 kadar

- Ulusal iklim değişikliğine uyum politikaları için daha iyi karar verme araçları,
- Kentsel uyum planlama çözümleri sunulacak (kentsel uyum stratejileri ve eylem planları),
- AB ve uluslararası toplumla iklim değişikliğine uyum için kapasite geliştirme ve ağ oluşturma faaliyetleri,
- İklim değişikliğine uyum eylemini uygulamak için bir uyum hibe programı çerçevesinde Türkiye'de iklim değişikliğine uyumu için uygun bir ortam oluşturulacaktır.

1.3.1.3. Doğal ve insan kaynaklı afetlerin etkisini azaltmak için sistemler geliştirmek

Yeni Kentsel Gündem’de; doğal ve insan kaynaklı afetlerden etkilenen halkın acil ihtiyaçlarını karşılamak için zamanında, etkin yerel müdahaleleri desteklemek ve riskten korunma ve direnç oluşturmak için riske karşı halkın bilinç düzeyinin yükseltilmesi ve riske dayalı, tüm tehlikeler ve toplumun her kesimini dâhil eden yaklaşımlara geçilmesi taahhüt edilmektedir. Afet riskinin azaltılması ve zarar görebilirliği azaltmak, doğal ve insan kaynaklı afetlere karşı direnç ve müdahale esnekliği geliştirmek, iklim değişikliği zararlarının azaltılıp sonuçlarına uyum sağlanması teşvik edilmektedir.

2015-2030 Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi ile uyumlu olarak bütünleşik, yaşa ve cinsiyete duyarlı politikalar ve planlar ile ekosisteme dayalı yaklaşımlar benimsenerek ve uygulanarak kaliteli altyapı ve mekânsal planlama dâhil tüm yönetim düzeylerinde bütünsel ve veri kaynaklı afet riskinin azaltılması ve yönetiminin yaygınlaştırılması taahhüt edilmektedir. Ayrıca şok veya gizli stresler dâhil tehlikelerin etkilerine karşı hane halklarının, toplulukların, kurumların ve hizmetlerin hazırlanması; söz konusu tehlikelere müdahale edilmesi, etkilerine uyum sağlanması ve hızlı bir şekilde toparlanılmasını sağlayarak özellikle riskli alanlardaki imarlı ve gecekondular dâhil kaçak yerleşim bölgelerinin zarar görebilirliğinin ve riskinin azaltılması; kentlerin ve insan yerleşimlerinin dayanıklılığını arttırılması taahhüt edilmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma Amalarından¹¹ “şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak” kapsamında afetlere karşı toplumsal bilincin artırılması, afetlere dayanıklı ve güvenli yerleşim yerlerinin oluşturulması ve risk azaltma çalışmaları yapılarak afetlerin neden olabileceği can ve mal kaybının asgari düzeye indirilmesi temel amaçtır. Bölgelerin sosyo-ekonomik ve fiziksel özellikleri dikkate alınıp, farklı afet türlerine göre önceliklendirme yapılıp, ülke genelinde işbirliği faaliyetleri artırılarak afet risk ve zarar azaltma çalışmaları yapılmaktadır. 2018 yılında Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP) tamamlanmış olup planın hayata geçmesi ile afet risk azaltma konusunda mükerrer yatırımların önüne geçilerek toplumun afetlere daha dirençli hale gelmesine katkı sağlanacak ve olası bir afet ve acil durumda yaşanabilecek can ve mal kaybının önüne geçilmiş olacaktır.

İstanbul’da olması muhtemel bir deprem sonrasında oluşabilecek can ve mal kaybının en az seviyede tutulabilmesi için gerekli risk azaltma ve güçlendirme çalışmalarına devam edilmektedir. Ayrıca İstanbul’da afet ve acil durumlarda kullanılması planlanan geçici barınma alanlarının hizmet vereceği kapasite dikkate alınarak, sosyal donatılar tamamlanarak kapasiteleri artırılmaktadır.

Afetlere hazırlık ve afet sonrası müdahale özel önem arz eden hastane, okul, yurt gibi ortak kullanım mekânları ile enerji, ulaştırma, su ve haberleşme gibi kritik altyapıların güçlendirilmesine öncelik verilmektedir. Kamu hizmet binalarının envanterini çıkarma ve afetlere karşı güçlendirme çalışmaları devam etmektedir.

Afet yönetiminin etkinliğini arttırmak üzere kurumlar arasında sürdürülebilir iletişim altyapısı üzerinden karar desteği sağlamaya yönelik veri paylaşımını iyileştirilerek kesintisiz haberleşme altyapısı ile afet yönetimi bilgi ve karar destek sistemleri geliştirilmektedir. Afetlerin daha etkin yönetimi için coğrafî bilgi sistemi üzerinde kurulan ve afet anında tüm kaynakları etkin

bir şekilde yönetebilen Afet Yönetim ve Karar Destek Sistemi (AYDES) geliştirilmiş ve gerekli bilgilerin sisteme girilmesine yönelik faaliyetler devam etmektedir.

Dünyada ve ülkemizde doğal afetlerin şiddeti ve sıklığı artmaktadır. Yanlış arazi kullanım kararları ve düzensiz yapılaşmaya bağlı olarak afetlerin olumsuz etkilerinin artması sonucunda, ekonomik ve sosyal maliyetler giderek yükselmektedir. Kent ve kentlerin gelişim alanlarının seçiminde afet tehlike ve risklerini belirleyerek güvenli ve dirençli yerleşim alanlarının temini için yapılan İmar Planına Esas Jeolojik-Jeoteknik/Mikrobölgeleme Etütleri ülke genelinde hızla tamamlanmaktadır. 2018 yılında kullanıma sunulan Yer Bilimsel Etüt Bilgi Sistemi (YERBİS) ile afet tehlike ve risklerinin azaltılması kapsamında hazırlanan İmar Planına Esas Jeolojik-Jeoteknik/Mikrobölgeleme Etüt Raporları tek bir çatı altında toplanmakta olup sayısallaştırılmış veriye her zaman kolaylıkla erişim sağlanmaktadır.

Afet sonrası gerekli acil ihtiyaç malzemelerinin karşılanmasına yönelik lojistik ve teknik altyapının güçlendirilmesi için çadır, battaniye ve diğer acil ihtiyaç malzemelerinin hızlı ve etkin bir şekilde karşılanması amacıyla 25 ilde kurulması planlanan lojistik depolar tamamlanmıştır. Ayrıca 60 ilde afet sonrasında acil ihtiyaç duyulacak malzemelerin depolanacağı 10 ila 20 konteynerlik lojistik destek deposu kurulmuştur.

DASK verilerine göre sigortalılık oranı %53,1 olup en fazla sigortalılık oranı %65 ile Marmara Bölgesinde, en düşük sigortalılık oranı %39 ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindedir.

Afetler konusunda ülke genelinde risk azaltma, hazırlık, müdahale ve afet sonrası iyileştirme çalışmalarının bütünlük içinde yürütülebilmesi için kurum ve kuruluşların sorumluluklarını belirleyen çalışmalar yürütülmektedir. Türkiye Afet Yönetimi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (TAYSB), mevcut ve yeni tüm afet risklerini, her türlü afet ve acil durum ile afet yönetiminin tüm süreçleri kapsamaktadır. TAYSB ile etkili bir afet yönetimi için sistematik bütünlük, verimli kaynak kullanımı ve sorumluluk paylaşımını esas alan bir model sunulmaktadır. 2023 yılına kadar ülkemizde deprem risklerini en aza indirgeyerek depremlere dirençli bir toplum oluşturmayı hedefleyen UDSEP-2023 kapsamında afetlere maruziyet ve kırılganlıkları azaltma yönünde belirlenen eylemlerin büyük bir kısmı tamamlanmıştır. Diğer taraftan Türkiye Afet Müdahale Planı'nın (TAMP) ülke genelinde uygulanmasının yaygınlaştırılmasına yönelik tatbikat ve eğitimleri sürdürülmektedir. Ülkemizdeki yerleşim yerlerini etkileyebilecek tüm afet tehlikelerini birlikte ele alan bütünlükli afet tehlike ve risk haritalarının ülke genelinde tamamlanması çalışmaları devam etmektedir. Afetlere karşı toplumsal bilinç düzeyinin artırılması amacıyla başlatılan çalışmaların ülke geneline yaygınlaştırılmasına devam edilmektedir.

Nüfusun oldukça büyük bir kısmına ev sahipliği yapan kentlerin sürdürülebilir gelişimini sağlamak üzere kentleşme ve yapılaşma süreci bütünlükli bir şekilde ele alınarak, yüksek düzeyli yaşanabilir mekânlar yaratmaya yönelik politikalar geliştirilmektedir. Bu bağlamda, uzun vadeli bütünlükli kentsel planlama ve tasarım yapılmasına, güvenli ve ekonomik olarak karşılanabilir konuta erişiminin sağlanmasına, yüksek bağlantılı kentsel ulaşım sistemlerinin kurulmasına, afetlere dayanıklı altyapıların oluşturulmasına, sürdürülebilir üretim ve tüketim mekanizmalarının geliştirilmesine ve kentsel hizmetlerin iyileştirilmesine özel önem verilmektedir. Türkiye'de sosyal nitelikli konut üretimi ve konut finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla kurulan Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ), şehirleri, yerel yönetimleri ve toplulukları güçlendirmek için yolu, altyapısı, ticaret merkezi, parkları, sosyal

donatıları ve çevre düzenlemeleri ile birlikte nitelikli yeni konutlar, yeni yerleşimler inşa etmektedir. Bu doğrultuda, sürekli olarak yeni projeler üreterek sürdürülebilir kentsel kalkınmaya katkı sağlanmaktadır. TOKİ tarafından 2003 yılından itibaren inşaatına başlanan 853.123 konutun 743.196'sı Eylül 2019 sonu itibarıyla sosyal ve teknik donatıları ile birlikte tamamlanmış olup üretilen konutların %86'sı sosyal konut niteliğindedir.

Ülke genelinde zemin yapısı veya üzerindeki yapılaşma sebebiyle can veya mal kaybına yol açma riski taşıyan yapı ve alanların, güvensiz ve sağlıksız yapılaşmalardan arındırılarak afetlere duyarlı ve bütüncül planlama yaklaşımı çerçevesinde, sosyal donatı ve yeşil alanlarıyla, ulaşım sistemiyle yaşanabilir sağlıklı ve güvenli kentsel alanların oluşturulmasına yönelik dönüşüm çalışmaları devam etmektedir. Yeni dönem şehircilik vizyonunda kentsel dönüşüm alanlarında yatay mimari ve mahalle konsepti benimsenerek, altyapısı sağlam şehirler, depreme dayanıklı, sağlıklı, güvenli konutlar ve yaşanabilir mekânlar oluşturulması hedeflenmektedir.

Çevre Şehircilik Bakanlığınca afet tehlike ve risklerinin belirlenmesi çalışmaları kapsamında "Mekânsal Planlarda Esas Alınacak Sakınım Önlemleri ve Risk Azaltım Kriterlerinin Geliştirilmesi" ve "Mekânsal Planlama Sürecinde Aktif Fay Zonlarının 1/1.000 Ölçekli Haritalanması ve Fay Sakınım Zonu Oluşturma Kriterlerinin Belirlenmesi" gibi önemli projeler yürütülmektedir. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından Kentsel Eylem Planı çalışmaları devam etmekte olup 167 adet hak sahibi ile görüşmeler tamamlanarak depreme dayanıklı konut sahibi olmaları hedeflenmektedir. Ayrıca Gaziantep Büyükşehir Belediyesince Sismik Tehlike Değerlendirmesi Projesi yürütülmekte olup depreme karşı güvenli yer seçimi çalışmaları yapılmaktadır.

1.3.1.4. Kaliteli altyapı ve mekânsal planlama yoluyla kentsel dayanıklılığın oluşturulması

Yeni Kentsel Gündem'de kentsel deltalara, kıyı alanlarına ve diğer çevresel olarak hassas alanlara, ekosistemlerin taşımacılık, gıda güvenliği, ekonomik refah, ekosistem hizmetleri ve dayanıklılık için önemli kaynak sağlayıcıları olarak önemlerini dikkate alarak özen göstermek taahhüt edilmektedir. 2015-2030 Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi ile uyumlu olarak bütünleşik, yaşa ve cinsiyete duyarlı politikalar ve planlar ile ekosisteme dayalı yaklaşımları benimseyerek ve uygulayarak kaliteli altyapı ve mekânsal planlama dâhil tüm yönetim düzeylerinde bütünsel ve veri kaynaklı afet riskinin azaltılması ve yönetiminin yaygınlaştırılması taahhüt edilmektedir. Ayrıca şok veya gizli stresler dâhil tehlikelerin etkilerine karşı hane halklarının, toplulukların, kurumların ve hizmetlerin hazırlanması; söz konusu tehlikelere müdahale edilmesi, etkilerine uyum sağlanması ve hızlı bir şekilde toparlanılmasını sağlayarak özellikle riskli alanlardaki imarlı ve gecekondular dâhil kaçak yerleşim bölgelerinin zarar görebilirliğinin ve riskinin azaltılması; kentlerin ve insan yerleşimlerinin dayanıklılığını artırılması taahhüt edilmektedir. Ayrıca, yerel yönetimler ve ilgili paydaşlarla eşgüdüm içinde, gecekondular ve kaçak yerleşmeler dâhil tüm riskli konut stokunun afetlere karşı dayanıklılığını sağlamak üzere güçlendirilmesi ve yenilenmesi için tedbirler geliştirilmektedir.

Kentlerin yaşam kalitesi seviyelerinin izlenmesine altlık teşkil etmek üzere ölçme ve değerlendirme araçları geliştirilmektedir. İl, ilçe ve mahalle ölçeğinde kentsel veri altyapısının

oluşturulması ve paylaşılması için kurumsal, teknik ve yasal altyapı güçlendirilmektedir. Yerel yönetimlerin akıllı şehir stratejileri ve izleyecekleri yol haritalarını hazırlamaları teşvik edilmekte, akıllı şehir projelerinin ulusal katmanda önceliklendirilen alanlar ve kabiliyetler dikkate alınarak seçilmesi ve hayata geçirilmesi sağlanarak, akıllı şehir uygulamalarına yönelik yerli üretiminin geliştirilmesi desteklenmektedir.

2030 yılına kadar Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 11 “Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak” kapsamında herkesin yeterli, güvenli ve karşılanabilir konuta ve temel hizmetlere erişimini sağlamak ve gecekonduların iyileştirmek, sürdürülebilir kentleşmeyi ve katılımcı, bütünlük ve sürdürülebilir yerleşim planlaması ile yönetimi için kapasiteleri geliştirmek, Ulusal ve bölgesel kalkınma planlamasının güçlendirilmesi yoluyla kent, kent çeperi ve kırsal alanlar arasındaki ekonomik, sosyal ve çevresel olumlu ilişkileri desteklemek, 2020’ye kadar, kapsayıcılığı, kaynak verimliliğini, iklim değişikliğine uyumu, iklim değişikliğinin azaltılmasını ve afetlere karşı dayanıklılığı dikkate alan bütüncül politika ve planları benimseyen ve uygulayan kent ve yerleşim yeri sayısını önemli ölçüde artırmak hedeflenmiştir.

Afet tehlikesi ve riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve araziler, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşamayı esas alacak şekilde dönüştürülmektedir. Kentsel dönüşüm; yatay mimari anlayışıyla, yaşam kalitesini yükseltme ve kentlilik bilincini geliştirme amacı çerçevesinde tarihi merkezlerin yenilenmesini içerecek şekilde yürütülmektedir. Afet risklerinin planlama aşamasında gözetilmesine yönelik imar planlaması kriterleri geliştirilmekte olup afet tehlike ve risklerine uygun imar planlaması yapılmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Mekânsal Planlarda Esas Alınacak Sakınım (Risk Azaltma) Önlemleri ve Kriterlerinin Geliştirilmesi Projesi kapsamında risk azaltma kriterleri belirlenerek konuya ilişkin raporlar ve mevzuat tasarımları hazırlanmaktadır.

Kentsel dönüşüm projeleri katılımcılık esasları dikkate alınıp kentsel dönüşüm alanlarında öncelikle yerinde dönüşüm ilkesi benimsenerek, mevcut sosyal yapının mekânsal ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran çözümlerle kent dokusuyla uyumlu ve alan bazlı olarak yürütülmektedir. Kentsel dönüşüm uygulamaları öncesinde sosyal etki analizi yapılmaktadır. Kentsel dönüşüm projelerinde katılımcılık esasları tanımlanarak, sürecin işbirliği içerisinde ilerlemesi sağlanmaktadır. Afet riskli alanların tespiti ve ilanına ilişkin mevcut kriterler geliştirilerek ve yüksek öncelikli alanlar çok ölçütlü değerlendirme sistemiyle önceliklendirilerek ivedilikle dönüştürülmektedir. Kentsel dönüşüm uygulamalarında yerleşim alanı bazında önceliklendirme için çok ölçütlü değerlendirme modeli, can ve mal kaybına neden olma açısından afet riskleri, tehlikesi, etkilediği nüfusun büyüklüğü, mali ve finansal gereksinim, rezerv alanın mevcudiyeti gibi parametrelerin esas alındığı kriterler ve puanlama sistemi çerçevesinde geliştirilecek ve yerleşim alanları bu kapsamda önceliklendirilecektir.

Tehlikeli ve riskli alanlardaki yapıların risk önceliklendirilmesi yapılarak ülke çapında konutların ve şehir içinde kalmış sanayi sitelerinin illerden gelen talep ve ihtiyaçlara göre kentsel dönüşüm hizmetleri yürütülmektedir. Kentleşme, nüfus artışı, yenileme ve afetten kaynaklanan konut ihtiyacı arz-talep dengesi gözetilerek karşılanmaktadır. Konut ihtiyacının yerleşmelere göre belirlenebilmesi için konut stoku ortaya konulmaktadır. Sıfır ve ikinci el konut stokunun belirlenebilmesi amacıyla; Mekânsal Adres Kayıt Sistemi (MAKS) verileri ile

Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) verilerinin sürekli olarak çevrimiçi temin edilmesi ve bu verilerin Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS) verileriyle karşılaştırılarak analiz edilebilmesi için sistem oluşturma çalışmaları yapılmaktadır.

Dar gelir ve dezavantajlı gruplara yönelik 250 bin sosyal konut üretilecektir. Sosyal Konut Programı kapsamında 50 bin konut sosyal ve teknik donatılarıyla birlikte üretilecektir. Kamunun, konut piyasasında düzenleyici, denetleyici, yönlendirici ve destekleyici rolü güçlendirilecektir. Kamu yönetiminde konuttan sorumlu birimler arasında düzenli işbirliğini temin edecek koordinasyon mekanizması oluşturulacaktır.

KENTGES mekânsal planlama sistemi ve yerel yönetimlerin bu alandaki kapasitelerinin güçlendirilmesi, mekânsal planlama sürecinde katılımın sağlanması, çevreye duyarlı kentlerin oluşturulması, sosyal donatı ve hizmet dağılımının yerel özellik ve ihtiyaçlara göre düzenlenmesini öngörmüştür. Sürdürülebilir kentleşme ve yapılaşma başlığında kentsel dönüşümün, kamulaştırma, toplulaştırma ve imar uygulamalarının etkinliğini artırmak ve piyasanın daha sağlıklı işlemlerini sağlamak üzere objektif ölçütlere dayalı bir gayrimenkul değerlendirme sisteminin geliştirilmesi ihtiyaçtır. 2013 yılında yayımlanan Ulusal Deprem Stratejisi Planı depremlerin neden olabileceği fiziksel, ekonomik, sosyal ve çevresel zarar ve kayıpların önlenmesi veya etkilerinin azaltılması ve depreme dirençli, güvenli, hazırlıklı ve sürdürülebilir yeni yaşam çevrelerinin oluşturulmasını hedeflenmektedir. Türkiye Afet Müdahale Planı, afet ve acil durumlara ilişkin müdahale çalışmalarında görev alacak hizmet grupları ve koordinasyon birimlerine ait rolleri ve sorumlulukları tanımlamakta, afet öncesi, sırası ve sonrasındaki müdahale planlamasının temel prensiplerini belirlemektedir.

Kentsel dayanıklılığın artırılması kapsamında kentsel tasarım rehberleri, kentsel mekânsal standartların geliştirilmesi, çevre düzeni planları, bütünleşik kıyı alanları planlaması, köylerde yöresel özellikler ve ihtiyaçlar dâhilinde yapılaşma koşullarının belirlenmesi, mekânsal planlarda esas alınacak sakinim önlemleri ve risk azaltım kriterleri, mekânsal planlama sürecinde aktif fay zonlarının 1/1000 ölçekli haritalanması ve fay sakinim zonu oluşturma kriterlerinin belirlenmesi, kentsel dönüşüm uygulamalarında planlama ilkelerinin ve kriterlerinin geliştirilmesi, kentsel dönüşüm projelerinde sosyal boyutun güçlendirilmesi, akıllı kentler stratejisi ve bulut bilişim tabanlı kent bilgi sistemi, Yer Bilimsel Etüt Bilgi Sistemi (YERBİS) projeleri dikkat çekici projelerdir.

Ülkemizde kentlerin dönüşüm ihtiyacı kapsamında 59 şehirde 268 Riskli Alan, 33 ilimizde 158 Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı ve 11 ilde 16 yenileme alanı ve yeni yerleşim alanı olarak kullanılmak üzere 66 ilde 48 bin hektar büyüklüğünde Rezerv Yapı Alanı belirlenmiştir. Riskli alanlarda yer alan yaklaşık 586 bin bağımsız birime ilave olarak 81 kentte yaklaşık 628 bin adet konut ve işyeri, riskli yapı statüsünde yenilenmektedir. Dönüşüm Projeleri Özel Hesabının ihdas edildiği 2012 yılından itibaren, başta kurumsal ve bireysel kira yardımı, faiz desteği, kamulaştırma ve dönüşüm uygulamaları olmak üzere (cari fiyatlarla) yaklaşık 19,9 milyar TL ödenek sağlanmıştır.

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından farklı bölgelerde Taşkın ve Kuraklık Yönetim Planı projeleri yürütülmektedir. Bu projelerin amacı arazi kullanımı, insan sağlığı, çevre, kültürel miras ve ekonomik faaliyetler üzerindeki olumsuz etkilerin azaltılmasıdır. Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğünce Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi, Kentsel Dönüşüm Eylem Planı, 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında

Kanun ve ilgili Uygulama Yönetmeliği, Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi Hazırlanmasına İlişkin İlke ve Esaslar ile ilgili çalışmalar yürütülmektedir.

1.3.2. Doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve kullanımı

1.3.2.1. Kentsel alanlarda doğal kaynakların sürdürülebilir yönetiminin güçlendirilmesi

Yeni Kentsel Gündem’de; kentlerin ve insan yerleşimlerinin sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak, ekolojik sistemlere, suya, doğal yaşam alanlarına ve biyoçeşitliliğe sahip çıkmak, bunları korumak, iyileştirmek ve desteklemek için sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarını yerleştirmek, doğal kaynakların ve arazinin sürdürülebilir yönetimi ve kullanımını teşvik etmek temel ilkeler olarak benimsenmiştir.

Kentsel alanlarda doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi konusu 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 12 “Sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarını sağlamak” ve Amaç 8 “İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek” ile doğrudan ilişkilidir.

Türkiye’deki politikalar ve stratejiler değerlendirildiğinde sürdürülebilir kaynak kullanımına yönelik yüksek teknolojiye üretime geçiş ve eko-verimlilik, atıkların etkin yönetimi, sürdürülebilir şehirler ve sürdürülebilir turizm çerçevesinde çeşitli hedeflere yer verildiği görülmektedir. Özellikle son yıllarda konuya yönelik politikalarda karar verme ve politika oluşturma süreçlerine çevre dostu uygulamaların entegre edilmesi, kaynak verimliliğine yönelik bilinçlendirme, planlama, ölçüm ve sanayide verimlilik boyutları vurgulanmaktadır.

2000-2016 döneminde, bilinçli üretim ve tüketimle ilgili politika ve eylemlere kalkınma planlarında, strateji dokümanlarında ve eylem planlarında değişik boyutlarda yer verilmektedir. Kalkınma planlarında doğal kaynakların sürdürülebilir yönetiminin ve etkin kullanımının sağlanması, kaynak israfının önlenmesi, çevre duyarlılığının ve bilincinin artırılmasına yönelik politikalar belirlenmiştir.

2014-2018 yılları arasını içeren 10. Kalkınma Planı döneminde, Türkiye Sanayi Strateji Belgesi, Üretimde Verimliliğin Artırılması Programı ve Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Stratejik Planı (2013-2017) ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Stratejik Planı’nda (2013-2017) temiz üretim, eko-verimlilik ve kaynakların sürdürülebilir kullanımının önceliklendirildiği görülmektedir. Bu dönemde, üretimde kaynak verimliliğiyle birlikte madde tüketiminde tasarruf sağlanmasını teşvik eden düzenlemeler de yapılmıştır.

Ayrıca 2019-2023 yılları arasını kapsayan 11. Kalkınma Planı “Çevre ve Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi Çalışma Grubu” raporunda; kentsel alanlarda doğal kaynakların sürdürülebilirliğini izlemenin araçlarından biri olan madde ayak izi ve tüketimi kapsamında, kaynak verimliliği çalışmalarının ormancılık, tarım, madencilik gibi doğal kaynak kullanan sektörler ve kimya sanayii için geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Şehirlerimizde sağlıklı yaşam alanları oluşturmak, kentsel yeşil alan standartlarını ve yaşam kalitesini yükseltmek için Millet Bahçeleri 81 ile yaygınlaştırılması hedeflenmekte olup 2023 yılına kadar 81 milyon m² alanda Millet Bahçesi çalışmaları tamamlanacaktır. 38 ilde nüfus yoğunluğu ve şehrin büyüklüğü göz önüne alınarak Millet Bahçesi yapılacaktır. 2018 yılında Millet Bahçelerine ilişkin çalışmalara başlanılmış ve 18 ilde 32 adet Millet Bahçesine ilişkin çalışma yürütülmüştür. 2019-2023 Stratejik Planı’nda yer alan "Millet Bahçelerinin 81 ilde

yaygınlaştırılması" hedefi kapsamında 2019 yılında 34 ilde 64 adet millet bahçesi projesi yürütülmüş, 2020 yılı sonu itibari ile ise 78 ilde toplam 285 adet olmak üzere toplam 50.846.728,46 m² millet bahçesi projesi yürütülmektedir.

Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018) ile yüksek katma değerli, yüksek teknolojiye dayalı sanayi yapısına dönüşüm; sürdürülebilir üretim, özellikle üretim süreçlerinde kaynak (hammadde) verimliliğinin sağlanması ve temiz üretim (eko-verimlilik) yaklaşımlarının hayata geçirilmesi hedeflenmiştir.

Ayrıca; Toprak Kirliliğinin Kontrolü ve Noktasal Kaynaklı Kirlenmiş Sahalara Dair Yönetmelik, Su Ürünleri Yönetmeliği, Su Ürünleri Yetiştiriciliği Yönetmeliği, Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği, Sanayi Kaynaklı Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği gibi belli başlı yönetmelikler, doğal kaynakların korunması, temiz kalması ve dolayısıyla sürdürülebilir yönetimi ve etkin kullanımını sağlayacak düzenlemelerde bulunarak bu hedefe ulaşılmasını kolaylaştırmıştır. BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Biyogüvenlik Cartagena Protokolü ve BM Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi gibi çevre alanında taraf olunan uluslararası sözleşmeler de bu hedefi gerçekleştirmeye katkı sağlamaktadır.

Ülkemizde kişi başı gelire düşen madde ayak izinin 2000-2010 döneminde 9,7'den 12,74'e arttığı görülmektedir. Madde ayak izindeki artışta söz konusu dönemde iç tüketim ve ihracattaki hızlı gelişime bağlı olarak üretim ve tüketimdeki hızlı artışın etkisi bulunmaktadır. Yurt içi madde tüketimine bakıldığında 2000-2010 döneminde kişi başı madde tüketiminin 2001 ve 2002 yıllarında kriz etkisiyle düşen üretim ve azalan alım gücüne bağlı olarak azaldığı, ancak sonraki yıllarda düzenli olarak arttığı görülmektedir.

Kişi başı yurtiçi madde tüketimi; 2010'da 12.9, 2011'de 13.4, 2012'de 11.9, 2013'te 11.9, 2014'te 12.1, 2015'te 12.8 ve 2016'da 12.9, 2017'de 13.5, 2018'de 13.2 ton iken 11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) 2023 yılı hedefi 11,8 ton olarak belirlenmiştir.

Madde tüketiminde tasarrufu teşvik eden düzenlemeler ile 2004 yılında kg başına 0,62 Avro olan GSYH başına yurt içi madde tüketiminin, 2010 yılında 0,49 Avro'ya kadar gerilediği, 2010'da 1.2, 2011'de 1,2, 2012'de 1.0, 2013'te 0.9, 2014'te 1.0, 2015'te 1.2 ve 2016'da 1.2, 2017'de 1.3, 2018'de 1.3kg/ABD Doları seviyesinde olduğu görülmektedir.

GSYH'ye düşen madde tüketiminin düşmesi ise büyük oranda sanayi üretiminin kompozisyonunda düşük teknolojiye sektörlerden orta teknolojiye sektörlerimize kayış olmasından kaynaklanmaktadır.

Önümüzdeki dönemde; biyoplastik gibi çevresel olarak görece daha az zararlı alternatif ürünlerin üretilmesi ve kullanılmasının desteklenmesi; çevre etiketi ile yaşam döngüsü boyunca çevresel etkileri azaltılmış ürünlerin teşvik edilmesi; tüketicilere bilimsel temelli, doğru bilgi sağlamak için sistemin yaygınlaştırılması; sürdürülebilir tüketim ve üretim konularında tüketici ve başta KOBİ'ler olmak üzere üreticilerin bilinçlendirilme faaliyetlerinin artırılması hedeflenmektedir.

Kişi başına düşen yeşil alan miktarı da kentsel alanlarda doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ile doğrudan ilişkilendirilmiştir. 2017 yılı yasal düzenlemeleri ile mekânsal planlarda kişi başına düşen yeşil alan miktarı standardı 10 m²'den 15 m²'ye yükseltilmiştir. Bu düzenleme yapılırken yerel ve il düzeyinde yeşil alan ayırımı yapılmış, kentliler için daha erişilebilir yeşil alanlar yaklaşımı benimsenmiştir. Bu standardı yakalamak amacıyla Ülkemizde kentsel alanlarda "Millet Bahçeleri" oluşturulmaktadır. Çevre ve Şehircilik

Bakanlığınca 2023 yılına kadar açılacak millet bahçeleri sayesinde Türkiye’de kişi başına düşen yeşil alan miktarı 15 m²’yi bulacaktır.

Konuya ilişkin Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca “Sanayide Kaynak Verimliliği Potansiyelinin Belirlenmesi” projesi yürütülmüştür. Diğer yandan konuya ilişkin yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı da önemlidir. Temiz elektrik enerjisi üretiminin teşvik edilmesi amacıyla; Yenilenebilir Enerji Kaynak Belgesi verilen işletmelerin özellikle elektrik enerjisi üretimi amaçlı kullanımına ilişkin olarak yürürlüğe konulan kanun ve yönetmelikler mevzuat anlamında yapılan önemli düzenlemeler arasında sayılabilir. Konuya ilişkin, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığınca “Sanayide enerji verimliliğinin artırılması” projesi yürütülmüştür.

Mevcut durum incelemesinden anlaşılacağı üzere, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi konusunda bir dizi politika, mevzuat, kurumsal düzenleme ve uygulama örneği bulunmakla birlikte bu konunun daha bütüncül bir yaklaşım içinde ele alınması ihtiyacı öne çıkmaktadır.

Kamu kesiminin ve sanayi başta olmak üzere özel sektör paydaşlarının katkısıyla Ulusal Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim Planı’nın hazırlanması önem arz etmektedir. Ayrıca, hedeflerin başarıyla hayata geçirilebilmesi için sürdürülebilir tüketim ve üretimin yaygınlaştırılmasına yönelik planlama, uygulama, izleme ve denetimin geliştirilmesi, yurt içi doğal kaynak potansiyelinin daha etkin değerlendirilmesi, başta enerji ve imalat sanayii olmak üzere tüm sektörlerde, doğal kaynakların etkin kullanımını ve çevresel bozulmaların önlenmesini sağlayacak temiz teknolojiler ile katma değeri yüksek yeşil ürünler geliştirilmesine yönelik Ar-Ge ve teknoloji faaliyetlerinin desteklenmesi, doğal kaynakların kullanılmasında nesiller arası hakkaniyet ve sürdürülebilirliğin gözetilmesi, yerlileşmenin desteklenmesi, bu amaçla uygun mekanizmaların geliştirilmesi, doğal kaynakların ekonomik değerlerinin belirlenmesi gerekmektedir.

1.3.2.2. Kaynak koruması, atık azaltımı, yeniden kullanımı ve geri dönüşümünün sağlanması

Yeni Kentsel Gündem’de üye ülkeler; sera gazı gibi zararlı kimyasallar dâhil olmak üzere tüm atıkların ve tehlikeli kimyasalların en aza indirgenmesini; atık su miktarını azaltarak ve yeniden işleyerek, tekrar kullanılmasının teşvik edilmesini; çevreye duyarlı atık yönetimini desteklemeyi ve önleme, azaltım, tekrar kullanım ve geri dönüşüm yoluyla bertarafı giden atık miktarının azaltılması ve atıkların maddesel olarak geri dönüştürülemediği zaman atığı enerjiye dönüştürmek suretiyle atık üretimini önemli ölçüde azaltmayı, güvenli maddesel geri kazanım ve geri dönüşüm tesislerini kurmayı, sürdürülebilir atık yönetim sistemlerine evrensel erişimi sağlamak için atık bertarafına ilişkin yerinden karar alma süreçlerini desteklemeyi ve atık yönetim sisteminin finansmanına atık üreticilerini dâhil eden, atık akışından kaynaklanan tehlikeleri ve sosyo-ekonomik etkileri azaltan ve daha iyi ürün tasarımı yoluyla geri dönüşüm oranlarını arttıran, yaygınlaştırılmış üretici-sorumluluk planlarının uygulanmasını desteklemeyi taahhüt etmiştir.

BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları; 2030’a kadar önleme, azaltma, yeniden kullanım ve geri kazanım yoluyla bertarafa gönderilecek atık oluşumunu kayda değer miktarda azaltmayı, dünya genelinde kirliliği azaltmayı, düzensiz atık dökümünü önlemeyi, tehlikeli kimyasalların ve maddelerin salınımını asgariye indirmeyi, artılmamış atık su oranını yarıya indirmeyi, geri dönüşümü ve güvenli yeniden kullanımı dünya çapında büyük ölçüde artırmayı, belediye

atıkları ile diğer atıkların yönetimine ve hava kalitesine özel önem verilerek kentlerde kişi başına düşen olumsuz çevresel etkileri azaltmayı hedeflemiştir.

Ülkemizde; Kalkınma Planlarında şehirlerde atık ve emisyonların azaltılması ve çevresel kirliliğin önlenmesi, ulusal düzeyde etkin bir katı atık yönetimi sistemi geliştirilmesi; atıkların öncelikli olarak kaynağında ayrıştırılması, ekonomik değeri olanların geri kazanılmak üzere diğer atıklarla karıştırılmadan toplanmasının sağlanması, geri kazanımı mümkün olmayan atıklar için düzenli depolama tesislerinin kurulması ve eski çöp sahalarının kapatılarak rehabilitasyonun yapılması, katı atık yönetiminde etkinlik sağlanması, arıtma tesislerinin yaygınlaştırılması ve standartlarının yükseltilmesi hedeflenmiş; atık yönetimi ile ilgili kurumsal yapı, mevzuat ve standartlar geliştirilmiş ve zenginleştirilmiş, konuya ilişkin mevzuatta yeterli düzeyde düzenleme yapılmıştır.

Ulusal Geri Dönüşüm Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2014-2017) yayımlanarak kaynakların etkin kullanılması ve geri dönüşümün ekonominin bir parçasına haline gelmesi amaçlanmıştır. AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES) (2007-2023), Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı, Türkiye İklim Değişikliği Strateji Belgesi (2010-2023), Katı Atık Ana Planı ve Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı (2016-2023) ve 2008-2013 ile 2015-2023 dönemlerini kapsayan Atıksu Arıtımı Eylem Planı ve Ulusal Temiz Üretim/Eko-Verimlilik Programı (2014-2017) yayınlanmıştır. Türkiye tehlikeli atıklar ve diğer kimyasallarla ilgili uluslararası sözleşmelere de taraftır.

Diğer yandan, yenilenebilir kaynaklardan elektrik enerjisi üretiminin teşvik edilmesi amacıyla “Yenilenebilir Enerji Kaynak Belgesi” verilen işletmelerin özellikle elektrik enerjisi üretimi amaçlı kullanımına ilişkin yürürlüğe konulan kanun ve yönetmelikler de bulunmaktadır.

Ulusal Temiz Üretim/Eko-Verimlilik Programı çerçevesinde kaynak verimliliğinin artırılması, ürünlerin yaşam döngüleri boyunca ortaya çıkan çevresel etkilerinin azaltılması, atıkların yeniden kullanımı/geri dönüşümü/geri kazanımı ile temiz üretim teknolojilerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır.

2000-2010 döneminde kişi başı gelire düşen madde ayak izinin 9,7’den 12,74’e arttığı görülmektedir. Madde ayak izindeki artışta söz konusu dönemde iç tüketim ve ihracattaki hızlı gelişime bağlı olarak üretim ve tüketimdeki hızlı artışın etkisi bulunmaktadır.

Yurt içi toplam madde tüketimi; 2010’da 943.7, 2011’de 998.1, 2012’de 891.7, 2013’te 907.2, 2014’te 932.0, 2015’te 1005, 2016’da 1022.6, 2017’de 1081.3, 2018’de 1074.4 milyon ton olarak ölçülmüş, kısacası 2017 yılına kadar yıllar itibariyle artış göstermiş, 2018 yılında düşüş görülmüştür.

Kişi başı yurtiçi madde tüketimi; 2010’da 12.9, 2011’de 13.4, 2012’de 11.9, 2013’te 11.9, 2014’te 12.1, 2015’te 12.8, 2016’da 12.9, 2017’de 13.5 ve 2018’de 13.2 ton olarak ölçülmüştür. GSYH’ye düşen madde tüketimi; 2010’da 1.2, 2011’de 1.2, 2012’de 1.0, 2013’te 0.9, 2014’te 1.0, 2015’te 1.2, 2016’da 1.2, 2017’de 1.3 ve 2018’de 1.3kg/ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir. GSYH’ye düşen madde tüketiminin düşmesi ise büyük oranda sanayi üretimin kompozisyonunda düşük teknolojlili sektörlere orta teknolojlili sektörlere kayış olmasından kaynaklanmaktadır.

Ülkemizde 2015 yılında 12,8 ton olan kişi başına yurt içi madde tüketiminin 2023 yılında 11,8 ton olması, 2016 yılında 15 ton olan mineral atıklar hariç kişi başına üretilen tehlikeli atık miktarının ise 2023 yılında 11 tona düşmesi hedeflenmiştir.

Ülkemizde düzenli olarak toplanan ve uygun nihai işlem uygulanan katı atıkların toplam katı atıklara oranı 2010'da %54,7, 2012'de %59,9, 2014'te %61,8, 2016'da % 70,1 ve 2018'de %78,6 olarak yıllar itibarıyla yükselmiş olup bu konuda gelişme yaşandığı gözlenmiştir. 2018 yılında toplanan evsel nitelikli katı atığın %12,3'ü ise geri kazanım tesislerine gönderilmiştir.

Ayrıca, 2017 yılında Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği revize edilmiştir. 2018 yılında 478 belediye tarafından ambalaj atığı yönetim planları hazırlanmış, aynı yıl piyasaya sürülen ambalaj atıklarının geri kazanım oranı %61 olarak gerçekleşmiştir.

Ülkemizde üretilen tehlikeli atık miktarı (mineral atıklar hariç) kişi başına 2010'da 12, 2012'de 11, 2014'te 12, 2016'da 15 ve 2018'de 36 kg olarak ölçülmüştür. 2015 yılında beyan edilen tehlikeli atığın %83,18'i geri kazanılmak üzere atık işleme tesislerine gönderilirken %12,32'si bertaraf edilmek üzere sterilizasyon, düzenli depolama ve yakma tesislerine gönderilmiştir.

Atıkların kaynağında ayrı toplanması, atık oluşumunun önlenmesi, azaltılması, yeniden kullanım ve geri dönüşümün artırılarak depolama alanına giden atık miktarının azaltılması amacıyla 2017 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Sıfır Atık Projesi başlatılmış, 2019 yılında Sıfır Atık Yönetmeliği yayınlanmış, geri kazanım katkı payı uygulaması, zorunlu depozito-iade sistemi ve plastik poşet ücretlendirmesine ilişkin maddeler mevzuata eklenmiş, yönetmelikle getirilen düzenleme sonucunda 1 Ocak 2019'dan itibaren poşet kullanımı %75 oranında azalmıştır. 2019 yılında yapılan düzenlemede belediye sistemlerinin, 2035 yılında toplanan atığın ağırlıkça en az %60'ının geri kazanılabilecek şekilde düzenlenmesi hedefi bulunmaktadır. Ülkemizin 2016-2023 yıllarını kapsayan Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı ile 2023 yılına kadar yapılması planlanan dönemsel atık yönetim modelleri ortaya konulmuş, 2016 yılında %13 seviyelerinde olan geri kazanım oranının 2023 yılında %35'e çıkarılması hedeflenmiştir. Ayrıca tehlikeli atıkların yönetimi için ön işlem, geri kazanım ve bertaraf tesis ihtiyaçları dâhil atık yönetimi için yatırım ihtiyaçlarının ortaya konulması ve finansman kaynaklarının belirlenmesi hususlarının da dikkate alınacağı 2023-2035 yılları için Ulusal Atık Yönetim ve Eylem Planı (2023-2035) hazırlanması çalışmaları başlatılmıştır. Ambalaj ve belirli ürünler için Geri Kazanım Katkı Payı Yönetmeliği ve Geri Kazanım Katkısı Genel Tebliği 2020 yılında yürürlüğe girmiştir. Sıfır Atık Projesi kapsamında Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği 2017 yılında yayımlanmıştır.

Ülkemizde ayrıca, döngüsel ekonomi ve sıfır atık yaklaşımıyla kaynak verimliliği doğrultusunda atık yaklaşımı ve ulusal ölçekte depozito iade sisteminin kurulması için gerekli prosedürleri gerçekleştirecek olan Türkiye Çevre Ajansı da Aralık 2020'de kurulmuştur. Bu kapsamda zorunlu depozito-iade sistemi de 01/01/2022 tarihinde başlatılacaktır.

Güvenilir şekilde arıtılmış atıksu oranı yıllar itibarıyla artış göstermiş, 2010'da %72,8, 2012'de %76, 2014'te %76,9, 2016'da % 80,6 olan değer 2018'de %80,9'u bulmuştur. Atık su arıtma tesisleri ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı ise 2016 yılında %74,8 iken 2018 yılında %78,7 olmuştur. Atıksu arıtma tesisleri ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam nüfusa oranı ise 2012'de %58, 2014'te %64, 2016'da %70,2 ve 2018'de %74,5 olarak tespit edilmiştir.

DSİ Genel Müdürlüğünce 2019 yılı içerisinde 4 adet içme suyu arıtma tesisi tamamlanmıştır. Bunlarla birlikte 2023 yılı sonuna toplam 8 içme suyu arıtma tesisinin işletmeye alınması hedeflenmektedir.

Türkiye’de bütüncül su yönetiminin esas bileşenlerinden biri olan miktar yönetimi ile ilgili çalışmalara ağırlık verilmektedir. Bu doğrultuda 2018 yılında Türkiye’nin su ile ilgili mevcut ve gelecek politikalarının belirlenmesi, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için bütüncül bir yaklaşımla Ulusal Su Planı (2019-2023) yayınlanmıştır. Ülkemizdeki 25 su havzasının "Havza Master Planı Raporu" hazırlanması çalışmalarına DSİ Genel Müdürlüğünce 2010 yılı itibarıyla başlanılmış, tüm havzalarda master plan çalışmaları tamamlanmıştır. Çalışma kapsamında su kaynaklarından kullanımların, havzanın arazi varlığının, sulama potansiyeli ile ihtiyacının, içme-kullanma ve sanayi suyu ihtiyaçlarının, su haklarının, enerji üretme imkânlarının tespiti ile taşkın zararlarını önlemeye yönelik tesislerin değerlendirilmesi vb. çalışmalar yapılmıştır.

Diğer yandan konuya ilişkin enerji istatistikleri incelendiğinde, 2016 yılında enerji üretiminin %52’sinin, yani yarısının fosil kaynaklardan elde edildiği görülmektedir. Yenilenebilir kaynaklardan üretilen enerji incelendiğinde ise, rüzgâr, hidrolik, jeotermal ve diğer ısı kaynaklarının önde geldiği görülmektedir.

Ülkemizde evsel katı atık, tıbbi atık, tehlikeli atık ve diğer özel atıkların yönetimiyle ilgili çeşitli projeler bulunmaktadır. Sorumlu üretim ve tüketim kalıplarının oluşturulması kapsamında, Kalıcı Organik Kirlenici (KOK) Stoklarının Bertarafı ve KOK Salımlarının Azaltılması Projesi (2013-2019) ve Ozon Tabakasını İncelten Maddelerin Bertarafına yönelik çeşitli projeler yürütülmektedir. İLBANK tarafından yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği yatırımlarında yerel yönetimlere etüt, fizibilite, projelendirme ve yapım çalışmaları yapılmakta olup finansman ve teknik destek sağlanmaktadır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca yürütülen Türkiye için Yeşil Organize Sanayi Bölgesi (OSB) Çerçevesinin Geliştirilmesi Projesi ve Sanayide Kaynak Verimliliği Potansiyelinin Artırılması Projesi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca yürütülen Sıfır Atık Projesi de merkezi yönetim tarafından yürütülen projeler arasında sayılabilir.

Ayrıca ülkemizde çeşitli belediyelerce yürütülen projeler de bulunmaktadır. Örneğin İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığınca İzmir ili için 2050 yılına kadar atık projeksiyonunun belirlendiği İzmir Entegre Atık Yönetim Planı hazırlanmıştır. Yine İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığınca ‘Zirai İlaç Ambalajlarının Ayrı Toplanması’ Projesi yürütülmüştür.

Covid-19 ile etkin bir şekilde mücadele edebilmek adına; gündelik hayatta kullanılan maske, eldiven ve diğer kişisel hijyen malzeme atıklarının uygun şekilde yönetiminin sağlanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar, "Tek Kullanımlık Maske, Eldiven gibi Kişisel Hijyen Malzeme Atıklarının Yönetiminde Covid-19 Tedbirlerine İlişkin Genelge" ile belirlenmiştir.

Türkiye Su Enstitüsü koordinatörlüğünde su kirliliğinin ve sanitasyonun sağlanması kapsamında korona virüsün atıksularda izlenmesi çalışmaları yürütülmektedir. Covid-19 salgınının en yoğun yaşandığı il olan İstanbul’da seçilmiş olan atıksu arıtma tesislerinde yapılan taramalar sonucu elde edilen ilk bulgular yayımlanmıştır. Bu çalışmalarla Türkiye; ABD, Avustralya, Fransa, Hollanda, İspanya ve İtalya ile birlikte atıksularda SARS-CoV-2 tespitini yapan ülkeler arasında yerini almıştır. Atıksularda SARS-CoV-2 taraması çalışmaları

ülkeminizin diğler illerinde de devam etmekte olup analiz sonuçlarına göre salgının dağılımının takibi hedeflenmektedir.

Sonuç olarak; Türkiye’de konuya ilişkin düzenlemelerin devam etmesine ve iyileştirmelere yönelik projelere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kapsamda gelişime açık olduğu tespit edilen alanlar ve öneriler aşağıda yer almaktadır:

- Atık yönetimi genel ilkeleri doğrultusunda atıkların öncelikli olarak kaynağında önlenmesi, azaltılması, geri kazanımı, enerji geri kazanımı ve son olarak bertaraf yöntemleri ile yöneltmesi, konuya ilişkin bilincin artırılması,
- Kaynak verimliliğinin artırılması ve atığın azaltılmasına yönelik yenilikçi uygulamaların hayata geçirilmesi için ülkemizde kapasite gelişimi,
- Tehlikeli atıklar yönetimi konularında altyapı çalışmalarının devam ettirilmesi,
- Yerel ve bölgesel düzeyde yürütülen atık yönetim planlarının etkinliğinin artırılması,
- Kontrol mekanizmalarının oluşturulması, teşvik ve ceza yöntemlerinin geliştirilmesi,
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı’nın geliştirilmesi,
- AB’deki yeni yaklaşımlara paralel olarak döngüsel ekonomi ilkeleri çerçevesinde sıfır atık yönetim prensibiyle atığın yeniden ekonomiye kazandırılması, geri kazanım ve dönüşüm gibi alanlarda daha ileri adımlar atılması,
- Ekolojik tarımın yaygınlaştırılmasına yönelik politikaların geliştirilmesi,
- Sanayide üretim sürecinde oluşan atıkların uygun bir şekilde toplanması ve geri dönüşüm sistemine katılmasının ve konuya ilişkin bilincin artırılması, sanayicilerin bu alanı bir rekabet aracı olarak görmelerinin sağlanması,
- Yeşil büyüme ve temiz üretim tekniklerini destekleyecek teknolojilerin ülkemizde geliştirilmesi teşvik edilmesi, bunun için Ar-Ge çalışmalarının gerçekleştirilmesi,
- Madde ayak izi kavramı kapsamında kaynak verimliliği çalışmalarının ormancılık, tarım, madencilik gibi doğal kaynak kullanan sektörler ve kimya sanayii için geliştirilmesi,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretiminin artması için farklı teşvik mekanizmaları geliştirilmesi, fosil yakıtlı santrallerin mevcut en iyi teknolojileri esas olarak kurulmasının teşvik mekanizmasının ön koşulu olması.

1.3.2.3. Su kaynaklarının ve kentsel kıyı alanlarının çevre duyarlı yönetimi

Yeni Kentsel Gündem’de, kentsel deltalara, kıyı alanlarına ve diğler çevresel hassas alanlara, ekosistemlerin taşımacılık, ekosistem hizmetleri ve dayanıklılık için önemli kaynak sağlayıcılar olarak önemlerini dikkate alarak özen göstermek; kıyı kesimlerindeki atık ve atık su idaresini iyileştirerek deniz kirliliğini azaltmak ve su döngüsünü göz önünde bulundurarak kentsel ve kırsal alanlarda ve kent çeperlerinde su kaynaklarını iyileştirerek, atık su miktarını azaltarak ve yeniden işleyerek, su kayıplarını en aza indirerek, tekrar kullanılmasını teşvik ederek, suyun depolanması, tutulması ve geri beslemesini arttırarak suyun korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını teşvik etmek taahhüt edilmiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 6 “Herkes için erişilebilir su ve atıksu hizmetlerini ve sürdürülebilir su yönetimini güvence altına almak” kapsamında 2030’a kadar, uygun olduğu takdirde, sınır ötesi işbirliğini de içerecek şekilde her düzeyde entegre su kaynaklarının

yönetimini uygulamak amacıyla bütüncül su kaynakları yönetim modelinin oluşturulması; ulusal havza sınıflama sisteminin, su kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımına imkân verecek şekilde geliştirilmesi; yeraltı ve yerüstü su kalitesinin ve miktarının belirlenmesi, izlenmesi, bilgi sistemlerinin oluşturulması; iklim değişikliğinin ve su havzalarındaki tüm faaliyetlerin su miktarı ve kalitesine etkilerinin değerlendirilerek havzalarda su tasarrufunun sağlanması hedeflenmiştir.

11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023), su kaynaklarının korunacağı, geliştirileceği ve sürdürülebilir kullanımı kapsamında havza bazında yapılan plan, strateji ve eylem planlarının bir bütünlük içinde uygulamaya konulacağı; su kaynaklarının etkin kullanımı ve korunması amacıyla 25 havza için nehir havzası yönetim planları, sektörel su tahsis planları, havza master planları, kuraklık yönetim planları, taşkın yönetim planları, içme suyu havzaları koruma eylem planlarının tamamlanacağı; ulusal su bilgi sisteminin yaygınlaştırılacağı ve sürdürülebilirliğinin sağlanacağı ve kıyı alanlarının turizm sektörünün talepleri ile entegre bir şekilde koruma-kullanma dengesi dikkate alınarak bütüncül yönetim ve planlamasının yapılacağı hedefleri yer almaktadır.

Güvenilir içme suyuna ve atıksu hizmetlerine erişim ile yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının potansiyelinin korunması, geliştirilmesi ve kirliliğin önlenmesi için su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimine yönelik tedbirler, mevzuatımızda detaylı olarak düzenlenmektedir. Genel itibarıyla, su kirliliği ve kalitesine yönelik mevzuattaki standartlar AB standartlarıyla uyumludur.

Türkiye'de entegre su yönetiminde öne çıkan politika belgeleri; Kalkınma Planı, ilgili kamu kurumlarının stratejik planları, AB Çevre Faslı "Su Sektörü" alt başlığı ile ilgili çalışmalar ve 2012 yılında yayımlanan Su Çerçeve Direktifi "İçme-Kullanma Suyu Havzalarının Korunmasına Dair Yönetmelik ve Havza Yönetim Planlarının Hazırlanması, Uygulanması ve Takibi Yönetmeliği", Ulusal Havza Yönetim Stratejisi (2014-2023), Havza Koruma Eylem Planları, Nehir Havza Yönetim Planları, Havza Master Planları, Su Kalitesi Eylem Planları, İçme Suyu Havzaları Koruma Eylem Planları, İklim Değişikliği Eylem Planı (2011-2023), Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı, Taşkın Yönetimi Eylem Planları, Kuraklık Yönetimi Eylem Planları, Sektörel Su Tahsis Planları, Su Kalitesi Eylem Planları, Ulusal Havza Yönetim Stratejisi, Atıksu Eylem Planı, Ulusal Havza Yönetim Stratejisi, Tarımda Su Kullanımının Etkinleştirilmesi Programı ve Eylem Planı'dır (2014-2018). Ayrıca etkin su yönetimi çerçevesinde sektörler arası eşgüdüm ve işbirliğini sağlamak, bütüncül bir havza yönetim yaklaşımı benimsemek, ulusal hedeflere ulaşmak ve uluslararası taahhütleri yerine getirebilmek amacıyla strateji ve planlar geliştirilerek önlemler almak üzere Havza Yönetimi Merkez Kurulu oluşturulmuştur.

Su kaynaklarının ve kıyı alanlarının yönetimi ülkemizde yıllar itibarıyla gelişim göstermiştir. Örneğin entegre su kaynakları yönetimi uygulama derecesi 2017 ve 2018 yıllarında %70 olarak ölçülmüştür. Bugüne kadar 25 havzanın havza master planları tamamlanmış olup nehir havza yönetim planları çalışmaları devam etmektedir. Söz konusu eylem planları, AB Su Çerçeve Direktifi doğrultusunda havza yönetiminin tam anlamıyla sağlanması amacıyla nehir havza yönetim planlarına dönüştürülmektedir. Çalışmalar 6 havzada tamamlanmış, 5 havzada ise devam etmektedir. 2023 yılına kadar tamamlanarak uygulamaya geçirilecek nehir havza yönetim planları ile su kaynaklarının, koruma ve kullanma dengesi ilkesi çerçevesinde bütüncül yönetimi planlanmaktadır.

Sektörel su tahsis planları ile havza ve sektörel alt havza ölçeğinde her sektörün kurak durumlar da dikkate alınarak ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan su ihtiyacı analiz edilerek tahsis planlanması yapılmaktadır. Günümüze kadar tahsis planları 3 havzada bitirilmiş, 2 havzada devam etmekte olup 2023 yılına kadar tüm havzalarda bitirilmesi planlanmaktadır.

İklim Değişikliğinin Su Kaynaklarına Etkisi ve Uyumu Projesi ile her bir havza özelinde 2100 yılına kadar sıcaklık, yağış, su potansiyeli, su açığı/fazlası projeksiyonları ve uyum faaliyetleri önerileri üretilmiştir. Yer altı su potansiyeli ve yüzey su seviyelerindeki değişim tespit edilmiş, su bütçesi modellemesi ile tarım, içme suyu, sanayi ve ekosistem ana sektörleri için su etkisinin analizi çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Ulusal İzleme Ağının oluşturulması çalışmaları doğrultusunda her bir havzada Havza İzleme Programları oluşturulmuştur. Söz konusu programlar ile nehir, göl, geçiş ve kıyı sularında, toplam 2877 adet izleme noktasında, genel kimyasal ve fizikokimyasal parametreler, öncelikli maddeler, belirli kirleticiler, biyolojik kalite unsurları ve hidromorfolojik kalite bileşenleri izlenmektedir. Atıksu arıtma tesisleri ve kanalizasyon sistemlerinin yatırım ve yenileme ihtiyacı ile gerekli maliyetlerin ortaya konulmasına yönelik konuları kapsayan Atıksu Arıtımı Eylem Planı 2017-2023 dönemini kapsayacak şekilde güncellenmiştir.

Su kaynaklarının havza bazında korunması amacıyla 8 havzada kirlilik önleme eylem planları ile Ergene ve Gediz Havzaları için arıtma çamuru yönetim planları hazırlanmıştır. Bunların Türkiye çapında yaygınlaştırılması çalışmalarına başlanmıştır. Ayrıca atıksu arıtma tesislerinden çıkan arıtma çamurlarının döngüsel ekonomiye uygun olarak toprak iyileştirici madde, ek yakıt ya da alternatif hammadde olarak geri kazanılması önceliklerimiz arasındadır. Bu kapsamda ülke çapında etkin ve sürdürülebilir bir arıtma çamuru yönetiminin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Ülkemiz kişi başına düşen 1.400 m³ kullanılabilir su miktarı ile su kısıtı bulunan ülkeler kategorisinde yer almaktadır. Artan su talebi, kuraklık, kentleşme, sanayileşme ve iklim değişikliğinin su kaynakları üzerinde oluşturacağı baskı dikkate alındığında ülkemizin gelecekte su sıkıntısı çekebileceği tahmin edilmektedir.

Tüm sektörler için su temini sağlanan kaynaklarda mevcut bütün tehlikeli kimyasalların envanteri yapılarak izlenmesi sağlanmıştır. 2014 yılında konuya ilişkin çalışmalar tamamlanmış olup tespit edilen 250 madde için Çevresel Kalite Standardı belirlenmiştir. Bütün su havzalarımızda, yerüstü sularında kentsel su kirliliği açısından hassas su alanları ve nitrate hassas bölgeler tespit edilmiş; su kalitesi hedefleri ile su kalitesinin iyileştirilmesi için alınacak tedbirler belirlenmiştir. Su kaynaklarının sürdürülebilirliği için su havzalarındaki yapılaşmanın, kentsel ve sanayi atık sularının arıtımının, tarımsal ilaç ve gübre kullanımının kontrolü önemini korumaktadır.

Diğer yandan, ülkemiz kıyı alanlarında 2010 yılından itibaren Bütünleşik Kıyı Alanları Planı çalışmaları başlamış olup 2020 yılı itibarıyla kıyılarımızın %80'i planlanmıştır. 2023 yılında ise tüm kıyı alanlarımızın bütünleşik kıyı alanları planlarının tamamlanması hedeflenmektedir.

Kıyılarda sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla temizlik, bakım, donanım ve güven açısından gerekli standartlara sahip plaj, marina ve yatlar verilen Mavi Bayrak uygulamasına Türkiye 1993 yılında dâhil olmuştur. 2008 yılında mavi bayraklı 258 plaj, 13 marina ve 4 yat varken son 10 yılda bu sayı giderek artmış ve 2018 yılı itibarıyla 459 plaj, 22 marina ve 10 yat mavi

bayrak sahibi olmuştur. Ayrıca, ülkemiz Mavi Bayrak Uygulamasına dâhil olan ülkeler arasında 2019 yılında 463 ödüllü plajla üçüncü sırada yer almaktadır.

Konuya ilişkin ülkemizde birçok proje yürütülmektedir. Örneğin, bütünleşik ve ekosistem odaklı bir yaklaşımla “Denizlerde Bütünleşik Kirlilik İzleme Programı (DEN-İZ) yürütülmektedir. Ulusal deniz izleme programı, ülkemizin taraf olduğu Barselona ve Bükreş Deniz Sözleşmeleri gereklilikleri ve ulusal mevzuatımıza göre yürütülmektedir. Tüm denizlerimizde meydana gelen kirlilik düzenli olarak izlenerek, ulusal deniz ve kıyı yönetimi politika ve stratejilerinin belirlenmesine altlık oluşturulmaktadır. Programda tüm deniz ve kıyılarımız dâhil olmak üzere toplam 364 istasyonda denizlerimizin kimyasal ve ekolojik durumunun tespiti yapılmakta, önlemlerin etkinliği, ulusal ve uluslararası mevzuata uygunluğu değerlendirilmektedir. Her üç senede bir “Ulusal Denizlerde İzleme ve Değerlendirme Sempozyumu” organize edilerek deniz izleme faaliyetlerinden elde edilen sonuçların, bilimsel bir etkinlik dâhilinde daha geniş bir kitle ile paylaşılması, yaygınlaştırılması ve bu çalışmalarını destekleyebilecek diğer bilimsel bulgu ve öneriler ile birlikte değerlendirilebileceği ulusal düzeyde bir platform oluşturulmuştur. Sempozyumlardan ilki 2016 yılında ikincisi 2019 yılında gerçekleştirilmiş ve sempozyuma kıyı kentlerinde yer alan yerel yönetimler, STK’lar, kamu kurumlarından temsilciler ve üniversitelerden akademisyenler katılım sağlamıştır. “III. Ulusal Denizlerde İzleme ve Değerlendirme Sempozyumu”nun 2022 yılında yapılması planlanmaktadır.

Diğer yandan, Ülkemiz ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı arasında hazırlanan Devlet Su İşlerinin (DSİ) Teknik Kabiliyetinin Güçlendirilmesi Projesi”, Ülkemiz ile Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı arasında hazırlanan Su Kaynaklarının Geliştirilmesi ve Korunması Projelerinin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Projesi, havza koruma planlarından nehir havza yönetim planlarına dönüşümü, Türkiye’nin Su Ayak İzi Raporu gibi projeler bulunmaktadır. Mevcut durumda, Susurluk, Büyük Menderes, Konya ve Meriç-Ergene Havzalarına ait Nehir Havza Yönetim Planları, Havza Koruma Eylem Planlarının Nehir Havza Yönetim Planlarına Dönüştürülmesi Projesi, Gediz, Küçük Menderes, Akarçay, Batı Akdeniz, Yeşilirmak, Kuzey Ege, Burdur Nehir Havza Yönetim Planı bu kapsamda örnek verilebilir. Ayrıca Tarım ve Orman Bakanlığınca İklim Değişikliğinin Su Kaynaklarına Etkisi ve Uyum Projesi yürütülmüş, proje kapsamında tüm havzalar göz önünde bulundurularak iklim değişikliğinin su kaynaklarına olumsuz etkilerinin bertarafı için uyum faaliyetleri önerileri geliştirilmiş ve üretilen tüm verileri içeren bir “İklim Su Veri Tabanı” oluşturulmuştur. Ayrıca 2021 yılında, yeraltı suyu kütlelerinin kalite ve miktar durumu belirlenecek olup yeraltı su kütlelerinin kalite ve miktar envanteri çıkarılacaktır.

Son dönemde bütün dünyada yaşanan Covid-19 Pandemisi kapsamında Türkiye Su Enstitüsü koordinatörlüğünde ülke genelinde atıksu arıtma tesislerinden alınan suların analizi yoluyla Covid-19 virüsünün atıksularda izlenmesi çalışmaları yürütülmeye başlanmıştır. Covid-19 salgınının en yoğun yaşandığı il olan İstanbul’da seçilmiş olan atıksu arıtma tesislerinde yapılan taramalar sonucu elde edilen ilk bulgular yayımlanmıştır. Bu çalışmalarla Türkiye; ABD, Avustralya, Fransa, Hollanda, İspanya ve İtalya ile birlikte atıksularda SARS-CoV-2 tespitini yapan ülkeler arasında yerini almıştır. Atıksularda SARS-CoV-2 taraması çalışmaları ülkemizin diğer illerinde de devam etmekte olup analiz sonuçlarına göre salgının dağılımının takibi hedeflenmektedir.

Sonuç olarak yaşanan tüm gelişmelerin yanında konuya ilişkin geliştirilmesi gereken hususlar bulunmaktadır. Havza yatırımları ve uygulamalarının etkilerinin ve sonuçlarının izlenmesi ve değerlendirmesi, bölgesel kalkınma projelerinin su kaynakları ile ilgili hedefleri içerecek şekilde ele alınması, su kaynaklarının yönetilmesinde iklim değişikliğinin etkilerinin göz önüne alınması ve entegre su kaynakları yönetimi, su kaynaklarının korunması, alternatif kaynakların geliştirilmesi, su verimliliği, sürdürülebilir su politikalarına devam edilmesi ve bu konularda yerel yönetimlerin farkındalığının artırılması önem arz etmektedir.

Bu kapsamda Ülkemizde konuya ilişkin ulusal politika ve dokümanlarda gelecek dönemde şu politikaların uygulanması hedeflenmektedir:

- Su kaynaklarının, koruma ve kullanma dengesi gözetilerek miktar ve kalite açısından sürdürülebilir yönetimi için Ulusal Su Planı'nın hazırlanması,
- Sağlıklı, güvenilir içme suyu altyapısının kent ve kırsal nüfusun tamamını kapsayacak şekilde sürekli geliştirilmesi,
- Su kayıplarıyla ceza ve teşvik sistemiyle daha etkin şekilde mücadele edilmesi,
- İçme suyu ve kanalizasyon yatırımlarında ve işletilmesinde kamu-özel işbirliği dâhil, karşılanabilir ve sürdürülebilir finansman modellerinin geliştirilmesi,
- Tarımda tasarruflu sulama yöntemlerinin desteklenmesine devam edilmesi,
- Sulamada kayıpların azaltılması için altyapının modernizasyonu, kamu kurumları arasında su yönetiminde eşgüdümün güçlendirilmesi,
- Deniz kirliliğinin izlenmesi ve denetimi sisteminin geliştirilmesi ve yaptırımların artırılması,
- Suyun etkin kullanımı için tarım üreticilerinin bilinçlendirilmesi.

1.3.2.4. Dijitalleşme, temiz enerji ve teknolojileri mümkün kılan akıllı-şehir uygulamalarını uyumlaştırmak

Şehirlerde karşılaşılan sorunların çözülmesi, kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi ve vatandaşların yaşam kalitesinin yükseltilmesinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanımı önem taşımaktadır. Bu nedenle, Yeni Kentsel Gündem'de dijitalleşme, temiz enerji ve teknolojilerin yanı sıra yenilikçi ulaşım teknolojilerinden yararlanan akıllı bir şehir yaklaşımının benimsenmesi, böylece kent sakinlerine daha fazla çevre dostu seçenekler sunulması, sürdürülebilir ekonomik büyümenin artırılması ve hizmet sunumunun iyileştirilmesi taahhüt edilmiştir.

Ülkemizde akıllı şehirler konusunda bütüncül ilk üst düzey politika 10. Kalkınma Planı'nda (2014-2018) belirlenmiştir. Plan'da akıllı şehirlere ilişkin akıllı uygulamaların sağlık, ulaşım, bina, enerji ile afet ve su yönetimi gibi alanlar başta olmak üzere kullanımının yaygınlaştırılacağı ve şehirlerin bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki altyapı, kapasite ve beceri düzeylerinin artırılarak akıllı kentlere dönüşmesinin destekleneceği ifade edilmiştir.

10. Kalkınma Planı'nın (2014-2018) tetikleme ile pek çok sektörel ve tematik strateji ile kurum stratejik planında da Akıllı Şehir ve Akıllı Şehir Bileşenlerine ilişkin politikalara yer verilmiştir. 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı, 2016-2019 Ulusal e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı, 2010-2023 KENTGES Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı, 2016-2019 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planı, 2017-2023 Ulusal

Enerji Verimliliği Eylem Planı ve Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi ve Eylem Planı akıllı şehirlere ilişkin tematik stratejilere örnek olarak verilebilir.

11. Kalkınma Planı'nda (2109-2023), Türkiye'de hazırlanan Ulusal Akıllı Şehir Stratejisi ve Eylem Planı ile yerel yönetimlerin akıllı şehir olma yolundaki hedeflerine yön verildiği ifade edilmektedir. Ayrıca, Ülke hedefleri arasında konuya ilişkin gelecek dönemde yerel yönetimlere akıllı şehir stratejilerini ve izleyecekleri yol haritalarını hazırlamalarına yönelik Ulusal Akıllı Şehir Stratejisi ve Eylem Planı esas alınarak rehberlik sağlanması; akıllı şehirlere yönelik stratejik bakış kazandırılması; akıllı şehir projelerinin, büyükşehir belediyeleri ve 51 il belediyesi öncelikli olmak üzere akıllı şehir olgunluk değerlendirmesi ve kaynak tahsis kısıtları göz önünde bulundurularak önceliklendirilmesi; yerel yönetimlerde akıllı şehir olgunluk değerlendirme çalışmaları yapılmış olup doğrulama ve raporlama çalışmalarının yapılması; akıllı şehir ekosisteminin analiz edilerek girişimciler, sistem geliştiriciler, teknoloji sağlayıcılar gibi sektörün tüm paydaşlarının oluşturulacak dijital platformda buluşturulacağı bu kapsamda Akıllı Şehir Bilgi Paylaşım Platformunun geliştirilmesi ve tüm akıllı şehir ekosisteminin kapsanması yer almaktadır.

Bu kapsamda Ülkemizde Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi (2020-2023) 2019 yılında yürürlüğe girmiştir. Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı merkezi yönetim kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin dâhil olduğu ortak akıl ve bilimsel bakış açısı ile şekillenen, ulusal katmanda hazırlanan Türkiye'nin ilk, dünyanın dördüncü Akıllı Şehir stratejisi ve eylem planıdır. Bu Plan ile atık, hava, su, toprak, iklim değişikliği ile mücadele yönetimi ile şehrin tabiat varlıklarının korunarak çevre ve doğanın sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi ve çevre yönetiminin yeşil şehir planlamasının dikkate alınarak yapılması hedeflenmektedir.

Ulusal Akıllı Ulaşım Strateji Belgesi (2014-2023) ile bütün ulaşım türlerinde bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak güvenli, verimli, çevre dostu, sürdürülebilir ve akıllı bir ulaşım ağına erişilmesi ve böylece yolcu ve yük hareketliliğinin kolaylaştırılması hedeflenmiştir.

Diğer yandan, 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planı kapsamında akıllı kentler konusu değerlendirilmiştir. Kentsel problemlerin çözümünde akıllı kent uygulamaları önemli bir potansiyele sahiptir. Strateji'de akıllı kentlere dönüşümü desteklemek amacıyla yerel çerçevede akıllı uygulamaları destekleyen ve ulusal çerçevede akıllı kentler programının geliştirilmesini öngören bir yaklaşım benimsenmektedir. İlgili Strateji kapsamında 2015-2018 Akıllı Kentler Program Geliştirilmesi çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu program çalışması kapsamında akıllı kentlere dönüşüm için gerekli tedbirlerin alınması ve akıllı uygulamaların geliştirilmesi için destek sağlanması planlanmaktadır.

Türkiye'nin Dijitalleşme ve Endüstri 4.0 sürecinde nasıl bir planlama yapılacağını, hangi adımların atılacağını, hangi alanlara öncelik verileceğini ortaya koyan Dijital Türkiye Yol Haritası, 2018 yılında yayımlanmıştır. Yol haritasında; eğitim altyapısı ile teknoloji ve yenilik kapasitesinin geliştirilmesi, nitelikli işgücünün yetiştirilmesi, veri iletişim altyapısı ve kurumsal yönetişimin güçlendirilmesi, ulusal teknoloji tedarikçilerinin desteklenmesi ve kullanıcıların dijital dönüşümünün teşvik edilmesi bileşenlerine yönelik eylemler belirlenmiştir. Yol Haritasında ayrıca dijital dönüşüm merkezlerinin kurulması öngörülmüştür.

Ülkemizde konuya ilişkin yürütülen projelerin başında akıllı kentler stratejisi ve bulut bilişim tabanlı kent bilgi sistemi konularındaki projeler dikkati çekmektedir. Birçok yerel yönetim tarafından, insan, ekonomi, yaşam, çevre, hareketlilik ve yönetim konularında, akıllılık boyutu ve bütüncül bakış açısı ile çeşitli akıllı şehir projeleri geliştirilmektedir.

Ayrıca, akıllı şehir uygulamaları konusunda yerel yönetimlerin farkındalığının yükseltilmesi ve yerel yönetimlere özel finansman desteği sağlanması çalışmaları bulunmaktadır. Teknoloji geliştirilmesi, üniversite ve diğer paydaşlar ile yerel yönetimler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi, uygulanan sistemlerin bütünleştirilmesi, akıllı şehir endeksi oluşturulması, ulusal politikalar ve yerel politikaların uyumlu hale getirilmesi konularında da çalışmalar bulunmaktadır.

Sonuç olarak, Ülkemizde akıllı şehirlerin gelişmesi bağlamında gelecek dönemde altyapı ihtiyacının doğması beklenmekte olup altyapının geliştirilmesi ve akıllı şehir projelerinin ulusal katmanda önceliklendirilen alanlar, kabiliyetler ve uygulanabilirliğin dikkate alınarak seçilmesi ve hayata geçirilmesi gerekmektedir. Şehir içi raylı sistemler alanında gelişim kaydedilmiş olmakla birlikte özellikle büyük kentlerde hala önemli bir gelişim alanı ihtiyacı bulunmaktadır. Akıllı şehirler kapsamında akıllı ulaşım sistemleri ile ilgili ilave politikalara ihtiyaç duyulmaktadır.

2. BÖLÜM: Etkili Uygulama

2.1. Kentsel Yönetişim Yapısının Oluşturulması: Destekleyici Bir Çerçeve Oluşturulması

2.1.1. Yerel yönetimlerin kendilerine verilen sorumlulukları üstlenmesini sağlamak için yerindenlik

Yeni Kentsel Gündem’de ulusal kentsel politikaların etkin bir şekilde uygulanabilmesini teminen, yerel yönetimlerin yetki ve mali kaynaklarını yerindenlik ilkesi doğrultusunda belirleyen ulusal politika ve mevzuatın oluşturulması taahhüt edilmiştir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından Hedef 11.3 “2030 yılına kadar, tüm ülkelerde kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşmeyi ve katılımcı, bütünleşik ve sürdürülebilir yerleşim planlaması ve yönetimi için kapasiteleri geliştirmek”, 16.6 “Her düzeyde etkili, hesap verebilir ve şeffaf kurumlar geliştirmek” ve 16.7 “Cevap veren, kapsayıcı, katılımcı ve temsiliyetçi karar almayı her düzeyde sağlamak” ile ilişkilidir.

Türkiye’de yerel yönetimler anayasal kurumlardır. Anayasada yerel yönetimlerin seçilmiş organları üzerindeki denetim yetkisinin yalnızca yargı eliyle yürütülebileceği hükmü yer almaktadır. Anayasada ayrıca yerel yönetimlerin kuruluş ve görevleri ile yetkilerinin yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenmesi ve büyükşehir belediyelerinin kurulabilmesi öngörülmüş, yerel yönetimlere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanması gibi hususlar da düzenlenmiştir. Yerel yönetim birimleri çeşitli kanunlarla görev ve yetkileri düzenlenmiş olan; il özel idareleri, belediyeler ve köylerdir.

11. Kalkınma Planı’nın (2019-2023) temel amaçlarından biri, yerel yönetimlerin etkin, hızlı ve kaliteli hizmet sunabilen; dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarını gözeten; katılımcı, mali sürdürülebilirliği sağlamış, şeffaf ve hesap verebilir bir yapıya kavuşturularak vatandaş memnuniyetinin üst düzeye çıkarılmasıdır. Ayrıca Plan’da yerel yönetimlerin mali yapılarını güçlendirmek amacıyla öz gelirlerinin artırılması için Belediye Gelirleri Kanunu’nun yeniden düzenlenmesine vurgu yapılmıştır.

Türkiye’de özellikle 2004-2012 yılları arasında yapılan mevzuat düzenlemeleri ile yerel yönetimler güçlendirilmiş, büyükşehirlerin sayısı artırılmış, büyükşehirlerin yetki alanları genişletilmiş, tüm belediye ve il özel idarelerinin merkezi bütçeden aldıkları payı ve öz gelirlerini artıracak yeni tedbirler alınmıştır.

2005 yılında bütüncül olarak revize edilmiş olan 5393 sayılı Belediye Kanunu ile Türkiye’de belediyelerin kuruluşu, organları, yönetimi, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esasları düzenlenmiştir. Nüfusu 50.000’nin üzerinde olan belediyelerce stratejik plan hazırlanması, belediyelerin görevlerinin tek tek sayılması yerine genel bir çerçeve belirlenmesi, belediye meclislerinin her ay toplanması, ihtisas komisyonlarının kurulması, hemşerilik hukukunun güçlendirilmesi, encümen yapısında seçilmişler lehine düzenleme yapılması, kent konseylerinin kurulması 5393 Sayılı Kanun’un getirmiş olduğu yenilikler arasındadır.

Kanun doğrultusunda; mahalli müşterek nitelikte olan imar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı, coğrafi ve kent bilgi sistemleri, çevre, atık yönetimi, zabıta, itfaiye, ambulans, kent içi trafik, defin ve mezarlıklar, ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar, konut, kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor, sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma, ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapmak veya yaptırmak belediyelerin görev ve sorumlulukları arasındadır. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler. Ayrıca belediyeler eğitim ve sağlıkla ilgili her türlü tesisi kurabilir ve işletebilirler; mabetlerin yapımı, bakımı, onarımını yapabilirler; kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını, bakımını ve onarımını yapabilirler, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilirler. Gerektiğinde belediyeler; spora ve sporcuya destek verebilir, her türlü amatör spor karşılaşmaları düzenleyebilirler. Gıda bankacılığı yapabilirler.

2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 2012 yapılan değişiklik sonrasında 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyelerinin sayıları artırılarak 30'a çıkarılmış, yetki ve sorumlulukları genişletilmiş, sınırları il bütünü olarak belirlenmiştir. Böylece ülke yüzölçümünün %51'i ve nüfusun %77'si büyükşehir yönetim sistemi içine alınarak yeni bir yapı kurulmuştur.

Büyükşehir belediyelerinin görev ve sorumlulukları şu şekilde özetlenebilir; ilçe belediyelerinin görüşünü alarak stratejik plan, yıllık hedef ve yatırım programlarını yapmak ve bunlara uygun olarak bütçeyi hazırlamak; il bütününde çevre düzeni planı ve imar planlarını yapmak ve ruhsatlandırmak; Gecekondu Kanunu'ndan gelen yetkileri kullanmak, işyerlerine ruhsat vermek; arsa ve konut üretmek, kentsel dönüşüm projeleri gerçekleştirmek; ulaşım ana plânı hazırlamak, trafik ve ulaşımı düzenlemek; coğrafi ve kent bilgi sistemlerini kurmak; çevre yönetimini sağlamak; gayrisihhi müesseseleri ruhsatlandırmak ve denetlemek; zabıta hizmetlerini gerçekleştirmek; sosyal donatılar, bölge parkları, hayvanat bahçeleri, hayvan barınakları, kütüphane, müze, spor, dinlenme yerleri yapmak, yaptırmak, işletmek veya işlettirmek; spor kulüplerine nakdi yardım dâhil olmak üzere sporu ve sporcuyu desteklemek; gerektiğinde mabetler ile sağlık, eğitim ve kültür hizmetleri için bina ve tesisler yapmak, kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun korunmasını, toplu taşıma hizmetlerini, su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek, mezarlık ve defin hizmetlerini yürütmek; toptancı halleri kurmak; doğal afetlerle ilgili plânlamaları ve diğer hazırlıkları yapmak; sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek; merkezî ısıtma sistemleri kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettirmek; tarım ve hayvancılığı desteklemek bu görevlerden bazılarıdır.

5216 sayılı Kanun'da büyükşehir sınırları içindeki ilçe belediyelerinin de görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Buna göre ilçe belediyeleri büyükşehir belediyelerine verilen görevler dışında belediyelere verilen diğer görevleri yapmaktadırlar.

Büyükşehir olmayan illerde yer alan il özel idarelerinin görev ve yetkileri İl Özel İdaresi Kanunu ile köylerin görev ve yetkileri ise Köy Kanunu ile belirlenmiştir.

Türkiye’de belediye gelirlerini düzenleyen temel mevzuat 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu’dur. Belediyeler finansman ihtiyacını; öz gelirler, merkezi bütçeden transferler ve borçlanma olmak üzere üç kaynaktan sağlamaktadır. Yerel yönetimlerin gelir kaynaklarından biri olan öz gelirler, kanunlar çerçevesinde yerel yönetimlerin kontrol yetkisine sahip olduğu gelir kaynaklarıdır. Öz gelirler; yerel vergi, harç, katılma payı ve kullanıcı bedellerinden oluşmaktadır. Bunun dışında öz gelirler arasında menkul ve gayrimenkul gelirler, işletme ve faaliyet gelirleri ile bağış ve cezalar da yer almaktadır.

2018 yılı itibarıyla mahalli idarelerde öz gelirlerin toplam gelirler içerisindeki payı %45,11 iken 2019 yılında yüzde 43,32 olmuştur. Bu pay 2019 itibarıyla belediyelerde %37,35, belediye bağlı idarelerinde %81,76, mahalli idare birliklerinde %33,25 ve il özel idarelerinde %9,67’dir.

Ülkemizde özgelirler belediyeler için birincil kaynak niteliğinde değildir. Merkezi yönetim tarafından yerel yönetimlere kaynak aktarımı olarak tanımlanan transferler belediyelerin en önemli finansman kaynağını oluşturmaktadırlar.

2018 yılı itibarıyla mahalli idarelerde genel bütçe vergi gelirlerinden alınan payın toplam gelirlere oranı %45,11 iken 2019 yılında %50,34 olmuştur. Bu oran 2019 itibarıyla belediyelerde %60,56, il özel idarelerinde %30,94 ve belediye bağlı idarelerinde %11,17’dir.

Türkiye’de mahalli idarelerde yapılacak denetim, esas olarak yerel yönetimlerin iş ve işlemlerinin hukuka uygunluğu ile mali ve performans denetimini kapsamaktadır. Gerek 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Kontrol Kanunu gerekse de yerel yönetimlere ilişkin yasalarda yerel yönetimlerin nasıl denetleneceği belirlenmiştir. Bu düzenlemeler ile yerel yönetimlere iç denetçilik sistemi getirilmiştir. Buna göre belediyelerin kendi bünyesinde kurmuş oldukları iç denetçilik kurumu aracılığıyla denetim yapma olanağı söz konusu olmuştur.

Kanun kapsamında dış denetim, Sayıştay tarafından yönetimin malî faaliyet, karar ve işlemlerinin; kanunlara, kurumsal amaç, hedef ve planlara uygunluk yönünden incelenmesi ve sonuçlarının Türkiye Büyük Millet Meclisine raporlanmasıdır. Sayıştay tarafından 2018 yılı denetim döneminde; 25 il özel idaresi, 30 büyükşehir belediyesi, 10 büyükşehirli bağlı kuruluş, 20 il belediyesi olmak üzere toplam 85 mahalli idare denetim programına alınmıştır.

Öte yandan mali denetim dışında 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ve 5393 sayılı Belediye Kanunu kapsamında İçişleri Bakanlığı bünyesinde bulunan Mülkiye Teftiş Kurulu ile Mahalli İdareler Kontrolörleri tarafından da denetim yapılmaktadır. Bu denetim ise hukuka uygunluk ve idarenin bütünlüğü açısından gerçekleştirilmektedir.

İl özel idareleri ile belediye meclisleri bünyesinde kurulan denetim komisyonunun faaliyetleri, stratejik planlama ve performans programlarına uygun olarak hazırlanan faaliyet raporlarının onaylanması ve ilgili meclis üyelerine sağlanan soru, gensoru ve genel görüşme yollarıyla meclislerin denetimi mümkün kılınmıştır.

Türkiye’de hizmette etkinlik bakımından büyükşehir modeli gelişmekte ve yaygınlaşmaktadır. Bu modelin, bölgesel ve yerel kalkınma, kentsel planlama ve hizmetlerin sunumu yönünden vatandaşların katılımını artıracak ve merkezi yönetimle koordinasyonu güçlendirecek şekilde geliştirilme ihtiyacı bulunmaktadır. Ayrıca yerel düzeyde sivil toplum

ve özel kesim ile kamu idareleri arasında koordinasyonu arttıran mekanizmaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Merkezi idare ile yerel yönetimler arasında görev, yetki, kaynak paylaşımı ve hizmet ilişkilerinin esaslarına yönelik yasal düzenlemeler çerçevesinde ülke düzeyinde belirli hizmet seviyesine ulaşmak için merkezi idarece gerekli standartların belirlenmesi ve bunlara uyumun sağlanmasına ilişkin denetim ihtiyacı devam etmektedir.

Yerel yönetimlerin yeni yasal düzenlemelerle genişleyen hizmet alanları ve artan görev ve sorumlulukları da dikkate alınarak idari, mali ve teknik kapasitelerinin geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

2.1.2. Kentsel politikaların finans mekanizmaları ve bütçe ile bağlantısının kurulması

Yeni Kentsel Gündem’de hesap verebilir ve şeffaf finansal mekanizmalarla bağlantıları kurulmuş; kapsayıcı, uygulanabilir ve katılımcı kentsel politikaların desteklenmesi taahhüt edilmiştir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından Hedef 11.3 “2030 yılına kadar, tüm ülkelerde kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşmeyi ve katılımcı, bütünlüklü ve sürdürülebilir yerleşim planlaması ve yönetimi için kapasiteleri geliştirmek ”, 16.6 “Her düzeyde etkili, hesap verebilir ve şeffaf kurumlar geliştirmek” ve 16.7 “Cevap veren, kapsayıcı, katılımcı ve temsiliyetçi karar almayı her düzeyde sağlamak” ile ilişkilidir.

Kentsel politika ve stratejilerin bütçe ile bağlantısının kurulması adına stratejik planlar; kurumların geleceğe ilişkin misyon ve vizyonlarının oluşturulması, stratejik amaçlar ve ölçülebilir hedeflerin saptanması için en önemli araçtır.

Türkiye’de 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’na göre tüm kamu idareleri gibi büyükşehir belediyeleri, nüfusu 50.000’in üzerindeki tüm belediyeler ve il özel idarelerinin de bütçenin hazırlanmasına esas teşkil eden stratejik plan hazırlama yükümlülüğü bulunmaktadır.

Kamu yönetimi ve kamu mali yönetimi reformları çerçevesinde belediyelerde uygulanmakta olan stratejik yönetim süreci; belediyelerin orta ve uzun vadede odaklanmak istediği önceliklerin belirlenmesi, bütçe hazırlama ve uygulama sürecinde mali disiplinin sağlanması, kaynakların stratejik önceliklere göre dağıtılması ve etkin kullanılıp kullanılmadığının izlenmesi ile bunun üzerine kurulu bir hesap verme sorumluluğunun geliştirilmesine temel teşkil etmektedir.

11. Kalkınma Planı’nda (2019-2023) kamuda stratejik yönetimin uygulama etkinliğinin artırılması ve strateji geliştirme birimlerinin kapasitesinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda kentsel politikaların uygulayıcısı olan yerel yönetimlerin stratejik planlarında yer alan öncelikleri ile kaynak tahsisleri arasındaki uyumun artırılması hedeflenmektedir. Stratejik plan hazırlama zorunluluğu olan belediyelerde, hizmet önceliklendirmesi-stratejik plan-kaynak tahsisi ilişkisini ele alan bir kıyas çalışması yapılması planlanmaktadır.

2018 yılında stratejik planlara ilişkin usul ve esasların belirlenmesi amacıyla “Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” yayımlanmıştır. Belediyelere stratejik plan hazırlık ve uygulama ile izleme ve değerlendirme aşamalarında yardımcı olmak amacıyla “Belediyeler İçin Stratejik Planlama Rehberi” yayımlanmıştır.

2019 yılında gerçekleştirilen Mahalli İdareler Genel Seçimlerini müteakip nüfusu 50 bin ve üzeri belediyeler ile il özel idareleri, 2020-2024 dönemini kapsayan stratejik planlarını meclislerinin kabulü ile yürürlüğe koyarak kamuoyuna duyurmuştur.

Belediyeler, belediye hizmetlerinin istenilen düzeyde ve kalitede sunulabilmesi için bütçeleri ile program ve proje bazında kaynak tahsislerini stratejik planlarına dayandırmaktadır. Bu nedenle belediyenin bütçesi, stratejik plandaki amaç ve hedeflerle ilişkilendirilmektedir. Belediyeler, stratejik planlarında belirledikleri hedeflerin plan dönemi için maliyetini tespit etmektedirler.

Türkiye’de belediye gelirlerini düzenleyen temel mevzuat 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu’dur. Kanun kapsamında belediyeler finansman ihtiyacını; öz gelirler, merkezi bütçeden transferler ve borçlanma olmak üzere üç kaynaktan sağlamaktadır. Yerel yönetimlerin gelir kaynaklarından biri olan öz gelirler, kanunlar çerçevesinde, yerel yönetimlerin kontrol yetkisine sahip olduğu gelir kaynaklarıdır. Öz gelirleri; yerel vergi, harç, katılma payı ve kullanıcı bedellerinden oluşmaktadır. Bunun dışında öz gelirler arasında menkul ve gayrimenkul gelirler, işletme ve faaliyet gelirleri ile bağış ve cezalar da yer almaktadır.

2018 yılı itibarıyla mahalli idarelerde öz gelirlerin toplam gelirler içerisindeki payı %45,11 iken 2019 yılında % 43,32 olmuştur. Bu pay 2019 itibarıyla belediyelerde %37,35, belediyeye bağlı idarelerde %81,76, mahalli idare birliklerinde %33,25 ve il özel idarelerinde %9,67’dir.

Kamu idarelerinde stratejik yönetimin kurumsallaşmasıyla planlama ve bütçeleme ilişkisi güçlendirilmiş ve hesap verebilirlik ile mali saydamlık artırılmıştır. Hesap verebilirliği güçlendirmek amacıyla 2013 yılında Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmuş, Sayıştay’ın denetim alanı tüm kamu kaynaklarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Covid-19 Pandemisi, dünyanın toplumsal yaşamı ile ekonomik dengelerini olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuz etkinin sonuçları belediyelerin gelirlerini doğrudan etkilemiştir. Yine Pandemi sosyal destek ihtiyacı duyan kişi ve hane sayısını artırmıştır. Bunun sonucunda belediyelerin bütçelerini hazırlarken öngörmedikleri gider kalemleri doğmuştur. Bu kapsamda bazı belediyelerce Covid-19 Pandemisi sonrası stratejik plan revize çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Belediyeler şehrin geleceğini yönlendirebilmek adına stratejik planlamanın yanı sıra imar planlama aracını kullanmaktadırlar. Birbirleriyle hiyerarşik bir ilişki içinde olmayan bu iki planlama süreci, birbirinden etkilenerek şehrin arzu edilen geleceğine ulaşmak için mekânsal, kurumsal, toplumsal boyutları olan yol haritasını oluşturmaktadır.

Söz konusu iki aracın birbiriyle entegrasyonunun artırılması amacıyla belediyelerde mekânsal strateji çalışmaları yürütülmeye başlanmıştır.

Kentsel politikalar ile bütçe ve finans mekanizmalarının ilişkilendirilmesi adına; hizmet önceliklendirmesi, stratejik plan ve kaynak tahsisi ilişkisinin etkinliğinin artırılması için belediyelere rehberlik edilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

2.1.3. İdarelerin kentsel politikaları uygulama becerilerinin geliştirmek için yasal ve politika çerçeveleri geliştirmek

Yeni Kentsel Gündem’de, hesap verebilir ve şeffaf finansal mekanizmalarla bağlantıları kurulmuş; kapsayıcı, uygulanabilir ve katılımcı bir kentsel mevzuat çerçevesi oluşturulması taahhüt edilmiştir. Bu şekilde oluşturulan yasal ve politika çerçeveleri sayesinde Yeni Kentsel Gündem’in etkili bir şekilde uygulanması dolayısıyla adil, güvenli, sağlıklı, erişilebilir, dayanıklı ve sürdürülebilir şehirler de temin edilmiş olacaktır.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından Hedef 11.3 “2030 yılına kadar, tüm ülkelerde kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşmeyi ve katılımcı, bütünlük ve sürdürülebilir yerleşim planlaması ve yönetimi için kapasiteleri geliştirmek” ile ilişkilidir.

Türkiye’de yerel yönetimlerin görev ve yetkilerini tanımlayan Belediye Kanunu ve Büyükşehir Belediye Kanunu başta olmak üzere kapsamlı mevzuat mevcuttur. Özellikle 2004-2012 yılları arasında yapılan mevzuat düzenlemeleri ile yerel yönetimler güçlendirilerek kentsel politikaları uygulamaları için becerileri artırılmıştır.

İdareler bu görevlerini yerine getirirken oluşturdukları/oluşturacakları kentsel politikaların uygulanmasında İmar Kanunu başta olmak üzere mekânsal planlama, yapılaşma, arazi düzenleme ve kadastral sistem ile bu alanlarda görev yapacak profesyonellerin sorumlulukları gibi konularda yerel yönetimlerin, merkezi kuruluşların ve diğer ilgililerin görev ve sorumluluklarını belirleyen kapsamlı mevzuat yürürlükte.

Başta Çevre Kanunu olmak üzere, atık yönetimi, toprak kirliliğinin kontrolü, hava kirliliğinin kontrolü ile hava kalitesinin korunması gibi konularda; kentleşmenin ve ekonomik faaliyetlerin olumsuz etkilerinin azaltılması, çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesine yönelik mevzuat bulunmaktadır.

Kültürel ve doğal mirasın korunması için gerekli kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususları tanımlayan, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenleyen ve bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararları belirleyen kapsamlı mevzuat bulunmaktadır. Kültürel ve doğal miraslar; imar planlarının yapımı ve denetimi, özel tabiat ve kültürel varlıkların bulunduğu özel çevre koruma bölgelerine yönelik plan, araştırma, kontrol ve denetim aracılığıyla korunmaktadır.

Ayrıca konuta erişim, konut finansmanı, gecekondulaşmanın önlenmesi, kentiçi ulaşım, afet risklerinin azaltılması, doğal ve kültürel mirasın korunması, dezavantajlı grupların kentsel hizmetlere erişiminin iyileştirilmesi ve bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi, kentsel hizmetlerin ana sorumlusu olan yerel yönetimlerin görev ve yetkileri ile güçlendirilmesi kapsamlı olarak mevzuatımızda düzenlenmiştir.

11. Kalkınma Planı’nda (2019-2023) planlama ve uygulamanın mahalli idareler tarafından yapılması esas olarak kabul edilerek, mekânsal planlama sisteminin, merkezi kuruluşlarla iş

birliği içerisinde belirlenen ilke ve kurallar çerçevesinde, mahalle düzeyinde etkili katılım mekanizmalarını, izleme ve denetleme süreçlerini içerecek Şekilde geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Ayrıca 11. Kalkınma Planında, kentsel politikaların asıl uygulayıcısı olan yerel yönetimlerin kapasitelerinin geliştirilmesi amacıyla hizmetlerinin idari, mali ve teknik asgari standartlarının tespit edilmesi ve bu standartların uygulamasına yönelik mevzuat düzenlemesi yapılması hedeflenmiştir.

Mekânsal planlama ve kentleşme alanları ile ilgili olarak Türkiye, politikalar ve mevzuat konusunda gelişme kaydetmiŐ bir konumdadır. “İmar Kanunu” ile yerleşmeler ve buralardaki yapılaşmanın; plan, altyapı, sağlık ve evre Şartlarına uygun olarak yapılmasını sağlamak amacıyla, belediye sınırları içinde ve dışında kalan yerlerde yapılacak planlar ile inşa edilecek yapılara ilişkin hususlar düzenlenmiştir. Kentsel mevzuat konusunda günümüze kadar belli deđiŐiklerle güçlendirilen bu Kanun’un uygulamaları yönetmeliklerle yapılmaktadır.

Ulusal düzeyde Şehirleşme alanında birincil yetkili kurum evre ve Şehircilik Bakanlığıdır. Bakanlığın misyonu, sürdürülebilir evre ile uyumlu hayat kalitesi yüksek Şehirler ve yerleşmeler oluşturmak üzere planlama, yapım, dönüşüm ve evre yönetimine ilişkin iş ve işlemleri düzenleyici, denetleyici, katılımcı ve üzüm odaklı bir anlayışla yapmaktır.

3194 sayılı İmar Kanunu başta olmak üzere 1 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile kentsel politika ve hizmetlerin uygulanmasına ilişkin her düzeydeki idarelerin görev ve yetkileri net bir Şekilde belirlenmiştir.

2018 yılında evre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü’nün kurulması ile evre ve Şehirleşme alanında uygulayıcı belediyelerin merkezi hükümet nezdinde desteklenmesine yönelik Bakanlığın etkinliği artırılmıştır. Bunun yanı sıra Cumhurbaşkanlığı Yerel Yönetim Politikaları Kurulu’nun kurulması ile yerel yönetimlere ilişkin politika gündemi merkezi düzeyde önem kazanmıştır.

Mekânsal planlama ve kentleşme alanında 2009 yılında düzenlenen Ulusal Kentleşme Şurası’nın ardından yayınlanan Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (2010-2023) kapsamında bir dizi kurumsal ve yasal düzenleme yapılmıştır. Bu doğrultuda 2012 yılında Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun yayınlanmıştır. Aynı yıl büyükşehir belediye sayısı 30’a yükseltilmiŐ, büyükşehir belediye sınırları il mülki sınırlarına genişletilmiştir. 2013 yılında 3194 sayılı İmar Kanunu’nda yapılan değişiklikle “mekânsal strateji planı” mekânsal planlama hiyerarşisine eklenmiştir. 2014 yılında her tür ve ölçekteki mekânsal planlar ile bu planlara ilişkin revizyon, ilave ve değişikliklerin yapılmasını kapsayan yönetmelikleri bünyesinde birleştiren “Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği” yayımlanmıştır. Yönetmelik ile başta planlama mevzuatına yeni giren mekânsal strateji planları olmak üzere evre düzeni planları ve imar planlarından oluşan mekânsal planların kademelenmesine ilişkin ilkeler ve planların hazırlanması sürecinde uyulacak esaslar belirlenmiştir.

Habitat III Konferansı’nın ardından Yeni Kentsel Gündem’in uygulamaya yansıtılması amacıyla 2017 yılında toplanan 2. Ulusal Şehircilik Şurası’nda kimlikli Şehirler, yeni kentsel

dönüşüm yaklaşımı, şehirleşmede göç ve sosyal uyum, güçlü yerel yönetimler ve şehircilik uygulamaları temalarında yenilikçi, katılımcı, şeffaf ve çözüm odaklı ilkeler belirlenmiştir. Şura sonuçları doğrultusunda mevzuat ve politika geliştirme çalışmaları sürdürülmüştür.

Türkiye'nin çok önemli bir kısmının başta deprem olmak üzere doğal afet riski altında olması nedeniyle yapı stokunun ve dolayısıyla şehirlerin dayanıklı hale getirilmesi öncelik olarak görülmektedir. Bu amaçla 2018 ve 2019 yıllarında Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ve ilgili Yönetmeliklerde kentsel dönüşüm faaliyetlerine yönelik iş ve işlemlerin daha etkin şekilde yürütülmesi ve uygulamalarda karşılaşılan sorunların çözümlenmesine yönelik tedbir ve düzenlemeleri içeren değişiklikler yapılmıştır.

2017 yılında mekânsal planlar dâhil plan/programların olası olumsuz çevresel etkilerinin en aza indirilmesini amaçlayan Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği yürürlüğe girmiş olup Yönetmeliğin Uygulanmasının Desteklenmesi Projesi sürdürülmektedir. 2017 yılında imar uygulamalarına esas teşkil eden yönetmelik revize edilerek "Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği" yayımlanmıştır. Bu yönetmelikte tanımlar bölümü oldukça detaylandırılmış ve fonksiyonlara göre kullanım koşulları düzenlenmiştir. Ayrıca 2017 yılında şehirlerde kamusal yeşil alanların artırılması yönünde "Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği" ekinde yapılan değişiklikle kişi başına yeşil alan miktarı standardı 10 m²'den 15 m²'ye yükseltilmiştir.

2019 ve 2020 yıllarında bütüncül bir yaklaşımla 3194 sayılı İmar Kanunu'nda aksayan konular tespit edilerek bu hususlara ilişkin değişiklik yapılmıştır.

Mekânsal planlama ve kentleşme politikalarında sağlıklı kararların alınmasında yasal ve politika çerçevelerinin yanı sıra doğru ve güncel veri temini en önemli unsurlardan biridir. Bu doğrultuda 2019 yılında Türkiye Coğrafi Bilgi Sistemi ve altyapısına ilişkin kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonun sağlanması, hedef ve stratejilerin oluşturulması, coğrafi veri temaları içinde yer alan coğrafi veri ve bilginin üretilmesi, güncelliğinin sağlanması, erişimi ve güvenliğinin sağlanması amacıyla Coğrafi Bilgi Sistemleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı yürürlüğe girmiştir. İmar Kanunu doğrultusunda yerel yönetimler kendi mekânsal planlarını yapma yetkisine sahiptir. 2019 yılında plan verilerinin erişilebilirliğinin artırılması, kontrollü ve doğru şekilde izleme ve arşivleme işlemlerinin yapılması amacıyla ilgili idarelerce onaylanan mekânsal planların ve plan değişikliklerinin Çevre ve Şehircilik Bakanlığına gönderilmesi, incelenmesi ve arşivlenmesine ilişkin Genelge yayınlanmıştır.

2020 yılında uygulama imar planı değişikliği sonucu taşınmazda meydana gelecek değer artışının, değer artış payı olarak kamuya kazandırılmasına ilişkin usul esasların detaylandırılması amacıyla İmar Planı Değişikliğine Dair Değer Artış Payı Hakkında Yönetmelik yayınlanmıştır.

Kentsel politikaların uygulanmasında köklü ve kapsamlı bir mevzuat ve politika çerçevesi bulunmakta olup önümüzdeki dönemde yerel yönetimlerin hizmet standartları ve uygulama kapasitelerinin geliştirilmesi, mekânsal planlamada katılım ve izleme süreçlerinin iyileştirilmesine dönük mevzuatın geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

2.1.4. Yerel ve metropoliten ölçekte çok düzeyli yönetişimin uygulanabilmesi için yerel yönetimlerin kapasitesinin geliştirilmesi

Yeni Kentsel Gündem’de metropoliten ve bölgesel sorunların çözümü için idari sınırların ötesinde fonksiyonel bölgelere dayalı çok düzeyli/metropoliten yönetişimin desteklenmesi, bu amaçla yerel yönetimlerin yetki, finansman ve uygulama kapasitelerinin güçlendirilmesi desteklenmektedir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından Hedef 11.3 “2030 yılına kadar, tüm ülkelerde kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşmeyi ve katılımcı, bütünleşik ve sürdürülebilir yerleşim planlaması ve yönetimi için kapasiteleri geliştirmek” ile ilişkilidir.

11. Kalkınma Planı’nda (2019-2023) yerel yönetimlerin; etkin, hızlı ve kaliteli hizmet sunabilen, dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarını gözeten, katılımcı, mali sürdürülebilirliği sağlamış, şeffaf ve hesap verebilir bir yapıya kavuşturularak vatandaş memnuniyetinin üst düzeye çıkarılması temel amaçlardan biridir. Bu amaçla yerel yönetimlerin hizmet sunumlarını etkinleştirmeye yönelik yeniden yapılandırılmasına ilişkin modelleme ve mevzuat çalışmaları yapılması hedeflenmiştir.

Türkiye’de geçtiğimiz 20 yılda kamu yönetimine ilişkin yapılan düzenlemelerle eş zamanlı olarak stratejik planlama, bütçe ve performans yönetimi, yönetim bilgi sistemleri, tahakkuk temelli muhasebe ve iç denetim konseptleri yerel yönetimlerde kendilerine yer bulmuştur. Belediyeler Kanunu, Büyükşehir Belediyesi Kanunu, İl Özel İdaresi Kanunu, Mahalli İdare Birlikleri Kanunu da dâhil olmak üzere yerel yönetime ilişkin bütün kanunlar 2004 yılından itibaren yenilenmiştir.

Türkiye’de 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’na göre tüm kamu idareleri gibi büyükşehir belediyeleri, nüfusu 50.000’in üzerindeki belediyeler ve il özel idarelerinin de bütçenin hazırlanmasına esas teşkil eden stratejik plan hazırlama yükümlülüğü bulunmaktadır. 2019 yılında belediyeler için stratejik planlamaya ilişkin bir kılavuz yayınlanmıştır. Stratejik yönetim çerçevesini uygulayan 346 adet belediye bulunmaktadır. Stratejik plana uygun hedef ve göstergelerin belirlenip belirlemediğini ve uygulama sonuçlarının stratejik plan ve performans programına uygun olup olmadığını içeren yıllık faaliyet raporları hazırlanmaktadır.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, mahallî idarelerce hazırlanan idari faaliyet raporlarını esas alan ve kendi değerlendirmelerini de içeren Mahallî İdareler Genel Faaliyet Raporunu hazırlamakta ve kamuoyuna açıklamaktadır. Faaliyet Raporunda; faaliyet yılı sonuçları ile genel ekonomik koşullar, bütçe imkânları ve beklentiler göz önüne alınarak idarenin gelecek yıllarda faaliyetlerinde yapmayı planladığı değişiklikler bütüncül olarak yer almaktadır. Mahallî idarelerin sunacakları hizmetleri için hazırladıkları planlara uygun olarak çalışmalarını yürütmeleri ve bu çalışmalarını yıllık olarak düzenleyecekleri raporlarla kamuoyu ile paylaşmaları şeffaf ve hesap verebilir bir anlayışın gereğidir. Faaliyet raporu ile kamu kaynağının tahsis ve kullanımında etkinlik sağlanmasına, saydamlık ve hesap verilebilirliğe büyük katkı sağlanmış olmaktadır. Faaliyet raporları, stratejik plan ve performans programlarının bütünleyici bir parçası olmanın yanında toplum ile idarelerin iş ve işlemleri hakkında doğru ve güvenilir bilgilere şeffaf bir biçimde ulaşmasını sağlamaktadır.

Yerel yönetimler açısından reform niteliğindeki bir diğer düzenleme, Büyükşehir Belediye Kanunu'nda yapılmıştır. Kanunda yer alan model 2004 ve 2008 yıllarında geliştirilmiş ve en son 2014 yılında yürürlüğe giren düzenleme ile nüfusu 750 binin üzerinde olan 30 ilde; daha geniş yetki, görev ve sorumluluklarla güçlendirilmiş il sınırı bütününde yeni büyükşehir belediye modeli oluşturulmuştur. Bu model ile büyükşehirlerde kırsal alanları da kapsayan metropoliten bir yerel yönetim yapılanmasına geçilmiştir.

Yerel yönetimler alanında 2014'ten beri yapılan reformların ana hedeflerinden biri de katılımıcılığı arttırmaktır. Bu çerçevede kent konseyi, kadın ve gençlik meclisi, belediye meclisindeki süreçlere katılım mekanizmaları, sivil toplumla ilişkilerin esnek ve kolay hale getirilmesi, muhtarlıkların rolünün geliştirilmesi, hemşeri hukukunun tanınması, katılımcı stratejik plan yaklaşımı ve hizmetlere gönüllü katılımı gibi uygulamalar hayata geçirilmiştir.

Bu modele ilişkin kapasite geliştirme örneklerinden biri olan Yerel Yönetimler Reformu Aşama 3 (LAR 3), IPA fonları çerçevesinde AB tarafından finanse edilen yerel yönetim reformuna destek projelerinin üçüncüsüdür. Bu projenin ilk aşaması LAR 1, 2005-2007; ikinci aşaması LAR 2, 2009-2011 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Devamı niteliğinde olan ve yerel yönetimlerin hizmet kapasitesinin artırılması ile 2014 yılında yürürlüğe giren yeni büyükşehir modelinin uygulanmasına yönelik kapasite geliştirilmesi amacıyla, Yerel Yönetim Reformu Projesi'nin 3. aşamasına 2018 yılında başlanmış olup Proje, 2021 yılında tamamlanacaktır. (<https://www.lar.org.tr/en/main-page/>)

Günümüzde ölçeği büyüyen ve güçlenen yerel yönetimler, kalkınmayı yerel ölçekten destekleyen en önemli birimler haline gelmişlerdir. Ancak aynı süreçte, hizmet alanları da çeşitlenip, büyük ölçekli yatırımlar gerektiren hizmet türlerini de kapsar hale geldiğinden, birlikler oluşturarak çalışma yöntemini seçmişlerdir. Atık bertaraf tesisleri, enerji ve altyapı yatırımları gibi yerel ölçek dışında bölgesel ölçekte yapıldığında daha etkin olabilecek hizmetleri etkin yürütme açısından son derece işlevsel bir araç olan birlikler, çalışmaların yürütülmesinde iş birliği ve yerel yönetimler arasında dayanışma kültürünün geliştirmesi bakımından da önemlidir.

Türkiye'de yerel yönetimler kendi aralarında birlikler kurarak, kanunlarla verilmiş görevlerden bazılarını bu birlikler aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Yerel yönetim birliklerinin yapısı, Mahalli İdare Birlikleri Kanunu ile düzenlenmiştir. Bu doğrultuda mahallî idarelerin menfaatlerinin korunması, gelişmelerine yardımcı olunması, personelinin eğitilmesi ve mahallî idarelerle ilgili kanun hazırlıklarında görüş bildirilmesi amacıyla ulusal düzeyde il özel idarelerini ve Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıklarını (YİKOB) temsilen Vilayetler Birliği, belediyeleri temsilen Türkiye Belediyeler Birliği hizmet vermektedirler. Bunlarla beraber 704 adet çevre altyapı hizmetleri, turizm altyapı hizmetleri, içme suyu, köylere hizmet götürme, kalkınma vb. amaçlı birlik bulunmaktadır.

Türkiye'de Düzey-2 bölgelerinde faaliyet gösteren kalkınma ajansları, yerel ölçekte çok düzeyli yönetişimin uygulanabilmesi adına önemli görülmektedir.

Kalkınma ajansları, yönetim kurulu ve kalkınma kurulu aracılığıyla bölgede yer alan ve kalkınmayla ilgili olabilecek tüm paydaşların programlama, uygulama, izleme ve değerlendirme süreçlerine katılımını temin etmektedirler.

Yönetim kurulu, ajansın karar organı olup tek ilden oluşan bölgelerde vali, büyükşehir belediye başkanı, il genel meclisi başkanı, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden; birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşmaktadır.

Kalkınma kurulu, bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında iş birliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere oluşturulmuştur.

Bölgesel kalkınmanın bu çok katmanlı yönetim modelinde amaç, farklı katılımçılık seviyelerinde, karar alma ve uygulama süreçlerinde ilgili tarafların katılımını sağlamaktır.

Yerel yönetimlerin hizmetlerinin veriye dayalı göstergeler doğrultusunda izlenmesi amacıyla ulusal düzeyde karşılaştırılabilir çalışmalar yürütülmektedir. Bunlardan biri, yürürlükteki ulusal kentsel strateji olan KENTGES - Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı'nda (2010-2023) (<https://kentges.csb.gov.tr/>) yer alan belediyelerce gerçekleştirilmesi beklenen eylemlerdeki ilerleme durumunun izlenmesi ve mevcut kurumsal kapasiteleri ile sorun alanlarının ortaya konulması amacıyla düzenlenerek internette yayınlanan Belediyeler Anketleridir.

Çevresel verinin geliştirilmesi ve halkın bilgiye erişiminin temin edilmesi amacıyla il düzeyinde içme suyu, atık, atıksu, katı atık, hava kalitesi, çevresel harcamalar gibi çevresel göstergeler grafik, tablo ve özet yorumlarla değerlendirilerek “çevresel göstergeler” portalında (<https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/>) yıllık olarak yayınlanmaktadır.

11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) da belirtildiği üzere hizmette etkinlik bakımından büyükşehir modeli gelişmekte ve yaygınlaşmaktadır. Bu modelin, bölgesel ve yerel kalkınma, kentsel planlama ve hizmetlerin sunumu yönünden vatandaşların katılımını artıracak ve merkezi yönetimle koordinasyonu güçlendirecek şekilde geliştirilme ihtiyacı bulunmaktadır. Ayrıca yerel düzeyde sivil toplum ve özel kesim ile kamu idareleri arasında koordinasyonu arttıran mekanizmaların geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Türkiye’de yerel yönetimlerle ilgili çatı modellerin ve reformların yanında kapasite arttırmaya odaklanılmış iyileştirme çabalarının artırılmasına ihtiyaç devam etmektedir. Yerel yönetimlerde kurumsal kapasitenin artırılması, reformların hayata geçirilmesinde anahtar etmendir. Bu çerçevede yerel yönetimlerin; insan kaynakları, teşkilat yapısı, iş süreçleri, bilgi işlem altyapısı, halkla ilişkiler, dijital mecra kullanımı, yönetim anlayışları, teknik kapasite, fiziki mekânlar, paydaşlarla ilişkiler, planlama, finansal yönetim vb. alanlarındaki kapasitesinin geliştirilmesine yönelik faaliyetler sürdürülmektedir.

Yerel yönetimlerde stratejik yönetim çerçevesine ilişkin geçtiğimiz dönemde büyük ilerleme kaydedilmiş olmakla beraber uygulamaların daha etkin izlenmesi ve değerlendirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Yerel yönetimlerin hizmetlerinin idari, mali ve teknik asgari standartlarının geliştirilmesi ve farklı düzeylerdeki belediyeler arası koordinasyonun güçlendirilmesi de önemini koruyan konulardır.

2.1.5. Kentsel politika ve planlamada katılımcı, yaşa ve cinsiyete duyarlı yaklaşımlar uygulanması

Yeni Kentsel Gündem’de, kentsel ve bölgesel politika ve planlama süreçlerinin her aşamasında, kapsayıcı ve istişareye imkân tanıyan platformlar oluşturularak her seviyedeki yönetim ile sivil toplum, özel sektör, kadınlar, gençler gibi paydaş gruplarını kapsayan, katılımcı, yaşa ve cinsiyete duyarlı yaklaşımların teşvik edilmesi taahhüt edilmiştir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından Hedef 11.3 “2030 yılına kadar, tüm ülkelerde kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşmeyi ve katılımcı, bütünleşik ve sürdürülebilir yerleşim planlaması ve yönetimi için kapasiteleri geliştirmek” ve 16.7 “Cevap veren, kapsayıcı, katılımcı ve temsiliyetçi karar almayı her düzeyde sağlamak” ile ilişkilidir.

Türkiye’de vatandaşların yerel karar alma sürecine katılımını teşvik etmek için Yerel Gündem 21 ile başlayan; kent konseyleri başta olmak üzere belediye hizmetlerine gönüllü katılım, stratejik plan, meclis toplantılarının canlı yayınlanması, ihtisas komisyonları, e-belediye uygulamaları, referandum, mahalle ve muhtarlıklar, hemşerilik bilinci, bilgi edinme ve dilekçe hakkı, açık kapı uygulamaları gibi çeşitli mekanizmalar oluşturulmuştur. Tüm bu ve buna benzer uygulamalar ile kentsel politika ve planlamada katılımcılığın temini sağlanmaktadır.

11. Kalkınma Planı’nda (2019-2023) iyi yönetim başlığında vatandaşların ve ilgili tüm tarafların politika yapma süreçlerine aktif katılımının sağlanması hedefi altında kent konseylerinin daha aktif hale getirilmesine yönelik düzenleme yapılması öngörülmüştür.

Ayrıca Plan’da yerel yönetimler başlığında da belediyelerin karar alma süreçlerinde vatandaşların katılım ve denetim rolünün güçlendirilmesi kapsamında; dezavantajlı kesimlerin yerel yönetimlerdeki temsil ve karar alma süreçlerine katılım mekanizmalarının güçlendirilmesi, kent konseylerinde belirli bir oranda katılımın sağlanması, alınacak önemli kararlarda halk oylamasına başvurulabilmesi gibi yollarla yerel hizmet sunumunda bu kesimlerin ihtiyaçlarının daha fazla dikkate alınmasının sağlanmasına yönelik tedbirlere yer verilmiştir.

2005 yılından itibaren belediyelerde stratejik yönetim yapısına geçilmiş olup bu doğrultuda belediyeler, kentsel politika ve planlamada iki temel araç kullanmaktadır. Bunlardan ilki; yetki, görev ve sorumlulukları çerçevesinde kaynak kullanım önceliklerini belirleyen stratejik planlamadır. Tüm paydaşların aktif katılımı sağlanarak hazırlanan stratejik planlar vatandaşların katılımını artıran en önemli uygulamaların başında gelmektedir. 2019 yılında yayınlanan “Belediyelerde Stratejik Plan Hazırlama Kılavuzu” doğrultusunda tanımlı katılımcı süreçlerle stratejik planlar hazırlanmakta ve kentin geleceğine ilişkin politika ve tedbirler belirlenmektedir.

Bir diğ er araç ise şehirdeki konut, sanayi, turizm, ulaşım yeş il alan ve dinlence gibi çeş itli işlevlerin mekân üzerindeki dağılımını ve yerleşt irilmesini sağlayan imar planlamasıdır. Birbirleriyle hiyerarş ik bir ilişki içinde olmayan bu iki planlama süreci, etkileş im içerisinde, şehrin arzu edilen geleceğine ulaşmak için mekânsal, kurumsal, toplumsal boyutları olan yol haritasını oluşturmaktadır. Mekânsal planların hazırlık süreçlerinde, kurum görüşlerinin alınması ve planların askıya çıkarılması gibi katılım mekanizmaları bulunmaktadır.

Son dönemde mekânsal planlama pratiğ inde, temel ilkelerinden biri katılımcılık olan stratejik bir yaklaşıma geç ilmesine ilişkin somut adımlar atılmış tır. 2011 yılında mekânsal strateji planı kavramı ilk kez mevzuatta yer almış ve 2018 yılı itibarıyla İmar Kanunu'nda, sosyo-ekonomik kalkınma politikalarına uygun olarak alt ölçekli mekânsal planları yönlendirecek olan ülke ve bölge düzeyinde mekânsal strateji planlarının, ilgili tüm paydaşlarla beraber hazırlanması hususları düzenlenmiştir. Bu doğrultuda 2018 yılında Türkiye Mekânsal Strateji Planı hazırlanmaya başlanmıştır. Ülke ve bölge düzeyinde tanımlanan bu yeni planlama yaklaşımı yerelde de karşılık bulmuş olup belediyelerde de stratejik planlarındaki hedefler ile imar planları arasında bir köprü teşkil edecek nitelikte mekânsal geliş me stratejilerinin katılımcı süreçlerle belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Ülkemizde yerel düzeyde belediye meclis toplantılarının kural olarak vatandaşlara açık olarak düzenlenmesi vatandaşların, kentleri ile ilgili karar alma süreçlerine doğrudan katılımı açısından önemlidir. Benzer şekilde belediyelerde kurulan ihtisas komisyonlarına da konu ile ilgili paydaşlar katılabilmekte ve görüş bildirebilmektedirler. Referandum uygulaması, özellikle son yıllarda yerel yönetimler tarafından sıkça uygulama alanı bulmaktadır. Belediyeler tarafından gerçekleştirilen imar, kentsel tasarım, alt ve üst yapı yatırımları gibi yatırım ve kararlarda vatandaşların aktif katılımını sağlamak için referandumlar yapılmaktadır.

Dünya genelinde hızla uygulanmaya başlanan e-devlet ve e-belediye uygulamaları, bir taraftan vatandaşların günlük yaşamlarını kolaylaştırırken diğ er taraftan yerel katılımı artırma imkânı sağlamaktadır. Belediye Kanununda 2018 yılında yapılan düzenleme ile belediyelerin mevzuatla kendilerine verilen görev ve hizmetleri yürütmesi ve vatandaşlar tarafından yapılan başvuruların sonuçlandırması amacıyla her türlü idari iş ve işlemin yürütüldüğü e-belediye bilgi sistemini kullanmaları esası getirilmiştir. Bu amaçla ulusal düzeyde e-Belediye Bilgi Sistemi kurularak 2018 yılında kullanıma açılmış tır. E-Belediye bilgi sistemini kullanan 750 belediye bulunmaktadır.

Kentsel politika ve planlamada, vatandaşların demokratik temsilini ve katılımını içeren, faaliyetlerin idari ve mali olarak şeffaf şekilde yapılmasını öngören, farklı kesimlerin ihtiyaç ve taleplerini kapsayabilen bir yaklaşımın hayata geçirilmesi, sürdürülebilir kalkınma ve kaliteli yaşam hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve iyi yönetim kapsamında 2017-2018 yılları arasında gerçekleştirilen “Belediye Yönetiş im Karnesi Projesi” ile 7 ilke 227 gösterge üzerinden İstanbul'da 37 ilçe belediyesinde iyi yönetiş ime ilişkin araştırmalar yapılmış, kapasite geliş tirm e faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.

Konu ile ilgili olarak Yeni Kentsel Gündem hedeflerinin izlenmesinde “düzenli ve demokratik işleyen kentsel planlama ve kent yönetimine, sivil toplumun doğrudan katılım mekanizması bulunan şehirlerin oranı” gösterge olarak belirlenmiştir. Türkiye'de sivil toplumun kentsel planlama ve kent yönetimine dâhil olduğu yapılar, kent konseyleridir.

Kent konseyleri; merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve sivil toplumun ortaklık anlayışıyla, hemşerilik hukuku çerçevesinde bulunduğu; kentin kalkınma önceliklerinin, sorunlarının, vizyonlarının sürdürülebilir kalkınma ilkeleri temelinde belirlendiği, tartışıldığı, çözümlerin geliştirildiği ortak aklın ve uzlaşmanın esas olduğu yönetim mekanizmalarıdır. Kent konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilmektedir.

Kent konseylerinde geliştirilen projeler belediyeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Örneğin Eskişehir Büyükşehir Belediyesi ve Eskişehir Kent Konseyi'nin ortaklaşa yürüttüğü Katılımcı Bütçeleme Çalışmaları Projesi ile 5.000 kişiye anket uygulanmış, pilot olarak belirlenen 10 mahallede toplantılar düzenlenmiş, muhtarlarla görüşmeler gerçekleştirilmiş ve Demokratik Yurttaşlık Çalıştayı düzenlenerek Eskişehir'de yaşayanların öncelikleri ve görüşleri doğrultusunda bütçe hazırlık çalışmaları yürütülmüştür.

Türkiye'de 1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı desteği ile başlatılan Yerel Gündem 21 Projesi kent konseylerinin ülke gündemine girmesinde en etkili rolü oynamıştır. Kent konseyleri, 2005 yılından sonra ulusal mevzuatta yer alarak ülkemizde daha geniş bir ölçeğe yayılmıştır ve bu yapılar "Kent Konseyi Yönetmeliği" uyarınca kurulmakta ve çalışmaktadır. Türkiye'de kent konseyleri; büyükşehir, il ve ilçe belediyeleri düzeyinde kurulabilmektedir. Bunun yanı sıra kent konseyleri arasında eşit ortaklık ve dayanışma temelinde sürekli iletişim ve bilgi paylaşımını hedefleyen, Türkiye Kent Konseyleri Birliği ve Türkiye Kent Konseyi Platformu olarak iki resmi olmayan üst birlik bulunmaktadır. Türkiye Kent Konseyleri Birliğine üye 116 belediye kent konseyi bulunmaktadır.

Kadın, gençlik, emekli, çocuk, engelli, muhtar ve yabancı meclisleri gibi kent konseyinin görev alanlarında, yönetim anlayışına dayalı ve sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda çeşitli toplum kesimlerinin kent yönetimine katkıda bulunmalarını, kaliteli ve yaşanabilir bir kentin yönetiminde aktif rol almalarını hedefleyen ve gönüllülük esasında oluşmuş ortak yapılar kurulmaktadır.

Türkiye'de kadınların toplumsal yaşamdaki etkinliklerini arttırmak ve yerel karar alma mekanizmalarında aktif rol almalarını sağlamak üzere kent konseyleri içinde 40 civarında kadın meclisi yer almaktadır.

Son yıllarda yerel yönetimler alanında halkın yönetime katılma ve karar alma süreçlerinde daha aktif olarak rol almasına yönelik katılım kanallarının önemi artmıştır. Türkiye'de yerel yönetim sisteminde var olan kent konseyleri, ihtisas komisyonları, meclis gündeminin ve karar özetlerinin halka duyurulması, stratejik planlama gibi uygulamalar yerel düzeyde katılımın yaygınlaştırılması için geliştirilmiş mekanizmalardır.

Daha katılımcı bir yerel yönetim sistemi için kent konseylerinin kurulmasının desteklenmesi, dezavantajlı kesimler başta olmak üzere vatandaşın temsil ve karar alma süreçlerine katılım mekanizmalarının geliştirilmesi, STK ve kalkınma ajanslarının yerel yönetimler ile ilgili araştırmalara yönelik faaliyetlerinin teşvik edilmesi, e-bilgilenme mekanizmalarının geliştirilmesinin sağlanması ve teknolojik imkânların katılım sürecinde kullanımının artırılması önemini koruyan konulardır. Özellikle yerel düzeyde mekânsal planlamada; katılımcı ve etkili hazırlık, uygulama, izleme, değerlendirme ve denetleme süreçlerinin bütüncül olarak geliştirilmesi gerekmektedir.

2.1.6. Kadınların her alanda ve her düzeyde karar-alma mekanizmalarına tam katılımının sağlanması

Yeni Kentsel Gündem’de kadınların tüm alanlarda eşit haklara sahip olarak tam ve etkili katılımı ve yerel yönetimler dâhil her seviyedeki karar alma süreçlerinde liderlik etmelerini sağlayacak önlemlerin alınması taahhüt edilmiştir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 5 “Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek” ile ilişkilidir.

Türkiye’de başta Anayasa olmak üzere tüm yasalarda kadın erkek fırsat eşitliği güvence altına alınmıştır. Kadınların güçlenmesinin sağlanmasına yönelik önlemler; kalkınma planları, hükümet programları, stratejik planlar gibi politika belgelerinde yer almaktadır.

2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı’nda Ülkenin sürdürülebilir kalkınmayı başaran ülkeler arasında yerini alabilmesinin yolunun kadınların ekonomik ve sosyal olarak güçlenmesinden geçeceği vurgulanmıştır.

Planın temel amaçlarından biri; kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı önlemek, kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarında hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarını ve güçlenmelerini sağlamaktır.

Bu amaç altında konu ile ilgili politikalar;

- Haklar konusunda kadın-erkek fırsat eşitliğini güçlendirecek şekilde kadınların ekonomik, sosyal, kültürel hayata ve karar alma mekanizmalarının her düzeyine aktif katılımının özellikle yerelden başlayarak teşvik edilmesi,
- Kadınların ekonomik ve sosyal hayatta güçlenmelerine yönelik araştırmalar yapılması, projeler yürütülmesi, eğitimler verilmesi,
- Kadınların siyasete aktif katılımlarının artırılmasına ilişkin teşvik edici çalışmalar yürütülmesi,
- Kadınların özel sektörde yönetim ve karar organlarında daha yüksek oranda yer almalarının sağlanması, farkındalık artırıcı ve teşvik edici yöntemler uygulanması,
- Kadınların kamuda yönetim ve karar organlarında daha fazla oranda yer almalarını sağlayamaya yönelik farkındalık artırılacak, yönlendirici ve teşvik edici yöntemler geliştirilmesidir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının koordinasyonunda 2018 yılında “Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023)” hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Söz konusu belgede belirlenen beş temel politika eksenine; “eğitim, ekonomi, sağlık, karar alma mekanizmalarına katılım, medya” olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede kadının karar alma mekanizmalarına katılımı konusunda mevcut durumu analiz eden ve güncel verilere dayanan önemli bir yol haritası ortaya konulmuştur.

Ülkemizde kadınlar, dünyadaki pek çok ülkeden önce, 1930 yılında yerel seçimlerde, 1934 yılında da milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını erkeklerle eşit bir biçimde elde etmişlerdir. Anayasa’nın 67, 68 ve 70. maddelerine göre, yerel ve genel seçimlerde “seçme ve seçilme”, “siyasi parti kurma”, “belirlenen usule uygun olarak siyasi partilere katılma ve siyasi partilerden çekilme”, “referandumlara katılma” ve “kamu hizmetine girme” hakkı tüm Türk vatandaşlarına tanınmıştır. Ayrıca Siyasi Partiler Kanunu’nda “siyasal partilerin, herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri

sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu prensibine aykırı amaç güdemeyeceği” belirtilerek, cinsiyet de dâhil olmak üzere ayrımcılık temelinde parti çalışmaları yapılması engellenmiştir.

Anayasa ve Siyasi Partiler Kanunu birlikte değerlendirildiğinde Türkiye’de kadınların ve erkeklerin eşit siyasal haklara sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Anayasa’nın 10. maddesinde 2004 ve 2010 yıllarında yapılan değişiklikler ile karar alma mekanizmalarına kadınlar ile erkeklerin eşit katılımının sağlanması da dâhil pozitif ayrımcılık uygulamalarının önü açılmıştır.

Siyasette kadın temsilci sayısının artışı, aday sayısındaki değişim de önemli bir göstergedir. Hem genel seçimlerde hem de yerel seçimlerde aday adayları olan ve parti tarafından aday olarak gösterilen kadın sayısında önemli bir artış görülmektedir. Bu artışın ortaya çıkmasında kadınların siyasette yer almasına ilişkin toplumsal beklenti ile kadınların siyasete ilişkin tutum ve yaklaşımlarının olumlu olarak değişmesinin yanı sıra Türkiye’de siyasi partilerin uyguladığı özel önlemlerin de (kota uygulamaları, kadınlardan adaylık ücreti alınmaması, listelerde ön sıralarda kadın adaylara yer verilmesi vb.) etkisi olduğu değerlendirilmektedir.

Ulusal düzeyde yasama ve yürütmede temsile bakıldığında; 2016 yılında kadın bakanların toplam bakanlar içerisindeki oranı %3,7 iken 2019 yılında bu oran %12,5’dir. Kadın milletvekillerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki (TBMM) oranı 2015 yılında %14,7 iken 2018 yılı itibarıyla %17,3 olmuştur. Genç milletvekillerinin meclisteki oranı ise (45 yaş ve altı milletvekili oranı) 2018 yılı itibarıyla %29,8’dir. Genel olarak değerlendirildiğinde son dönemde özellikle kadın milletvekili sayısındaki artış son derece önemli ve umut vericidir.

Siyasal yaşama katılımın ilk basamağı kabul edilen ve demokrasinin gelişmesinde kilit rolü olan yerel yönetimlerde kadınların temsili, yerel düzeyde alınan kararların kadın erkek eşitliğine daha duyarlı olması bakımından son derece önemlidir.

2014 yılı yerel seçim sonuçlarına göre kadın belediye başkan oranı %2,9, kadın belediye meclis üyesi oranı %10,7, kadın il genel meclisi üyesi oranı %4,8 ve toplamda %9,9 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılı yerel seçim sonuçlarına göre ise kadın belediye başkan oranı %3, kadın belediye meclis üyesi oranı %11, kadın il genel meclisi üyesi oranı %3,8 ve toplamda %10,1 olarak gerçekleşmiştir.

2014 Yerel Seçimleri ile 2019 Yerel Seçimleri karşılaştırıldığında kadın temsilineki artış son derece dikkat çekicidir. Şehirlerde cinsiyet eşitliği girişimleri başlatması adına kadın liderlerin bakış açılarını sunması önem taşımaktadır. Faaliyetlerini İstanbul merkezli olarak sürdürmekte olan Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Orta Doğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı (UCLG-MEWA) bünyesinde kurulan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komitesi vasıtasıyla bir politika belgesi yayınlamış ve MEWA Bölgesindeki 47 kadın belediye başkanına yönelik MEWA Kadın Belediye Başkanları Ağı kurulması girişimi başlatılmıştır.

Karar alma mekanizmalarında kadın temsili konusunda diğer önemli bir alan kamu yönetiminde dengeli bir temsilin sağlanmasıdır.

Kadınların bürokrasi içerisinde üst düzey karar verici konumlardaki oranına bakıldığında kadın büyükelçilerin oranı 2016 yılında %17,6 iken 2020 yılında % 25,09 olmuştur. Kadın savcı oranı 2006 yılında %4,2 iken 2019 yılında %14,4 olmuştur. Kadın hâkim oranı 2006 yılında %28,2 iken 2019 yılında %45,2 olmuştur.

Karar alma mekanizmalarında kadın temsiline değeriendirilebileceği diğer bir alan ise akademik yönetim kadrolarıdır. Kadın rektör oranı 2015-2016 döneminde %8,5 iken 2019-2020 döneminde %8,54 olmuştur. Kadın vali oranı 2020 itibari ile %2,47, kadın kaymakam oranı ise %4,72'dir.

Kamuda merkezi teşkilat içerisindeki kadın yönetici oranları nispeten daha iyi olsa da özellikle taşra teşkilatında yönetici pozisyonlarda görev yapan kadınların sayısının oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Kadının gerek kamu gerekse özel sektördeki karar alma mekanizmalarında da yer alma düzeyi toplumdaki yerinin ve ekonomik statüsünün gclendirilmesi için önemli bir unsurdur. Türkiye'de yöneticilik pozisyonlarındaki kadınların oranı 2016 yılında %16,7 iken 2019 yılı itibari ile %17,5 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Kadının karar verme mekanizmalarına katılımının yolu, kadının işgücüne katılımından geçmektedir. Türkiye'de 15 yaş üstünde kadınların işgücüne katılım oranı 2016 yılında %32,5 iken 2019 itibari ile %34,4'e ulaşmıştır.

Kadınların işgücüne katılım oranının artırılması amacıyla 2000'li yılların başından itibaren aktif işgücü programları yaygınlaştırılmış ve mesleğe yöneltme, mesleki danışmanlık ve rehberlik hizmetleri genişletilmiştir.

Kadınların işgücü piyasasına dâhil olmasının önündeki önemli engellerden biri kurumsal ocuk bakım hizmetlerinin yetersizliğidir. Bu kapsamda 2018 yılında yapılan düzenleme ile kadınların istihdam edildiği işyerlerinde kreş ve gündüz bakım evi hizmeti verilmesi veya bu hizmetlerin verilmediği durumlarda işveren tarafından hizmet sağlayanlara doğrudan ödeme yapılması kaydıyla, bu tutarın gelir vergisinden istisnası olanağı sağlanmıştır. 2016 yılında İş Kanunu'nda yapılan değişlikle kadınlara, doğum sonrasında belli bir süre yarı zamanlı çalışma hakkı verilmiştir.

Kurumsal ocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi ile 2021 yılı Ocak ayı itibarıyla; projeden faydalanan 14.564 anneye 8.833.800 avro destek sağlanmıştır. Eğitilmiş ocuk Bakıcılarının Teşviki Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi ile ocuk bakıcılarına verilen eğitimlerin yanı sıra 2021 yılı Ocak ayı itibarıyla, 1.898 anneye toplam 1.957.650 avro ve Ocak ayı itibarıyla, 4.862 eğitilmiş bakıcıya toplam 601.300 avro ödeme yapılmıştır. Kayıtlar ve demeler devam etmektedir.

Yeni girişimcilere sağlanan destekler kapsamında, 2010-2018 yılları arasında başvuruları kabul edilen kadın girişimcilere yüzde 20 daha fazla kredi/hibe sağlanmıştır. Ayrıca, lkemizin rekabet gücünün artmasına katkı sağlayacak, ihracatı ve istihdamı artıracak, marka olabilecek imalat, yazılım gibi alanlarda faaliyet gösteren kadın girişimcilere teknoloji seviyesi ile bağıntılı olarak 370.000 TL'ye kadar destek sağlanmaya başlanmıştır. Kadınların dayanışma kültürü ile üretime katılmalarını ve gelir elde ederek gclenmelerini desteklemek amacıyla kadın kooperatiflerine yönelik projeler yürütülmektedir. Bu kapsamda, yurt genelinde Halk Eğitim Merkezlerinde Kooperatifçilik Geliştirme ve Uyum Eğitimi Programı uygulanmaktadır. Program kapsamında 2014-2017 yılları arasında 2.782 kadın, eğitimini başarıyla tamamlayarak sertifika almaya hak kazanmıştır.

Kadın kooperatiflerinin gclendirilmesi amacıyla Tarım ve Orman Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı ile Aile, alışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı iş birliğinde 2018 yılından bu yana 642 adet alıştay, eğitim ve bilgilendirme toplantıları etkinlikleri ile 27.111 kişiye ulaşılmış

ve 223 kadın kooperatifine ziyaret gerçekleştirilmiş olup 125 adet yeni kadın kooperatifi kurulmuştur. Ayrıca 2017 yılından bu yana düzenlenmekte olan “Finansal Okuryazarlık ve Kadınların Ekonomik Güçlenmesi Seminerleri” kapsamında düzenlenen 147 etkinlik ile 497.680 kişiye ulaşılmıştır.

TBMM’de Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu altında kurulan Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Alt Komisyonu, diğer idarelere örnek olmak üzere cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımını esas alan bir proje başlatarak farkındalığı artırmaya yönelik bir dizi faaliyet ve çalışma yürütmüştür.

UN Women ile yürütülmekte olan ve 2020 yılında başlatılan “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Planlama ve Bütçelemenin Uygulanması Projesi” ile cinsiyete duyarlı planlama hakkında siyasi, bürokratik farkındalık ve sahiplenme yaratmak; merkezi ve yerel yönetimlerde cinsiyete duyarlı kamu politikaları, planları, programları ve bütçe süreçlerine ilişkin kurumsal kapasiteyi geliştirmek ve sürdürülebilirliğini sağlamak hedeflenmektedir.

Kadının güçlenmesi vizyonu uluslararası platformlara da taşınmaktadır. Türkiye’nin 2015 yılında G20 dönem başkanlığı sırasında, ekonomik büyüme hedefine ulaşmanın ancak kadının statüsünün yükseltilmesine duyarlı olunarak mümkün olabileceği görüşünden hareketle Kadın20 (W20) platformunun kurulmasına Türkiye öncülük etmiştir.

İslam İşbirliği Teşkilatı’na üye ülkelerde kadın meselelerinin istişare edileceği “Kadın Danışma Konseyi” de yine Türkiye’nin dönem başkanlığını yürüttüğü süreçte kurulmuştur.

Her düzeyde ve her alanda karar alma mekanizmalarında kadın erkek eşitliğinin sağlanması için özellikle son yıllarda artan farkındalık ile ulusal ve uluslararası girişimler ile bu alanda yürütülen çalışmalar sayesinde konu ile ilgili dikkat çeken ilerleme sağlanmıştır.

Bununla beraber Yeni Kentsel Gündem ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarında arzu edilen karar alma mekanizmalarına kadınlar ile erkeklerin eşit katılımı için, kadınların her düzeyde karar alma mekanizmalarına katılımının teşvik edilmesi, özellikle yerelden başlayarak kadınların katılımlarının artırılmasına yönelik geçmiş dönemde gerçekleştirilen çalışmaların etkinliğinin ve yaygınlığının artırılması gerekmektedir.

2.2. Kentsel Mekânsal Gelişimin Planlanması ve Yönetilmesi

2.2.1 Entegre ve dengeli bölgesel kalkınma politikaları uygulanması

Yeni Kentsel Gündem’de bütünleşik, çok merkezli ve dengeli bölgesel kalkınma politikalarının ve planlarının uygulanmasını desteklemek taahhüt edilmiştir. Konuya ilişkin ülkenin ulusal kentleşme politikası veya bölgesel düzeyde gelişme planlarının varlığının yanı sıra, söz konusu belgelerin nüfus dinamiklerine cevaz vermesi, dengeli bölgesel gelişmeyi sağlaması ve yerel ekonomik mali alanın artırılması gibi göstergeler ile izlenmesi hedefi konmuştur.

11. Kalkınma Planında (2019-2023) bölgelerin, yeniliğe ve iş birliğine dayalı şekilde imkân ve kabiliyetlerini yönetim temelinde geliştirerek dönüştürmek ve böylece ülkenin dengeli kalkınmasına azami katkıyı sağlamak, bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak temel amaç olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda ortaya konan hedefler;

- Bölgesel kalkınmanın kurumsal yapısının ve yönetişiminin merkezi ve bölgesel düzeyde etkinleştirilmesi,
- Bölge kalkınma idareleri ve kalkınma ajanslarının yapıları, görev ve yetkileri gözden geçirilerek, daha etkin ve verimli çalışmalarına yönelik düzenleme yapılması,
- Bölgesel gelişmeye ilişkin kanun, kararname ve ikincil mevzuatın gözden geçirilerek, uygulama araçlarının etkinleştirilmesi,
- İlgili bakanlıklar ve KOSGEB gibi kurum ve kuruluşlarca bölgesel gelişme alanında verilen desteklerin koordinasyonunun sağlanarak mükerrerliklerin önlenmesi,
- Bölge, il ve ilçe bazında başta üretim, gelir ve istihdam verileri olmak üzere bölgesel gelişmişlik farklarını ölçebilecek resmi istatistik altyapısının geliştirilmesi,
- Bölgesel gelişme politikalarının tasarım ve uygulama aşamalarında karar destek süreçlerini güçlendirecek il ve ilçe düzeyinde Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmasının güncellenmesi de dâhil olmak üzere araştırma, analiz ve raporlama çalışmaları yapılması,
- Görece geri kalmış bölgelerde kentsel ve sınai altyapıların geliştirilmesi, gelişme potansiyeli haiz sektörlerde istihdamın artırılması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi,
- Kalkınma ajansı destekleri, yerel düzeydeki kurumların kapasitesinin geliştirilmesi, özel sektörün kurumsallaşması, sürdürülebilirliği ve verimliliğinin artırılması amacıyla yönetim danışmanlığı alanına odaklanılması,
- Görece geri kalmış bölgelerde çevresine hizmet verme bakımından merkez olma işlevi taşıyan illerde Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı uygulanmasına devam edilmesi,
- Kalkınma ajansları sonuç odaklı programlar ve bölgeye özel yenilikçi destek mekanizmaları ile daha odaklı ve etkili desteklerin sağlanması,
- Yerel düzeyde Kalkınma Ajanslarının uluslararası kaynak kullanımının artırılması,
- Kalkınma ajansları tarafından, bölgelerin ihtiyaç ve öncelikleri doğrultusunda, ekonomik ve sosyal uyuma yönelik fonlar ile diğer uluslararası kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasının eğitim, danışmanlık ve tanıtma faaliyetleri ile desteklenmesidir.

Diğer yandan Türkiye’nin Entegre ve dengeli bölgesel kalkınma politikaları uygulanmasına yönelik en spesifik belgesi vizyonu “Sosyo-ekonomik ve mekânsal olarak bütünleşmiş,

rekabet gücü ve refah düzeyi yüksek bölgeleriyle daha dengeli ve topyekûn kalkınmış bir Türkiye” olan Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisidir (BGUS). 2023 erimli olan Belge ulusal önceliklere uyum ve tamamlayıcılık, fırsat eşitliği, sürdürülebilirlik, verimlilik, katılımcılık, iş birliği ve ortaklık, çok katmanlı yönetim, yerellik ve yerindenlik ilkeleri çerçevesinde katılımcı süreçler ile geliştirilmiştir. Bu çerçevede konuya bakışı;

- Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılarak refahın ülke sathına daha dengeli yayılması,
- Tüm bölgelerin, potansiyellerinin değerlendirilmesi ve rekabet güçlerinin artırılması suretiyle ulusal kalkınmaya azami düzeyde katkı sağlaması,
- Ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi,
- Ülke genelinde daha dengeli bir yerleşim düzeni oluşturulması olarak sıralanmaktadır.

26 Düzey-2 bölgesinde kurulu olan kalkınma ajansları; bölge, il ve ilçe düzeyinde çalışmalar gerçekleştirerek refahın ülke sathına dengeli yayılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda ajanslar, sunmuş olduğu destek araçları ile bölgelerinin öne çıkan sektörlerini desteklemekte ve bu suretle bölgelerin potansiyelleri harekete geçirilmektedir. İllerdeki yatırım destek ve tanıtım faaliyetlerini gerçekleştiren ajans bünyesindeki yatırım destek ofisleri, araştırma ve analiz, bilgilendirme, danışmanlık ve tanıtım faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Kalkınma ajanslarına ilişkin mevzuat çalışmalarına 2020 yılında da devam edilmiştir.

Kalkınma Ajanslarının Hizmetlerine İlişkin Kanun ile 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin kalkınma ajanslarıyla ilgili bölümünün değiştirilmesine ve ikincil mevzuata yönelik çalışmaları sürdürülmektedir. Ajansların kurumsal performanslarının değerlendirilmesine yönelik çalışmalar ise sonuçlandırılmıştır. Ayrıca bölge planları ile uygulama arasındaki bağlantıyı güçlendirmek, kaynakları daha odaklı bir şekilde kullanmak üzere kalkınma ajanslarında sonuç odaklı program yönetimi yaklaşımına geçilmesine yönelik çalışmalar tamamlanmış, ajanslar 2020 yılı çalışma programlarını sonuç odaklı program bazlı hazırlamıştır. Önümüzdeki dönemde de sonuç odaklı program uygulamasına devam edilecektir.

2008-2020 yılları arasında kalkınma ajanslarına merkezi bütçeden 8,1 milyar TL, yerel paylardan ise 4,8 milyar TL (2021 yılı fiyatlarıyla) kaynak aktarılmıştır. 2021 yılı için ise 331 milyon TL merkezi bütçe payı tahsisatı yapılmıştır.

Kalkınma ajansları, bölge planlarındaki stratejiler doğrultusunda bölgelerinin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkı sağlamak amacıyla kamu kurumlarına, mahalli idarelere, üniversitelere, sivil toplum kuruluşlarına ve özel sektöre mali ve teknik destek sağlamaktadır. 2016-2020 döneminde 7.818 projeye toplam 2,93 milyar TL destek sağlamıştır. Yararlanıcıların eş-finansmanlarıyla projelerin toplam bütçesi 4,4 milyar TL olmuştur.

Diğer yandan konuya ilişkin ülkenin ulusal kentleşme politikası veya bölgesel düzeyde gelişme planlarının varlığının yanı sıra, söz konusu belgelerin nüfus dinamiklerine cevap vermesi, dengeli bölgesel gelişmeyi sağlaması ve yerel ekonomik mali alanın artırılması gibi göstergeler de takip edilmektedir.

Kentsel mekânsal gelişimin planlanması ve yönetilmesine yönelik yeni dönem çalışmaları Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca Türkiye Mekânsal Strateji Planı Hazırlama Projesi ile

yürütülmektedir. “Ön Araştırma, Mevcut Durum Sentezi ve Mekânsal Değerlendirmeler” ile “Vizyon, Öncelikler ve Mekânsal Gelişme Senaryosunun Belirlenmesi” aşamaları tamamlanan Plan; yaşanabilir yerleşmeler, erişilebilirlik ve hareketlilik, nüfus dinamikleri ve beşeri gelişme, doğal yapı, doğal afetler ve ekosistem servislerinde sürdürülebilirlik ile iklim değişikliği, rekabetçilik ve çekicilik ile yenilikçilik ve teknoloji konularında mevcut durumu ele alarak vizyon ve stratejik hedefleri ortaya koymaktadır.

Ülkemizdeki yerleşim merkezleri sisteminin kademeli yapısını inceleyen ve 1982 yılında yayımlanan “Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi-Ülke Yerleşme Merkezleri Sistemi (YER-MEK)” çalışmasının güncellenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda yaşanan gelişmelerin ülkemizde yerleşimler üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak, kentsel ve kırsal yerleşimler arası ilişkilerin yönünü ve yoğunluğunu analiz etmek, yerleşimlerin hizmet verme büyüklüklerini ve etki alanlarını ortaya çıkarmak amaçlarıyla Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca “Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırması - YER-SİS” yürütülmüştür. Söz konusu çalışma ulusal, bölgesel ve kırsal kalkınma politika ve stratejileri ile kamu ve özel sektörün yatırım karar süreçlerine katkı sağlayacaktır. Araştırma kapsamında üretilen raporlara ek olarak YER-SİS’te kullanılan veriler ve elde edilen sonuçların coğrafi bilgi sistemleri altyapısı ile görselleştirildiği ve kamuoyu ile paylaşıldığı bir *Karar Destek Sistemi* de kurulmuştur.

Bölgesel gelişmişlik farklarının göstergeler ile ölçülmesine yönelik en yüksek gelirli bölgenin kişi başı milli gelirinin en düşük gelirli bölgenin kişi başı gelirine oranı ile bölgeler arası gelişmişlik farkları elde edilebilmektedir. Türkiye’de 2018 yılında bu oran % 4,28 iken 2023 yılı için % 3,85 hedefi konmuştur.

2.2.2 Konutun imar planlarına entegrasyonu

Yeni Kentsel Gündem’de iyi bir yaşam standardı sağlamanın bir bileşeni olan konut hakkının tedrici olarak gerçekleştirilmesinin sağlanması ve uygun olduğu durumlarda, ulusal ve yerel kalkınma stratejileri, arazi politikaları ve konut sunumu arasındaki tutarlılığı sağlamak üzere katılımcı planlamayı dâhil ederek ve yerindenlik ilkesini uygulayarak her seviyede konut politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması taahhüt edilmiştir. Bununla birlikte uygun olduğu durumlarda, gecekonduların ve kaçak yerleşimlerin, mümkün olabildiğince önlenmesi ve kentlerin sosyal, ekonomik, kültürel ve politik boyutlarına entegre olmasını sağlayan fiziksel ve çevresel iyileşmenin ötesine geçen stratejilerle iyileştirilmesi için finansman ve insan kaynaklarına ayrılan paylarının artırılması taahhüt edilmiştir.

Bu genel çerçeveye ile ele alınan konutun, imar planına entegrasyonuna ilişkin sosyal ve ekonomik kesimlerine bakılmaksızın alt gelir gruplarının konut ihtiyacına çözüm getiren kentsel sistemden kopuk ve soyutlanmış toplu konut gelişmelerini önlemek için kent mekânında iyi konumlandırılmış ve iyi dağıtılmış konut tasarımlarına öncelik veren, stratejisinin merkezinde konut ve insan ihtiyaçları olan sürdürülebilir kentsel gelişme programlarının uygulanmasının destekleneceği vurgulanmıştır.

Sağlıksız, riskli yapıların, gecekondular ve çöküntü alanlarının dönüştürülmesi, 10. Kalkınma Planı (2014-2018) ve 11. Kalkınma Planı’nda (2019-2023) öncelikli politika alanı olarak belirlenmiştir. 11. Kalkınma Planı’nda dar gelirli başta olmak üzere, herkesin yeterli, yaşanabilir, dayanıklı, güvenli, kapsayıcı, ekonomik olarak karşılanabilir, sürdürülebilir, iklim

değişikliğine dirençli ve temel altyapı hizmetlerine sahip konuta erişiminin sağlanması temel amaç olarak belirlenmiştir.

Bu çerçevede üretilen politika ve tedbirler ise özellikle kentleşme, nüfus artışı, yenileme ve afetten kaynaklanan konut ihtiyacı çerçevesinde arz-talep dengesinin gözetilerek karşılanması, konut ihtiyacının yerleşmelere göre belirlenebilmesi için konut stokunun ortaya konulması ve plan döneminde dar gelirli ve dezavantajlı gruplara yönelik 250.000 sosyal konut üretilmesine yönelik somut eylemleri içermektedir.

Bununla birlikte kamunun, konut piyasasında düzenleyici, denetleyici, yönlendirici ve destekleyici rolünün güçlendirilerek kamu yönetiminde konuttan sorumlu birimler arasında düzenli iş birliğini temin edecek koordinasyon mekanizmasının kurulması ve konut üretiminde kalite, sağlamlık, erişilebilirlik, enerji verimliliği, afetlere dayanıklılık standartlarının geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Bu çerçevede sıfır ve ikinci el konut stokunun belirlenebilmesi amacıyla; Mekânsal Adres Kayıt Sistemi (MAKS) verileri ile Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) verilerinin sürekli olarak çevrimiçi temin edilmesi ve bu verilerin Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS) verileriyle karşılaştırılarak analiz edilebilmesi için sistem oluşturma çalışmaları, Sosyal Konut Programı kapsamında, 50 bin konutun sosyal ve teknik donatılarıyla birlikte üretilmesi tedbirleri Cumhurbaşkanlığı 2020 programında ortaya konmaktadır.

Gecekondu ve kaçak yapılaşma sorununun çözümünde politika koordinasyonunu ve iş birliği esasına dayanana yaklaşım çerçevesinde üretilen politika ve tedbirlerin hayata geçirilmesinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TOKİ ve Yerel yönetimler temel uygulayıcı aktörlerdir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın koordinasyonunda Kentleşme Şurası (2009) ve Şehircilik Şurası (2017) düzenlenmiştir. Konut konusunda özellikle Şehircilik Şurasında alınan kararlar; kaçak inşa edilmiş konutların ve yerleşmelerin yürürlükteki yasalara uygun duruma getirilmesi, kapsamlı ve bütünlükli sürdürülebilir kentsel dönüşümün gerçekleştirilerek gecekondu gibi yasadışı kullanımları özendiriciliğinin bitirilmesi ve kentsel dönüşümle ilgili tüm tarafların kapasite artırma programlarına dâhil edilmesidir.

Türkiye'de konutun imar planlarına entegrasyonunu temel alan kentsel dönüşüm uygulamaları, gecekondu alanlarının ve çöküntü alanlarının yenilenmesi üzerine inşa edilmektedir. Türkiye'nin II. Gönüllü Gözden Geçirme Raporunda kentsel dönüşüm projeleri ile gecekondu alanları ve afet riskli alanların yenilenmesi, sanayi alanlarının dönüşümü ve nitelikli konut projelerinin üretimine önem verilmektedir.

Bu çerçevede kentsel dönüşüm uygulamalarına ilişkin çalışmalara 2012 yılından itibaren, başta kurumsal ve bireysel kira yardımı, faiz desteği, kamulaştırma ve dönüşüm uygulamaları olmak üzere Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca yaklaşık 19,9 milyar TL ödenek sağlanmıştır. Kentsel dönüşüm sürecinde alanın özelliklerine ve kentin içindeki fonksiyonuna göre bir dönüşüm senaryosu uygulanması ve dönüşüm alanlarının bir stratejiye bağlı olarak geliştirilmesi amacıyla kentsel dönüşüm alanlarında farklı kademelerdeki planlar arasındaki eşgüdüm göz ardı edilmeden kentin ve yakın çevresinin bütüncül bir anlayış çerçevesinde planlanarak kent bütünü ile uyumun sağlanması kapsamında yerleşim bütününde gerçekleştirilecek kentsel dönüşüm uygulamalarına ilişkin ana kararları içeren, üst ölçekli planlarla ilişkili, alan esaslı dönüşüme öncelik vererek ilgili yerleşmeye dönüşüm uygulamaları açısından bütüncül yaklaşım getiren, dönüşüm stratejilerini yansıtıacak

kavramsal çalışmaları belli bir program dâhilinde ortaya koyan ve il/ilçe bazında hazırlanan kentsel dönüşüme yönelik birer yol haritası olan Kentsel Dönüşüm Eylem Planları hazırlanmıştır.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile birlikte çalışan TOKİ, mevzuat çerçevesinde gecekonduların imar planını yapmakla, gecekonduların yenilenmesi ve iyileştirme yoluyla geliştirilmesini sağlamakla yetkili kurumdur. TOKİ uygulamalarında gecekonduların bölgeden kaldırılmasıyla kentsel dönüşüm yoluyla dönüştürmesinin yanında millet bahçeleri, rekreasyon alanları, kent parkları, kent meydanları, ticaret merkezleri de oluşturulmaktadır. 2007-2011 yılları itibarıyla 500.000 yeni konut üretilmiştir. 2012- 2018 döneminde TOKİ tarafından yürütülen gecekonduların iyileştirme ve kentsel dönüşüm projeleri 60 ilde, 143 ilçede, 228 proje kapsamında, 56.267.445 m² alanda, 193.365 konut olarak planlanmıştır. Bu kapsamdaki 40 projede 76.334 konut, 2019 yılında tamamlanmıştır. Haziran 2019 itibarıyla yerel yönetimlerle ortak başlatılan büyük kapsamlı kentsel yenileme programı kapsamında, 158 adet proje belediyelerle iş birliğinde fiili olarak sürdürülmekte olup 146.804 konutluk kentsel dönüşüm projesinin inşaatı başlatılmıştır. 83.171 adet konutun üretimi tamamlanmıştır. Bu çerçevede 2023 yılına kadar 700.000 konutun daha inşa edilmesi hedeflenmiştir.

Kaçak, gecekondular ve yetersiz konut alanlarında yaşayanların oranı gösterge olarak belirlenmiştir. Ancak Türkiye’de bu düzeyde bir veri toplanmamaktadır. Yukarıda bahsedilen politikalar çerçevesinde yıllık üretilen sosyal konut sayısı ve 2023 tahmini bu konuya ilişkin önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede 2018 yılında 20.802 adet sosyal konut üretilmiştir. Politikaların hayata geçirilmesi ile 2023 yılında bu sayı 270.802 olması hedeflenmiştir. TOKİ’nin 500.000 konut olan hedefi 2011 yılı itibarıyla tutturulmuş, 2023 yılına kadar 700.000 konutluk yeni bir hedef konularak toplamda 1.200.000 konuta ulaşmak amaçlanmıştır.

2.2.3. Kültürün imar planlamanın öncelikli bir bileşeni olarak dâhil edilmesi

Kültürün imar planlamanın öncelikli bir bileşeni olarak dâhil edilmesi yeni kentsel gündemde mümkün olduğu ölçüde, planlı kentsel gelişmeyi ve kentsel arazinin yeniden kullanımını, kültürel mirası koruyarak çarpık kentleşmeyi önleyerek ve plansız kentsel yayılmayı engelleyerek, kentsel alanların dönüşümüne, yeniden üretilmesine ve yenilenmesine öncelik vererek teşvik etmek ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda konu, 11 “Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak” altında tarih ve kültür perspektifiyle ele alınan, yaşlılar, engelliler, kadınlar ve çocuklar öncelikli olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin şehir hayatına emniyetle dâhil olabilmesini sağlayan, afetlere dayanıklı ve güvenli, atıkların çevre etkilerinin en aza indirilerek etkin yönetildiği, güvenli, erişilebilir ve entegre ulaşım ağlarına sahip yerleşim yerlerinin oluşturulması hedefi çerçevesinde ele alınarak, kültürel ve doğal miras için yapılan genel devlet harcamaları dört adet gösterge ile takip edilmektedir. Bununla birlikte imar planlamanın öncelikli bileşeni olarak dâhil edilmesine yönelik de politika belgelerinde somut tedbirler bulunmaktadır.

Ele alınan politika belgelerinde, kültür çatı bir kavram olarak tüm sektörleri ve tedbirleri yatayda kesmekte ve sanat ile ilişkilendirilerek ele alınmaktadır. 11. Kalkınma Planı (2019-2023), üretken ve mutlu bireyler yetiştirmek için eğitim, kültür, sanat ve spor alanlarında tüm süreçlerde politikaların hayata geçirilmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılmasını

hedeflemektedir. Bu kapsamda temel amaç kültürel zenginlik ve çeşitliliğin korunup geliştirilerek gelecek nesillere aktarılması, kültür ve sanat faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, millî kültür ve ortak değerler etrafında toplumsal bütünlüğün ve dayanışmanın güçlendirilmesi ile kültürün kalkınmadaki çok boyutlu etkisinin artırılması olarak ortaya konmaktadır.

Bunlardan en önemlisi tarihi kent dokularına yönelik politika ve tedbirlerdir. Bu alanlara yönelik uygulanmakta olan koruma amaçlı imar planlama uygulamasına ek olarak bu alanlar özelinde kentsel tasarım düzeyinde çalışmaların yapılması ve tarihi kent bölgelerinin özgünlüklerinin korunarak bu tasarımlara göre bütüncül bir anlayışla iyileştirilmelerinin sağlanmasıdır. Buna yönelik;

- Pilot olarak belirlenecek bir kentte kentsel tasarım projesi hazırlanması,
- Beş kentin koruma amaçlı imar planının hazırlanması,
- Kapadokya Alan Başkanlığı sınırlarında koruma amaçlı imar planı çalışmalarına başlanması önümüzdeki dönemde yürütülecek faaliyetler arasındadır.

Diğer yandan önemli bir konu da yurt içi ve yurt dışındaki kültür mirasımızın, toplumun kültür ve tarihi kültür turizmine katkı sağlayacak ve afet riskini dikkate alacak şekilde korunarak taşınmaz vakıf kültür varlıklarına, vakfiye şartları doğrultusunda işlevsellik kazandırılmasıdır. Bu çerçevede yurt içi ve yurt dışında taşınmaz vakıf kültür varlıklarımızı korumaya yönelik restorasyon ve onarım faaliyetlerinin niteliksel ve niceliksel olarak mevzuat çerçevesinde geliştirilmesi sağlanacaktır. Bununla birlikte kent içinde kalmış kültürel yapılardan olan çeşme, imaret, aşevi gibi taşınmaz vakıf kültür varlıklarına vakfiye şartları doğrultusunda işlevsellik kazandırılması sağlanacaktır.

Yine imar planlama pratiğiyle ilgili kültürel altyapı unsurlarının daha verimli ve etkili kullanılabilmesi için mimarinin, işletme ve yönetim modelinin işlevsel hale getirilmesi ve farklı etkinliklere imkân veren esnek mekânsal tasarımlar geliştirilmesi sağlanacaktır. Böylelikle kültür yapıları, şehir yaşamında üçüncü mekân olarak, daha ulaşılabilir, yaygın ve cazip mekânlar olarak öne çıkabilecektir. Bununla bağlantılı olarak yerel yönetimler ve ilgili kamu kurumlarının, şehre kimlik katan önemli mekânlara ilişkin markalaştırma uygulamaları teşvik edilip yaygınlaştırılacak ve kültürel öğeler olarak özel müzelerin kurulması teşvik edilerek kent yaşamının içine entegre edileceklerdir.

Doğal çevre zenginlikleri ile tarihi ve kültürel değerler şehirlerin kimlik unsurlarıdır. Kimlikli şehirleşmenin amacı, insan odaklı olarak tarihi ve kültürel zenginlikleri hizmete hazır halde tutmak ve doğal kaynakları korumaktır. Geleneksel yapı kültürü ve mimarlık tarzının şehirlerin kimlik unsurları arasında özel bir yeri vardır. Resmi ve sivil yapıların mimari projelerinde tarihi ve kültürel değeri olan yerel mimari unsurlardan yararlanılması ve yerel malzeme kullanımı özendirilmektedir. Sosyal değişimin doğurduğu kültürel yozlaşmanın önlenmesi için de kent ve kentlilik kültürünün gelişmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Kültürümüzün uluslararası düzeyde tanıtımı amacıyla yürütülen çalışmalar sonucunda, dünya kültür mirası listelerinde ülkemize ait varlıkların sayısı artmıştır. Ekim 2019 itibarıyla Dünya Miras Listesinde 18 adet, geçici listede ise 78 adet kültür varlığımız bulunmakta iken 2020 yılında Beypazarı, İzmir Tarihi Liman Kenti, Karatepe Aslantaş (Osmaniye), Koramaz Vadisi (Kayseri) ve Zerzevan Kalesi'nin (Diyarbakır) eklenmesiyle geçici listedeki kültür varlığı sayımız 83 olmuştur. Kültür merkezi, müze, kütüphane, tiyatro salonu gibi kültürel altyapı

unsurları nicelik olarak artmıştır. Ekim 2020 itibarıyla 116 kültür merkezi, 1.207 halk, çocuk ve edebiyat müze kütüphanesi, 199 adet Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müze, 142 ören yeri, 287 özel müze, 22 yazma eser kütüphanesi, 766 tiyatro salonu, 11 opera-bale salonu, 2.850 sinema salonu hizmet vermektedir.

Kültürel ve doğal miras için yapılan genel devlet harcamaları, kişi başı kültürel ve doğal miras (kamu) harcaması (satın alma gücü paritesi cinsinden) göstergesi ile takip edilmektedir. Bu çerçevede kültürel alanlara göre genel devlet kültür harcaması 2014 yılından 2019 yılına kadar 2.849.000.000 TL'den 4.732.000.000 TL'ye çıkmıştır. Bu gösterge merkezi ve yerel düzey olmak üzere iki alt kırılımla 2014 yılından buyana izlenmektedir. Bunlardan kültürel alanlara göre merkezi devlet kültür harcaması 2014 yılında 1.595.000.000 TL'den 2019 yılında 2.978.000.000 TL'ye; kültürel alanlara göre mahalli idareler kültür harcaması ise aynı yıllar arasında 1.254.000.000 TL'den 1.754.000.000 TL'ye çıkmıştır.

Konuyla ilgili temel paydaş Kültür ve Turizm Bakanlığıdır. İlgili başlıkla ilişkili olarak çeşitli faaliyet ve projeler yürütülmektedir. Bu kapsamda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülmekte olan proje çerçevesinde her yıl üç adet sürdürülebilir turizm fikrine, fon desteğinin yanı sıra eğitim, planlama, teknik destek, iletişim ve danışmanlık gibi uygulama destekleri verilerek projelerin uygulanabilir ve sürdürülebilir olmaları sağlanmakta olup bu kapsamda 2020 yılı itibarıyla 18 adet projeye destek verilerek kültürün, imar planlamasının öncelikli bir bileşeni olma hedefine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Covid-19 Pandemisi nedeniyle tüm sektörlerde meydana gelen sorunlar, insan-insan etkileşiminin en yoğun olduğu sektörlerden biri olması münasebetiyle kültür sektöründe de fazlasıyla hissedilmiş ve birçok kültürel faaliyet, etkinlik ve projenin aksamasına neden olmuştur. Bu kapsamda, Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı tüm müze ve ören yerleri ile bu mekânlarda hizmet veren ticari alanlar, 19 Mart 2020'den itibaren 74 gün süreyle ziyarete kapatılmıştır. Bakanlığa bağlı müze ve ören yerlerinin ziyaretçi sayısı, 2019 yılında 35.048.417 seviyesine ulaşmışken, genel turizm hareketliliğindeki düşüşün yanı sıra bu tedbirin de etkisiyle 1 Ocak-15 Ekim 2020 tarihleri arasında 7.751.354 kişi olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte 23 Mart 2020 tarihi itibarıyla hizmete alınan sanalmuze.gov.tr üzerinden Ülkemizdeki 17 adet müze ve ören yeri sanal olarak ziyarete açılmıştır.

Bilindiği üzere kültür, diğer tüm sektörleri kesen çatı bir kavramdır. Bu nedenle ele alınışı da hem merkezi hem de yerel düzeyde etkin uygulama projeleri ile olabilmektedir. Bu nedenle merkezi düzeyde yapılan çalışmalara ek olarak yerel düzeyde konuya ilişkin farkındalığın ve diğer sektörler ile ilişkinin kurularak gündelik hayatın bir parçası olmasına yönelik tedbirler alınması, söz konusu hedefin gerçekleşmesine yardımcı olacak bir yaklaşım olarak önerilmektedir.

2.2.4. Kentsel alanlarda planlı kentsel gelişme, yenileme ve dönüşümün uygulanması

Yeni Kentsel Gündem'de kentsel alanlarda planlı kentsel gelişme, yenileme ve dönüşümün uygulanması; konut, gecekondular, afet, kentsel dönüşüm, kentlerin sosyal, ekonomik, kültürel ve politik boyutlarına entegre olmasını sağlayan fiziksel ve çevresel iyileşmenin ötesine geçen stratejilerle desteklenmektedir ve sürdürülebilir bir planlama yaklaşımı hedeflemek olarak ele alınmıştır.

Türkiye’de planlı kentsel gelişme, yenileme ve dönüşüme yönelik çalışmalar özellikle 2009 yılında gerçekleştirilen Kentleşme Şurası kararlarının uygulanması ile hızlanmış ve kurumsal kapasiteye ilişkin önemli adımlar atılmıştır. Bununla birlikte 10. Kalkınma Planı öncelikli Dönüşüm Programı, kent bazında hazırlanan Kentsel Dönüşüm Strateji ve Eylem Planları, yasa kapsamında afet ve risk odaklı kentsel dönüşüm projeleri ve TOKİ kentsel dönüşüm projeleri, konunun çok boyutlu bir şekilde ele alındığını göstermesi açısından önemli görülmektedir.

Bu çerçevede 11. Kalkınma Planı (2019-2023) kentsel dönüşümü, öncelikli olarak Afet tehlikesi ve riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerin fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşamayı esas alacak şekilde dönüştürülmesini temel hedef olarak koymakta ve aşağıdaki politikaları önermektedir:

- Kentsel dönüşümün; yatay mimari anlayışıyla, yaşam kalitesini yükseltme ve kentlilik bilincini geliştirme amacı çerçevesinde tarihi merkezlerin yenilenmesini içerecek şekilde yürütülmesi,
- Kentsel dönüşüm uygulamalarında tarihi kent merkezi alanlarının yenilenmesinin yaygınlaştırılması, bu kapsamda yerel yönetimlerle paylaşımlı bir finansman modeli oluşturulması ve 81 ilde tarihi kent merkezlerinin kent kimliği ön plana çıkaracak şekilde dönüştürülerek, yatay mimari ve insan odaklılık anlayışıyla tasarımlarının gerçekleştirilmesi
- Kentsel dönüşüm uygulamalarında il bazında hazırlanan kentsel dönüşüm stratejilerinin esas alınması; il ve ilçe bazında, riskli ve rezerv alanlara ilişkin verileri, sosyal yapı analizini, ekonomik bütünleşme, altyapı durumu, finansman modelleri ve il bazında dönüşüm hedeflerini içeren kentsel dönüşüm stratejilerinin hazırlanması,
- Kentsel dönüşüm projelerinin katılımcılık esasları dikkate alınarak, kentsel dönüşüm alanlarında öncelikle yerinde dönüşüm ilkesi benimsenerek, mevcut sosyal yapının mekânsal ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran çözümlerle, kent dokusuyla uyumlu ve alan bazlı olarak yürütülmesi,
- Kentsel dönüşüm uygulamaları öncesinde sosyal etki analizi yapılması,
- Kentsel dönüşüm projelerinde katılımcılık esasları tanımlanarak sürecin iş birliği içerisinde ilerlemesinin sağlanması,
- Afet riskli alanların tespiti ve ilanına ilişkin mevcut kriterlerin geliştirilerek yüksek öncelikli alanların çok ölçütlü değerlendirme sistemiyle önceliklendirilmesi ve ivedilikle dönüştürülmesi,
- Kentsel dönüşüm projelerinde dönüşüm alanlarının altyapılarının oluşturulması, idari ve çevresel düzenlemeler ve kira yardımları ile hak sahiplerinin mali ihtiyaçlarının karşılanması için finansman modeli geliştirilmesi,
- Mekânsal planlama faaliyetlerinde AFAD tarafından hazırlanan Afet Riski Azaltma Sisteminin kullanılmasının sağlanması; afet risklerinin planlama aşamasında gözetilmesine yönelik imar planlaması kriterleri geliştirilmesi ve afet tehlike ve risklerine uygun imar planlaması yapılmasının sağlanmasıdır.

Planlı kentsel gelişme, yenileme ve dönüşümün uygulanması, 2013-2023 dönemini kapsayan 10. ve 11. Kalkınma Planlarında öncelikli politika alanı olarak belirlenmiştir. Bu politikanın hayata geçirilmesinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı temel belirleyici aktördür. 11. Kalkınma Planında kentsel dönüşüme ilişkin, 2018 yılında 9 adet olan tarihi kent merkezi projesi kapsamında yer alan il sayısının, 2023 yılında Türkiye’nin tüm illerini kapsayacak şekilde (81

adet) genişletilmesi hedeflenmiştir. Bununla birlikte 2018 yılında Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi hazırlanan il sayısı da 2023 yılında Türkiye'nin tüm illerini kapsayacak şekilde 81 il olarak hedeflenmiştir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığının koordinasyonunda, Yeni Kentsel Gündem ilkeleri ile uyumlu olarak, 2017 yılında "Şehircilikte Yeni Vizyon" teması ile 2. Ulusal Şehircilik Şurası düzenlenmiştir. Şuranın en önemli konularından biri olarak çalışılan kentsel dönüşüm konusu aşağıda belirtildiği şekliyle kapsamlı olarak ele alınmıştır:

- Kentsel dönüşüm politika ve uygulamalarının geniş kapsamlı kentsel politikalar ve uygulamaların bir parçası haline gelmesi,
- Kentsel dönüşüm projelerine ilişkin hem modern yeni çevrelerin inşa edilmesi, hem de ekonomik büyümeyi sağlayan sektörler üzerinden kentlerin yarışabilirliğini destekler nitelikte dönüşümün ekonomik boyutunun hazırlanması,
- Kentsel dönüşüm projelerinin sosyal kalkınma boyutunun olması,
- Kentsel dönüşüm projelerinin çevresel koruma yaklaşımı ile hazırlanması,
- Kentsel dönüşüm yönetimine ilişkin kurumsal düzenlemelerin yapılması,
- Kentsel dönüşüm uygulamalarında gerekli finansman kaynakları için ulusal ve uluslararası fonlardan faydalanmayı olanaklı kılacak modellerin geliştirilmesi olarak belirlenmiş uygulamaların ilgili kurumlarca yürütülmesi sağlanmaktadır.

Kentsel dönüşüm sürecinde alanın özelliklerine ve kentin içindeki fonksiyonuna göre bir dönüşüm senaryosu uygulanması ve dönüşüm alanlarının bir stratejiye bağlı olarak geliştirilmesi; kentsel dönüşüm alanlarında farklı kademelerdeki planlar arasındaki eşgüdüm göz ardı edilmeden, kent ve yakın çevresiyle bütüncül bir anlayış çerçevesinde planlanarak, kent bütünü ile uyumun sağlanması kapsamında Kentsel dönüşüm Eylem Planları hazırlanmıştır. Bu çerçevede 20 ilde Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi hazırlanmış, 25 ilde ise Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi hazırlama çalışmaları sürdürülmektedir.

Kentsel dönüşüm alanlarında kentsel kalitenin artırılmasını teminen yatay mimari ve mahalle ölçeğine bağlı kalarak altyapısı sağlam şehirler ile depreme dayanıklı, sağlıklı, güvenli konutlar ve yaşanabilir mekânlar oluşturulması hedeflenmektedir. Bu kapsamda kentsel dönüşümde, kent kimliğinin ve özgün mekânsal dokunun korunması ve geliştirilmesi amacıyla mahalle ve komşuluk kültürünün dikkate alındığı tasarımlar ile az katlı projelerin üretilmesi desteklenmektedir.

Kentsel Dönüşüm Eylem Planında, afet riskli yapı ve alanların, dere yataklarındaki sel ve heyelan riski altındaki yapıların, tarihi kent merkezleri ile sanayi alanlarının taşınması ve dönüşümü hedeflenmiştir. Ayrıca her kent için Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesinin hazırlanması; 6,7 milyon konuttan, acil ve öncelikli olarak belirlenen 1,5 milyon konutun 5 yıl içinde dönüşümünün sağlanması ve bu çerçevede 100.000 adedi İstanbul'da olmak üzere her yıl 300.000 konutun dönüşümünün gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Her kent için hazırlanacak Kentsel Dönüşüm Strateji Belgeleri; yerleşim bütününde gerçekleştirilecek kentsel dönüşüm uygulamalarına ilişkin ana kararları içeren, üst ölçekli planlarla ilişkili, alan esaslı dönüşüme öncelik vererek ilgili yerleşmeye dönüşüm uygulamaları açısından bütüncül yaklaşım getiren, dönüşüm stratejilerini yansıtacak kavramsal çalışmaları belli bir program dâhilinde ortaya koyan ve il/ilçe bazında hazırlanan kentsel dönüşümüne yönelik bir yol haritası olarak ortaya konmaktadır. Özellikle kent

merkezlerindeki sanayi alanlarının kent merkezlerinin dışına çıkarılması, kentsel dönüşümde finansman desteğinin sağlanması, dönüşüme tabi tutulacak alanlarda imar planlarıyla mülkiyet problemlerinin çözülmesi ve imar barışından faydalanan vatandaşların yapılarını güçlendirebilmeleri için mevzuat çalışması yapılması amaçlanmaktadır.

Tanımlanan 3 adet göstereye ilişkin (nüfus yoğunluğu, karma arazi kullanım, planlı alanlarda barındırılan yeni nüfusun sayısı ve oranı) veriler ulusal düzeyde üretilmemektedir. TOKİ tarafından planlı olarak üretilen konutların % 17'si gecekondular dönüşüm projeleri kapsamında, % 19'u ise alt yoksul gelir grubu için üretilmiştir. Ayrıca 2020 yılında 102.000 adet, 2021'de ise 100.000 adet planlı yeni konutun üretmesi öngörülmektedir. Bu çerçevede 2003 yılından itibaren toplamda 969.925 adet konutun 798.819'u 2020 yılı Eylül sonu itibarıyla sosyal ve teknik donatılarıyla birlikte bitirilmiştir.

6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında 59 ilimizde 268 riskli alan, 33 ilimizde 158 kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı ve 11 ilimizde 16 yenileme alanı ilan edilmiştir. Ayrıca yeni yerleşim alanı olarak kullanılmak üzere 66 ilimizde 48 bin hektar büyüklüğünde rezerv yapı alanı belirlenmiştir. Riskli alanlarda yer alan yaklaşık 586 bin bağımsız birime ilave olarak 81 kentte yaklaşık 628 bin adet konut ve işyeri, riskli yapı statüsünde yenilenmektedir. Toplamda 685.000 bağımsız birimin riskli yapı olduğu tespit edilmiştir. Kentsel Dönüşüm Projeleri Özel Hesabında 2012 yılından itibaren, başta kurumsal ve bireysel kira yardımı, faiz desteği, kamulaştırma ve dönüşüm uygulamaları olmak üzere yaklaşık 19,9 milyar TL ödenek sağlanmıştır.

Kentsel alanlar içinde yapı stoku olarak eskiyen alanlar ile düşük kaliteli yapı stokunun çöküntü bölgeleri haline gelmeden önce kentsel dönüşüm uygulamaları içinde değerlendirilmeleri önem arz etmektedir. Buna ilişkin Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ilgili birimleri ile yerel yönetimlerle iş birliği içerisinde hazırlanan, ilgili yerleşimde kentsel dönüşüm uygulamalarına ilişkin ana kararları içeren, üst ölçekli planlarla ilişkili, alan esaslı dönüşüme öncelik vererek ilgili yerleşmeye dönüşüm uygulamaları açısından bütüncül yaklaşım getiren ve dönüşüm stratejilerini yansıtabilecek kavramsal çalışmaları belli bir program dâhilinde ortaya koyan kentsel dönüşüme yönelik yol haritalarının sayılarının artırılması ve uygulamalarının etkinleştirilmesi önerilmektedir.

2.2.5 Kentsel planlama ve tasarım kapasitesinin ve hükümetin her kademesinde şehir plancıları için eğitimin geliştirilmesi

Kentsel planlama ve tasarım kapasitesinin ve hükümetin her kademesinde şehir plancıları için eğitimin geliştirilmesi amacıyla Yeni Kentsel Gündem'de, "herkes için kapsayıcı ve nitelikli eğitimin başarılması, eğitimin sürdürülebilir kalkınma için en güçlü ve denenmiş araçlardan biri olduğuna dair bakış çerçevesinde kentsel planlama ve tasarım kapasitesini iyileştirmek ve ulusal, ulus-altı ve yerel düzeyde kent plancılarına eğitim vermek için çaba sarf edilmesi" taahhüt edilmiştir.

Bu çerçevede Türkiye açısından konu, iki temel başlık altında ortaya konmaktadır. Bunlardan ilki, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının yerel yönetimlerle birlikte yürüttüğü kentsel tasarım rehberleri ile kentsel planlama ve tasarımın kapasitesinin geliştirilmesi ikincisi ise kaliteli teknik eğitime erişimin sağlanmasıdır.

Kentleşmenin nitelik ve kalite boyutundaki özellikleri kapsamında, İmar Kanunu başta olmak üzere, mesleki hizmetlere yönelik karne uygulaması, 2009 Kentleşme Şurası ve 2017 Şehircilik Şurasında yer almaktadır. Günümüzde katılımcı süreçlerle mekânın planlanması ve tasarlanması ve buna yönelik kentsel tasarım stratejileri, tasarım rehberleri gibi kentsel kalitenin oluşturulması öncelikli hale gelmeye başlamıştır. Bu konu, Şura çalışmalarında aşağıdaki başlıklarda ele alınmıştır:

- Mevcut kent düzeyindeki planlama sistemi içerisinde kentsel tasarım çalışmalarının etkinliğinin artırılması,
- Kent düzeyindeki planlama kapsamında plan uygulama araçları, aktörleri ve kurumsallaşmaya ilişkin yeni yaklaşımların ortaya konulması,
- Sürdürülebilir kent planlaması ve kentsel tasarımın sosyal, kültürel, ekonomik ve ekolojik boyutları ile ele alınması,
- Kentsel ve kırsal yerleşmelerde mimari ve tarihi özellikler ile kentsel morfolojinin kentsel tasarım ile etkinliğinin artırılması.

Kentsel tasarım rehberlerine yönelik yapılan çalışmalarda; kentsel planlama ve tasarım üzerinde doğrudan etkisi olan, kentsel çevreyi üretmek ve kaliteli çevre yaratmak için çalışan şehir plancıları, mimarlar, kentsel tasarımcılar, peyzaj mimarları temel meslek alanları olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye’de özellikle yerleşme-şehirlleşme ekseninde; yaşam kalitesi, afetlere duyarlı yerleşme ve şehirlleşme, doğal ve kültürel varlıkların korunması, kaçak yapılaşma, kentsel yenileme/dönüşüm, teknik ve sosyal altyapı, yerel kalkınma, kentlilik bilinci, yönetim ve yerel yönetimler ile sürdürülebilir kentsel gelişme konularında ilke ve stratejiler geliştiren ve bu kapsamda Şura Komisyonları ve Genel Kurul çalışmaları ile geliştirilen politika, strateji, eylem seçenekleri ve diğer tavsiyeleri Strateji Belgesi ve Eylem Planına yansıtan KENTGES Belgesi, 2009 yılında yayınlanmıştır. Kentsel planlama ve tasarım konularında önde gelen meslek alanı olarak Türkiye’de şehir plancılarının planlama faaliyetlerine ilişkin çalışmaları, KENTGES Yıllık Faaliyet (2011-2014) Raporu kapsamında yapılan anket çalışması ile ortaya konmuş ve istihdamın artırılması yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur.

Diğer yandan 2030’a kadar tüm kadın ve erkeklerin karşılanabilir ve kaliteli mesleki ve teknik eğitim ile üniversite eğitimi dâhil yükseköğretime eşit erişimini sağlamak Türkiye’nin hedefleri arasındadır.

Kentleşmenin nitelik ve kalite boyutundaki özelliklerinin 2017 Şehircilik Şurası’nda gündeme taşınması ile birlikte Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; çevreye duyarlı, insan odaklı, modern mimari teknikler ile geleceğin şehircilik vizyonuna sahip bir anlayış çerçevesinde Türkiye’de kentlerin mimari doku ve mekânsal özellikleri ile kent kimliğinin tespit edilmesi, hem dünya standartlarına uygun hem de özgün mimari ve mekânsal zenginliklerin korunarak kent kimliklerinin geliştirilmesi için kentsel tasarım rehberleri hazırlama sürecini yürütmektedir. Bu çerçevede yerel yönetimleri yönlendirici belgeler ortaya konmuştur. Bu çalışmaların sonucusu, yerel yönetimlerce Kentsel Tasarım Rehberlerinin hazırlanması ve uygulanmasına yönelik adımları özetleyen Yerel Yönetimler için Kentsel Tasarım Rehberi Hazırlama El Kitabıdır.

Ayrıca yerel yönetimler tarafından; yaşlılar, engelliler ve çocuklar öncelikli olmak üzere toplumun farklı kesimlerine yönelik mekânsal planlama ve kentsel tasarım uygulamaları gerçekleştirilmiştir.

Yüksek Planlama Kurulu tarafından kabul edilen (Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı Belgesi) KENTGES'in 2011 Yılı Faaliyet raporunda Türkiye genelinde belediyelerdeki toplam teknik personelin % 7'sini şehir plancılarının oluşturduğu saptanmıştır. Diğer yandan merkezi ve yerel düzeyde toplam istihdam edilen şehir plancılarının sayısı tutulmamaktadır.

Dünya örnekleri de gözetilerek ülkemizde kentsel tasarım rehberlerinin hazırlanması ve uygulanmasına dair önerilerin geliştirilmesi için gerekli altyapının sağlanarak, ilgili idarelere "tasarım rehberi hazırlama yöntemi"nin öğretilmesi amaçlanan "Kentsel Tasarım Rehberlerinin Hazırlanması Projesi" Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi tarafından yürütülmüştür. Proje kapsamında incelenen ülke modelleri ile Türkiye için model-tanımlama ile bu model-tanımlamaya uygun Kentsel Tasarım Rehberinin içeriği, konuya ilişkin tüm aktörlerin (merkezi kurumlar, yerel yönetimler, yatırımcılar, tasarımcılar, paydaşlar, sivil toplum örgütleri, akademisyenler) katılımıyla düzenlenmiştir.

Hazırlanan kentsel tasarım rehberlerinin, belediyelerin kentsel tasarım uygulamalarında yol gösterici olması ve tüm yerel yönetimler düzeyinde yaygınlaştırılması önümüzdeki dönemde geliştirilmesi gereken bir yöndür.

Ulusal politikalar çerçevesinde 2004 yılında 54 olan devlet üniversitesi sayısı, 2009 yılında 95, 2014 yılında 105 ve 2019 yılında ise 130'a ulaşmıştır. Üniversite sayısındaki artışla birlikte; 2004 yılında 1.935.873 olan üniversite öğrenci sayısı; 2009 Yılında 2.874.736, 2014 yılında 5.606.703, 2019 yılında ise 7.740.502 sayısına ulaşmıştır (Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi). 2009 yılına kadar 15 üniversitede şehir ve bölge planlama bölümlerinde yıllık 1120 şehir plancısı kontenjanı bulunmakta iken bu sayı 16 üniversitede toplam 965 kontenjanla birlikte toplamda yıllık 2085'e ulaşmıştır. Bunun yanısıra merkezi ve yerel yönetimler hizmet içi eğitimler düzenlenmektedir.

Ayrıca son yıllarda şehir ve bölge planlama bölümlerine yönelik yapılmış olan yatırımlara ek olarak bu bölümlerdeki akademik kadronun sayı ve nitelik olarak gelişmesi, mekânsal yetersizliklerin giderilmesi ile eğitiminin niteliğinin artırılarak geliştirilmesi önümüzdeki dönemde geliştirilmesi gereken yönlerdir.

2.2.6. Küçük ve orta büyüklükteki şehir ve kasabaların rolünün güçlendirilmesi

Yeni Kentsel Gündem'de bütünleşik, çok merkezli ve dengeli bölgesel kalkınma politikalarının ve planlarının uygulanmasını; kentsel ve kırsal devamlılık içinde etkin ticaret bağlantılarını kolaylaştırarak ve küçük ölçekli çiftçilerin ve balıkçıların yerel, ulusal, ulus-altı, bölgesel ve küresel değer zincirlerine ve pazarlara bağlanmasını temin ederek, sürdürülebilir, uygun fiyatlı, yeterli, dayanıklı ve güvenli konut, altyapı ve hizmetlere erişim sağlayarak, gıda güvenliği ve beslenme sistemlerinin geliştirilmesinde küçük ve orta dereceli kentlerin ve kasabaların rolünü güçlendirerek, farklı ölçekteki kent ve yerleşmeler arasında iş birliği ve karşılıklı dayanışmanın teşvik edilmesi desteklenmektedir.

Bununla birlikte her ölçekteki kentlerin, kasaba ve köylerin kendilerine özgü koşulları değişiyor olsa da Yeni Kentsel Gündem'in, kapsamı, katılımcılığı ve insanı merkeze alan bağlamıyla evrensel olduğu; gezegeni koruduğu; küresel, bölgesel, ulusal, ulus-altı ve yerel düzeylerdeki öncelik ve eylemlerin belirlenmesinde her ülkenin kendi yönetimleri ve ilgili paydaşlarının ihtiyaçları doğrultusunda benimseyebilecekleri uzun vadeli bir vizyona sahip olduğu teyit edilmektedir.

Türkiye nüfus dinamiklerine yanıt veren, dengeli bir bölgesel kalkınma sağlayan ve yerel mali alanda artış sağlamayı hedefleyen Ulusal düzeyde bir politika belgesi hiyerarşisine sahiptir. Kalkınma Planları çerçevesinde Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS), bölge düzeyindeki politikaların çerçevesini çizerken; KENTGES, kentsel düzeyde strateji ve eylemleri ortaya koymaktadır. Diğer yandan henüz çalışmaları devam eden Türkiye Mekânsal Strateji Planı ise tüm bu politikaların mekânda yansımalarına ilişkin somut strateji ve eylemlere sahip olacaktır.

Türkiye'de bölgesel gelişmenin vizyonu; bölgesel kalkınmayla ilgili temel stratejileri belirleyen bir çerçeve belge olan BGUS ile "Sosyo-ekonomik ve mekânsal olarak bütünleşmiş, rekabet gücü ve refah düzeyi yüksek bölgeleriyle daha dengeli ve topyekûn kalkınmış bir Türkiye olarak belirlenmiştir. BGUS; Kalkınma Planları, ulusal sektörel stratejiler, AB uyum süreci ve diğer uluslararası iş birliği alanlarında bölgesel gelişmeye konu faaliyetler ile bölgesel ve yerel düzeylerdeki plan ve programlar arasındaki uyumu güçlendiren ve bölgesel gelişmeye tahsis edilecek kaynakların daha rasyonel bir şekilde yönlendirilmesinde yönlendirici olan bir belgedir. 2023 erimli olan Belge; ulusal önceliklere uyum ve tamamlayıcılık, fırsat eşitliği, sürdürülebilirlik, verimlilik, katılımcılık, iş birliği ve ortaklık, çok katmanlı yönetim, yerellik ve yerindenlik ilkeleri çerçevesinde katılımcı süreçler ile geliştirilmiştir. Bu çerçevede konuya bakışı;

- Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılarak refahın ülke sathına daha dengeli yayılması,
- Tüm bölgelerin, potansiyellerinin değerlendirilmesi ve rekabet güçlerinin artırılması suretiyle ulusal kalkınmaya azami düzeyde katkı sağlaması,
- Ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi,
- Ülke genelinde daha dengeli bir yerleşim düzeni oluşturulması olarak sıralanmaktadır.

Ülke genelinde farklı nitelik ve işlevleri olan yerleşimlerin gelişmelerine yön verilmesi amacıyla bunlara yönelik politika ve stratejiler belirlenmiştir. Bu yerleşimlerin münferiden gelişmesi yanında daha etkili ve dengeli bir yerleşim sistemi oluşturulması da hedeflenmektedir.

Yerleşim sisteminin etkinleştirilmesi ve yerleşimler arası ilişkilerin güçlendirilmesi, metropoliten kentlerin baskınlığı yerine küçük ve orta ölçekli kentlerin rollerinin güçlendirilmesi açısından önemli görülmektedir. Türkiye'de yerleşimler, nüfusu 15 milyonu aşan İstanbul'dan, kırsal yerleşimlere kadar çeşitlenmektedir. BGUS'ta Türkiye'de yerleşim sınıfları; metropoller, büyüme odakları, bölgesel çekim merkezleri, yapısal dönüşüm illeri, öncelikli gelişme illeri olarak belirtilmiştir.

Bu çerçevede büyüme odakları olarak belirlenen şehirlerde dinamik, yatırım ve nitelikli işgücünü kendine çeken rekabetçi şehirler ve kentsel bölgeler oluşturulacak, bunların küresel

değer zincirleriyle entegrasyonları ve bu zincirlerde daha üst aşamalara çıkmaları hedeflenecektir.

Nispeten düşük gelirli yörelerde, bölgesel çekim merkezleri oluşturularak kalkınmada sürükleyici rol üstlenecek ve ülke genelinde daha dengeli kalkınmayı sağlayacak merkezler desteklenecektir. Mevcut ekonomik ve sosyal gelişmişlik durumu ve altyapı imkânları açısından bölgesi için cazibe merkezi konumunda olan bu şehirlerin uzun vadede sürdürülebilir ve rekabetçi bir yapıya kavuşturulmaları, ekonomik ve sosyal imkânları açısından giderek çeşitlilik arz etmeleri, zamanla bu şehirlerin kaydettikleri gelişmenin çevre yörelere aktarılması sağlanacaktır.

Orta gelişmişlik düzeyindeki yapısal dönüşüm illeri olarak adlandırılan illerde; yerel ekonomik büyüme ve kalkınma ortamının oluşturulması ve hizmet sunma kapasitelerinin artırılması, sosyal ve teknik altyapı eksikliklerinin giderilmesi, kentsel yaşam standardının yükseltilmesi sağlanacaktır. Bu illerin büyüme odakları ve bölgesel çekim merkezleriyle ilişkileri geliştirilecektir. Bu kapsamda, illerin ekonomik ve sosyal niteliklerine uygun olarak girişimciliğin desteklenmesine, kentsel çevre standartlarının geliştirilmesine, kentsel üstyapı olanaklarının iyileştirilmesine ve şehir imajının güçlendirilmesine, şehirlerdeki dönüşüm sürecini destekleyecek beşeri ve sosyal sermayenin geliştirilmesine ve tarımsal verimliliğin artırılmasına ağırlık verilecektir.

Daha küçük ölçekli öncelikli gelişme illeri olarak adlandırılan illerde; asgari yaşam standartlarının iyileştirilmesine, ülke ekonomik ve sosyal yapısına entegrasyonunun güçlendirilmesine, temel altyapı ve hizmetlerin kalitesinin ve erişilebilirliğinin artırılmasına, ekonomik kalkınmaya taban oluşturacak sermaye birikiminin sağlanmasına yönelik politikalar uygulanacaktır. Bu çerçevede tarım ve hayvancılığın geliştirilmesiyle ekonomide ve kırsal alanda yapısal dönüşümün temellerinin güçlendirilmesi, ekonominin çeşitlendirilmesi ve mikro işletmelerin geliştirilmesi, beşeri sermayenin güçlendirilmesi, kentsel ve kırsal alanda yaşam kalitesinin artırılması, yakın bölge merkezleriyle ilişkilerin artırılması, doğal kaynakların endüstriye kazandırılması, sanat ve spor gibi alanlarda düzenlenecek ulusal ve uluslararası büyük etkinliklerle ekonomik canlılığın sağlanması ve imajın geliştirilmesi, sosyal sermayenin güçlendirilmesi ve iyi yönetim uygulamalarının hayata geçirilmesi amaçlanmaktadır.

26 Düzey-2 bölgesinde kurulan kalkınma ajansları eliyle bölge kalkınma planları tamamlanmıştır. Ayrıca kalkınma ajansları, bölge planlarındaki stratejiler doğrultusunda bölgelerinin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkı sağlamak amacıyla kamu kurumlarına, mahalli idarelere, üniversitelere, sivil toplum kuruluşlarına ve özel sektöre mali ve teknik destek sağlamaktadır. 2016-2020 döneminde 7.818 projeye toplam 2,93 milyar TL destek sağlamıştır. Yararlanıcıların eş-finansmanlarıyla projelerin toplam bütçesi 4,4 milyar TL olmuştur.

Diğer yandan konuya ilişkin ülkenin ulusal kentleşme politikası veya bölgesel düzeyde gelişme planları bulunmakla birlikte söz konusu belgelerin nüfus dinamiklerine cevaz vermesi, dengeli bölgesel gelişmeyi sağlaması ve yerel ekonomik mali alanın artırılması gibi göstergeler toplanmamaktadır.

Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı'nın (CMDP) amacı ise ülke sathında daha dengeli bir yerleşme düzeninin sağlanması ve göçün kademeli olarak yönlendirilebilmesi için nispeten

geri kalmış ve göç veren bölgelerde, bölgesel çekim merkezi niteliğini haiz şehirlerin katma değeri yüksek üretim, ihracat, istihdam, verimlilik, teknoloji ve yenilikçilik kapasitelerinin artırılmasıdır. 2010 yılından itibaren yıllık olarak uygulanmaya devam etmektedir.

Ekonomik faaliyetin mekânda daha dengeli ve etkin şekilde dağılımı ve örgütlenmesi için politikaların ve uygulamaların bölge ve yerleşme şartlarına daha duyarlı hale getirilmesine ihtiyaç vardır. Bu kapsamda metropollerin, küresel düzeyde nitelikli ürün ve hizmet sunmaları sağlanırken, Anadolu'daki imalat ve ihracat odaklarının rekabet gücünün artırılması, gelir düzeyi orta ve düşük olan bölgelerin ise ulusal piyasayla güçlü bir biçimde bütünleşmeleri, ekonomik yapılarının güçlendirilmesi ve çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

2.2.7. Motorsuz seçenekler dâhil olmak üzere sürdürülebilir çok modlu toplu taşıma sistemlerinin uygulanması

Yeni Kentsel Gündem'de herkesin kentlerde ve yerleşim alanlarında sosyal ve ekonomik faaliyetlere anlamlı katılımını sağlayan, güvenli, yaşa ve cinsiyete duyarlı, uygun fiyatlı, erişilebilir ve sürdürülebilir kentsel ulaşım ile kara ve deniz taşımacılığı sistemlerine erişiminin, özellikle aşağıda yer alan çok çeşitli ulaşım ve taşımacılık seçeneklerini teşvik ederek ve ulaşım ve taşımacılık planlarını kentsel ve bölgesel planlara entegre ederek, desteklenmesi ile ilişkili olarak;

- Toplu taşıma için erişilebilir, güvenli, verimli, uygun fiyatlı ve sürdürülebilir altyapıların yanı sıra yürüyüş ve bisiklet gibi motorsuz seçeneklerde önemli bir artışın ve motorlu ulaşımına göre bunların öncelik kazanmasının sağlanması;
- Özellikle yoksulların; yürüme mesafesinde, uygun fiyatlı, farklı gelir gruplarını dâhil eden konut projeleri ile iş olanakları ve hizmetlerin bir parçası olarak günlük ulaşım mesafelerini en aza indiren adil "Toplu-Taşıma Odaklı Gelişme" modelleriyle desteklenmesi;
- Seyahat ve ulaşım ihtiyaçlarını azaltan, özellikle gelişmekte olan küçük ada ülkeleri ve kıyı kentlerinde su yolları dâhil, kent çeperleri ile kentsel ve kırsal alanlar arasındaki bağlantıyı güçlendiren daha iyi ve eşgüdümlü ulaşım ve arazi kullanım planlaması, taşımacılık ve ulaşım planlamasının yapılması;
- Çevre ve kent yaşamının canlılığı üzerindeki etkilerini en aza indiren ve sürdürülebilir kapsayıcı ekonomik büyümeye katkısını en üst düzeye çıkaran, ürünlere ve hizmetlere verimli bir şekilde erişimi sağlayan, kentsel yük ve lojistik planlamasının yapılması ile birlikte çevre, ekonomi, sosyal uyum, yaşam kalitesi, erişim, yol güvenliği, kamu sağlığı ve iklim değişikliği dâhil kentsel ve metropoliten ulaşım ağlarının daha geniş faydalarını değerlendirmek üzere ulusal, ulus-altı ve yerel düzeyde mekanizmalar ve ortak çerçeveler geliştirmek için önlemler alınması taahhüt edilmiştir.

Kalkınma planları ile belirlenen politikalarda; kentlerdeki imar ve ulaşım ile ilgili politika, karar ve yatırımların koordineli olarak değerlendirilmesi, özellikle imar planları ile ulaşım ana planlarının birbiriyle uyumlu bir şekilde hazırlanması ve güncellenmesinin sağlanması, imar planları ile ulaşım ana planlarının uyumlu olmasını sağlayacak bir koordinasyon mekanizmasının kurulması, kent içi raylı sistem projelerinin incelenmesi, onaylanması ve belediyelerin raylı sistem projelerinin Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından devralınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemeye yönelik yönetmelikler hazırlanarak, raylı sistem tasarım kılavuzlarının güncellenmesi ve istatistikî veri altyapısının oluşturulması hedeflenmiştir. Diğer yandan kent içi toplu taşımada trafik yoğunluğu ve yolculuk talebindeki

gelişmeler dikkate alınarak öncelikle otobüs, metrobüs ve benzeri sistemlerin tercih edilerek, bunların yetersiz kaldığı güzergâhlarda raylı sistem alternatiflerinin değerlendirilmesi ile raylı sistemlerin, işletmeye açılması beklenen yıl için, doruk saat-tek yön yolculuk talebinin tramvay sistemleri için asgari 7.000 yolcu/saat, hafif raylı sistemler için asgari 10.000 yolcu/saat, metro sistemleri için ise asgari 15.000 yolcu/saat düzeyinde gerçekleşeceği öngörülen koridorlarda planlanması şartı aranması toplu taşıma sistemleri kullanımının yaygınlaştırılmasını temin etmek üzere hedeflenmektedir.

Bununla birlikte çevreci ulaşım modları geliştirilerek ve kent içi ulaşım da motorsuz ulaşım türleri özendirilerek yaya trafiğinin kesintisiz hale getirilmesi için yaya yolları ve kaldırımlar ile ilgili standartların oluşturulması hedeflenmektedir.

Motorsuz taşıtlar açısından geliştirilen stratejiler, kent merkezlerinde tarihi ve kültürel cazibe noktaları ile alışveriş bölgelerinde motorlu taşıtlardan arındırılmış yaya bölgeleri oluşturulması ile bisiklet kullanımını teşvik etmek amacıyla yasal ve finansal destek mekanizmalarının hayata geçirilmesini kapsamaktadır. Bu çerçevede bisiklet yolu master planı ve uygulama planı hazırlanarak yeni bisiklet yollarının yapılması hedeflenmektedir.

Mevcut altyapının daha verimli kullanılabilmesi, trafik güvenliğinin artırılması, ulaşım talebinin doğru bir şekilde yönetilebilmesi ve daha etkin bir planlama yapılabilmesini teminen ulusal ölçekte bir Akıllı Ulaşım Sistemleri (AUS) Strateji Belgesi hazırlanacak, AUS mimarisi geliştirilecek ve AUS uygulamaları yaygınlaştırılacaktır. Bu kapsamda Kalkınma Planında tanımlanan politikalar çerçevesinde Ulaştırma Bakanlığı tarafından Ulusal AUS Strateji Belgesi ve 2019-2022 Eylem Planı çalışmaları tamamlanıp uygulamaya konulmuştur.

Şehir içinde trafiğe en çok neden olan konuların başında park yeri sorunları gelmektedir. Bu sorunlara yönelik büyükşehirlerde otopark problemlerinin çözülmesi ile zaman ve yakıt tasarrufunun sağlanması amacıyla akıllı otopark projelerinin gelişmesine örnek teşkil edecek bir uygulama geliştirilecektir. Çalışma kapsamında otoparklardaki boş-dolu park alanı sayısının çevrimiçi (online) olarak izlenmesine olanak verecek altyapı kurulacaktır. Bu eylem, büyükşehir belediyeleri tarafından Çevre ve Şehircilik Bakanlığı iş birliği ile gerçekleştirilecektir. 2022 yılı sonuna kadar en az bir büyükşehir belediyesinde akıllı otopark uygulaması yapılması ile eylemin %75'i sonuçlanacaktır. İkinci uygulama adımı kurulan akıllı otopark alanına, en az bir adet elektrikli araç şarj istasyonu kurulumu yapılması ile de eylemin %25'i daha tamamlanmış olacaktır.

Dünyada pek çok ülkede bisiklet, ulaşım da alternatif bir vasıta olarak kullanılmaktadır. Geliştirilen bisiklet paylaşım uygulamaları sayesinde bisiklet kullanım oranları her geçen gün artmaktadır. Bu eylem ile ülkemizde de bisiklet kullanımının yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır. Eylem, büyükşehir belediyeleri tarafından Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Gençlik ve Spor Bakanlığı ile iş birliği halinde gerçekleştirilecektir. Belirlenen şehirlerde en az bir adet pilot çalışma yapılması durumunda eylem tamamlanmış olacaktır.

Ayrıca lojistik ve ulaştırma altyapısı geliştirilerek yurt içi ve yurt dışı üretim ve tüketim merkezlerinin birbirine bağlanması ve çok modlu toplu taşıma sistemlerinin ülke çapında uygulanmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Otoyol dâhil 3.591 km bölünmüş yol, 325 km yüksek hızlı demiryolu, İstanbul Havalimanı dâhil üç adet yeni havalimanı ve kentlerde toplu taşımaya yönelik olarak 249 km raylı sistem hattı ülke ölçeğinde tamamlanmıştır. Yük

ve yolcu taşımalarında ulaştırma türleri arasında, karayolu baskın yapı devam etmiş olup ulaştırma yatırımlarında yük taşımacılığının ve demiryolunun odağa alınması ihtiyacı sürmektedir. Ekim 2019 itibarıyla 12 yerel yönetimde, raylı toplu taşıma sistemi, diğer modlarla birlikte işletilmektedir. Ülkemizdeki en yaygın raylı sistem ağına sahip şehir olan İstanbul'da toplam uzunluğu 153 km olan 9 hatta raylı sistem bulunmaktadır.

Kentlerde toplu taşımacılık hizmetleri, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 6360 sayılı Kanun gereği belediye kaynakları tarafından sağlanmaktadır. İlgili mevzuat, ulaşım ve toplu taşıma konularını bağımsız olarak ele almamış, imar planlarının bir parçası olarak değerlendirmiştir. İmar planlarında araç trafiğinin azaltılması ve toplu taşıma öncelikli bir sistem kurulması amaçlanmıştır. Ayrıca ulaşım sistemlerinin yolculuk mesafelerini kısaltacak şekilde ayarlanması esas alınmıştır. Bu kapsamda mevzuatta bir ulaşım ana planı belirlenmiştir. Ulaşım ana planı şehrin mekânsal, sosyal ve ekonomik özelliklerine göre ulaşım sistemini ihtiyaç ve talepler doğrultusunda düzenlemeyi amaçlamaktadır.

“Amaç-11 Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak” kapsamında yer alan gösterge; cinsiyet, yaş ve engelli kişilere göre, toplu taşıma araçlarına kolay erişimi olan nüfusun oranını ölçmektedir. Toplumun %55'i belediyenin sunduğu toplu taşıma hizmetinden memnun olduğunu bildirmektedir. Amaç- 11 çerçevesinde güvenli ve erişilebilir ulaşım odağında, 2000'li yıllardan itibaren, kent içi ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi yönünde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Büyükşehirler başta olmak üzere çok sayıda kentte Akıllı Ulaşım Sistemleri yaygınlaştırılmıştır. Ayrıca çeşitli illerde raylı sistem projeleri ve bisiklet yolları yapılmış ve İstanbul, İzmir, Kocaeli, Kayseri ve Konya gibi şehirlerde bisiklet kiralama sistemleri hayata geçirilmiştir. Kentiçi ulaşımında denizyolundan faydalanılabilen şehirlerde bu alanda çeşitli araç ve altyapı yatırımları yapılmıştır. Türkiye'de toplu taşıma araçlarına kolay erişimi olan nüfusun oranı 2019 itibarı ile %83.6'dır.

Bisiklet yollarının tüm yollara oranı ve kaldırımların yollara oranı ülkemizde bir veri olarak toplanmamaktadır. Bununla birlikte Aralık 2019'da Bisiklet Yolları Yönetmeliği çıkarılmış ve büyükşehirlerde ayrılmış bisiklet yolları yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca kısa mesafelerde hareket ve seyahat özgürlüğü sağlayan mikro-mobilité araçları çeşitli kamusal destekler ile Covid-19 döneminde kentlerde yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır.

Yukarıda bahsedilen hedeflere ulaşılması için ilgili politikaları hayata geçirecek projelerin çeşitlendirilmesi ve özellikle akıllı şehirlerin gelişmesi bağlamında gelecek dönemde altyapı ihtiyacının doğması beklenmektedir. Şehir içi raylı sistemler alanında gelişim kaydedilmiş olmakla birlikte özellikle büyük kentlerde hala önemli bir gelişim ihtiyacı devam etmektedir. İmar planlarıyla entegre yaya ve toplu taşıma öncelikli kentsel ulaşım ve kentsel hareketlilik planlarının hazırlanması, akıllı şehir projeleri ve ulusal katmanda önceliklendirilen alanlar ile akıllı ulaşım hizmetlerinin kapsamının genişletilmesi, güvenli ve erişilebilir ulaşım bağlamında modlar arası entegrasyonun sağlandığı ulaşım çeşitliliğinin artırılması, kent içi ulaşımında özel hizmet sağlayıcılarının kalite standartlarının artırılması ve etkin denetlenmesi, ulaşımın özellikle kırılgan gruplar açısından erişilebilir olması için işitme, görme, zihinsel engelliler için trafik işaretlerinin güncellenmesi ve trafik işaretlemesinde uluslararası standartların benimsenmesi önemli görülmektedir.

2.3. Uygulama Araçları

2.3.1. Mali Kaynakların Seferberliği

2.3.1.1 Yeni Kentsel Gündem'in hükümetin her düzeyinde uygulanması için finansman çerçeveleri geliştirilmesi

Ülkeler, kendi ekonomik ve sosyal kalkınmalarından birinci derecede sorumlu olduğundan her yönetim düzeyinde finansal yönetim kapasitelerini artırmak ve kentleşmeyi finanse etmek için sürdürülebilir kentsel gelişmeye ulaşmada gerekli olan özgün araç ve mekanizmalar geliştirmek durumundadır. Bu doğrultuda sürdürülebilir kentsel gelişme tarafından üretilen değeri; kapsayıcı bir şekilde oluşturmak, sürdürmek ve paylaşmak için güçlendirilmiş belediye finansmanını ve yerel mali sistemleri mümkün kılan etkili, yenilikçi ve sürdürülebilir finansal çerçeveleri ve araçları üretmek, Yeni Kentsel Gündem'in desteklediği hususlardır.

Ülkemizde, “Amaç-11 Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak” kapsamına giren kentsel hizmetlerin ana sorumlusu olan yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, kapsamlı olarak mevzuatımızda düzenlenmiştir. İmar Kanunu başta olmak üzere mekânsal planlama, yapılaşma, arazi düzenleme ve kadastral sistem ile bu alanlarda görev yapacak profesyonellerin sorumlulukları gibi konularda yerel yönetimlerin, merkezi kuruluşların ve diğer ilgililerin görev ve sorumluluklarını belirleyen kapsamlı bir mevzuat bulunmaktadır.

10. Kalkınma Planı'nda (2014-2018), yerel yönetimlerin daha etkin, hızlı ve nitelikli hizmet sunabilen, katılımcı, şeffaf, çevreye duyarlı, dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarını gözeterek ve mali sürdürülebilirliği sağlamış bir yapıya kavuşturulması temel amaç olmuştur. 65. Hükümet Programı'nda, yerel yönetimlerde kamu kaynaklarının ülke ve millet menfaatleri için kullanımını temin edecek düzenlemelerin süratle gerçekleştirilmesi, yerel yönetimlerin öz gelirlerinin artırılması, yerel yönetimlerin hizmetlerinin önceliğinin belirlenmesi ve altyapı yatırımlarına yeterli kaynak tahsis edilmesini sağlayan düzenlemelerin yapılması hususları düzenlenmiştir.

Yeni Kentsel Gündem'in odağında yer alan yerel kalkınmanın gerçekleşebilmesi için sağlanacak finansman kaynaklarına ilişkin değişik yönetim düzeylerine ilişkin 11. Kalkınma Planımızda (2019-2023) şu kararlar alınmıştır:

- Bölge kalkınma idareleri ve kalkınma ajanslarının yapıları, görev ve yetkileri gözden geçirilerek, daha etkin ve verimli çalışmalarına yönelik düzenleme yapılması,
- Bölgesel gelişmeye ilişkin kanun, kararname ve ikincil mevzuatın gözden geçirilmesi, uygulama araçlarının etkinleştirilmesi,
- Kalkınma ajanslarının uluslararası kaynak kullanımının artırılmasının sağlanması,
- İmar uygulamalarında, kırsal ve kentsel yerleşmeleri dikkate alan, katılımcılık ve finansman alanında yenilikçi yaklaşımlar geliştirilmesi,
- Gayrimenkul değer artışlarının etkili yönetimiyle kentsel mekân ve hizmet kalitesinin artırılması, kentsel hizmetlerin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesine yönelik faaliyetlere kaynak oluşturulmasının sağlanması,
- Kentsel dönüşüm projelerinde dönüşüm alanlarının altyapılarının oluşturulması, idari, çevresel düzenlemeler ve kira yardımları ile hak sahiplerinin mali ihtiyaçlarının karşılanması için finansman modeli geliştirilmesi,

- Kırsal kalkınma desteklerinde hedef birliğini sağlamaya yönelik Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP), Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Destek Programı (IPARD), kalkınma ajanslarının kırsal destekleri ve diğer ilişkili destek programları arasında tamamlayıcılığın tesisi için bu desteklerin uygulanmasına ilişkin genel esas ve usullerin gözden geçirilmesi,
- Kırsal kalkınma destekleri kapsamında, aile işletmeleri ile küçük ve orta ölçekli üreticilerin üretim ve finansal yapısını güçlendirmek ve ölçek ekonomilerinden faydalanılmasını sağlamak üzere örgütlenmelerinin teşvik edilmesi.

11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) yer alan "imar uygulamalarında alt düzeydeki imar planlarının bütünlüğü korunacak, planlar uygulama araçlarıyla zenginleştirilecek ve plan bütününde yapılacak imar uygulamaları yaygınlaştırılacaktır" hedefine yönelik, imar uygulamalarında kırsal ve kentsel yerleşmeleri dikkate alan katılımcılık ve finansman alanında yenilikçi yaklaşımların geliştirileceği hususu yer almaktadır.

Ayrıca 11. Kalkınma Planı'nın 2023 Yılı Hedefleri arasında aşağıda belirtilen hususlar yer almaktadır:

- Yerel yönetimlerin mali kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasını sağlamak,
- Yerel yönetimlere görevleri ile orantılı gelir sağlayarak yerel yönetimlerin mali kapasitesini artırmak,
- Yerel kamu hizmetlerinin sunumunda ülke çapında mali ve teknik açıdan uyum sağlamak için "yerel kamu hizmeti standartları" oluşturulması,
- Belediyeler arası farklılaşma ihtiyacını gidermeye dönük olarak objektif gelişmişlik endekslerinin [nüfus (alansal ve dönemsel sürekli ve değişken nüfus), altyapı ihtiyacı, kültürel etkinlikler, sanayileşme, tarım ve hayvancılık, kırsal alan büyüklüğü, ilin gayri safi milli hasıladaki payı vb.] belirlenmesi ve buna bağlı olarak yerel yönetimlerin ölçeklendirilmesinin yapılarak küçük, orta ve büyük ölçekli belediyeler için farklı görev, yetki ve sorumluluklar ile mali yapı oluşturulması.

Kurumsal stratejik hedeflere bakılacak olursa; İçişleri Bakanlığı 2015–2019 Dönemi Stratejik Planı'nda, yerel yönetimlerin mali kapasitesini artırmak ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2018-2022 Dönemi Stratejik Planı'nda, kentsel dönüşüm projelerinde yaşanan darboğazları aşarak yerel yönetimlere rehberlik etmek üzere, Bakanlık ve ilgili birimlerin çözüm ortağı olmasının sağlanması ve yeni bir kentsel dönüşüm finansman modelinin oluşturulması hedefleri düzenlenmiştir.

Yerel yönetimlerin mali yapısının güçlendirilerek yeniden şekillendirilmesi hususu, hazırlık çalışmaları tamamlanan ulusal düzeydeki Türkiye Mekânsal Strateji Planı'nın (TMSP) konularından biri olmuştur. Yerel yönetimlerin mali yapılarını güçlendirerek şeffaf bir yapıya dönüştürebilmek konusunda finansal yönetim bakış açısının içselleştirmesinin önemli olduğu ve yerel yönetimlerin kurumsallaşması ve mâli yapılarının sürdürülebilirliği açısından TMSP'nin, yerel yönetimlerin finansal kaynak çeşitlendirmesini detaylı bir şekilde içermesi gerektiği hususları vurgulanmıştır. Bu kapsamda TMSP'nin, yerel yönetimlerin mali kaynaklarının çeşitlenmesine ve geliştirilmesine ilişkin yöntemler barındırması planlanmaktadır.

Sonuç olarak son yıllarda gerçekleştirilen hukuki düzenlemeler, hükümetin her düzeyinde mahalli idarelerin güçlü ve çeşitlendirilmiş kaynaklarla desteklenen finansman çerçevelerinin oluşturulmasına yönelik ülke düzeyindeki politika belgelerinde yapılan düzenlemeler ve konulan hedefler, ülkemizdeki mahalli idarelerin yetki ve mali kaynaklarında artış yaşanmasını sağlamış ve gelecekte de bu kaynakların artırılmasını hedeflemiştir. Diğer yandan Yeni Kentsel Gündem'in yerelde etkin uygulanabilmesi için Belediye Gelirleri Kanunu ile İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun'un yeniden ele alınması gerekliliği de bulunmaktadır.

2.3.1.2. İçsel (dâhili) finans kaynaklarının seferber edilmesi ve yerel yönetimlerin gelir tabanının genişletilmesi

Herkes için sürdürülebilir kalkınma ve refahın sağlanmasında, sürdürülebilir kentsel ve bölgesel kalkınma gerekli olup bu kapsamda kentlerin ve insan yerleşimlerinin planlanma, finansman, imar, idare ve yönetim şekillerini yeniden ele almak; uygulanabildiği durumlarda, sürdürülebilir borç yönetimi dâhil kapsayıcı ve uygulanabilir yasal çerçeve ve güvenilir finansman mekanizmalarını içeren metropoliten yönetişimi desteklemek; bütünleşik ve dengeli bir bölgesel gelişmenin sağlanmasının yanı sıra bölgesel düzeyde şehir merkezlerinde, kentsel ve kırsal alanlar arasında eşitsizlikleri azaltmak için finansal kaynakların dikey ve yatay dağılım modellerinin geliştirilmesini desteklemek hususları önem kazanmaktadır. Söz konusu hususlar Yeni Kentsel Gündem'de taahhüt altına alınmıştır.

Ayrıca Yeni Kentsel Gündem'de, sürdürülebilir kentsel gelişmeye yönelik ortak çabalarının merkezinde ulusal sahiplilik ilkesiyle desteklenen yerel politikaların ve kaynakların seferber edilmesi ve etkin bir şekilde kullanılması gerektiği hususu da yer almakta olup gelirlerin ve iç kaynakların harekete geçirileceği ifade edilmiştir.

Ülkemizde son 20 yıl içerisinde hızlı şehirleşme ve mekânsal büyümeye bağlı olarak büyük ölçekli yatırım projelerinin hayata geçirilme zorunluluğu ve ortak ihtiyaçların çoğalması gibi unsurlar nedeniyle belediyelerin kaynaklarının yüksek oranda artmasına karşın, yerel ihtiyaçlar da hızlı şehirleşme sürecine bağlı olarak sürekli artmıştır.

10. Kalkınma Planı'nda (2014-2018), yerel yönetimlerin mali sürdürülebilirliği sağlamış bir yapıya kavuşturulması temel amaçlardan biri olmuştur. Başta yeni kurulan büyükşehir belediyeleri olmak üzere yerel yönetimlerin finansman ve mali yönetim konularında kapasitelerinin artırılması hedeflenmiştir. 65. Hükümet Programı'nda ise yerel yönetimlerin öz gelirlerinin artırılması, yerel yönetimlerin, idari ve mali kapasitelerinin geliştirilerek, vatandaşa en yakın ve yerel taleplere en duyarlı hizmet birimleri olarak hızlı ve verimli çalışmaları öngörülmüştür.

11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) yerel yönetimlerin mali yapılarını güçlendirmek amacıyla öz gelirlerinin artırılacağı ifade edilmiştir. Planın, Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporunda ise yerel yönetimler arasında yer alan il özel idarelerine ilişkin müstakil bir gelir kanunun çıkarılması, böylelikle il özel idarelerinin mali açıdan güçlendirilmesi hedefi konmuştur.

11. Kalkınma Planı (2019-2023) kapsamında belediyelere yerel nitelikli vergilerden pay verilmesi, Belediye Gelirleri Kanunu'nun güncellenmesi, bu kapsamda belediyelere yönelik

faaliyetlerde ve belediyenin kendi yaptığı faaliyetlerde gelir kazandırıcı uygulamaların gerçekleştirilmesi, mobil telefonlara ait haberleşme vergisinden belediyelerin faydalanması, vergi ve harçların güncellenmesi, emlak vergi bedellerinin reel değerlere göre belirlenmesi, kentsel dönüşüm kapsamındaki riskli alanlardan harç alınması hususları eylem alanları arasına eklenmiştir.

Ayrıca Belediye Gelirleri Kanunu ve ilgili kanunlarda değişiklik yapılarak belediyelere, özellikle de büyükşehir belediyelerine, yeni öz gelir kaynakları oluşturulması hususu da 11. Kalkınma Planı'nın (2019-2023) eylem alanlarına dâhil edilmiş olup bu doğrultuda mevcut vergi ve harç konuları ile tarifelerinin gözden geçirilmesi, günümüz koşullarına uyarlanmasının yanı sıra bazı yeni gelir kaynaklarının da önerilebileceği ifade edilmiştir.

2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı Hedefleri (2023 Yılı) arasında; görevleri ile orantılı gelir sağlayarak yerel yönetimlerin mali kapasitesini artırmak, belediyeler arası farklılaşma ihtiyacını gidermeye dönük olarak objektif gelişmişlik endekslerinin (alansal ve dönemsel sürekli ve değişken nüfus, altyapı ihtiyacı, kültürel etkinlikler, sanayileşme, tarım ve hayvancılık, kırsal alan büyüklüğü, ilin gayri safi milli hasıladaki payı vb.) belirlenmesi ve buna bağlı olarak yerel yönetimlerin ölçeklendirmesinin yapılarak küçük, orta ve büyük ölçekli belediyeler için farklı görev, yetki ve sorumluluklar ile mali yapı oluşturulması hususları yer almaktadır.

İçişleri Bakanlığı 2015–2019 Dönemi Stratejik Planı'nda ise mülki ve yerel yönetimlerin sunduğu hizmetlerde hız ve kaliteyi artırmak temel hedeflerden biri olarak konulmuş, bu amaç çerçevesinde stratejik planda yer alan yerel yönetimlere ilişkin alt başlıklardan biri, yerel yönetimlerin mali kapasitesini artırmak olmuştur.

Yerel yönetimlerin gelir ve giderlerine ilişkin hükümler, yerel yönetimlere ilişkin temel kanunlarla birlikte İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun ve Belediye Gelirleri Kanunu'nda da yer almaktadır. Genel olarak yerel yönetimlere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanması şeklinde düzenlenen Anayasa hükmü uyarınca yerel yönetimlere genel bütçe vergi gelirlerinden pay aktarılmakta, yerel yönetimlere kimi vergi, resim ve harçları toplama yetkisi verilmekte ve kimi hizmetler için harcamalara katılma payı tahsil etmelerine olanak sağlanmaktadır. Belediyeler ayrıca kendi faaliyetlerinden kaynaklanan gelirler elde edebilmektedir.

Belediyeler Kanunu'na göre belediyenin gelirleri; kanunlarla gösterilen belediye vergi, resim, harç ve katılma payları; genel bütçe vergi gelirlerinden ayrılan pay; genel ve özel bütçeli idarelerden yapılacak ödemeler; taşınır ve taşınmaz malların kira, satış ve başka suretle değerlendirilmesinden elde edilecek gelirler; belediye meclisi tarafından belirlenecek tarifelere göre tahsil edilecek hizmet karşılığı ücretler; faiz ve ceza gelirleri; bağışlar; her türlü girişim, iştirak ve faaliyetler karşılığı sağlanacak gelirler ve diğer gelirlerdir.

Görüldüğü üzere, Ülkemizde yerel yönetimlerin gelir kaynakları; öz gelirler, merkezi yönetimden yapılan transferler ve borçlanmadan meydana gelmektedir. Yerel yönetimlerin gelir kaynaklarından biri olan öz gelirler, kanunlar çerçevesinde, yerel yönetimlerin kontrol yetkisine sahip olduğu gelir kaynaklarıdır.

Mahalli idare öz gelirleri, mahalli idarelerin genel bütçe vergi gelirlerinden aldığı paylar ile yurtdışı ve yurt içi kurum, kuruluş ve kişilerden alınan her türlü yardım ve bağışlar dışında kalan diğer tüm gelirler olarak değerlendirilmiştir.

Öz gelirleri; yerel vergi, harç, katılma payı ve kullanıcı bedellerinden oluşmaktadır. Bunun dışında öz gelirler arasında menkul ve gayrimenkul gelirler, işletme ve faaliyet gelirleri ile bağış ve cezalar da yer almaktadır.

Mahalli idarelerin gelirleri 2018 yılında 115.685 milyon TL, 2019 yılında 120.779 TL iken; 2020 yılında gerçekleşme tahmini 139.940 milyon TL, 2023 yılı hedefi ise 163.553 milyon TL'dir. Öz gelirleri toplamının toplam gelirler içerisindeki payı; 2016 yılında %45.96, 2017 yılında %47.15, 2018 yılında %45,11, 2019 yılında ise %43,32'dir. Görüldüğü üzere, mahalli idarelerin öz gelirleri toplamının toplam gelirler içerisindeki payında düzenli bir düşüş görülmektedir.

Ülkemizde mahalli idarelere genel bütçe vergi gelirlerinden aktarılan payların, toplam gelirleri içerisinde büyük orana sahip olduğu bilinmektedir. Örneğin 2016 yılında büyükşehir belediyelerine genel bütçe vergi gelirlerinden 28.382.500 TL aktarılmıştır. Bu tutarın büyükşehir belediyelerinin toplam gelirleri içerisindeki oranına bakıldığında %75 civarında olduğu görülmektedir. Yıllar itibarıyla büyükşehir belediyelerine aktarılan paylar sürekli artış göstermektedir.

Ülkemizde yerel yönetimlerin öz gelirleri oranının düşüklüğü, öz gelirlerin tahsilat tahakkuk oranlarının düşüklüğünden de kaynaklanmaktadır. Örneğin büyükşehir ilçe belediyelerinin en önemli gelir kaynaklarından biri olan mülkiyet üzerinden alınan vergilerde bu orana bakıldığında, % 40'ın altında seyrettiği görülmektedir. Bu oran 2016 yılı için %38'dir. Büyükşehir ilçe belediyelerinin tahakkuk edip tahsil edilememiş 9 milyar civarında emlak vergisi alacağı bulunmaktadır. Diğer bir örnek olarak, çevre temizlik vergisinin tahsilat tahakkuk oranı eksik tahakkuk olmasına rağmen, %25 civarında olduğundan dolayı tahsilat yöntemlerinin realize edilmesini gerektirmektedir. Mahalli idarelerin gelirlerini arttırmak adına yeni vergiler getirmek yerine öncelikle sahip oldukları gelir kalemlerinin etkin tahsiline yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Konu kapsamında ülkemizde çeşitli projeler yürütülmektedir. Örneğin, Eskişehir Büyükşehir Belediye Başkanlığınca Yerel Finansal Kapasite Geliştirme Teknik Yardım Projesi yürütülmüştür. Söz konusu Proje ile Belediyenin özkaynak geliştirme ve gelir yönetimine destek vermek, borç ve nakit akışının yönetimini iyileştirmek, iklime duyarlı sermaye yatırım planlaması konusunda kapasite geliştirmek ve belediye altyapı projeleri için alternatif finansman kaynakları araştırmak amaçlanmıştır. Finansal analiz/ön değerlendirme, özkaynak gelirlerinin artırılması, borç ve nakit akışının yönetiminin iyileştirilmesi, iklim değişikliğine duyarlı sermaye yatırım planlaması ve proje hazırlama ve farklı finansal araçlar dikkate alınarak projelere uygun finansal kaynak bulma konusunda kapasite geliştirme üzerine çalışmalar yapılmıştır. Covid-19 Pandemisi nedeniyle Mart-Haziran 2019 arası yapılması planlanan toplantı ve eğitimler web üzerinden tamamlanmış olup program sonunda Dünya Bankası tarafından Değerlendirme Raporları gönderilmiştir.

Sonuç olarak Anayasamızın 127'nci maddesinde yer alan "mahalli idarelere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır" hükmü gereğince belediyelerin hem farklılaşan hem de artan görev ve sorumluluklarıyla uyumlu, dengeli ve adil bir kaynak paylaşımının sağlanmasına yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla kaynaklarda çeşitlilik yaratma, mâli disiplini sağlama, kaynakların etkili, ekonomik ve verimli kullanımı ile hesap verme sorumluluğunun gerektirdiği şekilde yönetilmesine ilişkin belediyelerin kurumsal kapasiteleri artırmaları önemlidir.

2.3.1.3. İhtiyaçlara, önceliklere ve işlemlere dayalı olarak merkezden yerel yönetimlere sağlam mali transfer sistemleri oluşturulması

Yeni Kentsel Gündem'in etkili bir şekilde uygulanabilmesi amacıyla yerel yönetimlerin gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesinin yanı sıra merkezden yerele mali kaynak aktarılması hususu da oldukça önemlidir. Bu kapsamda sürdürülebilir kentsel gelişme tarafından üretilen değeri; kapsayıcı bir şekilde oluşturmak, sürdürmek ve paylaşmak için, güçlendirilmiş belediye finansmanını ve yerel mali sistemleri mümkün kılan etkili, yenilikçi ve sürdürülebilir finansal çerçeveleri ve araçları desteklemek, bütünleşik ve dengeli bir bölgesel gelişmenin sağlanmasının yanı sıra bölgesel düzeyde şehir merkezlerinde, kentsel ve kırsal alanlar arasında eşitsizlikleri azaltmak için finansal kaynakların dikey ve yatay dağılım modellerinin geliştirilmesini desteklemek hususları Yeni Kentsel Gündem'in taahhütleri arasında yer almıştır.

Ülkemizde yerel yönetimlerin gelir ve giderleri konusu, yerel yönetimlere ilişkin temel kanunlarla birlikte İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun ve Belediye Gelirleri Kanunu'nda yer almaktadır. Genel olarak yerel yönetimlere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanması şeklinde düzenlenen Anayasa hükmü uyarınca yerel yönetimlere genel bütçe vergi gelirlerinden pay aktarılmaktadır.

İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanunda, il özel idareleri ve belediyelere genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamı üzerinden pay verilmesi hususu düzenlenmiştir. On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile yapılan değişiklikten sonra, genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamının %1,50'si büyükşehir dışındaki belediyelere, % 4,50'si büyükşehirlerdeki ilçe belediyelerine ve %0,5'i il özel idarelerine ayrılmıştır. Ayrıca genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamının % 6'sı ile genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamı üzerinden büyükşehirlerdeki ilçe belediyelerine ayrılan payların % 30'u büyükşehir belediye payı olarak ayrılmıştır.

Ülkemizde mahalli idare gelirleri daha çok aktarılan paylardan oluşmaktadır. Genel bütçe vergi gelirlerinden alınan payın toplam gelirlere oranı belediyelerde 2016 yılında %57,51, 2017 yılında %56,73, 2018 yılında %59,2, 2019 yılında %60,56; il özel idarelerinde 2016 yılında %28,58, 2017 yılında %30,86, 2018 yılında %30,1 2019 yılında %30,94 ve belediye bağlı idarelerinde 2016 yılında %10,28, 2017 yılında %10,72, 2018 yılında %11,08 ve 2019'da %11,17'dir. Böylelikle merkezi bütçeden yerel yönetimlere aktarılan mali yardımın yıllar itibarıyla arttığı görülmektedir.

Yerel kalkınmanın teşvik edilmesi için genel bütçeden pay aktarımının yanı sıra, devlet desteği ile yerelde birçok proje gerçekleştirilmektedir. 2005 yılında başlatılan Belediye Hizmetleri Projesi kapsamında belediyelere finansman kaynakları sağlanarak su ve kanalizasyon sistemleri ile atık yönetim sistemlerinde iyileştirmeler sağlanmıştır. Gelibolu ve Bergama'da toplam 54.000 ton kapasiteli katı atık depolama sahaları kurulmuştur.

2011 yılında başlatılan Su ve Kanalizasyon Altyapı Projesi (SUKAP) kapsamında, merkezi bütçeden aktarılan kaynaklarla yerel yönetimlerin yatırımları desteklenmektedir. Belediyelerin finanse etmekte zorlandıkları katı atık yönetimi projelerini desteklemek üzere başlatılan Katı Atık Programı (KAP) kapsamında, entegre atık yönetimi tesisi, düzenli

depolama tesisi, ön işlem tesisi ve aktarma istasyonu danışmanlık ve yapım işlerine, devletçe finansman desteği sağlanmaktadır. Ayrıca yerel yönetimler tarafından yürütülen raylı sistem projelerine, merkezi yönetim tarafından da mali destek sağlanmaktadır.

11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) Merkezi Yönetimin, mali açıdan, yerel yönetimleri desteklemesi gerektiği hususu güçlü bir şekilde vurgulanmıştır. Planda, mali gücü yetersiz yerel yönetimlerin finanse etmekte zorlandıkları evsel nitelikli katı atıkların geri kazanım ve bertaraf tesisi projeleri ile aktarma istasyonu projelerinin bir program dâhilinde desteklenmesinin sağlanacağı ifade edilmektedir. 11. Kalkınma Planı'nda yer alan politikalara uygun olarak hazırlanan 2021 Yılı Programında, "Katı Atık Programının uygulanmasının yaygınlaştırılması sağlanacaktır." tedbiri yer almakta ve bu kapsamda üç entegre atık yönetim tesisi, yedi yeni lot, bir ön işlem tesisi ve üç aktarma istasyonu yapımının tamamlanmasının planlandığı, ayrıca dört aktarma istasyonu, bir yeni lot ve iki ön işlem tesisi uygulama projesi hazırlanması için ihale çalışmalarına başlanacağı ve yapılması planlanan katı atık tesislerine yönelik uygulama projelerinin hazırlanacağı belirtilmektedir.

Bununla birlikte mali gücü yetersiz ve borçlanma kapasitesi olmayan küçük ölçekli belediyeler; ticari, sosyal ve kültürel faaliyette bulunduğu sosyal donatı projelerini finanse etmekte zorlandığından Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından nüfusu 10 binin altında olan belediyelerin sosyal donatı ihtiyaçlarının tespitine yönelik çalışmaları başlatılmıştır. Aynı zamanda, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) fonları vasıtasıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, özellikle çevre altyapılarının inşa edilmesinde belediyelerimize destek olmaktadır.

IPA II. Dönemi (2014-2020) kapsamında 34 tanesi altyapı projesi, 40 tanesi kapasite geliştirme projesi olmak üzere toplam 76 adet projeden oluşan 890 milyon avro tutarında proje havuzu oluşturulmuştur. Bu projelerden; 650 milyon avro tutarında 26 tanesi altyapı projesi, 22 tanesi kapasite geliştirme projesi olmak üzere toplam 48 adet projenin Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonuna başvurusu yapılmıştır. 460 milyon avro tutarında 18 tane altyapı projesi ile 15 tane kapasite geliştirme projesinin Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonundan finansman onayları alınmıştır. 2020 yılı Haziran Ayı itibarı ile de 11 adet altyapı projesi ve 8 adet kapasite geliştirme projesinin sözleşmesi imzalanmış ve uygulama süreci başlamıştır.

Diğer taraftan Ülkemizde merkezden yerele finansman desteğinin sağlanmasının en önemli araçlarından biri olan İLBANK A.Ş.'nin yerel yönetimlerle ilgili görevleri; il özel idareleri, belediyeler ve bağlı kuruluşları ile bunların üye oldukları yerel yönetim birliklerinin finansman ihtiyacını karşılamak, bu idarelerin sınırları içinde yaşayan halkın mahalli müşterek hizmetlerine ilişkin projeler geliştirmek, danışmanlık ve denetim hizmeti vermek, yerel yönetimlerce, genel bütçe dâhil, yurt içi ve yurt dışından temin edilen fon ve hibelerin kullanılmasına aracılık etmek, her türlü kalkınma ve yatırım bankacılığı işlevlerini yerine getirmek olarak belirtilmiştir.

Ülkemizde, kesinleşmiş en son genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamının binde biri, Maliye Bakanlığı bütçesine belediyeler denkleştirme ödeneği olarak konulmaktadır. Maliye Bakanlığı bu ödeneği, mart ve temmuz aylarında iki eşit taksit halinde dağıtılmak üzere, İller Bankası hesabına aktarmaktadır. Bu ödeneğin yüzde 60'ı, nüfusu 5.000'e kadar olan belediyelere; yüzde 40'ı ise nüfusu 5.001 – 9.999 arasında olan belediyelere eşit şekilde dağıtılmaktadır.

Diğer yandan 11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023), şehirlerin özgün kimliğini geliştirmek üzere; doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunması ve yeniden canlandırılması için İLBANK A.Ş tarafından yerel yönetimlere yönelik destek programı geliştirileceği, ayrıca görece geri kalmış bölgelerde çevresine hizmet verme bakımından merkez olma işlevi taşıyan illerde Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı uygulanmasına devam edileceği hedefi bulunmaktadır. 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Programı'nda konuya ilişkin; 2021 yılı içerisinde Destekleme Programına ilişkin Usul ve Esasların hazırlanacağı, Destekleme Programı kapsamında desteklenmesi teklif edilen projelerin inceleneceği ve desteklenmesi uygun görülen projeler için onay ve kaynak aktarım süreçlerinin tamamlanacağı hedefleri bulunmaktadır.

Ayrıca 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Programı'nda “köylerin mahalli müşterek nitelikli altyapı ve üst yapı ihtiyaçlarının giderilmesi için büyükşehir olmayan iller için KÖYDES kapsamında köylerin ve beldelerin kaliteli ve erişilebilir yol ağı, içme suyu, atıksu tesisi, küçük sulama tesisi yapım işleri için finansal destek sağlanacaktır” hedefi bulunmaktadır. Kırsal yerleşimlerde yaşayan vatandaşlarımızın emniyet, asayiş ve kamu düzeninin korunması için iklimsel ve topografik koşullar nedeniyle bozulan yolların bakım onarımı ile yeni yolların yapımı sağlanması amacıyla 1.160 km güvenlik yolunun tamamlanacağı, halkın can ve mal güvenliğini tehdit eden yapıların yerine, köyün bitişiğinde veya belirlenecek alanlarda uygun yapılar yapılacağı hususu da eklenmiştir. Yerel yönetimlerin kent esenliği ve güvenliğine ilişkin projelerinin devletçe destekleneceği belirtilmiştir.

11. Kalkınma Planına (2019-2023) yatırımı yüksek maliyetli olan yatırımlara, merkezi idarenin fon sağlaması ve böylelikle projelerin hayata geçirilmesi, politika ve hedef olarak belirlenmiştir.

Görüldüğü üzere, Ülkemizde konuya ilişkin oldukça ciddi gelişmeler sağlanmış olmasına karşın geliştirilmesi gereken konular bulunmaktadır. Anayasamızın 127'nci maddesinde yer alan “mahalli idarelere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır” hükmü gereğince belediyelerin hem farklılaşan hem de artan görev ve sorumluluklarıyla uyumlu, dengeli ve adil bir kaynak paylaşımının sağlanmasına yönelik çalışmaların artırılarak sürdürülmesi gerekmektedir. Yerel yönetimlerin mali yapısına ilişkin, pay dağıtımında belediye ölçeğinin yeterince dikkate alınmamasından kaynaklanan sorunlar bulunmakta ve pay dağıtımında nüfus ve alan büyüklüğü dışındaki diğer objektif kriterlerin de (nüfus yoğunluğu, dönemsel nüfus artışları, inşaat ruhsatı adedi, üniversite öğrencisi sayısı vs.) gözetilmesi gerekmekte olup belediyelere, genel bütçe vergi gelirlerinden ayrılan payların oranının belediyelerin görevleri ile orantılı hale getirilmesi gerekmektedir.

Ayrıca 11. Kalkınma Planı'nın (2019-2023) 2023 Yılı Hedefleri arasında, yerel yönetimlere görevleri ile orantılı gelir sağlayarak mali kapasitesini artırmak, bu kapsamda Belediye Gelirleri Kanunu'nun günümüz ihtiyaçlarını gözeterek güncellenmesi konuları da eklenmiş olup bu konular geliştirilmesi gereken hususlar kapsamında değerlendirilmektedir.

2.3.1.4. Kentsel finansman için finansal aracılarn (çok taraflı kurumlar, bölgesel kalkınma bankaları, yerel ve yerel kalkınma fonları vb.) kurulması

Yeni Kentsel Gündem'in etkin bir şekilde uygulanması ve yerelde sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesinin araçlarından olan finansman kaynaklarında, içsel ve dışsal mali kaynak sağlamanın yanı sıra finansal araçlar da (çok taraflı kurumlar, bölgesel kalkınma bankaları, yerel ve yerel kalkınma fonları vb.) önem kazanmaktadır. Bu kapsamda Yeni Kentsel Gündem'de kentleşmenin finansmanında, finansal havuz mekanizmaları dâhil bölgesel, ulusal, ulus-altı ve yerel kalkınma fonları ve bankaları gibi kamu ve özel, ulusal ve uluslararası finansmanı katalize edebilen uygun finansal araçların kurulmasının göz önünde bulunduracağı ifade edilmiştir. Ayrıca Yeni Kentsel Gündem, özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulanması için çok taraflı uluslararası finans kuruluşlarını, bölgesel kalkınma bankaları ve kalkınma finansmanı sağlayan kuruluşları ve iş birliği ajanslarını program ve projelere, yenilikçi finansman mekanizmaları da dâhil, finansal destek vermeye davet etmiştir.

Ülkemizde, 1989 yılında başlatılan Güneydoğu Anadolu Projesi'ne (GAP) ilave olarak Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) ve Konya Ovası Projesi (KOP) gibi bölgesel gelişme programları uygulamaya konulmuş ve bu bölgelerde bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması ve kentler arası ilişki ve gelişmişlik düzeyini düzenlemek adına önemli bir düzenleme altyapısı sunmak üzere kalkınma idareleri kurulmuştur. Ayrıca yerel seviyede bölgesel kalkınma projelerini koordine etmek amacıyla 26 adet Kalkınma Ajansı kurulmuştur.

11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023), şehirlerin özgün kimliğini geliştirmek üzere; doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunması ve yeniden canlandırılması için İLBANK A.Ş. tarafından yerel yönetimlere yönelik destek programı geliştirilmesi ve kalkınma ajansları tarafından, bölgelerin ihtiyaç ve öncelikleri doğrultusunda, ekonomik ve sosyal uyuma yönelik fonlar ile diğer uluslararası kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasının eğitim, danışmanlık ve tanıtma faaliyetleri ile desteklenmesi hedeflenmiştir.

Kalkınma ajansları, bölgeler arası eşitsizliklerin azaltılması ve bölgesel kalkınmanın sağlanması için Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda kurulmuş özerk kamu kuruluşlarıdır. Kalkınma ajanslarının asıl görevi; kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliğini destekleyerek yerel potansiyelin açığa çıkmasını sağlamaktır. Türkiye genelinde her biri Düzey-2 Bölgelerinde kurulan 26 adet kalkınma ajansı mevcuttur. Kalkınma ajansları, yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamanın yanı sıra bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmakta ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamaktadır.

İller ve bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmesine yönelik faaliyet gösteren kalkınma ajansları, bölge planlarındaki öncelikler doğrultusunda; bölge kalkınma idareleri ise eylem planlarındaki projeler kapsamında mali destek vermektedir. Bölge kalkınma idareleri özel sektör yatırımlarını da destekleyici olan ekonomik ve sosyal altyapı ile beşerî kaynakların geliştirilmesine yönelik kamu yatırım projelerinin gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Bu kapsamda bölge kalkınma idareleri, Eylem Planları (2014-2018) döneminde; 3.308 proje için 2019 yılı fiyatları ile toplam 3,04 milyar TL (550 milyon ABD Doları) mali destek sağlamıştır.

10. Kalkınma Planı (2014-2018) döneminde, kalkınma ajanslarınca, bölge planlarındaki öncelikler doğrultusunda, mali ve teknik destek programları uygulanmıştır. Programlar kapsamında yerel kalkınmanın desteklenmesi amacıyla 2016-2020 döneminde, 7.818 projeye toplam 2,93 milyar TL destek sağlamıştır. Yararlanıcıların eş-finansmanlarıyla projelerin toplam bütçesi 4,4 milyar TL olmuştur.

Bir diğer finansal aracı olarak Türkiye'nin belediyeler için tek üst birliği olan Türkiye Belediyeler Birliği sayılabilir. Söz konusu Birliğin görevleri arasında, belediyelerin ulusal ve uluslararası kredi kuruluşları ile fonlardan yararlanmalarına ve proje geliştirmelerine destek olmak bulunmaktadır. 5355 sayılı Yerel Yönetim Birlikleri Kanunu'nda öngörülen birlik çeşitleri; turizm altyapı hizmet birlikleri, köylere hizmet götürme birlikleri, sulama birlikleri, ülke düzeyinde kurulan birlikler ve diğer birlikler.

Diğer yandan İLBANK A.Ş.; il özel idareleri ve belediyelerin finansman ihtiyacını karşılamak, mahalli müşterek hizmetlere ilişkin projeler geliştirmek, danışmanlık ve denetim hizmeti vermek, kredi sağlamak, projelerin uygulanması için temin edilen finansmanın kullanılmasına aracılık etmek, merkezi hükümetin mahalli idarelere her türlü kaynak transferine aracılık etmek ve her türlü kalkınma ve yatırım bankacılığı işlevlerini yerine getirmek amacıyla 1933 yılında kurulmuştur. Ayrıca Banka, yerel yönetimlerin kanunda belirtilen her türlü projelerinde kullanılmak üzere genel bütçe dâhil, yurt içi ve yurt dışından temin edilen fon ve hibelerin kullanılmasına aracılık etmektedir. 2011 yılında İLBANK A.Ş. tarafından başlatılan Su ve Kanalizasyon Altyapı Projesi (SUKAP) kapsamında, merkezi bütçeden aktarılan kaynaklarla, yerel yönetimlerin yatırımları desteklenmektedir.

Ayrıca Çevre Şehircilik Bakanlığı ve İLBANK A.Ş. tarafından yürütülen Katı Atık Programı (KAP) ile yerel yönetimlerin finanse etmekte zorlandıkları katı atık projeleri desteklenmektedir. Bu kapsamda büyükşehir belediyeleri ile belediyelerin/birliklerin, entegre atık yönetimi tesisi, yeni düzenli depolama tesisi, mevcut düzenli depolama tesisine ilave lot yapımı, ön işlem tesisi (mekanik ayırma veya biyokurutma veya atıktan türetilmiş yakıt tesisi) ve aktarma istasyonu yapım işleri, uygulama projelerinin hazırlanması gibi işlerin yapılması devam etmektedir.

Ülkemizde, Türkiye Belediyeler Birliği'nin yürütücüsü olduğu Yerel Yönetimlerde Dayanıklılık Projesi ile ulusal göç politikalarında yerel yönetimlerin rolü ve ihtiyaçlarının dikkate alınması, belediyeler arası öğrenme ve destek yapılarının güçlendirilmesi ve belediyelere hibe desteği sunulması çalışmaları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, uluslararası kalkınma kuruluşları ile de ortak projeler yürütülmektedir.

2.3.2. Kapasite Geliştirme

2.3.2.1. Kentler-arası işbirliği fırsatlarını genişletmek ve kentsel çözümlerin değişimini ve karşılıklı öğrenmeyi teşvik etmek

Türkiye'de Yeni Kentsel Gündem ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve Amaçlarının yerelleşmesinde ve uygulamasında kentler arası iş birliği ve şehir eşleşme programları birer kapasite geliştirme aracı olarak görülmekte ve kapsamlı mevzuat ve uygulamalar ile desteklenmektedir. Raporlamada, ulusal düzeyde Mahalli İdare Birlikleri (Yerel Yönetim Birlikleri); uluslararası düzeyde ise kardeş şehir ve uluslararası kuruluşlara üyelikler, sınır ötesi iş birliği ve şehir eşleştirme projeleri aktarılmaktadır.

Türkiye’de toplam nüfusun %77,43’ü büyükşehirlerde; %16,33’ü diğer belediyelerde ve %6,24’ü köylerde yaşamaktadır. 81 İl Valiliği; özel kanunla düzenlenen 30 büyükşehir belediyesi dâhil 1389 belediye, 51 il özel idaresi ve 18.292 köyden oluşmaktadır. Yerel idareler; belediyeler, il özel idareleri ve köylerdir.

2005 yılında başlayan Yerel Yönetim Reformları, Yerelde Kapasite Geliştirme Programı ve Eylem Planları ile işbirliklerini destekleyen ve yaygınlaştıran Belediye Birlikleri Kanunu, Kent Konseyleri Yönetmeliği gibi düzenlemelerle desteklenmiştir. Türkiye’nin AB Katılım Müzakereleri kapsamında Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı tarafından hazırlanan Avrupa Birliği (AB) İletişim Stratejisi Belgesinde, yerelde işbirliklerini güçlendiren ve yerel yönetimleri sürece etkin olarak dâhil edecek şehir eşleştirme ve kardeş şehir projelerinin yapılması yer almaktadır.

Ulusal düzeyde şehirlerarası iş birliği kapsamında mahalli idare birlikleri; kentsel çözümlerin değişimi, dayanışma ve karşılıklı öğrenmeyi teşvik etme; yasal, kurumsal ve idari düzenlemeler ile kurumsallaşmış iş birliği ortaklık mekanizmalarını tesis eden kurumsal mekanizmaların başında gelmektedir. Mahallî İdare Birlikleri Kanunu, 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanun; yerel idarelerin, eğitim dâhil, kurumsal ve idari anlamda kapasitelerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi ile yasal düzenlemelerde ortak çıkarlarının korunması amacıyla kurulmuştur. Ulusal ve uluslararası platformlarda belediyeleri temsil etmek üzere ülke düzeyinde, Türkiye Belediyeler Birliği (TBB); il özel idareleri ile yatırım izleme ve koordinasyon başkanlıklarını temsil etmek üzere Vilayetler Birliği yetkilendirmiştir.

Tema bazlı kurulan mahalli idare birliklerinin görevleri; üyelerin menfaatlerinin korunması, gelişmelerine yardımcı olunması, teknik, idari deneyim ve bilgi değişiminin teşvik edilmesi; iyi uygulama örneklerinin yaygınlaştırılması, tema bazlı kurulan birliklerin ortak sorunlarına ortak çözümler geliştirilmesi ve dayanışmanın teşvik edilmesidir. Ülke düzeyinde kurulan birliklerin görevleri ise mahallî idarelere rehberlik edilmesi, personellerinin eğitilmesi dâhil organizasyonel kapasitelerinin gelişimine katkı verilmesi, yerel idareler arasında yardımlaşma ve iş birliğinin desteklenmesi ve ilgili yasal düzenlemelerde görüş oluşturulması ve bildirilmesi olarak Kanunla tanımlanmıştır. Yerel idarelerin bütün görevlerini kapsayacak şekilde, genel amaçlı veya amacı açıkça belirlenmemiş birlik kurulmamaktadır.

Türkiye’de toplam 704 Mahalli İdare Birliği mevcuttur. Ülke düzeyinde Türkiye Belediyeler Birliği ve Vilayetler Birliği olmak üzere 8 adet bölgesel ağ tipi birlik (Marmara Belediyeler Birliği, Ege Belediyeler Birliği, Çukurova Belediye Birliği, Güneydoğu Anadolu Belediyeler Birliği, Doğu Karadeniz Belediyeler Birliği, Akdeniz Belediyeler Birliği, İç Anadolu Belediyeler Birliği, Trakya Belediyeler Birliği) bulunmaktadır. Hizmet tipi birliklerin ise 40’ı belediye hizmet birliği, 10’u özel idare-belediye birliği, 5’i kalkınma birliği, 71’i çevre altyapı birliği, 41’i turizm altyapı birliği, 75’i içme suyu birliği, 451’i köylere hizmet götürme birliği ve 9’u “Jeotermal Kaynaklı Belediyeler Birliği”, “Yavaş Şehirler Birliği”, “Sağlıklı Kentler Birliği”, “Tarihi Kentler Birliği” gibi çeşitli tematik alanlarda kurulmuştur.

Türkiye Belediyeler Birliği (TBB); 1945 yılında belediyeçilik alanında faaliyet göstermek üzere kamu yararına bir dernek olarak kurulmuş, 2005 yılında Belediye Birlikleri Kanunu ile birlik statüsünü almıştır. TBB, Belediye Kanunu’na dayanan Birlik Kanunu ile yerel yönetimler arasında tecrübe paylaşımını teşvik etmek ve iyi uygulama örneklerinin

paylaşılmasını sağlamak, yurt dışındaki belediyeler ile yapmış oldukları ortak proje ve kardeş şehir ilişkilerine destek olmak üzere yetkilendirilmiştir. Birlikler Kanunu'na ek olarak, Tüzüğünde “Yurt içi ve yurt dışı belediyeler arasında yardımlaşma ve iş birliği ile doğal veya toplumsal olaylardan etkilenen belediyelerle dayanışmayı teşvik etmek ve destek olmak ve bu amaçla belediyeler arasında koordinasyonu sağlamak üzere gerektiğinde afet ve acil durum merkezi oluşturmak” görevleri bulunmaktadır. TBB, yerel düzeyde demokrasinin ve belediyeler arasında iş birliği modellerinin geliştirilmesini teşvik etmek amacıyla bölgesel düzeyde veya tematik alanlarda kurulan birliklerin çalışmalarına eğitim, seminer, kongre veya çalışma ziyaretlerine mali destek sağlamaktadır. TBB, diğer ülkelerdeki yerel yönetim birlikleri ve yerel yönetimler ile iş birlikleri yapmak suretiyle belediyelerin çalışmalarını destekleyici proje ve programlar geliştirmektedir. TBB, Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Teşkilatı (UCLG) ve Orta Doğu ve Batı Asya Teşkilatı (MEWA) ile Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Birliği (CEMR), Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi, Avrupa ve Akdeniz Bölgesel ve Yerel Yönetimler Meclisinin üyesi olarak belediyeleri temsil etmektedir.

Marmara Belediyeler Birliği (MBB); Türkiye nüfusunun dörtte birinden fazlasına sahip; katma değerinin yarısından fazlasını üreten; sanayi, tarım, turizm ve hizmet sektörlerine ev sahipliği yapan Marmara Bölgesi'nde, 13 ilde, nüfusları birbirinden farklı 190'dan fazla üyeli bir birliktir. MBB; çevre yönetimi, kentleşme, göç ve sosyal uyum, yerel diplomasi, yerel kalkınma, şehir teknolojileri ve inovasyon gibi alanlarda yerel yönetimlerin kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi amacıyla yönetsel, finansal ve hukuksal danışmanlık ve eğitim hizmetleri vermekte, bilimsel çalışmaları desteklemekte, ilgili paydaşları bir araya getiren organizasyon ve toplantılar düzenlemektedir. MBB, üyesi olduğu NALAS, ALDA ve UCLG-MEWA gibi uluslararası yerel yönetim ağları yoluyla da üye belediyelerin uluslararası işbirliklerini ve kapasite gelişimlerini desteklemektedir.

Vilayetler Birliği; il özel idareleri ve yatırım izleme koordinasyon başkanlıklarını temsil etmektedir. Türkiye'de 2005 yılında başlayan Yerel Yönetim Reformları ile 81 ilde kurulu il özel idareleri, büyükşehir olan illerde kaldırılmış ve sayıları 51'e inmiştir. Bu kapsamda 30 büyükşehirde, merkezi ve yerel idare arasında koordinasyon ve iş birliğini sağlamak üzere valiliklere bağlı yatırım izleme ve koordinasyon başkanlıkları kurulmuştur. Avrupa Konseyi (CEMR) bünyesinde yer alan Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'nin sekretarya hizmetlerini TBB ve Vilayetler Birliği müştereken yürütmektedir.

Uluslararası düzeyde şehirlerarası iş birliğini teşvik eden yapılar ise belediyelerin uluslararası kuruluşlara üyelikleri, Kardeş Şehirler, Şehir-Eşleştirme Programı, sınır-ötesi iş birliği programları ve uluslararası iş birliği forum ve konferansları kapsamındaki uygulamalardan oluşmaktadır.

Kardeş Şehirler; uluslararası bir iş birliği uygulamasıdır. Yasal çerçevesini, Belediye Kanunu ve İl Özel İdaresi Kanunu'ndan almakta ve İçişleri Bakanlığı'nın yurtdışı kuruluşlarla ilişkileri düzenleyen ilgili genelgeleriyle düzenlenmektedir. İşbirliği Ortaklık Protokolü'nün, Bakanlığın Olur yazısından sonra imzalanması ile kurulmaktadır. TBB Faaliyet Raporunda yapılan analizde; belediyelerin %28'ini oluşturan 392 belediyenin, 1533 iş birliğini, 127 ülke belediyesiyle yürüttüğü görülmektedir. İş birliklerinin 1220'si, 30 büyükşehir belediyesi ve bağlı ilçelerince gerçekleştirilmiştir. İstanbul 281, İzmir 281; Ankara 127; Bursa 113 ve

Antalya 81 adet iş birliğine sahiptir. Belediyeler arasında kardeş şehir ilişkilerinin, %27'sini AB üyesi, %26'sının Balkan üyesi ülkelerin, %4'ünü diğer Avrupa şehirlerinin; yaklaşık %25'ini, başta Türkiye Devletlerle kurulan ilişkiler dâhil, Asya kıtasında yer alan ülkelerin oluşturduğu; Orta Doğu ve Kuzey Afrika coğrafyasındaki şehirlerle kurulan ilişkilerin oranının ise %8 olduğu görülmektedir.

Uluslararası ağlara üyeliklerde; Eurocities, Sakin Şehirler (Cittaslow), Dünya Mirası Şehirleri Örgütü (Organization of World Heritage Cities- OWHC), Yoksullukla Mücadele Eden Kentler Ağı (The World Alliance of Cities Against Poverty-WACAP), Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (Council of European Municipalities and Regions – CEMR) ve UCLG – UCLG-MEWA ile yakın ilişkiler kurulduğu görülmektedir.

Merkezi İstanbul'da bulunan UCLG-MEWA, önemli bir iş birliği platformudur. Kent Diplomasisi, Kardeş Şehir Rehberi; Yerel Yönetişim Ağları/ Katılımcılık Mekanizmaları gibi uygulama araçları geliştirilmekte ve toplumsal cinsiyet eşitliğini hayata geçirmek için belediyeler bünyesinde; Eşitlik Birimi, Kadın ve Aile Müdürlüğü, Kadın Çalışmaları Daire Başkanlığı, Belediye Meclisinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu gibi birimler oluşturulmaktadır. Ayrıca başarılı mülteci kadınların hayatlarını konu alan “Inspiring Voices” gibi belgeseller ve Women Mayors’ Networks gibi işbirlikleri ile bilgi ve tecrübe paylaşımına katkı sağlamaktadır.

Türkiye-AB Sınır Ötesi İşbirliği Programları-Interreg, Türkiye'nin AB Katılım sürecinde dâhil olduğu bir programdır. Bulgaristan-Türkiye IPA ve ENPI Karadeniz Havzası Sınır Ötesi İşbirliği Programları'nın amacı, sınır bölgelerinde ekonomik ve sosyal kalkınmaya yönelik yerel iş birliğini desteklemektir. Bu programların Ulusal Otoritesi, Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığıdır. 2007-2020 arasında, 138 sınır ötesi iş birliği ve ENPI kapsamında 39 ortaklı proje gerçekleştirilmiştir. <https://cbc.ab.gov.tr/siteimages/documents/karadenizbrosur.pdf>

Avrupa Birliği Şehir Eşleştirme TWIN-Projesi; AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA II) 2014 yılı programlaması altında, AB ve Türkiye tarafından finanse edilmektedir. Projenin amacı, Türkiye'nin katılım sürecinde yerel düzeyde idari kapasitenin güçlendirilmesi yoluyla Türkiye ve AB üye ülkelerdeki yerel yönetimler arasında bilgi ve deneyim paylaşımını sağlayacak kalıcı mekanizmalar kurmaktır. Nisan 2018-Aralık 2020 döneminde uygulanan projenin, “teknik destek” ve “hibe”den oluşan iki bileşeni bulunmaktadır. Projenin hibe bileşeni kapsamında, Türkiye'deki yerel yönetimlerin AB ülkelerindeki muadilleriyle birlikte geliştirdiği 23 projeye hibe desteği verilmiştir. Uygulaması sona eren hibe projeleri kapsamında, Türkiye ve AB üyesi ülkelerdeki yerel yönetimler arasında 31 iş birliği protokolü imzalanmıştır. Projenin teknik destek bileşeninde; 4 çalışma ziyareti, yerel yönetimlerin kapasitelerini güçlendirmek amacıyla yerel yönetim temsilcilerinin katıldığı 2 çalıştay ve 4 eğitim düzenlenmiştir. Ayrıca 2017 yılında ve 12-13 Kasım 2020 tarihlerinde (çevrimiçi) Avrupa Konseyi ve Türkiye'den uzman konuşmacıların yer aldığı 2 adet Uluslararası Şehir Eşleştirme Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Zirve kapsamında, AB Türkiye Delegasyonu Başkan Yardımcısı moderatörlüğünde gerçekleştirilen Yeni Kentsel Gündem konulu panelde, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı BM Habitat İcra Kurulu temsilcisi tarafından Yeni Kentsel Gündem'in sürdürülebilir kalkınmaya katkısı, yerel yönetimler açısından önemi, etkili uygulama araçları ve yerel uygulama kapasitelerine ilişkin kapsamlı bir bilgilendirme yapılmıştır. (<http://www.twinningconference.com/gundem/>) Proje kapsamında ayrıca kardeş

şehir ilişkilerinin geliştirilmesine katkı sağlamak üzere “Türkiye’de Etkin Bir Şehir Eşleştirme Yöntemi İçin Yol Haritası” (<https://www.yereldeab.org.tr/Portals/8/yayinlar/roadmap.pdf>) hazırlanmıştır. Bunun yanında, Türkiye ve AB ülkelerindeki yerel yönetimlerin iletişimi kolaylaştırmak üzere çevrimiçi “Şehir Eşleştirme Aracı” (<https://www.yereldeab.org.tr/twin/index.html>) geliştirilmiştir.

Türkiye Belediyeler Birliğinin ana yararlanıcısı, Avrupa Birliği Başkanlığı ve Vilayetler Birliğinin ise eş yararlanıcısı olduğu Şehir Eşleştirme II Aşamasının, Yeşil Bir Gelecek için Eşleştirme temasıyla, 2021 yılı son çeyreği itibarıyla başlatılması planlanmaktadır. Proje ile yerel yönetimler arasında çevrenin korunması ve iklim değişikliği ile mücadele konularında etkin ve uzun dönemli işbirlikleri kurulmasının desteklenmesi amaçlanmaktadır. Toplam 4 milyon avro bütçeli proje ile Türkiye’den 25 belediye desteklenecektir. Yerel Yönetimler Reformu kapsamında kurulan web portalı olan “www.yereldeab.org.tr” ve “www.yerldiplomasi.gov.tr” platformları etkili bir uygulama aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerel yönetimlerin yetki alanına giren tüm hizmet konularında kardeş şehir eşleşmesi yapılabilmektedir. Özellikle Türkiye’nin AB üyelik hedefleri kapsamında tematik iş birliği alanları; âdemi merkezîyetçilik, kültürler arası değişim, kamu hizmetlerinde verimlilik ve etkinlik, mali yönetim, liderlik, insan kaynakları vb. iyi yönetim, katılım, açıklık, hesap verebilirlik, politika geliştirme, planlama, analiz, izleme ve değerlendirme, yerel ekonomik gelişme, tarım, turizm, ticaret, ulaşım, altyapı vb. sosyal gelişme, çevrenin korunması (enerji, iklim, doğal kaynaklar vb.), kriz yönetimi (afetler, acil durumlar, göçmenler vb.), bilgi alışverişi yenilik, yönetim teknolojileri, araştırma ve geliştirme alanlarında gerçekleşmektedir.

2.3.2.2. Kentsel gelişime politikalarının formüle edilmesinde uygulanmasında, yönetiminde, izlemesinde ve değerlendirilmesinde kapasite geliştirilmesinin etkili ve çok yönlü bir yaklaşım olarak uygulanması

Türkiye’de kentsel ve bölgesel politikalar, diğer sektörel politikalar gibi, kamu idare yapısı içinde geliştirilmekte, izlenmekte ve değerlendirmektedir. Türk kamu idari sistemi içinde, kentleşme dâhil, tüm sektörlerde politika geliştirme, sektörel stratejiler ve eylem planları, kalkınma planları doğrultusunda formüle edilmekte, Cumhurbaşkanlığı yıllık programları, çok yıllık yatırım programları ve orta vadeli planlar ile bütçe bağları kurularak kurumsal strateji planları ile uygulanmaktadır.

Politika geliştirme, programlama ve izleme süreçleri kapsamında Türkiye, kentsel ve bölgesel gelişme politikalarının formüle edilmesi dâhil, ulusal politikaların hazırlanması ve uygulamasında çok aktörlü ve çok düzeyli bir kamu yönetim yapısına, kapsayıcı ve katılımcı uygulama kapasitelerine sahiptir.

Kapasite geliştirilmesinin diğer 7 başlığı altında farklı boyutlarıyla ele alınan kurumsal yapılar, programlar, projeler, mali, idari ve finansal araçlar bu bölümde; politikaların geliştirilmesi, izlenmesi ve değerlendirilmesinde kurulan çok aktörlü ve çok düzeyli yönetim yapıları, sonuç odaklı program, strateji ve eylem planları ile politika koordinasyonu ve uyumunu sağlayan kurumsal, yasal ve idari kapasitelerle aktarılmaktadır. Kentsel gelişme ve çevre konularında

yerel kapasitelerin kurulmasında, merkezi idare ile yerel yönetimler arasındaki ilişkilerde, İçişleri Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı sorumlu kurumlardır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının kurumsal yapısı içinde yerel yönetimlerden sorumlu yeni bir birim oluşturulmuş, büyükşehirlerin sayısı 30'a çıkarılmış, büyükşehir yönetimlerinde tüm il sınırlarını kentsel ve kırsal alanları kapsayacak şekilde "bütün şehir" modeline geçilmiştir. Yatırım izleme koordinasyon başkanlıkları kurularak büyükşehir belediyeleri dışında kalan illerde kamu hizmetlerinin en küçük yerleşim birimlerine ulaşması ve koordinasyonu sağlanmıştır.

Yerel Yönetimler Politika Kurulu; 2018 yılında Anayasada yapılan değişikliklerle "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi"ne geçilerek Cumhurbaşkanlığı Kabinesi kurulmuş ve bu yeni yapı içinde ülke vizyonu ve politika tercihlerinin belirlenmesinde en üst ölçekli politika formülasyonu yapan birim olarak kurulmuştur.

Bu kapsamda Cumhurbaşkanlığı yıllık programları; kalkınma planlarında yer alan ulusal ve sektörel hedefleri önceliklendirmekte, sorumlu ve ilgili kuruluşları belirleyerek yıllık uygulama planlarına dönüştürmektedir.

Sonuç odaklı planlama ve izleme sisteminin kurulmasında, Bölüm 2.3.2.7'de detaylı aktarılmakta olan, kurumsal stratejik planlar rol oynamaktadır. Çok aktörlü ve düzeyli yönetişimin gereği olarak yerel yönetimler ve kalkınma ajansları dâhil kamu kaynaklarını kullanan tüm kamu kurum ve kuruluşları için zorunluluk olan kurumsal stratejik planlar, Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu çerçevesinde, çok yıllık performans esaslı bütçeleme, iç kontrol ve denetim fonksiyonlarına yönelik yasal, idari ve kurumsal kapasiteler ile birlikte kurulmuştur. Tüm kamu kurum ve kuruluşlarda strateji geliştirme başkanlıkları ve iç denetim birimleri kurularak kurumsal strateji planlarının hazırlanması izlenmesi ve değerlendirilmesinde yetkili yapılar oluşturulmuş, sürekli eğitimler ve kapasite geliştirme programlarıyla desteklenmiştir.

Kalkınma planları; Türkiye'de çok yönlü kapasite geliştirme aracı olarak kurumlar arası ortak anlayış ve hedef birliğini sağlayan plan-program-bütçe bağlantısını güçlendiren kurumsallaşmış bir politika geliştirme mekanizmasıdır. Kentsel ve bölgesel gelişme kapsamında mevcut kurumsal ve yasal kapasitelerin, hiyerarşik bir ilişki içinde diğer sektörel politikalar ile koordinasyonu ve uyumunu sağlamaktadır. Kalkınma planları, öncelikli dönüşüm programları, bölgesel strateji ve eylem planları, kentsel gelişme ve kentsel dönüşüm stratejileri ve bunlarla uyumlu hazırlanan Çevre ve Şehircilik Bakanlığının kurumsal strateji planlarının hazırlanmasında en üst ölçekli belgedir.

10. Kalkınma Planı Öncelikli Dönüşüm Programları (ÖDP) ve Eylem Planları (EP) (2014-2019); sonuç odaklı program ve projeleri yürütmek, çok aktörlü ve düzeyli yönetim yapısı içinde etkin çalışabilmek amacıyla yerel ve merkezi düzeyde yaşam standardını doğrudan etkileyen temel altyapı, çevre, konut, ulaşım, kırsal kalkınma, sosyal politika, rekabet, yenilikçilik gibi birçok alanda uygulama kapasitelerini güçlendirmek ve etkili uygulama araçlarını geliştirmek üzere kurumlara görev veren ve politikalar arasında çapraz ilişkiler kuran bütünlük olarak tasarlanmış, 25 adet program ve eylem planıdır.

ÖDP'lerden biri olan Yerelde Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi Programı ve Eylem Planı, Türkiye'de Merkezi İdarenin taşra teşkilatları ve büyükşehir belediyeleri başta olmak

üzere tüm yerel idareler, üniversiteler, meslek kuruluşları ve STK'lara yönelik yerel uygulama kapasitelerinin kurulması ve geliştirilmesinde fonksiyonel ve organizasyonel kapasitelerin kurulmasında ve insan kaynağının geliştirilmesinde; rehberler, eğitim ve işbirliklerini teşvik ederek katkı sağlayan, yerel düzeyde çok paydaşlı karar alma süreçlerinin kurumsallaşması, kentsel ve bölgesel gelişmeye dair kamu politikalarının etkin uygulaması için kurumsal yasal ve idari tedbirleri içeren en kapsamlı programdır. 3. Yerel Yönetim Reformu Destek Projesi'nin (2018-2021) tasarlanması dâhil yerel hizmet sunumunda verimliliğin artırılması, hedef grubundaki idare ve kuruluşların insan kaynakları dâhil yönetim ve uygulamalarının güçlendirilmesi, proje yönetim ve programlama kapasitelerinin güçlendirilmesi, yerel düzeyde politika oluşturma ve uygulama süreçlerine meslek örgütleri, STK'lar ve üniversitelerin katkısının artırılmasını sağlayan kurumsallaşmış mekanizmaların kurulmasında kilit rol oynamıştır. Bu doğrultuda detaylı anlatımı Bölüm 2.3.2.4'de verilmekte olan kent konseyleri ile sivil toplum ve kamu iş birliğini kolaylaştıran ve teşvik eden yasal, kurumsal ve idari düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Programın uygulaması 11. Kalkınma Plan Dönemi (2019-2023) içinde de devam etmektedir,

Kapasite kurma ve geliştirmede uluslararası işbirliklerinin kullanılması Türkiye'nin özellikle 9. Kalkınma Planı'nda (2007-2013) uyguladığı bütünleşik bir programlama yaklaşımıdır. Türkiye, sürdürülebilir kalkınma amaçlarının anaakımlaştırılması ve yerelleştirilmesinde, uluslararası işbirlikleri ve ortaklıkları ulusal politika ve kalkınma öncelikleri doğrultusunda mobilize etmede kurumsallaşmış bir kalkınma planı ve programlama sistemine sahiptir. 8. Kalkınma Planı (2001-2005) döneminden başlayarak, Bin Yıl Hedefleri ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, kalkınma planları yoluyla ana akımlaştırılmakta ve tüm sektörel politikalara bu yolla entegre edilmektedir. 11. Kalkınma Planı (2019-2023) hazırlıkları benzer şekilde yürütülmüştür.

Türkiye'nin 2000 yılında başlayan Avrupa Birliği Aday Ülke Statüsü ve 2005 yılında başlayan katılım müzakereleri, kentsel ve bölgesel gelişme dâhil tüm sektörlerde yapısal dönüşüm sürecini başlamıştır. Sektörel mevzuatların yenilenmesiyle, kamu yönetimi ve idare yapısı içinde var olan idari, yasal ve kurumsal yapıların güçlendirilmesi ve yeni kapasiteler kurularak geliştirilmesi ihtiyacına istinaden 9. Kalkınma Planı (2007-2013), BM ve AB kaynaklarını ulusal kaynaklar ile bütünleştiren bir yaklaşımla planlanmıştır. AB mali takvimi ile uyumlu olarak plan dönemi, 2007-2013 olarak belirlenmiştir. 9. Kalkınma Planı kentsel ve bölgesel gelişme başta olmak üzere tüm sektörlerde merkezi ve yerelde etkili uygulama kapasitelerinin kurulmasında; AB Katılım Öncesi Mali İşbirliği Aracı (IPA) ve BM Sürdürülebilir Kalkınma İşbirliği Çerçevelerini (UNSDCF), ulusal kalkınma önceliklerini içeren strateji ve eylem programları ile bütünleştirilerek hazırlanmıştır.

Türkiye-AB Ulusal Eylem Programları (2008-2016-2019), AB katılım sürecinde kalkınma planları ile entegre tasarlanan kurumsal, yasal ve idari kapasitelerin geliştirilmesi ve kurulmasında en önemli araçlardan biridir. AB Uyum Programları ile Yerel Yönetim Reformlarına destek sağlanmış ve kalkınma ajansları kurulmuş; Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve kurumsal stratejik planlama, performansa dayalı bütçe uygulamaları, faaliyet raporları, iç denetim ve bütçe denetimi, sonuç odaklı yönetim ve izleme kapsamlı kapasite geliştirme projeleri ile hayata geçirilmiştir. AB Mali İşbirliği kapsamında, IPA finansal ve teknik yardım aracının uygulamasına dönük operasyonel programlar hazırlanarak,

operasyonel programların yürütülmesinden sorumlu yetkili otoriteler, ilgili bakanlıklar bünyesinde kurulmuştur. Yürütülen projeler için portal kurularak karşılıklı öğrenme ve işbirlikleri desteklenmektedir (<https://www.yereldeab.org.tr/sehireslestirme/KilitPaydaşlar.aspx>).

Yerel Yönetim Destek Projeleri (LAR III-II-I): 2005-2021 arasında AB IPA Fonları çerçevesinde Türkiye ve AB tarafından finanse edilen, eş faydalanıcıları İçişleri Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olan ve yürütücülüğünü UNDP'nin yaptığı yerel yönetim reformuna destek projelerinin amacı; yerelde kapasitelerin kurulması ve güçlendirilmesidir. Etkin ve kaliteli hizmet sunumu kapsamında, belediyelerin ve belediye şirketlerinin mali yönetimi ile bütçe performanslarının ve yönetim sisteminin iyileştirilmesine ve izlenmesine ilişkin kapasite oluşturulması, katılımın sağlanmasına yönelik model geliştirilmesi ve Yerel Yönetim Bilgi Sistemi (YERELBİLGİ) altyapısının güncellenmesi bileşenlerini kapsayan 3. Aşaması devam etmektedir.

Çevre Operasyonel Programı; AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) kapsamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Stratejik Planı'nın hayata geçirilmesinde, AB müktesebatı kapsamında uyumlaştırılan çevre ve ilgili mevzuatların uygulama kapasitelerinin kurulmasında ve geliştirilmesinde ve Bölüm 2.3.2.6'da detaylı aktarılan iklim kapasite geliştirme ve çevre altyapılarının inşasında belediyelere mali ve kurumsal kapasite desteği sunan önemli bir kapasite geliştirme aracıdır.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; sürdürülebilir kentsel gelişme kapsamında kurulan yerel yönetimler, kentleşme, mekânsal planlama, çevre yönetimi, yapılaşma, mesleki hizmetler, kentsel dönüşüm ile altyapı ve doğal kaynakların korunması alanlarında ana hizmet birimlerinin yanı sıra yerel yönetimlerin finansmanından sorumlu İLBANK, arazi yönetiminde mülkiyet kayıt ve haritalanmasından sorumlu Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, konuttan sorumlu TOKİ Başkanlığı, Emlak Katılım Bankası, hazine taşınmazlarından sorumlu Milli Emlak Genel Müdürlüğü ile Türkiye'nin en köklü kurumlarının kurumsal olarak bağlı ve ilgili olduğu geniş bir görev ve yetki alanında faaliyet göstermektedir. AB Çevre Operasyonel Programı yürütücü otoritesi olarak, desantralize yönetim yapılarına sahiptir. Türkiye'nin, İklim Müzakereleri Koordinasyon Kurulu Başkanlığı ve Resmi Müzakere Yürütücüsüdür.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Stratejik Planı (2019-2023); merkezi ve yerel düzeyde sürdürülebilir kentsel gelişme ve çevre politikalarının şekillendirilmesi, geliştirilmesi, programlanması, bütçelendirilmesi, kalkınma planları ve diğer sektörel planlara uyumunun sağlanmasında temel belgedir. Sonuç odaklı hazırlanan, yönetilen ve izlenen bir kurumsal strateji planıdır.

Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (KENTGES) (2010-2023); küresel kalkınma ve kentsel gelişme gündemlerini, uluslararası işbirliklerini mobilize ederek ulusal politikalara entegre eden ve bu yolla yerelleştiren iyi uygulama örneğidir. 2007 yılında AB kentleşme Ajandası Leipzig Charter "Bütünleşik Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı" olarak AB Uyum Programı'na (2008-2013) alınmış, uyumlaştırma amacıyla 9. Kalkınma Planı'nın (2007-2013) stratejik yaklaşımı kullanılarak Türkiye-AB eş finansmanı ile UNDP'nin yürütücülüğünü yaptığı "Sürdürülebilir Kalkınmanın Sektörel Politikalara Entegrasyonu Projesine" kentleşme bir alt sektör olarak eklenmiş ve bu yolla BM 2002

Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Uygulama Planı ve Avrupa Birliği 6. Çevre Eylem Planı hedeflerini bütünleştiren, Türkiye'nin ulusal ve bölgesel kalkınma planlarına entegre, AB ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile uyumlu 10 adet kentleşme politika eksenini elde edilmiştir. Proje çıktılarının ulusal düzeyde paydaşlarla tartışılması ve kentleşme stratejisine dönüştürülmesi amacıyla 2009 yılında, ulusal düzeyde, katılımcı ve çok paydaşlı bir politika platformu olan Kentleşme Şurası düzenlenmiş ve proje çıktıları, 10 adet Şura Komisyonu kurularak tüm paydaşların görüşlerine açılarak tartışılmıştır. Şura sonuçları dikkate alınarak 2010 yılında KENTGES, geniş bir akademik danışma ekibi ile strateji ve eylem planına dönüştürülmüştür.

Kentsel ve bölgesel gelişme kapsamında Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) (2014-2023), kalkınma planlarında yer alan çok sektörlü politikaların mekânsal entegrasyonunu sağlayan strateji belgesidir. Kalkınma ajansları tarafından çok aktörlü ve katmanlı yönetim ve sonuç odaklı programlar ile hayata geçirilmektedir. Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılarak refahın ülke sathına daha dengeli yayılması, dengeli yerleşim düzeni oluşturulması ve buna dönük kurumsal kapasitelerin geliştirilmesinde rol oynamaktadır.

Bölge planlarının hazırlanmasında ve sosyal yardım ve ekonomik teşvik programlarının hazırlanması ile uygulanmasında ve orta vadeli operasyonel programlara dönüştürülmesinde rol oynayan kalkınma ajansları, bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesinde; sosyal politikadan, kanıta dayalı politika üretimi için il bazlı ekonomik ve sosyal araştırma ve veri üretimine, teknoloji ve AR-GE desteklerinden kapasite geliştirmeye birçok fonksiyona sahiptir. Ajanslar, 2006 yılında AB katılım süreci kapsamında Düzey-2 Bölgelerinde Türkiye'nin tüm coğrafi bölgelerini kapsayacak şekilde kurulmuştur. Çok aktörlü yerel ve bölgesel uygulama kapasitelerine sahiptir.

2.3.2.3. Kanıta dayalı politika formülasyonu için azınlık grupları dâhil veri toplama ve kullanma amacıyla tüm yönetim düzeylerinde kapasite oluşturmak

Türkiye, kurumsallaşmış dünya ile entegre bir İstatistik Sistemi ve Kurumuna sahiptir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK); Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının izlenmesinde, il ve bölge bazlı araştırma ve kırılganmış resmi istatistik üretmede, Resmi İstatistik Programı'nın (RİP) yürütülmesinde, diğer kurumların ürettiği verilerin kullanımını ve standardizasyonunda yetkili otoritedir. Başta 2030 Kalkınma Amaçları olmak üzere Avrupa Birliği İstatistik Ofisi, Birleşmiş Milletler, OECD, ILO vb. kuruluşların standartlarına uygun olarak uluslararası düzeyde karşılaştırılabilir istatistik üretiminde, faaliyetleri yürüten sorumlu kurumdur.

Kapsayıcı Konut ve Kentleşme Politikalarında Temel İstatistikler ve Veriyi Sağlayan Araştırmalar: TÜİK, bölge ve il bazında demografik, sosyal, çevresel ve ekonomik veritabanlarına sahip istatistikler üretmekte; ekonomik ve sosyal araştırmalar yapmakta ve kurumlarda toplanan verinin istatistik standartlara uygun toplananlarını Resmi İstatistik Programı'nda (RİP) yayınlanmaktadır. RİP, TÜİK dışında veri üreten kurumların verilerini resmi istatistik sınıfı standardı kapsamında üretilmesini sağlayan temel ilkeler ile standartları belirleyen, ulusal ve uluslararası düzeyde ihtiyaç duyulan alanlarda güncel, güvenilir,

zamanlı, şeffaf ve tarafsız veri üretilmesini temin eden bir programdır. RİP'e veri sağlayan kurumları yönlendirmek üzere "Kaliteli Bir Araştırmanın El Kitabı" adlı rehber yayınlanmıştır. Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, kentsel ve bölgesel politikaların hazırlanmasında ve izlenmesinde kullanılan nüfus, konut, inşaat, istatistikleri olmak üzere hanehalkı tüketim harcaması istatistikleri, gelir dağılımı ve yaşam koşulları istatistikleri, genel nüfus sayımları, Aile Yapısı Araştırması, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, kadın-çocuk-geçenç-yaşlı ve engelli istatistikleri, ülke içi göç, göç istatistikleri ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları gibi birçok farklı alanda veri üretmektedir. <https://www.tuik.gov.tr/>

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) İzleme Göstergeleri: Yeni Kentsel Gündemin izleme göstergelerinin %40'nı, SKA göstergeleri oluşturmaktadır. Türkiye'de Yeni Kentsel Gündem Taslak İzleme Çerçevesi ve Göstergelerine yönelik bir çalışmaya henüz başlanılmamıştır. SKA'ların izlenmesi kapsamında TÜİK tarafından üretilen göstergeler kullanılmıştır. <http://www.resmiistatistik.gov.tr/detail/subject/surdurulebilir-kalkinma-gostergeleri/>

10. Kalkınma Planı Öncelikli Dönüşüm Programı İstatistikî Bilgi Altyapısını Geliştirme Programı, uluslararası standartlarda üretilmiş istatistik sayısının artırılması, il ve bölge bazında istatistik üretilmesi, entegrasyonu sağlanmış sürdürülebilir istatistik sistemi ve kayıt sistemlerinden üretilen istatistiklerin elde edilmesi amacıyla 2014-2019 dönemi için kamu yönetiminde ve reform çalışmaları kapsamında kanıta dayalı kamu politikaları ve programları hazırlayabilmek, izleyebilmek ve geleceğe ilişkin sağlıklı planlar yapılabilmesinde doğru, güvenilir ve zamanlı olarak istatistikî verilerin üretilmesini sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Program kapsamında, bilgi/veri ihtiyaçlarını karşılayan istatistik portalı, hedeflenmiştir.

10. Kalkınma Planı Yerelde Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi Öncelikli Dönüşüm Programı; kanıta dayalı politika üretmek amacıyla yerelde kurumsal kapasite geliştirilmesini amaçlayan, katılımcı ve kapsayıcı mekanizmaların geliştirilmesini öngören kapsamlı bir kapasite geliştirme programıdır. Büyükşehir belediyelerinin artan görevlerini etkili biçimde yerine getirebilmelerini sağlayacak farklı planlama, örgütlenme ve hizmet sunum modellerinin geliştirilmesi, katılımcı ve kapsayıcı yönetim kapsamında başta yeni kurulan büyükşehir belediyelerinin olmak üzere yerel hizmet standartlarının belirlenmesi ve kurumsal kapasitelerin güçlendirilmesi amacıyla araştırma ve veriye dayalı programlar ile modeller üreterek kapasite geliştirilmesi ve desteklenmesi, TÜİK tarafından örneklem belirlenerek anket yapılması ve analiz edilerek yerel hizmet standardı belirleme çalışmalarında da kullanılmak üzere raporlanmasını öngörmektedir.

11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023), veriye dayalı politika üretimi kapsamında kentsel politika üretmenin en önemli aracı olan izleme ve ölçme araçlarının geliştirilmesi, şehircilik politika hedefi olarak belirlenmiştir. Birçoğu 10. Kalkınma Planı (2014-2018) döneminde başlatılan mekânsal ve sektörel etki analizlerine dayalı olarak, Ülke genelinde coğrafi nitelikli mekânsal bilgi üreten ve kullanan kuruluşlar arasında birlikte çalışabilirlik esaslarının hayata geçirileceği, mekânsal planlara ve uygulamalara elektronik altlık oluşturacak bilgilerin öngörülen standartlarda üretilmesi ve paylaşılmasının sağlanacağı ifade edilmektedir.

Kalkınma ajanslarının veri sağlamada önemli rolleri bulunmaktadır. Ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak ve yaptırmakla birlikte başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek üzere buldukları bölgenin ihtiyacı kapsamında sağlık, konut, iklim, afet, doğal kaynak, nüfus, yaş

gibi mekâna özgü veri; üniversiteler, teknokentler, sanayi kuruluşları ve belediyeler ile bilimsel metotlar kullanılarak üretilmektedir. 2019 yılında 300'e yakın farklı konuda analiz, inceleme, strateji ve planlama çalışması yapılmış; sanayi alanları çalışmaları, sektör analizleri, bölgelerin istihdam yapısı ve ihtiyaçlarına yönelik incelemeler, turizm strateji ve eylem planları, değer zinciri analizleri ve kooperatifçiliğin güçlendirilmesine dair raporlar hazırlanmıştır. Bölüm 2.3.2.2'de detaylı aktarılan karar destek mekanizmalarının en önemli girdisi olarak il bazında sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyini gösteren kırılmanmış bilgi ve veriyi, İllerin ve Bölgelerin Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE); ile üretmektedir. Bölgesel gelişme politikalarının izleme ve değerlendirilmesi çalışmalarında ilçe, il ve bölgelerin gelişmişlik düzeylerini ve eğilimlerini tespit eden, birçok kurum tarafından çeşitli politika uygulamalarında referans olarak kullanılan İLSEGE Araştırmaları, bölgesel gelişmeyi hızlandırmak ve sürdürülebilir kılmak üzere politika tasarımında ve bölge planlarının hazırlanmasında, temel girdileri ve veri sağlamanın yanı sıra yatırım teşvik uygulamasında mekânsal analiz altyapısını oluşturmaktadır.

Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi Projesi: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve TÜBİTAK Yazılım Teknolojileri Araştırma Enstitüsü (YTE) ile birlikte Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi'nin (KAYS) geliştirilmesi devam etmektedir. KAYS Projesi ile kalkınma ajanslarının kurumsal işleyişinin güçlendirilmesine ve ana hizmet süreçlerine ilişkin etkinliğin ve verimliliğin artırılmasına yönelik olarak modüler, bütünleşik ve merkezi bir bilgi sistemi geliştirilmiştir.

Stratejik Planlama Veritabanı; kanıta dayalı politika geliştirmede kilit öneme sahiptir. Kalkınma planları ile belirlenen politika önceliklerinin yıllık programlar ile koordine edilen sektörel politika, plan ve stratejilere dönüşmesinde sonuç odaklı yönetim ve izleme yapıları ile bütçe bağının kurulmasında, raporlanmasında ve denetiminde 5018 sayılı Kanun kapsamında politika koordinasyonu, uyum, değerlendirme ve izleme fonksiyonuna sahiptir. <http://www.sp.gov.tr/tr/temel-belge/t/stsb/p/sektorel-tematik-strateji-belgeleri>

E-Belediye Bilgi Sistemi ile belediyelerin tek bir veri tabanında, ortak bir sistem altyapısında ve standart yazılımlarla çalışması öngörülmektedir. E-Belediye Bilgi Sistemi Projesi ile kapasite gelişimi gerçekleştirilmektedir. E-Belediye Projesi kapsamında yönetim bilgi sistemlerine tekabül eden 45 adet modül İçişleri Bakanlığınca, coğrafi bilgi sistemleri işlemlerine tekabül eden 22 adet modül ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca hazırlanacak olup şu ana kadar toplam 45 modül uygulamaya konulmuştur.

YERELBİLGİ, kapsamlı bir kapasite geliştirme projesi olarak Yerel Yönetim Reformu Destek Projesi III. Aşaması'nın (2018-2021) 3. bileşeni olarak hayata geçirilmiştir. Yerel Yönetim Sistemine ait Yönetim Bilgi Sistemi Altyapısının Kurulması ve Güncellenmesi kapsamında "YERELBİLGİ" veritabanının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Destek bileşeni niteliği taşıyan bu Bileşen, Projenin diğer iki kapasite bileşenin ihtiyaç duyduğu yazılımların (Performans Yönetim Sistemi, Reform ve Mevzuat Takip Sistemi ve Katılım Mekanizmalarının Güçlendirilmesi gibi) geliştirilmesini amaçlamaktadır. Amacı, yerel yönetimlerle ilgili verilerin elektronik ortamda toplanarak politika geliştirilmesi ve karar alma sürecine yardımcı olacak şekilde bunların derlenmesini ve analitik olarak sorgulanmasıdır.

Yerel idareler ile ilgili göstergelerin oluşturulmasında ve izlenmesinde önemli veri kaynaklarından bir diğeri; 5018 sayılı Kanun kapsamında belediyeler, bağlı idareler, mahalli

idare birlikleri ve il özel idareleri tarafından hazırlanan faaliyet raporlarıdır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığınca konsolide edilerek mahalli idareler faaliyet raporları hazırlanmaktadır. Yerel yönetimlerin ilgili bütçe ve kesin hesap bilgileri ile diğer mali veriler, Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün "say2000i otomasyon" sistemine dayalı olarak elde edilmektedir. Ayrıca TÜİK, YSK ve AÇSHB gibi diğer kamu kurum ve kuruluşlarının mahalli idarelerle ilgili veri ve istatistikî bilgilerinden de yararlanılmaktadır.

Türkiye'de, kalkınma planlarından başlayarak, kamu kurumlarının stratejik planları ve sektörel eylem planlarının hazırlanmasında ve uygulanmasında Kamu-STK iş birliğini güçlendirmeyi amaçlayan bir dizi kapasite geliştirme programı yürütülmüştür. 10. Kalkınma Planı Yerel Kapasitelerin Geliştirilmesi Öncelikli Dönüşüm Programı'nda; sivil toplum kuruluşlarına ilişkin sistematik ve kapsamlı şekilde veri toplanması, Birleşmiş Milletler Sivil Toplum Kuruluşları Uluslararası Sınıflaması (ICNPO) ile uyumlu bir STK veri tabanı oluşturulması ve İçişleri Bakanlığı tarafından bu çerçevede veri toplanarak kamuoyu ile paylaşılması programlanmıştır. 11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023), kanıta dayalı kapsayıcı ve katılımcı politikaların üretilmesinde sivil toplumun güçlendirilmesi amacıyla uluslararası standartlarla uyumlu bir STK veri tabanı oluşturulmasına yönelik çalışmaların, İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğünce 2018 yılında kurulan Dernekler Bilgi Sistemi (DERBİS) ile tamamlandığı ancak sivil toplum alanında güvenli ve düzenli veri toplanması ve yayımlanmasını sağlamak amacıyla TÜİK ile iş birliği içinde derneklere, COPNI ve NACE kodlarının verilmesine ilişkin sınıflandırma çalışmalarının devam ettiği ve 2021 yılı içinde tamamlanmasının planlandığı ifade edilmektedir. <https://www.siviltoplum.gov.tr/dernekler-bilgi-sistemi-derbis>.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü "GöçNet" sisteminde, Türkiye'de bulunan yabancıların ikamet izinlerine ilişkin ilk, geçiş ve uzatma başvurularını elektronik ortamda yapmalarına imkân sağlayan "e-İkamet Modülü" başta olmak üzere vize, uluslararası koruma ve giriş yasağı gibi Genel Müdürlüğün yabancılara yönelik işlemlerini içeren 26 modül bulunmakta ve bu modüller sürekli geliştirilmektedir. Portaldan yürütülmekte olan projelere, güncel verilere ve istatistiklere ulaşmak mümkündür <https://www.goc.gov.tr/>.

Karar Destek Mekanizması Olarak Ulusal Mekânsal Veri Altyapısı: TÜİK gibi kurumların ürettiği demografik, sosyal ve ekonomik verilerin mekânsal altlıklar üzerinden gösterilmesi amacıyla ulusal ölçekte temel mekânsal veri setlerinin idari sınır ve adres verileri ile tam entegrasyonun sağlanması, Kalkınma Planı hedefleri arasında yer almaktadır. Türkiye'de verilerin yasal sorumluluğu TÜİK'e, mekânsal verilerin koordinasyon da Çevre ve Şehircilik Bakanlığına verilmiş ve eşgüdüm içerisinde çalışarak verilerin üretim standartlarının belirlenmesi sonrasında mekânsal verilerin belirlenen formatlarda web üzerinden paylaşılması programlanmıştır.

Bu kapsamda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından; Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı Projesi (2020-2023), Akıllı Şehir ve Kent Bilgi Sistemleri Altyapısı Projesi, Bulut Belediye ve e-Belediye Projesi yazılım modülleri geliştirilmiştir.

Türkiye Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemi (TUCBS) kapsamında, Avrupa Mekânsal Veri Altyapısı Yönergesi'ne (*EC-INSPIRE-Directive*) uyumlu, 34 temada standart belirleme çalışmaları

yapılmaktadır. 32 merkezi yönetimi ve 37 büyükşehir belediyesini kapsayan Entegrasyon Projesi'nin, TUCBS Veri Portalı üzerinden ilgili kullanıcılarla paylaşılması hedeflenmektedir.

Mekânsal Adres Kayıt Sistemi (MAKS), İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. MAKS Projesi'nin uygulamaya geçirilmesi sonrasında birçok kurumun hizmetlerini daha etkin ve verimli olarak gerçekleştireceği öngörülmektedir.

Ulusal Haritacılık Kurumu olan Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı Harita Genel Müdürlüğü tarafından tüm ülkeyi kapsayan Topografik Veritabanı (TopoVT) geliştirilmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı olan Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, diğer bir temel veri seti olan kadastro verisini mülkiyet bilgileri ile birlikte Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS) Projesi üzerinden yürüterek ülke genelindeki tüm taşınmazların yönetimini gerçekleştirmektedir.

2.3.2.4. Tüm yönetim düzeylerinde hassas gruplarla (dezavantajlı, engelli, göçmen, çocuk, kadın) birlikte çalışmak amacıyla kentsel ve bölgesel gelişme karar alma süreçlerine etkin katılım kapasitelerini kurmak

Kapasite Geliştirme Bölümünün 2.3.2.2'de başlığında, çok aktörlü ve çok düzeyli yönetim yapıları kapsamında kentsel politikaların geliştirilmesi izlenmesi ve değerlendirilmesi kapsamında yerel uygulama araçları aktarılmıştır. Bu bölümde; katılım mekanizmaları, merkezi düzeyde kalkınma planları, kurumsal ve sektörel strateji ve eylem planları, bölgesel ve mekânsal nitelikli planların hazırlık süreçleri, hassas ve dezavantajlı kesimleri kapsayan politika ve programlar, kamu-sivil toplumun iş birliği kapasite geliştirme projeleri; belediye ve kent konseyleri, mahalli idare birlikleri ve kalkınma ajanslarının rolleri çerçevesinde ele alınmaktadır.

Türk Kamu Yönetim Sisteminde, mekânsal ve bölgesel gelişmeyi şekillendiren tüm mekânsal planlar, politika, strateji ve eylem planları kurumsallaşmış, çok düzeyli ve paydaşlı, kapsayıcı ve katılımcı bir plan ve politika yapım süreci ile hazırlanmaktadır: Türkiye, 2020 İnsani Gelişme Raporu İnsani Gelişme Endeksi'nde 189 ülke ve bölge arasında son 29 yıl içinde % 40,7'lik artış ile en çok ilerleme kaydeden ülkelerden biri olarak 54'üncü "en yüksek insani gelişme" kaydeden ülke olmuştur.

11. Kalkınma Planı (2019-2023); demokrasinin standartlarını yükseltmek ve devlet-vatandaş ilişkisini güçlendirmek üzere yeni mekanizmaların oluşturulması, kamu hizmet sunumunda eşit ve adil muamele yapılmasının sağlanması ve şeffaflığın artırılması amacıyla vatandaşların politika yapım süreçlerine aktif katılımının sağlanması hedeflenmiştir. 2005-2020 arasında; kent konseyleri, yerel girişimler, forumlar, katılımcı bütçeleme, halkın vetosu, mahalle meclisleri, ihlal bildirme ve bilgilendirme hakkı, dilekçe hakkı, topluluk anketleri, sosyal medya, e-Devlet uygulamalarının kamu yönetimi ve karar alma süreçlerinde kullanımını düzenleyen birçok yasal düzenleme yapılmıştır. Bilgi ve belge isteme yasa düzenlemeleri kapsamında gerçek ve tüzel kişilere, belediye ve il özel idaresi karar organlarının karar ve toplantı zabıtlarının kendilerini ilgilendiren kısımlarını isteme hakkı verilmiştir.

Kalkınma planı yapım süreci; kurumsallaşmış bir katılım süreci ile Anayasa gereği hazırlanmakta ve Yönetmelikler çerçevesinde yürütülmektedir. Plan hazırlıklarında, danışma ve görüş oluşturma amacıyla tüm iç ve dış kamu paydaşları, STK'lar, özel sektör, meslek örgütleri ve akademiden temsilcilerin bir araya geldiği Özel İhtisas Komisyonları (ÖİK) kurulmakta, ÖİK'larda görüşülen konular raporlanmaktadır. 11. Kalkınma Planı (2019-2023) hazırlıkları kapsamında, 43 ÖİK ve 32 çalışma grubu kurulmuş; her sektör ve konu için oluşturulan ÖİK'lara yaklaşık 5.000 uzman katılım sağlamıştır. ÖİK ve çalışma gruplarına katılan paydaşlarca Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları tartışılmış, bu yolla 2030 Gündemi ve Yeni Kentsel Gündem tüm paydaşlara tanıtılarak ulusal kalkınma önceliklerinin belirlenmesi için görüş alışverişi yapılması sağlanmıştır.

Kamu yönetiminde Türk devlet geleneğinin bir parçası olarak kentleşme şuraları da birer kurumsallaşmış karar oluşturma ve danışma mekanizmalarıdır. Bölüm 2.3.2.2' de aktarılan Kentleşme Şurası (2009) sonrası KENTGES belgesinin yayınlanması gibi sektörel strateji, politika ve eylem planlarının hazırlanmasında şuralara başvurulmakta ve kalkınma planlarına benzer bir süreçle toplanarak yürütülmektedir.

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, 3194 sayılı İmar Kanunu çerçevesinde en önemli karar alma aracı olan planlar için; katılım, katkı ve görüş oluşturma süreçlerini tanımlamaktadır.

Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği, AB Çevre Mevzuatı ile uyumlaştırılmış Çevre Kanunu çerçevesinde, savunma ve maliye plan programları hariç, mekânsal planların çevresel ve mekânsal etkileri kapsamında katılımcı plan süreçlerini, en başından sistematize eden bir mekanizma ile katılımı sağlamaktadır. Yönetmelik, "Kapsam Belirleme" bileşeni ile plan içeriği ve yeri dikkate alınarak tüm kurumsal paydaşlar ve halk ile istişare ve diğer katılım usullerini plan hazırlık süreçlerinin ilk aşamasından itibaren dâhil etmektedir.

10. Kalkınma Planı (2014-2019) döneminde, mali ve kurumsal açıdan küçük belediyelere kapasite geliştirme bileşenleri ile destek vermeyi amaçlayan; dezavantajlıların ve hassas toplum kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının iyileştirilmesi, kadınlar, çocuklar, yaşlılar, gençler, dezavantajlılar, engelliler ve aile kurumunun toplumsal ve ekonomik kırılmalıklarının azaltılması ve güçlendirilmesi kapsamında, kentsel gelişme plan ve programlarına entegre, il ve mahalle bazlı sosyal analizlere dayanan 3 Öncelikli Dönüşüm Programı (ÖDP) ve Eylem Planları (EP), temel kapasite geliştirme programı hayata geçirilmiştir.

Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Öncelikli Dönüşüm Programı (ÖDP) ve Eylem Planları (EP); kapsamlı tasarlanmış bir sosyal politika kapasite geliştirme programı olmanın ötesinde kentsel politika ve aktörleri ile bütünleşik tasarlanmış, yerel yönetimlere ve belediye birliklerine özellikle kadın, yaşlı ve çocuk gibi hassas grupların ihtiyaç ve taleplerinin tespit edilmesi ve giderilmesi noktasında önemli roller veren bir sosyal uyum programıdır. Programla; Türkiye Belediyeler Birliği (TBB) ve yerel yönetimlere; göçle şehirlere gelen ailelerin şehir yaşamına uyumlarının desteklenmesi, sosyal hizmet ve yardımların diğer kamu hizmetleriyle koordineli olarak etkin bir şekilde yürütülmesi, il bazlı sosyal kırılmalık risk haritalarının hazırlanması, kent konseyleri bünyesinde aile meclislerinin

kurulması, aile dostu faaliyetleri desteklenmesi amacıyla verilen görevler Belediye Kanunu ve Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda yazılı görevlerinden kaynaklanmaktadır.

Belediyelerin katılımcı kapsayıcı hizmet sunumu; Belediye Kanunu çerçevesinde, Anayasa'da yer alan sosyal devlet tanımı kapsamında bir sosyal kontrat niteliğinde kapsayıcı ve katılımcı ilkelere göre hazırlanmıştır. Türkiye'de belediye hizmetlerinin tamamında; dar gelirli, yoksul, muhtaç kesimleri ile kadın, çocuk, yaşlı, genç ve engellilerin kırılganlıklarını azaltmayı, dayanışma, koruma ve topluma güçlendirerek entegrasyonlarını içeren maddeler, sosyal yardım, sosyal hizmet ve sosyal uyum eksenli hizmet sunumunu önceliklendirmektedir. ÖDP ve EP'ler özellikle küçük belediyeleri kurumsal ve mali olarak destekleyen ve teşvik eden kapasite geliştirme bileşenlerine sahiptir.

Yerelde Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi Öncelikli Dönüşüm Programı (ÖDP) ve Eylem Planları (EP); bu amaca yönelik oluşturulmuş en önemli kapasite geliştirme programıdır. 2 bileşenli tasarlanan Program; yerelde kapasite, yönetim ve katılımcılığın geliştirilmesi ve yerel idarelerin kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesini hedeflemektedir. Bu doğrultuda büyükşehir statüsüne geçen belediyelerde kapsayıcı ve katılımcı hizmet sunumu için kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesi ve ihtiyaç duyulan yeni kapasitelerin kurulmasının yanı sıra, yerel ve bölgesel politikaların belirlenmesinde STK-Kamu iş birliğini arttıran kapasite geliştirme projelerinin uygulanmasını, vatandaşların kent yönetimi karar alma süreçlerine daha aktif katılımlarını sağlayan kent konseylerinin etkinleştirmesini, yerel düzeyde politika oluşturma ve uygulama süreçlerine meslek örgütleri dâhil STK'ların ve üniversitelerin katkısının artırılmasını hedeflemektedir. Kamu-STK İşbirliğinin desteklenmesi kapsamında, 10. Kalkınma Planı ÖDP-EP program bileşenlerinden biri olarak hayata geçirilen Program ile uluslararası sınıflamalara uyumlu şekilde STK'ların kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

2018 yılında İçişleri Bakanlığı bünyesinde Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (STİGM) kurulmuş, ayrıca STK'ların hukuki statüleri, kurumsal yapıları, faaliyetleri, kamu-STK iş birliği modellerinin çeşitlendirilmesi dâhil şeffaflık ve hesap verebilirliğinin geliştirilmesine yönelik Temmuz 2020'de Dernekler Yönetmeliği yenilenmiş, STK'ların çalışmalarının kolaylaştırılması ve faaliyetlerinin daha etkin olarak yürütülebilmesinin desteklenmesi amacıyla Dernekler Denetçileri Görev ve Çalışma Yönergesi 2020'de yürürlüğe konulmuştur. Dernekler Bilgi Sistemi (DERBİS) kurulmuş, elektronik ortamda bürokratik işlemler azaltılmış ve istatistiki bilgilerin kısa sürede sorgulanarak raporlanması sağlanmıştır. (<http://siviltoplumsektoru.org>). Türkiye'de 2020 itibarıyla toplam dernek sayısı 311.608'e ulaşmıştır.

Kent Konseyleri: Habitat II konferansı sonrası kurlmaya başlayan Kent konseyleri, 2005 yılında Belediye Kanunu kapsamında çıkarılan bir yönetmelikle yeniden düzenlenmiş ve kapsamı genişlemiştir. Yönetmelikle, kent konseylerinin kuruluşu, danışma ve karar süreçlerine katılım usullerini tanımlamakta, genel kurul ve yürütme kurulunun yanı sıra sorumluluk alanına giren konularda alt çalışma komiteleri ve "gençlik meclisi", "kadın meclisi", "çocuk meclisi" veya "engelliler meclisi, mahalle meclisi vb.) gibi katılımı tabana yayan yapılar kurulabilmektedir. Kent konseylerinin üst örgütü Kent Konseyleri Birliğidir.

Türkiye’de başta büyükşehir belediyeleri olmak üzere aktif işleyen 81 adet kent konseyi bulunmaktadır (<https://www.kentkonseyleribirligi.org.tr>).

Yerel Yönetim Reformu Destek Projesi III. Aşaması (2018-2021); yerelde katılımın artırılmasını, büyükşehir belediye yapısı içinde mahalle yönetim yapısı ve katılımı sağlayan mekanizmaların güçlendirilmesi ve geliştirilmesi için yeni bir yönetim modelini geliştirmeyi hedeflemekte; belediye meclislerinin güçlendirilmesine dair politikalar, dezavantajlı gruplara (kadın, çocuk, engelli) yönelik programlar ve yerel seviyede kadın merkezleri, çocuk gelişim merkezleri ve ilgili diğer sosyal hizmet birimlerinin personeline kentsel farkındalık konusunda kapasite geliştirme programlarını içeren bileşenlere sahiptir. Proje devam etmektedir.

Rekabetçiliği ve Sosyal Uyumu Geliştiren Kentsel Dönüşüm Öncelikli Dönüşüm Programı (ÖDP) ve Eylem Planları (EP); hızlı kentleşme ve imarsız yapılaşmanın yol açtığı ekonomik ve sosyal problemlerle birlikte fiziki mekân kalitesi ve dayanıklılığının artırılmasını amaçlamakta, bu doğrultuda başta dezavantajlı gruplar olmak üzere yeterli ve erişilebilir konut üretimini ve görece bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesini hedeflenmektedir. Bölüm 1.1.2.4’de kentsel dönüşüm programları kapsamında aktarılan söz konusu ÖDP-EP’nin en önemli bileşeni, kentsel dönüşüm planları ve proje uygulamalarında kapsamlı ve bütüncül sosyal uyumun tüm boyutları ile ele alınmasıdır.

Kalkınma ajansları; bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi kapsamında dezavantajlı bölgelerin insan sermayesini güçlendirmek ve toplumsal bütünleşme sürecine destek olmak amacıyla kadınların, gençlerin ve dezavantajlıların ekonomik ve sosyal hayata daha aktif katılımlarını sağlamak, istihdam edilebilirliğini artırmak, sosyal içermeyi, sosyal girişimciliği ve yenilikçiliği desteklemek üzere Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programını (SOGEP) yürütmektedir. 2021 yılında 166 milyon TL ödenek ile 126 projenin desteklenmesi hedeflenmektedir.

Kapsayıcı sosyal politikalar ve göç kapsamında belediye birlikleri: Başta Türkiye Belediyeler Birliği (TBB) ve Marmara Belediyeler Birliği (MBB) olmak üzere belediyeler ile birlikte özellikle kadınları, sığınmacıları, çocukları ve engellileri karar alma süreçlerine dâhil eden ortak projeler yürütmektedirler. MBB yerel düzeyde; göç, iltica, sosyal uyum, kente aidiyet gibi alanlarda ilgili paydaşlarla ortak çalışma zemini oluşturmak üzere 2015 yılında Göç Politikaları Merkezi (GPM) ve üye belediyelerinin göçmen ve mültecilerle ilgili çalışma yürüten birim temsilcilerinden oluşan MBB Göç Platformu kurulmuştur. Göç Platformu, MBB üyeleri arasında koordinasyon ile bilgi ve tecrübe paylaşımına zemin hazırlamaktadır. Marmara Belediyeler Birliği tarafından 2017’de belediyelerin dezavantajlı gruplar için yürütülen programlar; kapsayıcı politika geliştirme süreçleri, sosyal belediyecilik faaliyetleri ve karşılaşılan sorunlar ile çözüm önerilerinin ele alındığı Yerel Yönetimlerde Sosyal Hizmet Sempozyumu düzenlemiştir. (<http://www.sosyalhizmetpolitikaları.com/>).

ROMACTED Programı: TBB ile Avrupa Konseyi iş birliğinde ve AB eş-finansmanı ile yerel düzeyde Roman vatandaşların güçlendirilmesi ve iyi yönetim uygulamalarının yaygınlaştırılması amacıyla 2018-2020 yılları arasında pilot belediyelerde uygulanmıştır.

QUADRA 2: Suriye ve Irak'ta süregelen krizlere yanıt olarak mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, ülkesine geri dönmek isteyenler ve ev sahibi toplulukların dayanıklılıklarını güçlendirmeyi hedefleyen bir proje olup TBB'nin koordinasyonunda Türkiye'de göç akınına uğramış belediyeler ile birlikte İspanya, Belçika, Fransa, Almanya ve Macaristan iş birliğiyle uygulanmaktadır. Suriye Krizine Müdahale için AB Bölgesel Güven Fonu (MADAD), Federal Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı (BMZ), İspanya Uluslararası Kalkınma İşbirliği Kurumu (AECID) tarafından finanse edilmektedir 65.000.000 avro bütçelidir.

RESLOG: Yerel Yönetimde Dayanıklılık Projesi (2018-2021): TBB, MBB ve Çukurova Belediyeler Birliği ile ortak 12 pilot belediyede hizmet kalitesini etkileyen göç krizi üzerine projeler geliştirilen bir programdır. TBB ve İsveç Yerel Yönetimler ve Bölgeler Birliği (SKL) iş birliğinde, İsveç Kalkınma Ajansı (SIDA) fonu ile yürütülmektedir.

Çocuk Dostu Şehirler: TBB iş birliğinde UNİCEF ve 150 belediyeyi kapsayacak şekilde sürdürülmekte olup çocuk haklarının saygı gördüğü ve bu hakların belediye politikalarına, süreçlerine, programlarına ve bütçelerine yansıdığı Çocuk Dostu Kentler (ÇDK) programının üçüncüsüdür. Program çerçevesinde çocuk işçiliği, çocuk evlilikleri, çocuk katılımı ve çocuğa duyarlı bütçeleme ve planlama konuları olmak üzere belediyelerin çocuk hakları alanında program geliştirme kapasiteleri güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

İnsan Hakları Kentleri Projesi, Türkiye'de belediyelerde yaşlı, engelli, kadın, çocuk ve 'sığınmacı/göçmen' gruplarının uluslararası ve ulusal yasalar tarafından garanti altına alınmış haklarının kent yaşamında pratiğe geçirilmesini, gündelik hayata uyarlanmasını ve belediye hizmetlerine yansıtılmasını hedeflemektedir. İsveç SIDA kalkınma ajansı ile birlikte TBB'nin koordinasyonunda pilot belediyeler ile yürütülmektedir.100 bin avro bütçelidir.

2.3.2.5 Kapasite geliştirmenin destekçileri ve sağlayıcıları olarak yerel yönetim dernekleriyle ilişki kurulması

Yerel Yönetim Birlikleri, başta belediyecilik faaliyetlerine yönelik hizmet sunumu eğitimleri olmak üzere, kanunlar ve uygulama yönetmelikleri kapsamında sürekli eğitim veren akademilere sahiptir.

Türkiye Belediyeler Birliği-TBB Belediye Akademisi: TBB, ulusal ve uluslararası düzeyde 1389 belediyeyi temsil etme yetkisine sahip ve bütün belediyelerin doğal üyesi olduğu tek mahalli idare birliğidir. Belediye başkanları, meclis üyeleri ve belediye personelinin eğitim ihtiyaç analizini ve buna göre yıllık veya daha uzun süreli eğitim planlamasını ilgili birimlerle koordineli olarak yapmak ve uygulamak, belediyecilik faaliyetleri kapsamında kurumsal yönetim, bütçe uygulama kapasitelerini desteklemek üzere Belediye Akademisi'nde eğitimler vermekte, rehber ve kılavuz dâhil birçok yayın ve materyaller üretmektedir. Kurumsal kapasite geliştirme bağlamında düzenli yayınların yanı sıra belediyecilik hizmetleri, bütçe ve stratejik planlama, imar programlaması, kent yöneticiliği, kentsel yönetim araçları ve eğitim, yönlendirici yayın ve doğrudan danışmanlık hizmetleri sunmaktadır. Sürekli eğitim merkezlerine sahip olan Birlikler, Covid-19 Pandemisinde önce " Uzaktan Eğitim Modülleri" ile eğitimlere başlamıştır. Podcast'ler ve webinar platformları mevcuttur. TBB, kapasite geliştirmede ihtiyaç analizini belediyelerin çalışma yürüttükleri alanlara yönelik anketler düzenleyerek ve ihtiyaç olan alanlarda eğitimin yanı sıra tematik kılavuzlar yoluyla çözüm

önerileri geliştirmektedir. <https://www.tbb.gov.tr/belediye-akademisi/egitimler/gecmis-egitimlerhttps://www.tbb.gov.tr/belediye-akademisi/akademi-ders-gruplari/>

Akademi’de, 218 eğitim başlığı ve 3 ana eğitim modülü vardır. 218 farklı ders içeriğini 3 eğitim modülü ile sunmaktadır (ana hizmet alanı eğitimleri mali hizmetler katılımcı belediyeçilik). 2017, 2018 ve 2019 yıllarında sırasıyla 676, 707 ve 390 eğitim düzenlemiş, bu eğitimlerde toplam 183.715 bin kişi eğitim görmüştür.

TBB; Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Yeni Kentsel Gündem, BM İklim Değişikliği Konferansı, Paris Anlaşması, Sendai Afet Risk Azaltma Çerçeve Sözleşmesi gibi küresel gündemleri, bakanlıklar ile birlikte takip ederek geliştirilen politikaların yerelleştirilmesi amacıyla belediyelere kapasite geliştirme desteği sunmaktadır (<https://www.tbb.gov.tr>). Covid-19 Pandemisi ile değişim gösteren kentli davranışları çerçevesinde TBB, yeni normalde belediye hizmetlerindeki değişimi öne çıkaran “Sürdürülebilir Şehirler Vizyonu” adlı yeni bir politika dokümanı hazırlıklarına başlamıştır.

COVID-19 Kapsamında TBB Encümeni ivedilikle toplanmış, belediyelerin acil ihtiyaçları ve talepleri, merkezi yönetim birimlerine iletilmiş ve bu kapsamda belediyelerin izin, ruhsat ve denetiminde olan işyerleri ve sundukları hizmetlerle ilgili TBB önerilerini de içeren çok sayıda genelge çıkarmıştır

TBB Mevzuat ve Politika Komisyonlarında yer alarak merkezi yönetim düzeyinde, kentleşme ve yerel yönetim konuları dışında kurulan komisyon ve konseylere de katılım sağlanmakta; seçilmiş ve atanmış personele bu kapsamda kapasite geliştirme destekleri vermektedir. Avrupa Birliği İletişim Stratejisi, Danışma, Yönlendirme ve Eşgüdüm Kurulu; Avrupa Birliği Programları Kurulu; Afet ve Acil Durum Danışma Kurulu; Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı; Enerji Verimliliği Koordinasyon Kurulu; Tüketici Konseyi; Raylı Sistemler Sanayi Teknik Komitesi; Karayolu Trafik Güvenliği Kurulu; Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemi Koordinasyon Kurulu; Kırsal Kalkınma Programı İzleme Komitesi bunlardan bazılarıdır.

TBB Belediyeçilik Hizmet Komisyonlarında da yer almakta olup merkezi yönetim düzeyinde başta kentsel gelişme ve çevre olmak üzere uygulama birliği geliştirmek ve deneyim paylaşmak amacıyla belediye temsilcilerinin yer aldığı komisyonlar kurulmaktadır; Sıfır Atık, İmar, Yapı, Su ve Kanalizasyon, E-Belediyeçilik, Sosyal Belediyeçilik Komisyonu bunlardan bazılarıdır.

TBB Yarışmalar: Para ödüllü Sıfır Atık Fikir ve Proje Uygulama Yarışması, Akıllı Şehirler Fikir ve Proje Uygulama Yarışması, Belediyeler İçin Bisikletli Ulaşım Fikir ve Proje Uygulama Yarışması, Yeşil Şehirler Yarışması bunlardan bazılarıdır.

Avrupa Hareketlilik Haftası: TBB’nin 2018 yılından bu yana ulusal koordinatörlüğünü yürüttüğü Girişim kapsamında, çevre dostu ulaşım ve bisiklet yolları programları bulunmaktadır.

Güvenli Kentler Projesi: 2013-2015 yılları arasında TBB koordinasyonunda, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, pilot belediyeler ve pilot valilikler ile yürütülmüştür. İzmir, Konya ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri ile Erzurum, Bolu ve Trabzon Valilikleri katılmıştır.

Çocuk Dostu Kentler III Programı: Programın üçüncüsü, UNICEF ve TBB iş birliğinde 150 belediyeyi kapsayacak şekilde sürdürülmektedir. (<https://www.tbb.gov.tr/proje-ve-finansman/projeler/tbb-yurutulen-projeler/cocuk-dostu-sehirler-3/>)

Suriye krizi, göç ve kapsayıcı politikalar kapsamında TBB birçok proje yürütmekte, eş faydalanıcısı olduğu Qudra 2 projesi Göç ve Yerel Çözümler kapsamında Gaziantep Deklarasyonunun hazırlanmasına öncülük etmekte ve Suriye Krizine Müdahale için AB Bölgesel Fon kapsamında çalışmalar yapmaktadır. (<https://www.tbb.gov.tr/proje-ve-finansman/projeler/tbb-yurutulen-projeler/qudra-ii/>)

İnsan Hakları Projesi: İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı (SİDA), özellikle toplumda en kırılgan gruplar olan çocuk, kadın ve göçmenlerin yerel yönetişime dâhil edilmeleri ve tüm belediye hizmetlerine erişimlerinin kolaylaştırılması amacıyla pilot belediyelerde çalışmalar yapmaktadır. (<https://www.tbb.gov.tr/proje-ve-finansman/projeler/tbb-yurutulen-projeler/insan-haklari-projesi/>)

Gıdanı Koru Sofrana Sahip Çık Eylem Planı: Tarım ve Orman Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) iş birliğiyle ülkemizde gıda kayıpları ve israfiyla mücadele amacıyla 20 Mayıs 2020'de kampanya başlatmış ve temel paydaşlardan biri olarak TBB Kampanyaya, 6'sı doğrudan ve 27'si ise dolaylı başlıklarda katılmıştır.

Marmara Belediyeler Birliği Yerel Yönetimler Akademisi, 6'sı büyükşehir olmak üzere 13 ilde 190'dan fazla belediyenin üye olduğu bölgesel bir ağıdır. Mevcut ve gelişen kentleşme ve yerel yönetim konuları kapsamında kurduğu platformları ve politika merkezlerinin yanı sıra seminer, konferans ve diğer toplantılar, süreli ve süresiz yayınları ve verdiği eğitimler ile üye belediyelerinin kurumsal kapasitelerini geliştirmeye, iyi uygulamaları yaygınlaştırmaya ve üye belediyeler arasında koordinasyonu sağlamaya yönelik hizmet vermektedir. (<https://yereleyenetimakademisi.com/hakkimizda>)

MBB-Hizmet İçi Eğitim Programları, talep kapsamında programlanmaktadır. Eğitim hizmetlerinin yoğun kısmı bu kategoride gerçekleşmektedir. 2019'da, 109 değişik konu başlığında, 58 farklı eğitimle çalışılmış; 33 belediyeye, 2168 saat hizmet içi eğitim sunulmuş ve toplam 12.440 kişi eğitim almıştır.

MBB-Genel Katılıma Açık Eğitim Programları, genel katılıma açık eğitimlerdir. Güncel mevzuat değişiklikleri neticesinde veya ihtiyaç duyulan konuların belirlenerek düzenli olarak aktarıldığı eğitimlerdir. 2019 yılı içerisinde, 6 büyükşehir ve 5 il merkezinde, 1479 saatlik eğitime 11648 kişi katılmıştır.

MBB-Sertifikalı Eğitim Programları; paket program tarzında eğitimler olup birkaç hafta süren katılım ile sertifikalandırmaktadır. Belediyelerde gayrimenkul yönetimi, genel eğitim, kamu ihale mevzuatı ve afet yönetimi konularında gelişim programları içermektedir. Sertifikalı eğitimler ağırlıklı olarak İstanbul merkezli gerçekleştirilmiş olup toplam 466 saat süren eğitimlere 707 kişi katılmıştır.

MBB-Yönetici Geliştirme Programları; belediyelerde yönetici pozisyonunda bulunanlar ile yönetici adaylarının gelişimlerine katkıda bulunmak için yerel yönetimler alanında mevzuat, kişisel gelişim, yöneticilik, yönetim ve sistem geliştirme ana başlıklarında uygulamaya dönük, bilgi, beceri ve yetkinliklerinin artırılması ve uygulamadaki sorunların çözülmesini hedeflemektedir. Toplam 4113 saat eğitim düzenlenmiş, 24.494 kişi katılmıştır.

MBB-Stratejik Plan Hazırlama ve Danışmanlık Hizmeti: MBB, belediyelere stratejik plan konusunda eğitim ve danışmanlık hizmeti vermektedir. Bu kapsamda 2020- 2024 yılı Stratejik Plan hazırlama sürecinde; Sancaktepe, Sultangazi, Çekmeköy, Lüleburgaz Belediyelerine eğitim ve danışmanlık hizmeti verilmiştir. 10 modül olarak hazırlanan bu eğitim-danışmanlık hizmeti ile 2019 yılında belediyeler için Stratejik Plan Hazırlama Rehberi doğrultusunda eğitim verilmiş ve onların stratejik planları hazırlanmıştır.

MBB Proje Yazma Eğitimleri: MBB başta, Horizon 2020 Yeşil Mutabakat Çağrısı (Green Deal Call) ve İklim Değişikliğine Uyum Hibe Programı (CCAGP) olmak üzere ulusal ve uluslararası proje çağrılarına yönelik uygulamalı proje yazma eğitimleri gerçekleştirmekte ve üye belediyelerinin güçlü proje başvurusu yapmalarına katkı sunmaktadır.

MBB'nin COVID-19 Kapsamında Yaptığı Çalışmalar: MBB, Covid-19 kapsamında Çevre Webinarları düzenleyerek pandemi sürecinden doğrudan etkilenen çevre yönetimi ve hava kalitesine ilişkin "COVID-19 Dünyasında İklim Değişikliğinin Gıda Güvenliği Üzerine Etkisi", "Covid-19 ve Hava Kalitesi" ve "Tüm Yönleriyle Atık Yönetimi: Covid-19" başlıklı çevrimiçi seminerler gerçekleştirilmiştir. MBB ayrıca resmi internet sitesinde "Covid-19" sekmesi oluşturarak bu sekme altında üye belediyelerindeki iyi uygulamalar ile yurt dışındaki iyi uygulamalara yer veren uluslararası platformların listesini paylaşmakta ve böylece yerel yönetimlerin birbirinden öğrenmelerini ve iyi uygulamaların paylaşımını desteklemektedir. (<https://marmara.gov.tr/covid-19/>)

MBB Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) Odaklı Seminerleri: SKA'ların yerelleşmesi sürecinde belediyelere, SKA temalı seminerler gerçekleştirilmiştir. Bu seminerler, "SKA Kapsamında Hava Kalitesi", "SKA kapsamında Atık Yönetimi" ve "SKA Kapsamında Su Yönetimi" başlıklarında düzenlenmiştir.

MBB Şehirler 2030-Yerelde Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) Eğitimi, MBB Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Elçiliği ve SKA Çalışma Grubu oluşturulmuş, ayrıca Yerel Yönetim Akademisi tarafından, Boğaziçi Üniversitesi Yaşamboyu Eğitim Merkezi-BÜYEM ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Çözümler Ağı (UN-SDSN) Türkiye iş birliğiyle üye belediyelerinin çalışanlarına yönelik "Şehirler 2030-Yerelde Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları" başlıklı eğitim vermiştir. MBB tarafından üç ayda bir yayınlanan Kent Dergisinde "SKA'ların Yerelleşmesi" yazı dizisi başlatılarak her sayıda bir SKA ve ilgili SKA'ya yönelik iyi uygulamalar ile tanıtılmaktadır.

Platformlar; MBB bünyesinde faaliyet gösteren üye belediyelerin ilgili birim yöneticileri ve çalışanlarından oluşan tematik çalışma gruplarıdır. MBB'nin görev alanına giren konulara ilişkin deneyim ve bilgi paylaşımına zemin hazırlamak, iyi uygulamaları yaygınlaştırmak, koordinasyonu sağlamak, incelemeler ve araştırmalar yapmak, orta ve uzun vadeli stratejiler geliştirmek amacıyla çalışmaktadır. Belediyelere ilişkin sorunları tespit ederek çözüm önerilerinin merkezi yönetime ve konunun muhataplarına ulaştırılması noktasında önemli işlevler gören platformlar, düzenledikleri eğitim programlarıyla uzmanlaşma ve birlikte üretme kültürüne de önemli katkılarda bulunmaktadır. 12 adet tematik platformda çıkan çalışmalar, raporlamalar, mevzuat önerileri ve rehberler, MBB'nin düzenli resmi internet sayfasında yayınlanmaktadır. (www.marmara.gov.tr)

Marmara Uluslararası Kent Forumu/Marmara Urban Forum (MARUF): BM Habitat Yeni Kentsel Gündem kapsamında düzenlenen Türkiye'nin ilk ve tek ulusal kent forumu olarak iki yılda bir düzenlenmesi planlanan Marmara Uluslararası Kent Forumunun ilki, "Çözüm Üreten Kentler" mottosuyla 1-3 Ekim 2019 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Forumda, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile uyumlu 12 temada 50 oturum düzenlenmiş; 6 sergi yapılmış ve 5 teknik gezi düzenlenmiştir. Forum, 25 ülkeden 250 konuşmacı ve 5440 katılımcıyı ağırlamıştır.

MBB-Marmara Denizi Sempozyumu I-II-III: 3 adet düzenlemiştir. Birliğin temel kuruluş misyonlarından biri çevre ile Marmara Denizi'nin doğal yapısının, su kalitesinin ve çevreyle ilgili zenginliğinin korunmasıdır. Marmara Denizi Sempozyumunun üçüncüsü NALAS'la gerçekleştirilen iş birliği kapsamında Tuna Havzasında bulunan ülkelerle Tuna Nehrinin Korunması için Uluslararası Komisyonu (ICPDR), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Tarım ve Orman Bakanlığı iş birliği ile düzenlenmektedir (<http://marmaradenizisempozyumu.com/>).

MBB Akıllı Belediyecilik Zirvesi I-II-II: MBB, 2015-2016-2018 yıllarında 3 adet Akıllı Belediyecilik Zirvesi düzenlemiştir. Zirve, altyapı ve teknolojiyi buluşturan uygulamaların ve yeni fikirlerin paylaşıldığı bir platformdur. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Belediyeler, Türkiye Bilişim Derneği ve WRI Türkiye bu etkinliğin destekçileri arasında yer almıştır. (<http://www.abz.com.tr>)

MBB Şehir Konuşmaları-Urban Talks: Marmara Belediyeler Birliği tarafından edebiyattan kültüre, mimariden sinemaya, kent sağlığından yaşanabilir kentlere şehri ilgilendiren pek çok alanda "Şehir Konuşmaları" başlığında bir dizi söyleşi düzenlenmektedir. 2016 yılından beri düzenlenen 20'nin üzerinde Şehir Konuşmasına, 1500'den fazla kişi interaktif bir şekilde katılım sağlamıştır.

Vilayetler Birliği-Sürekli Eğitim Merkezi (VİBEM); 2008 yılında kurulmuştur. Seçilmiş ve atanmış il özel idaresi ve yatırım izleme ve koordinasyon başkanlıkları yetkililerine birçok farklı alanda seminer, çalıştay ve uzaktan eğitim programları düzenlenmektedir. VİBEM tarafından kuruluşundan bu yana toplam 108 adet eğitim semineri düzenlenmiş olup bu eğitimlere 6200'den fazla il özel idare personeli ve il genel meclisi üyesi katılmıştır. 2012 yılında İçişleri Bakanlığı ve AB Başkanlığı ile iş birliğinde "İl Özel İdareleri AB'ye Hazırlanıyor Projesi", 2020 Türkiye ve AB Arasında Şehir Eşleştirme Projesi, 2017-Sivil Toplum Kuruluşları ile İşbirliği için Kamu Sektörünün Güçlendirilmesi Projesi, 2017-Mahallî İdarelerde Mali Yönetim ve Kontrol Sistemi Projesi gerçekleştirilmiştir. Seminer düzenlenen konulardan bazıları; imar-bayındırlık, iş yeri ruhsatları, denetim, mali hizmetler, plan-bütçe, çevre, enerji, sağlık, tarım, insan kaynakları, Avrupa Birliği programları, kamu ihale mevzuatı ve yönetişimdir. Açık Eğitim Portalı üzerinden 70 Eğitim programı materyali ile birlikte çevrimiçi erişime açıktır. (<https://www.vilayetler.gov.tr/VibemDokumanlar>)

2.3.2.6. Yerel yönetimlere yönelik, arazi bazlı gelir, finansman ve diğer araçların kullanımına ilişkin kapasite geliştirme programlarının uygulanması

Türkiye, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik ilave finansmanı harekete geçirebilecek, kalkınma finansmanı araçlarını, stratejik bir şekilde kullanan kurumlara sahiptir. Altyapı yatırımları ve

belediye hizmetlerine finansman sağlamak için arazi bazlı gelirler dâhil sürdürülebilir finansman kaynaklarının kullanılmasına yönelik kapasite geliştirme programları yürütmektedir.

İller Bankası (İLBANK): Yerel yönetimlerin finansman ihtiyacını karşılamak üzere 1945 yılında İller Bankası Kurmuştur. Banka, sürdürülebilir şehirleşme ve kentsel yaşam kalitesinin artırılması amacıyla farklı sektörlerde projeleri desteklemektedir. 2011 yılında İLBANK adını alan Banka, tüzel kişiliğe sahip bir kalkınma ve yatırım bankasıdır. İLBANK; İl özel idareleri, belediyeler ve bağlı kuruluşları ile bunların üye oldukları mahalli idare birliklerinin finansman ihtiyacını karşılamak, danışmanlık hizmeti vermek, teknik nitelikli kentsel altyapı ve üstyapı işlerinin yapılmasına yardımcı olmak ve her türlü kalkınma ve yatırım bankacılığı işlevlerini yerine getirmektedir.

Geniş bir alanda belediyelere yatırım hizmetleri vermekte ve her türlü finansman ihtiyaçlarını orta ve uzun vadeli olarak temin etmektedir. Sağlanan kredi ve hibeler ile yerel yönetimlerin mevcut ve güncellenen ihtiyaçları karşılanmaktadır. Hâlihazırda Dünya Bankası (DB), Avrupa Yatırım Bankası (EIB), Fransız Kalkınma Ajansı (AFD), Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) ve İslam Kalkınma Bankası (IsDB) ile toplam büyüklüğü yaklaşık 3,1 Milyar Avro olan bir portföye sahiptir. Söz konusu portföyün bir bölümü, Cumhurbaşkanlığı koordinasyonunda, koruma altındaki Suriyelilerin yoğun olarak bulunduğu şehirlerde belediyelerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullanılmaktadır. İLBANK ve Dünya Bankası'nın kentsel altyapı teminine yönelik uzun süreli iş birliğine AB, finansmanı ile katılmaktadır. AB hibi ile desteklenen planlama araçları, belediyelere yönelik mevcut finansman süreçlerine sürdürülebilirlik yaklaşımının entegre edilmesini sağlamıştır. İLBANK hibe ve kredi finansmanı yanında yenilikçi finansman araçlarını da kullanmakta "karma finansman" ya da "harmanlanmış finansman" (blended finance) modelini, yeni bir fonlama modeli olarak uygulamaktadır. Bu modelde hibe kaynaklar ile kredi imkânları aynı proje ya da program dâhilinde birleştirilerek sürdürülebilir bir finansman yapısı geliştirilmektedir. Böylelikle birbiriyle tamamlayıcı nitelikte olan yatırımlar ya da finansman ihtiyacı nedeniyle hayata geçemeyen projeler için çeşitlendirilmiş finansman imkânları geliştirilmektedir.

Arsa satışı karşılığı gelir paylaşımı ihalelerinde kendi mülkiyetinde ya da tasarrufunda bulunan taşınmazlar ile satış, kiraya verme ve arsa satışı karşılığı gelir paylaşımı ihalelerine ilişkin sözleşme ve şartnameleri hazırlamakta, ihaleleri gerçekleştirmekte ve sözleşmeyi yürütmektedir.

Arazi bazlı gelir ve finansmanına yönelik toplu değerlendirme ile ilgili düzenlemeler, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Modernizasyon Projesi 4. Bileşeni ile kurumsal kapasiteler kurulmasına yönelik Dünya Bankası danışmanlığında 2016 yılında yapılan çalışmalar ile başlatılmıştır.

10. Kalkınma Planı (2014-2018) Döneminde başlayan, yerel yönetimlerin mali yapılarının güçlendirilmesi kapsamında vergilendirme dâhil, gayrimenkullerdeki değer artışlarının yerel yönetimlerin ve kentlerin yatırım ihtiyaçlarına yönlendirilmesi tedbiri, 2021 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında yer almaktadır. Gayrimenkullerin vergilendirilmesinde esas alınan alım-satım değerinin belirlenmesi ve beyanına ilişkin yeni bir sistemin devreye sokulması suretiyle, vergide adaletin pekiştirilmesi ve etkinleştirilmesi hedeflenmektedir. Buna göre; taşınmaz değerlendirme sistemi kurularak gayrimenkul envanterinin tamamlanması, gayrimenkul değerlendirme sisteminin tapu harçları ve emlak vergilerinin gerçek değerleri üzerinden alınmasını sağlanacak şekilde yeniden düzenlenmesi imar değişikliklerinden kaynaklanan değer artışlarının vergilendirilmesine ilişkin mevzuat ve uygulamaların

güçlendirilmesi planlanmaktadır. Gayrimenkuldeki değer artışlarının izlenmesine yönelik kapasite geliştirme çalışmaları devam etmektedir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Stratejik Planı'nda da yer alan bu tedbir, Orta Vadeli Program (2019-2021) ve 11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023), gayrimenkul değer artışlarının etkili uygulamalarla kentsel mekân ve hizmet kalitesinin artırılmasına ve yaygınlaştırılmasına kaynak oluşturması amacıyla Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemine entegre gayrimenkul değer bilgi merkezinin kurulması ve taşınmazların değere yönelik verilerinin mülkiyet bilgileri ile birlikte tutulması, gayrimenkul değer artışlarının izlenebilirliğinin sağlanmasında tapu işlemlerinde gerçekleşen fiyat ile gayrimenkulün el değiştirmesi ile değişen değerinin takip edilebilmesini sağlayacak etkili yeni araçların geliştirilmesi, kamu yatırımları ve düzenlemeleri sonucu ortaya çıkan değer artışlarının tespit edilerek yine kaynağın kentsel yatırımlara ve hizmet sunumuna aktarılması olarak planlanmıştır

Kurumsal kapasitelerin kurulmasında ve geliştirilmesinde diğer finansman kaynakları bağlamında, 11. Kalkınma Planı (2019-2023) ve Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında; bölgesel iş birlikleri kapsamında AB'ye katılım süreci çerçevesinde ülkemize sağlanan mali yardımların, ulusal önceliklerimiz dikkate alınarak, etkin ve etkili bir biçimde kullanılmasına yönelik idari ve mali tedbirlerin ilgili tüm kurumlarca alınacağı ifade edilmektedir. Program, alternatif finansman kaynakları kapsamında yeni modellerin geliştirilmesine yönelik tedbirleri de içermektedir. Büyükşehir belediyelerinin artan görevlerini etkili biçimde yerine getirebilmelerini sağlayacak farklı planlama, örgütlenme ve hizmet sunum modellerinin geliştirilmesi kapsamında pilot risk yönetimi çerçevesinin belirleneceği ve risk yönetimi uygulamalarının yaygınlaştırılacağı, Maliye Bakanlığınca yürütülmekte olan Risk Yönetimi Pilot Çalışması kapsamında elde edilen çıktılardan yararlanarak bir rehber hazırlanacağı ve bu rehberlerin diğer belediyelerin risk yönetimi çalışmalarında kullanılmak üzere paylaşılacağı ifade edilmektedir. Küçük ölçekli belediyelerin sosyal donatı projeleri için finansman modeli geliştirileceği ifade edilmekte, kamu özel sektör iş birliği modelinin yerel yönetimlerde uygun hizmet ve yatırım anlarında kullanımın yaygınlaştırılacağı belirtilmektedir.

Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Destek Programlarını (IPA Fonları) 9. Kalkınma Planı (2007-2013) dönemi içinde etkin kullanılması için geliştirilen bütünleşik programlama ve planlama yaklaşımı ile hemen her sektörde yerel yönetimlere, kalkınma ajanslarına ve yerel aktörlere teknik destek, hibe ve proje finansmanı sağlayarak yerel uygulama kapasitelerinin kurulmasında önemli destek sağlamaktadır. AB Katılım Öncesi Mali İşbirliği Aracı (IPA) ile BM Sürdürülebilir Kalkınma İşbirliği Çerçevesini (UNSDCF), ulusal bütçe kaynaklarıyla bütünleştiren yaklaşımı ile başta Çevre Operasyonel Programı, Tarımsal ve Kırsal Kalkındırmayı Destekleme Programı, Bölgesel Rekabet Edilebilirlik Programı, Ulaştırma Operasyonel Programı olmak üzere İnsan Kaynakları Geliştirilmesi Operasyonel Programı, Hayatboyu Öğrenme Programı, Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılandırma Programı, yerelde uygulama kapasitelerinin kurulması için kullanılmaktadır.

Çevre Operasyonel Programı-Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA): Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Strateji Planı içinde Çevre Operasyonel Programları önemli bir kapasite geliştirme aracıdır. AB, IPA fonları vasıtasıyla özellikle çevre altyapılarının inşa edilmesinde belediyelere mali ve kurumsal kapasite desteği sunmaktadır. Başta su, atıksu ve katı atık yönetimi için temel çevre altyapısını geliştirmeye ve iyileştirmeye odaklanan Çevre Operasyonel Programı kapsamında; IPA I Döneminde (2007- 2013) 30 tanesi altyapı projesi,

5 tanesi kapasite geliştirme projesi olmak üzere toplam 35 proje uygulanmıştır. Bu kapsamda yaklaşık 595 milyon avrosu AB hibesi olmak üzere yaklaşık 704 milyon avro harcama yapılmıştır. “Türkiye’de İklim Değişikliği Alanında Kapasite Geliştirme Hibe Programı”, İklimİN Programı ile yerel ve ulusal teknik kapasitelerin geliştirilmesinde etkin olarak kullanılmaktadır. UNDP’nin proje yürütücülüğünde gerçekleştirilen “İklim Değişikliği Alanında Ortak Çabaların Desteklenmesi Projesi (2017 –2020)”; eğitim programlarıyla birlikte paydaşlarla etkili iletişim ve farkındalık artırma çalışmalarını içeren hibe projeleriyle kapsamlı bir kapasite geliştirme projesidir.

IPA II Donemi (2014-2020) öncelikleri, hali hazırda IPA I Döneminden elde edilen sonuçlara dayanmakta olup Çevre Operasyonel Programı’nın devamı niteliğinde Çevre ve İklim Eylemi Sektör Operasyonel Programı hazırlanmıştır. IPA II Dönemi ÇİSOP kapsamında, Ülkemizin de öncelikleri arasında yer alan 3 adet eylem yer almaktadır. Bunlar; Su, Atık, Sürdürülebilir Kalkınma için Çevre Yönetimidir. Çevre ve İklim Eylemi Sektör Operasyonel Programı kapsamına giren projelerin genel itibarıyla 34 tanesi altyapı Projesi, 40 tanesi kapasite geliştirme projesi olmak üzere toplam 76 adet projeden oluşan 890 milyon avro tutarında proje havuzu oluşturulmuştur.

Bu projelerden, 650 milyon avro tutarında 26 tanesi altyapı projesi, 22 tanesi kapasite geliştirme projesi olmak üzere 48 adet projenin Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonuna başvurusu yapılmıştır. 460 milyon avro tutarında, 18 tane altyapı projesi ile 15 tane kapasite geliştirme projesinin Delegasyondan finansman onayları alınmış ve 2020 yılı Haziran ayı itibarı ile de 11 adet altyapı projesi ve 8 adet kapasite geliştirme projesinin sözleşmeleri imzalanarak uygulama süreci başlatılmıştır.

Operasyonel Programlar ile orta vadede belirlenen yatırımlar, uluslararası kuruluşlarla iş birliklerine zemin oluşturmuş; kentleşme ve bölgesel gelişmede yerel altyapı yatırımları dâhil, kapasite geliştirme programları için eş finansman desteği sağlamıştır. Bu doğrultuda Dünya Bankası, Türkiye Ortaklık Stratejisi hazırlayarak sürdürülebilir kentler için sürdürülebilir finansman programının ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile getirilen sonuç odaklı programlama ve yönetim rehberlerinin hazırlanmasına katkı sağlamıştır. Program, İller Bankası tarafından belediye altyapı yatırımlarının programlamasında kullanılan sonuç odaklı bir programa dönüştürülmüş, izleme ve değerlendirme yapıları kurulmuştur.

Dünya Bankası Türkiye Ülke Ortaklık Stratejisi-Sürdürülebilir Şehirler Programı: Projenin genel amacı, seçilen yerel yönetimlerde kentsel hizmetlerin sürdürülebilir bir şekilde planlanması ve sunulmasını sağlayarak Türkiye’deki şehirlerin sürdürülebilirlik düzeylerini artırmaktadır. Sürdürülebilir Şehirler Projesi, Bileşen A “Sürdürülebilir Şehirler Planlama ve Yönetim Sistemleri” kapsamında İLBANK, büyükşehir belediyelerinin sürdürülebilir kentsel gelişmeye yönelik mevcut durumunun analiz edilmesi ve stratejik öncelikleri doğrultusunda gerekli olan planlama çalışmalarının belirlenmesi amacıyla bir sürdürülebilirlik çerçevesi taslağı hazırlanmıştır. Bu çerçevenin amacı belediyelerin yeni dönem stratejik planlarını hazırlarken referans alacakları bir yol haritası oluşturmaktır. Böylelikle belediyeler, plan hazırlıklarında yapmış oldukları mevcut durum analizleri ile vatandaş talepleri doğrultusunda önceliklerin belirlenmesi uluslararası ve ulusal strateji ve politika dokümanları çerçevesinde öncelikleri için stratejik hedeflerin tanımlanması; seçilen stratejik hedef itibarıyla belediyelere bir yol haritası ve gösterge listesi sunulması amaçlanmaktadır. Bunu yaparken ayrıca stratejik planın sürdürülebilir kalkınma amaçları ile uyumuna katkı verecektir. Bu sürecin sonucunda stratejik planlar ile sürdürülebilir şehirlere dönük stratejilerin belirlenmesi ve bunların

takibinin sağlanabilmesi hedeflenmektedir. Proje, 2019-2022 yılları arasında uygulanacaktır. 2016'da başlayan Sürdürülebilir Şehirler Projesi kapsamında belediyelere bugüne kadar yaklaşık 695 milyon avro tutarında düşük faizli kredi kaynağı tahsis edilmiştir. Mali kaynaklar dışındaki proje seçim süreçlerine, sürdürülebilirlik yaklaşımının dâhil edilerek uluslararası ve ulusal SKA'lar göz önünde bulundurulmakta, proje hazırlama ve seçme prosedürleri güncellenmektedir. Toplam bütçesi yaklaşık 500 milyon avro olan Sürdürülebilir Şehirler-II Ek Finans kapsamındaki projeler için Dünya Bankası ile sürdürülebilirlik odaklı bir proje seçimi uygulamış; sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, sosyal ve finansal boyutları proje seçimi ve değerlendirmesine dâhil etmiştir. Proje kapsamında, 4 büyükşehir belediyesine yönelik mevcut durum analizi ve sürdürülebilir şehir analizi içeren bir çalışma tamamlamış, 2021 yılının sonuna kadar 6 yeni büyükşehirde bu çalışmanın yapılması planlanmıştır.

Belediye finansmanına yönelik Sürdürülebilir Şehirler Projesi ile 10 büyükşehir belediyesinde Dünya Bankası tarafından geliştirilen ve bir çevrimiçi platform olarak kullanılabilen Belediye Finansmanı Öz Değerlendirme Aracı kullanıma sunulmuştur. Bu araç ile belediyelerin finansman süreçlerini daha iyi izleyebilmeleri ve yönetmeleri sağlanmış; proje ile finanse edilen altyapı planlarında, su döngüsünün tüm aşamaları ve belediyeler ile bağlı su ve kanalizasyon idarelerinden tüm su kullanıcılarına kadar tüm aktörleri kapsayan entegre kentsel su yönetimi planlaması kullanılmıştır. Yol haritası ve strateji geliştirme ile aynı zamanda suyun sürdürülebilir ve kapsamlı yönetimi için kapasite oluşturmak amaçlanmıştır. Proje kapsamında 10 büyükşehir belediyesi için entegre kentsel su yönetimi planı hazırlanacaktır.

Kamu-özel sektör işbirlikleri: 11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) kamu-özel sektör işbirlikleri, önemli bir kamu finansman aracı olarak desteklenmektedir. Bu kapsamda Plan, yerel yönetimleri de kapsayacak şekilde tüm kurumlarda kamu-özel sektör işbirlikleri dâhil yatırım projelerinin hazırlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi süreçlerinde standardizasyon sağlama ve kurumsal kapasite artırılması hedeflenmektedir.

Kamu yatırım yönetim sürecinin güçlendirilmesi, gerekli müdahalelerin zamanında yapılması ve daha etkili sonuçlara ulaşılması için proje hazırlık, uygulama, izleme ve değerlendirme konularında eğitim programları düzenlenmesi; proje hazırlık, uygulama, izleme ve değerlendirme konularında ve kamu-özel sektör iş birliği projelerinin ihale ve sözleşme hususlarında standart rehberler hazırlanması; bu projelerin hazırlık aşamasında kullanılmak üzere Fizibilite Raporu Hazırlama Rehberinin nihai hale getirilmesi ve Harcama Getirisi Analizi Modelinin oluşturulması amacıyla rehberler hazırlanması programlanmıştır.

2.3.2.7. Yerel yönetimlere yönelik finansal planlama ve yönetim konularında kapasite geliştirme programlarını uygulanması

Türkiye, finansal planlama ve stratejik yönetimde kurumsallaşmış kapasite geliştirme ve destekleme araçlarına sahiptir. Bu Bölümde; mali ve finansal planlama ve yönetime yönelik kapasite geliştirme faaliyetleri, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve stratejik planlama, performansa dayalı bütçe, iç kontrol gibi finansal ve kurumsal yönetimin temel bileşenleri ile aktarılmaktadır. Kentsel gelişme politikalarını ve hizmet sunumunu etkileyen kurumsal stratejik planlar, performansa dayalı bütçe uygulaması ve iç kontrol ile

yerel yönetimlerde; stratejik plan çalışmaları, finansal planlama, stratejik yönetim eğitim ve diğer kapasite geliştirme araçları ile aktarılacaktır.

Mali planlama kapasitelerinin artırılması bağlamında belediye stratejik planları, bütçe ve planlanan faaliyetlerle bağlantı kuran hayati bir araç olarak kabul edilmektedir. Alan ve sektör temelli analiz yapabilmek için ve bütçe planlama eğitimleri ve yönetim kılavuzları önemli araçlardır. Stratejik planlama ve yönetim, mahalli idareler de dâhil olmak üzere kamu kaynaklarını kullanan tüm kamu idarelerinin yükümlülüklerinden biridir.

2003 yılında yürürlüğe giren Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu kapsamında kurumsal strateji planları hazırlama, yerel yönetimler dâhil, kamu kaynaklarını kullanan tüm idareler için bir zorunluluktur. Belediyeler dâhil tüm kamu idareleri, kamu hizmetlerinin istenilen düzeyde ve kalitede sunulabilmesi için bütçeleri ile program ve proje bazında kaynak tahsislerini; stratejik planlarına, yıllık amaç ve hedefleri ile performans göstergelerine dayandırmak zorundadırlar. Stratejik planlama ve performans esaslı bütçelemeye yönelik kapasite geliştirme çalışmaları sürekli olarak yapılmakta, idareler eğitimler yoluyla desteklenmektedir. Tüm merkezi ve yerel kamu idarelerinde stratejik yönetimin gerektirdiği dönüşümün sürdürülmesi, yönetsel kararların stratejik planlara dayanan orta ve uzun vadeli bakış açısı ile şekillendirilmesi amacıyla mevcut idari ve beşeri kapasiteler, stratejik yönetim anlayışı doğrultusunda geliştirilmektedir. Sonuç odaklı yönetim kültürü kapsamında, programların ve planların kanunla tarif edilen izlenmesi, bütçe oluşturulurken performans göstergeleri ile gerçekleştirilmekte, iç denetim ve faaliyet raporları bu doğrultuda hazırlanmaktadır.

Rehber ve yol gösterici sürekli eğitim materyalleri ile stratejik yönetim kültürü, formel ve teknik süreçlerden çok davranışsal ve kültürel değişim, paydaşlar ile aktörler arası etkileşim ve karşılıklı öğrenme platformlarının oluşturulmasını gerektirdiğinden istemin kurulması ve geliştirilmesi amacıyla kanun kapsamında yapılan kapasite geliştirme projeleri, çıktıları, rehber ve kılavuzları ile hazırlanan tüm sektörel ve tematik strateji planları internet tabanlı bir portalda (<http://www.sp.gov.tr/tr/temel-belge/t/stsb/p/sektorel-tematik-strateji-belgeleri>) yayınlanmakta; bu yolla geliştirilen kapasitelerin sürekli olarak desteklenmesi ve güçlendirilmesine devam edilmektedir. Portal'da, stratejik plan hazırlıklarında ihtiyaç duyulan temel politika belgelerine (kalkınma planları, orta vadeli programlar, orta vadeli mali planlar, yıllık programlar, sektörel ve tematik strateji belgeleri) ve kılavuz ile rehberlere (Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu, Kamu, Sermayeli İşletmeler İçin Stratejik Planlama Rehberi, Belediyeler İçin Stratejik Planlama Rehberi, Stratejik Planlama İçin Analiz ve Yöntemler Rehberi, Performans Programı Hazırlama Rehberi, Faaliyet Raporları Değerlendirme Rehberi, Performans Denetimi Rehberi, Katılımcılığın İlkeleri: Katılımlı Çalışmaları Tasarlayan, Uygulayan ve Yönetenler İçin İyi Uygulama Kılavuzları, Stratejik Yönetim Süreçlerinde Paydaş Anketi Hazırlama, Uygulama ve Analiz Rehberi) erişim imkânı bulunmaktadır.

Kamuda stratejik yönetimin yerleşmesi için yürütülen projeler, kamu yönetiminde iyi yönetim temel prensiplerinin aktarıldığı rehberlerin de hazırlanmasında temel kaynaktır. Kapasite eğitimleri, kanunun farklı boyutları ile bağlantısının daha güçlü kurulmasını sağlamak amacıyla rehberler ve kılavuzlar ile desteklenmektedir. Yıllar içinde kılavuzlar yenilenmekte ve sürekli eğitimler yoluyla insan kaynağının bilgi ve becerileri güncellenmektedir. Bu kapsamda Stratejik Yönetim- İleri Eğitimleri ile Risk, Süreç, İnsan

Kaynakları ve Performans Yönetimi, İzleme ve Değerlendirme, İnsan Kaynakları Yönetimi ve Liderlik, Strateji Geliştirme Proje Yaşam Döngüsü Yönetimi, Stratejik Stres ve Zaman Yönetimi, Stratejik Plan Hazırlama Stratejik Plan ve Performans Yönetimi, Stratejik Plan-Performans Programı-Faaliyet Raporu İlişkisi, Stratejik Plan Maliyetlendirme, Değişim Yönetimi, Program Değerlendirme, Etkili Sunum, Rehberlik, Eğiticiler için Toplantı Yönetimi ve Öğrenme başlıklı birçok sürekli eğitim materyali ve rehber hazırlanmıştır.

Belediyeler için Stratejik Planlama Rehberi, stratejik planlama konusunda elde edilen deneyimler ve kamu idareleri arasındaki farklılıklar göz önünde bulundurularak 2019 yılında kamu idareleri, belediyeler ve kamu sermayeli işletmeler için ayrı ayrı rehberler hazırlanmıştır. Bu kapsamda hazırlanan Rehber ile belediyelere, stratejik plan hazırlık ve uygulama, performans göstergeleri ve belediye faaliyetleri dikkate alınarak kent göstergeleri hazırlama, izleme ve değerlendirme konularında yardımcı olunması amaçlanmaktadır. Rehber, Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu reformları çerçevesinde; belediyelerde uygulanmakta olan stratejik yönetim süreci, belediyelerin orta ve uzun vadede odaklanmak istediği önceliklerin belirlenmesi, bütçe hazırlama ve uygulama sürecinde mali disiplinin sağlanması, kaynakların stratejik önceliklere göre dağıtılması ve etkin kullanılıp kullanılmadığının izlenmesi ile bunun üzerine kurulu bir hesap verme sorumluluğunun geliştirilmesine temel teşkil etmektedir.

Rehber, birbirleriyle hiyerarşik bir ilişki içinde olmayan mekânsal planlama süreci ile stratejik planlama sürecini entegre etmektedir. Rehberler; Belediye Stratejik Planlarını, kentin arzu edilen geleceğine ulaşmak için mekânsal kararlarda ve uygulamalarda “kent vizyonu” hazırlamaya teşvik ederek yetki, görev ve sorumlulukları çerçevesinde faaliyetleri, yatırımları, hizmet kalitesi ve kaynak kullanım önceliklerini bütünleştiren bir yol haritası sunmaktadır. Ayrıca belediyelere bağlı, ayrı bütçeli ve kamu tüzel kişiliğine haiz su ve kanalizasyon, ulaştırma ve benzeri hizmetleri yürüten bağlı idareler, belediyelerin doğrudan ya da bağlı idareleri ve ortak oldukları şirketlerce sermayesinin %50’sinden fazlasına sahip olunan belediye şirketlerine stratejik bir çerçeve sunmaktadır.

III. Aşama Yerel Yönetim Destek Projesi (LAR III): Bölüm 2.3.2.2’de aktarılmakta olan LAR III, Yerel Yönetim Reformu Destek Projesi 3. Aşaması; etkin ve kaliteli belediye hizmet sunumu kapsamında etkili yönetim modellerinin geliştirilmesi, belediyelerin kredi sisteminin güçlendirilmesi, belediye alacaklarının takibi, gelirlerinin artırılması, gelir paylaşım sistemleri, kırsal alana yapılacak yatırımların önceliklendirilmesi, belediye şirketleri, su ve kanalizasyon idarelerinin durumu, performans yönetim sisteminin iyileştirilmesi ve takibi konularında modeller ve standartlar geliştirmeyi amaçlayan bileşenlere sahiptir.

Kamu Kesiminde Stratejik Yönetimin Gerektirdiği Yönetimsel Kapasite İhtiyaç Analizi ve Kapasite Geliştirme Programlarının Oluşturulması Projesi: Hazine Maliye Bakanlığı, SBB ve üniversite ile 2011 yılından ortak olarak yapılmış bir projedir. Projenin sonuçlarından tüm kamu kuruluşlarında farklı düzeylerde görev yapan yöneticilerin faydalanması ve yönetimsel kapasitelerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Stratejik Yönetimde Kapasite Geliştirme Projesi; stratejik planlamada kapasite geliştirmeyi ve kamu idarelerinin stratejik planlama süreçlerini daha etkin ve etkili hale getirmeyi amaçlayan yoğun kapasite geliştirme projelerinden biridir. Bu kapsamda 1118 uzman, 184 yönetici, 50 eğitmen eğitim almıştır. Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu güncellenmiş ve idarelerin farklı fonksiyonları dikkate alınarak idare türüne özgü modeller içerecek şekilde üniversiteler ve belediyeler ile kamu iktisadi teşebbüslerine yönelik stratejik planlama

rehberleri hazırlanmıştır. Ayrıca uygulamada karşılaşılan sorunları gidermek için stratejik planlamada kullanılacak analiz ve yöntemlere ilişkin bir rehber de hazırlanmıştır. Bunlarla birlikte seminer ve çalıştaylar gerçekleştirilmiş ve kamu idarelerine yönelik 1300 adam/gün eğitim verilmiştir. Stratejik planlama süreçlerine yönelik destek ve rehberlik faaliyetleri yürütülmüştür.

Mahalli İdarelerde Mali Yönetim ve Kontrol Sistemi Projesi; Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Vilayetler Birliği, Türkiye Belediyeler Birliği ve Sayıştay Başkanlığı tarafından gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı mahalli idarelerde kamu mali yönetimi ve kontrol sistemlerinin, uluslararası standartlarla uyumlu bir biçimde güçlendirilmesi için bir ihtiyaç analizi ve aksiyon dokümanının hazırlamaktır. Mayıs 2017'de başlayan Projenin bütçesi 290.000 Avrodur.

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu kapsamında, daha iyi kurumsal yönetim ve bütçe planlama kapsamında iç kontrol mekanizması kurulmuştur. Bu kapsamda, yerel yönetimlerin mali yönetim ve kontrol sistemlerinin güçlendirilmesine yönelik bir teknik yardım projesi (proje hazırlama aracı) yürütülmüştür. Mahalli İdarelerde Mali Yönetim ve İç Kontrol Sisteminin Uluslararası Standartlarla Uyumlu Olarak Güçlendirilmesine Yönelik Bir İhtiyaç Analizi ve Aksiyon Dokümanı İçin Teknik Destek Projesi, AB destekli bir proje olup genel hedefi, mahalli idarelerdeki mali yönetimi ve kontrol sisteminin geliştirilmesi ve uluslararası standartlar doğrultusunda mahalli idarelerdeki mali yönetim ve kontrol sisteminin güçlendirilmesine yönelik bir ihtiyaç analizi ve eylem belgesinin hazırlanmasıdır. Kamu İç Kontrol Yönetmeliği, Kamu İç Kontrol Standartları, Kamu İç Kontrol Rehberi, Kurumsal Risk Yönetimi iyi kurumsal ve finansal yönetim araçları olarak uygulamaya girmiştir.

10. Kalkınma Planı, Yerelde Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi Öncelikli Dönüşüm Programı ile başta büyükşehir belediyeleri olmak üzere mahalli idarelerin mali yönetim kapasitelerinin artırılması kapsamında, belediyelerde iç kontrolün daha etkili bir hale getirilmesi için eğitimler düzenlenmesi; Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Türkiye Belediyeler Birliği ile iç kontrolün etkinliğinin artırılabilmesi için mali hizmetler uzman/uzman yardımcıları olmak üzere mali yönetim sürecinde çalışan personele bütçe, muhasebe, satın alma ve iç denetim konularında eğitimler verilmesi ve mahalli idarelerin borçlanma sisteminin gözden geçirilerek borçlanmanın nesnel kriterlere bağlanması kapsamında bileşenler içermektedir.

Yerel Yönetimler Mali Yönetim ve İç Kontrol Eğitimleri, Mahalli İdareler Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği kapsamında düzenlenmektedir. Yönetmelik; il özel idaresi, belediye, bağlı idare ve birliklerin gelir ve gider bütçelerinin hazırlanması; kesin hesabın çıkarılması; hesap ve kayıt düzeninde saydamlık ve hesap verilebilirliğin sağlanması; işlemlerinin kayıt dışında kalmasının önlenmesi; faaliyetlerinin gerçek mahiyetlerine uygun olarak sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilmesi; mali tablolarının zamanında, doğru, muhasebenin temel kavramları ve genel kabul görmüş bütçe ve muhasebe ilkeleri çerçevesinde, uluslararası standartlara uygun, yönetimin ve ilgili diğer kişilerin bilgi ihtiyaçlarını karşılayacak ve kesin hesabın çıkarılmasına temel olacak karar, kontrol ve hesap verme süreçlerinin etkili çalışmasını sağlayacak şekilde hazırlanması ve yayımlanmasına ilişkin usul, esas, ilke ve standartların belirlenmesi amacı ile çıkarılmıştır.

Yerel idareler, Mahalli İdare Birimlerinin Bütçe Tahminleri Girişine İlişkin Uygulama Kılavuzu kapsamında bütçe tahminlerini ve finansmanın ekonomik sınıflandırması tablosuna ilişkin bilgileri Kamu Harcama ve Muhasebe Bilişim Sistemine (KBS) girilmesi gerekmektedir. Yönetmelik ile bu kapsamda hazırlanacak mali tabloların, Genel Yönetim

Muhasebe Yönetmeliğinde belirlenen ilkelere ve standartlara uygun olarak hazırlanacağı; mali raporlama kapsamında mali tabloların, yeterli mesleki eğitimi almış personel tarafından muhasebe kayıtlarındaki verilere dayanılarak Genel Yönetim Muhasebe Yönetmeliğinde belirlenen ilkelere ve standartlara uygun olarak hazırlanacağı belirlenmiştir.

Yönetmeliği uygulamak üzere ihtiyaç duyulan uzmanlaşmış personel ve kapasite geliştirme ihtiyacı kapsamında sürekli eğitim ve konusunda uzman personel yetiştirmek amacıyla Hazine ve Maliye Bakanlığınca yapılacak eğitimler; Muhasebat Genel Müdürlüğü, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü ile İç Denetim Koordinasyon Kurulu tarafından gerekli iş birliği içinde yıllık bazda eğitim programları düzenlenerek karşılanmaktadır.

Bütçe ve Mali Kontrol Müdürlüğü'nün, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu uyarınca, kapasite geliştirme faaliyetleri kapsamında eğitim programları hazırlamak ve uygulamak; performans esaslı bütçeleme konusunda eğitim programları hazırlamak ve uygulamak; e-bütçenin yaygınlaştırılması kapsamında her türlü eğitimi vererek gerekli eğitim malzemelerini hazırlamak; bilgi işlem alanında gerekli eğitim hizmetlerini vermek; devlet bütçe uzman yardımcılarının hizmet içi eğitimleri kapsamında "Temel Eğitim", "Mevzuat Eğitimi" ve "Araştırma Raporu Hazırlama Yöntemleri" eğitimlerine ilişkin faaliyetleri yürütmek görevleri bulunmaktadır.

Türkiye Belediyeler Birliği Yerel Finansal Kapasite Geliştirme Teknik Yardım Projesi: Türkiye Belediyeler Birliği ve Marmara Belediyeler Birliği, gayrimenkul değerlendirme ve finansal araçlara yönelik kapsamlı eğitim programlarına sahiptir. TBB, yerel finans kapasitenin geliştirilmesine yönelik projeler geliştirmektedir. Belediyelerin mali araçlarını geliştirmek amacıyla TBB tarafından; tahvil ihracı, yeşil tahvil, sukuk ihracı, leasing, gayrimenkul yatırım ortaklıkları, belediye varlıklarının değerlemesi gibi tematik konular üzerine çalışmalar yürütülmektedir.

2019 yılı başında başlayan "Yerel Finansal Kapasite Geliştirme Teknik Yardım Projesi" ile seçilen belediyelere öz-kaynak geliştirme ve gelir yönetimine destek verilmesi, iklime duyarlı sermaye yatırım planlaması konusunda kapasitelerinin geliştirilmesi ve belediye altyapı projeleri için alternatif finansman kaynaklarının araştırılması hedeflenmektedir. TBB, "Belediye Finansmanı ve Finansal Kapasite Geliştirme Akademisi" ile 2016 yılında 20'den fazla büyükşehir belediyesine eğitim düzenlemiştir. Söz konusu akademi programı kapsamında, Dünya Bankası ve Fransız Kalkınma Ajansı ile birçok ülkede başarıyla uygulanan "Belediye Finansmanı ve Finansal Kapasite Geliştirme Akademisi" 5 gün süreli bir eğitim programı olarak gerçekleştirilmiştir.

MBB Yerel Yönetimler Finans Zirvesi: Marmara Belediyeler Birliği tarafından 2016 yılında gerçekleştirilen Zirve kapsamında; küçük ve orta ölçekli belediyeler de dâhil yerel yönetimler, bankacılar ve uluslararası finans kuruluşları bir araya gelmiştir. Zirvede, belediyelerin gelirlerinin artırılması kapsamında ne gibi adımların atılabileceği, kamu-özel sektör ortaklıkları ile sağlanabilecek finansman modelleri, kentsel dönüşüm finansmanı ve alternatif finansman kaynakları konuları ele alınmıştır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Marmara Bölgesi büyükşehir belediyeleri, zirvenin destekçiler arasında yer almıştır.

2.3.2.8. Sürdürülebilir kentsel gelişme için bilim, teknoloji ve yenilik konusunda işbirliği ve bilgi alışverişini artırmak

Türkiye’de, sürdürülebilir kentsel gelişmeye yönelik teknoloji, bilim ve yenilikçilik kapsamında, iş birliği ve ortaklıkları destekleyen kapsamlı uygulama ve kapasite geliştirme programları ve araçları mevcuttur.

Şehir Teknolojileri ve Yenilikçilik Destek Mekanizmaları kapsamında yerel yönetimlerde sürdürülebilir kalkınma ve yaşam kalitesini yükseltmek, daha enerji ve kaynak etkin hizmet sunumu sağlayabilmek için akıllı şehir teknolojileri, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Ulusal Akıllı Kentler Stratejisi ve Eylem Planı ile desteklenmekte ve akıllı kentler portalı ile iyi uygulamalar yaygınlaştırılarak kurumsal kapasite çalışmalarına, kalkınma planları ve yıllık programlara entegre edilmektedir.

Türkiye’de kent bazlı teknolojiler, Ar-Ge ve yenilikçilik ekosistemler, yerel ortaklıklar ve işbirlikleri, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi-BGUS, Kamu-Üniversite-Sanayi İşbirliği Stratejisi, Cazibe Merkezleri Programı, teknoloji bölgeleri-teknokent/ teknoparklara yönelik kalkınma ajansları tarafından yürütülen kurumsallaşmış destek mekanizmalarına sahiptir.

9. Kalkınma Planı (2007-2013) döneminde hazırlanan Ulusal Bilim Teknoloji ve Stratejisi, 10. Kalkınma Planı (2014-2018) ve 11. Kalkınma Planı (2019-2023) döneminde; yerel düzeyde kurumsal kapasite inşası, yenilikçilik, yerel aktörler ile iş birliği, ağlar, üniversite-sanayi iş birliği, Ar-Ge, bilgi ve teknoloji üretimi merkezleri kurmayı amaçlarken; Cazibe Merkezleri Programı, teknoloji geliştirme bölgeleri/teknoparkların desteklenmesi ve belediyelerin bu alanda ortaklıklar kurabilmesini sağlayan düzenlemeler, son 10 yılda hız kazanmıştır.

Akıllı ve kaynak etkin kent teknolojilerini geliştiren bilim-teknoloji ekosisteminin, metropollerde ve alt merkezlerde kent ile fonksiyonel ilişki içinde kurulması hedefi, 2014’de BGUS ile belirlenmiştir. KÜSİ Bilim Eylem Planı ile bu merkezlerin ekosistemlerinin korunması amacıyla yüksek teknoloji paydaşları arasındaki sinerjiyi artıran ve yenilikçilik ekosistemini yerele yayan iş birliği ve ortaklıklar için 26 kalkınma ajansı bölgesinde bölge planları kullanılarak illerin Ar-Ge ve yenilikçilik kapasitelerinin tespit çalışmaları başlamıştır.

Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı, 10. Kalkınma Planı döneminde uygulanmaya başlanmıştır. 2021 Cumhurbaşkanlığı Programında; şehir içinde kalmış sanayi alanlarının yenilikçi işlevlerle yerinde dönüşümünün desteklenmesi ve teknoloji ve yenilikçiliğin desteklenmesi kapsamında bölge planında belirlenmiş öncelikli sektörlerde yenilikçi girişimciliği desteklemek amacıyla; yenilik aktarım merkezlerinin, kuluçka merkezlerinin, tasarım merkezlerinin, iş geliştirme merkezlerinin ve genç girişimci merkezlerinin geliştirilmesi; kentsel hizmetlerin sunumunda etkinliği artırıcı akıllı uygulamaların geliştirilmesi, uygulanması ve bunlara dönük yerli üretimleri teşvik edilmesi; kentsel yaşam kalitesinin artırılmasına dönük sosyal girişimcilik, akıllı şehir gibi alanlarda uygulama boyutunun ötesinde yenilikçi modeller geliştirilmesi; tarımsal ürünlerin katma değerinin artırılması suretiyle bu ürünlerin ihracatının ve kent ekonomisine katkısının artırılmasının önceliklendirildiği görülmektedir.

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (Teknokent/Teknopark): 2001 yılında, 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu kabul edilmiş ve aynı yıl TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi bünyesinde TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Teknoparkı ve ODTÜ

Teknokent Teknoloji Geliştirme Bölgesi, Türkiye'nin ilk teknoparkları olarak kurulmuştur. 9. Kalkınma Planı'nda (2007-2013), yenilikçi sistemlerin geliştirilmesine yönelik kapasite geliştirme ve yapılanma süreci başlamıştır. 2020 Aralık ayı itibarıyla İstanbul, Ankara ve Kocaeli sırasıyla 10, 10 ve 5 adet teknopark ile en fazla teknopark bulunan ilk 3 il olarak dikkati çekmektedir. 2020 Aralık itibarıyla Türkiye'deki aktif teknopark sayısı 72'dir. Teknoparkların kurulması; Kocaeli, Ankara ve İstanbul'da başlamış ve zamanla diğer illere de yayılmıştır.

Belediyeler ve Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (Teknokentler/Teknoparklar); 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'nda yapılan değişiklik ile yerel yönetimlere, teknoloji geliştirme bölgeleri yönetimi ve işletmesinden sorumlu yönetici şirketinde kurucu ya da sonradan ortak olabilme imkânı verilerek, teknokentlerin kamu-özel sektör iş birliğinden, üniversiteler ve sanayi sektörünün imkânlarından etkin olarak yararlanması sağlanmıştır.

Ar-Ge ve Tasarım Merkezleri: 2008 yılında yürürlüğe giren 5746 sayılı "Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun" kapsamında Ar-Ge ve tasarım alt yapısı oluşturulmuş; 44 farklı sektörde, 51 farklı ilde 1.241 Ar-Ge Merkezi ve 33 farklı sektörde, 29 farklı ilde 365 Tasarım Merkezi faaliyete geçmiştir.

Başakşehir Living Lab: Bir belediye inovasyon ve teknoloji merkezi olarak son 10 yıl içinde kurulan yasal ve kurumsal kapasitelerdendir. 2013'de kurulan Living Lab bu alanda kurulan ve Avrupa Birliği ENoLL (European Network of Living Labs) tarafından onaylanmış 300'den fazla Living Lab arasında yer alan Türkiye'deki ilk Living Lab'dir. Bilişim teknolojileri ve tasarım tabanlı inovasyon ve girişimciliği yaymak ve yeni iş oluşumlarına ortam sağlamak amacıyla kurulmuştur. İstanbul Başakşehir Belediyesi bünyesinde faaliyet göstermektedir.

Tech-Ankara: Benzer şekilde 2014 yılından itibaren Ankara Kalkınma Ajansı koordinasyonunda Büyükşehir Belediyesi, Ankara'daki teknoloji bölgeleri ve Sanayi Odası'nın bir çatı markası olarak faaliyet göstermektedir. Ankara Kalkınma Ajansı Mali Destek Programları kapsamında desteklenmektedir.

Çevre ve Temiz Üretim Enstitüsü: TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi bünyesinde, çevre yönetimi ve teknolojileri ile temiz üretim alanındaki gereksinimleri karşılamak üzere ulusal ve uluslararası düzeyde araştırma ve geliştirme faaliyetleri yapmaktadır. Enstitü su ve atıksu yönetimi, deniz ve iç sular, hava kalitesi yönetimi, katı ve tehlikeli atık yönetimi ve temiz üretim kapsamında sorunlara yönelik yenilikçi teknolojiler ve çözümler çerçevesinde ortaklıklar ve işbirlikleri geliştirmektedir.

Kalkınma Ajansları: Türkiye'de BGUS ve Cazibe Merkezleri Programlarının yürütülmesinin yanı sıra teknik ve doğrudan yenilikçilik destekleri, proje hazırlama ve fizibilite destekleri ve mali katkıları ile teknokentlerin gelişimine katkı sağlamaktadır. Bilim ve teknoloji ekosistemleri için kaynakları harekete geçiren, iş birliği ve ortaklıkları çok aktörlü ve çok düzeyli yönetim yapısı ile yerelde kuran en önemli aktördür. Kapasite geliştirme desteği ile başta kamu-üniversite-sanayi iş birliği ve belediyeleri buluşturmakta ve bölgesel ölçekli projelerde deneysel bilginin üretilmesinde Living Lab olarak çalışmaktadır. Yerel düzeyde belediyeler ile birlikte kentsel gelişmenin hemen her başlığında faaliyet göstermekte ve akıllı ulaşım modları, malzemeler, yenilikçi iş modelleri ve altyapılarda ileri teknoloji ile entegrasyon sağlayan projelere destek sağlamaktadır.

Deniz Üstü Rüzgâr Ölçümü Projesi: İzmir Kalkınma Ajansı tarafından uygulanan Enerji Bakanlığı ve Belediye tarafından desteklenen Deniz Üstü Rüzgâr Ölçümü Projesi ile yenilenebilir enerji türü olan deniz üstü (offshore) rüzgâr enerjisi için rüzgâr modellemesi yapılması çalışmalarına başlanmıştır. Bu yatırımlar ile İzmir’de yoğunlaşmış katma değerli bir sektör olan rüzgâr enerjisi ekipman üretimi sektörünün gelişiminin hızlandırılması hedeflenmektedir.

Yeşilirmak Kauçuk Bendi, Rekreatyonel Alanların Oluşturulması ve Yenilenebilir Enerji Eksenli Gelişim Projesi: Amasya Belediyesinin faydalanıcısı olduğu ve Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen Amasya Yeşilirmak Kauçuk Bendi, Rekreatyonel Alanların Oluşturulması ve Yenilenebilir Enerji Eksenli Gelişim Projesi ile Amasya şehir merkezinden geçen Yeşilirmak üzerinde konuşlandırılan kauçuk bent vasıtasıyla nehrin su seviyesi yükseltilmiştir. Böylece nehirden hidrodinamik burğu HES vasıtasıyla 200 kW/saat elektrik enerjisi üretimi sağlanmıştır. Ayrıca kent merkezinde turistik faaliyetleri desteklemek üzere yeni rekreatyon alanları oluşturulmuştur.

Avrupa Birliği Horizon/Ufuk2020 Programı: Birliğin araştırma ve teknoloji geliştirme kapasitesini güçlendirmek, üniversite-sanayi-kamu iş birliğini teşvik etmek, AB üye ülkeleri, aday ülkeler ve AB'nin iş birliği yaptığı ülkelerle AB politikalarına ilişkin farklı alanlarda iş birliğini geliştirmek amacıyla yürütölmekte olan çok disiplinli, çok ortaklı bir programdır.

Ufuk2020 Programı ulusal koordinasyon görevini, TÜBİTAK yürötmektedir. 2014-2020 AB Programının bütçesi 74 milyar Avrodur. Programa ölkemizin ulusal katkısı, 265,5 milyon avrodur. Yerel Yönetimlerin Ufuk2020 Programında proje ortağı olabilmelerinde; üniversite-sanayi-kamu, teknokentler ve kalkınma ajansları işbirliklerinin yanısıra desteklenen Ar-Ge ve yenilikçilik projelerinin sonuçlarının etkisini artırmayı, uygulamaya geçişlerini hızlandırmayı ve toplumda yaygınlaşmalarını sağlamayı amaçlayan “birlikte geliştirme (co-creation)” süreci kapsamında son kullanıcıların projelerde yer alarak ihtiyaçlarına göre bilgi üretiminin gerçekleştirilmesi önemli bir ön koşuldur. Belediyeler (büyükşehir belediyeleri, ilçe belediyeleri), Ar-Ge ve yenilik projeleri sonucunda geliştirilen ürün, süreç, yönetim politikası veya yöntemleri kamu yararına son kullanıcı olarak uygulama yetileri nedeniyle AB Çerçeve Programları kapsamındaki projelere dâhil olma potansiyeli olan en önemli paydaşlar arasında yer almakta ve başta büyük bütçeli gösteri projeleri olmak üzere Ar-Ge ve yenilik projelerinde görev alabilmektedir.

2021-2027 yılları arasında faaliyet gösterecek yeni AB araştırma ve yenilik programı olan Ufuk Avrupa’nın; başta “sağlık”, “kültür”, “yaratıcılık ve kapsayıcı toplumlar”, “sivil güvenlik”, “iklim, enerji ve mobilite” ve “gıda” kümeleri olmak üzere farklı alt bileşenlerinde belediyelere yönelik destek fırsatlarının olması öngörülmektedir. Ufuk2020 iş birliği kapsamında “Bilgi Çoğaltıcıları Ağı”nda belediyeleri temsilen Türkiye Belediyeler Birliği (TBB) görev almaktadır. Ufuk2020 proje çağrıları hakkında bilgi edinilmesi, yeni ortaklıkların kurulması ve iş birliği ağının geliştirilmesine olanak sağlamaya yönelik Avrupa Düzeyinde Proje Pazarları etkinliklerine belediyeler ile katılmaktadır. Belediye Akademisi üzerinden TÜBİTAK uzmanlarınca düzenli olarak belediyelere Ufuk2020 Programı kapsamında, akıllı kaynak etkin şehirler dâhil, faydalanabilecekleri mali kaynaklara yönelik uzaktan eğitimler verilmektedir.

MBB Şehir Teknolojileri ve İnovasyon Merkezi, MBB bünyesindeki Şehir Teknolojileri ve İnovasyon Merkezi (ŞTM), şehir teknolojileri alanında bilimsel ve uygulamaya dönük

araştırma ve projeler yapan, ürün ve yöntemler geliştiren, bilgi üreten ve danışmanlık yapan bir araştırma ve geliştirme merkezidir. TBB ve ASELSAN arasında ise “Akıllı Şehir Çözümleri İş Birliği Anlaşması” Protokolü imzalanmıştır. İmzalanan protokol ile iki kurum arasında ulaşım sistemleri ve akıllı şehirler konusunda çeşitli iş birlikleri hayata geçirilmesi planlanmıştır. ŞTM bünyesinde, Akıllı Belediyecilik Zirvesi gibi teknoloji ve inovasyona yönelik iyi uygulamaların, yerelde karşılaşılan sorunların ve çözümlerin ele alındığı etkinlikler de düzenlenmekte ve raporlar hazırlanmaktadır

Ufuk2020 Programı Kapsamında Belediyelerin Katılım Sağladığı Projeler: Ufuk2020 Programı kapsamında başta enerji (Akıllı Şehirler Çağruları), çevre (Döngüsel Ekonomi Çağruları), ulaşım (Kentsel Ulaşım Çağruları), sosyal ve beşeri bilimler ve gıda olmak üzere farklı tematik alanlarda belediyelerin dâhil olabileceği çok sayıda çağrı açılmıştır. Belediyelerin Ufuk2020 Programı kapsamında, dâhil olduğu ve desteklenmeye hak kazanan proje sayısı: 24; projelerdeki toplam bütçeleri: 12.272.255,81 avro ve Proje kapsamında Avrupa Komisyonu’ndan alacağı hibe miktarı: 12.078.615,45 avrodur.

Sino-European yaratıcı, yeşil ve akıllı kentler: Norveç liderliğinde 18 kurum/kuruluş tarafından yürütülen ve Hatay Büyükşehir Belediyesinin ortak olduğu Projenin bütçesi 8,3 milyon avrodur ve süresi 48 ay olarak hedeflenmektedir. Sıfır-atık ve sürdürülebilir ekonomi modeli üzerine inşa edilen Proje ile kaynak verimliliği, afete karşı dirençli şehirler ve güvenli gıda konusunda çalışmalar yapılmaktadır.

Avrupa’da Ulaşım Yoğunluğunu Azaltma-Verimliliğini Artırma Projesi: İngiltere liderliğinde 17 kurum/kuruluş tarafından yürütülen ve Adana Büyükşehir Belediyesinin ortak olduğu Projenin bütçesi 3,9 milyon avrodur ve süresi 36 ay olarak hedeflenmektedir. Kentin trafik sıkışıklığını önlemek ve trafik ağını geliştirmek için pratik çözümler üretmeyi amaçlamaktadır.

Renaissance of Places with Innovative Citizenship and Technology: İspanya liderliğinde 24 kurum/kuruluş tarafından yürütülen ve İzmir Büyükşehir Belediyesinin ortak olduğu Projenin bütçesi 14,7 milyon avrodur ve süresi 60 ay olarak hedeflenmiştir. Projenin amacı; doğa esaslı çözümlerin uygulanması vasıtasıyla kentlerin doğal yapılarına uygun şekilde yeniden şekillendirilmesidir.

Regeneration Model for Accelerating the smart Urban Transformation: İspanya liderliğinde 21 kurum/kuruluş tarafından yürütülmektedir. Tepebaşı Belediyesi proje ortağıdır. Projenin bütçesi 23,7 milyon avrodur ve süresi 50 ay olarak hedeflenmiştir. Projenin hedefi; akıllı şehir izleme portalı kurmak, bisiklet yolu inşa etmek ve belediye binasına güneş enerji santrali kurmak

New Approaches For The Valorisation Of Urban Bulky Waste into high added value recycled products: İspanya liderliğinde 20 kurum/kuruluş tarafından yürütülmektedir. Bornova Belediyesinin ortak olduğu Projenin bütçesi 9,9 milyon avrodur ve süresi 40 ay olarak hedeflenmiştir. Projenin amacı, geri dönüşüm için kullanılacak bir atık geri getirme merkezinin kurulması

New Approaches For Community-Driven Sustainable Mobility İnnovations at neighborhood and urban district level: Danimarka liderliğinde 12 kurum/kuruluş tarafından yürütülmektedir. Üsküdar Belediyesinin ortak olduğu projenin bütçesi 3,9 Milyon avrodur ve süresi 36 ay olarak hedeflenmiştir. Projenin amacı; akıllı, yeşil ve entegre ulaşım konusunda yeni yöntemler geliştirmektir.

MAthUP projesi 8 ülke ve 28 proje ortağı bulunmaktadır. Ekolojik Akıllı Şehir vizyonunun ilk uygulaması kapsamında amacı, yaşam kalitesini yenilenebilir enerji kaynakları ve akıllı çözümleri şehirlere entegre ederek iyileştirmek ve ekonomiyi canlandırmaktır. 2017’de başlayan ve 2022’de sona erecek olan MAthUP Projesi kapsamında akıllı enerji, akıllı ulaşım, akıllı altyapı ve bilgi iletişim teknolojileri girişimleriyle Antalya’da ve Türkiye’de akıllı şehirlerin artırılması desteklenmektedir. Bu kapsamda Antalya’da Türkiye’nin en büyük Akıllı Kentsel Dönüşüm Projesi gerçekleştirmesi planlanmıştır.

Kapasite geliştirme aracı olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Akıllı Şehirler Portalı: 2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı kapsamında kurulan Portal, akıllı şehir uygulama örneklerini içermekte ve bilginin paylaşımına katkı sağlamaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı akıllı kentlerin tanımı paydaşlar arası iş birliği ile hayata geçirilen, yeni teknolojileri ve yenilikçi yaklaşımları kullanan, veri ve uzmanlığa dayalı olarak gerekçelendirilen ve gelecekteki problem ve ihtiyaçları öngörerek hayata değer katan çözümler üreten daha yaşanabilir ve sürdürülebilir şehirlerdir. (<https://www.akillisehirler.gov.tr/basarili-ornekler/>)

2.3.3. Bilgi Teknolojisi ve Yenilik

2.3.3.1 E-yönetişim ve vatandaş merkezli dijital yönetim araçlarıyla kullanıcı dostu, katılımcı veriler ve dijital platformlar geliştirilmesi

Yeni Kentsel Gündem’de; bilgi ve iletişim teknolojilerini, kadınlar ve kız çocukları, çocuklar, gençler, engelliler, yaşlılar ve hassas durumdaki kişiler dâhil, kamu tarafından erişilebilir kılmak ve vatandaşların sivil hak ve sorumluluklarını geliştirmeleri ve yerine getirmelerini sağlamak, katılımlarını arttırmak, sorumlu ve verimli yönetişimin kurulmasını temin etmek amacıyla kapasite geliştirme programları dâhil teknolojik yeniliklerden faydalanarak vatandaş merkezli dijital yönetişim araçlarının yanında e-devlet stratejilerinin, ulusal bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik politikaların geliştirilmesinin destekleneceği vurgulanmıştır.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 16.6 “Her düzeyde etkili, hesap verebilir ve şeffaf kurumlar geliştirmek”, 16.7 “Cevap veren, kapsayıcı, katılımcı ve temsiliyetçi karar almayı her düzeyde sağlamak” ve 16.8 “Küresel yönetişim kurumlarında gelişmekte olan ülkelerin katılımını genişletmek ve güçlendirmek” ile ilişkilidir.

2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı’nda kamu hizmetlerinin, kullanıcı odaklı bir bakış açısıyla, etkinliğini ve birlikte işlerliğini sağlayacak modernizasyon ve süreç iyileştirmeleri yapılarak elektronik ortama taşınması ve e-Devlet Kapısı’ndan hizmet sunumu ve kullanımının artırılması Plan’ın temel amaçlarından biri olarak kabul edilmiştir.

Bu amaç altında konu ile ilgili politikalar;

- e-Devlet çalışmalarının kullanıcı odaklı hizmet sunumu ve kamu yönetiminin etkinleştirilmesi bakış açısıyla yürütülmesi, hizmet sunum kanallarının iyileştirilmesi, kanal çeşitliliğinin artırılması ve dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarının karşılanmasına öncelik verilmesi;
- Kamunun verimliliğini, etkinliğini, şeffaflığını ve hesap verebilirliğini artırmak için e-devlet hizmetlerinin sunumunda yeni teknoloji ve yönelimlerden yararlanılması;
- e-Devlet çalışmalarına ilişkin yönetim ve koordinasyon yapısının güçlendirilmesi;
- Uluslararası teknolojik eğilim ve gelişmelerin takip edilerek kamu kurumlarının dijital dönüşüm sürecini yönetme kapasitelerinin geliştirilmesi ve bilgi işlem birimlerindeki insan kaynağının güçlendirilmesi;
- e-Devlet hizmet sunumunda ihtiyaç duyulan temel bilgi sistemleri ile ortak altyapı, hizmet ve standartların geliştirilmesine devam edilmesi ve kurumsal bilgi sistemlerinin sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması;
- Kamu kurumlarında açık kaynak kodlu yazılımların yaygınlaştırılması ve bu alanda kurumsal kapasitenin geliştirilmesi;
- Kamu kurumlarının siber güvenlik tehditlerine karşı korunması ve kamu hizmetlerinin sunumunda kişisel bilgilerin mahremiyetinin sağlanmasına yönelik mekanizmaların güçlendirilmesi;
- Kamu verisinin şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımı artırarak ve katma değerli yeni hizmetlerin üretimine imkân sağlamak üzere, mahremiyet ilkeleri çerçevesinde, açık veri olarak kullanıma sunulması;
- Kamu kurumlarının bilgi ve iletişim teknolojileri ürün ve hizmet alımlarında; maliyet etkinliği, yenilikçilik ve yerli katma değer artırılmasının hedeflenmesidir.

Etkin yönetim bağlamında kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde vatandaş odaklı yaklaşıma; etkinlik ve işlerlik kazandırılmış ve halkla ilişkiler alanında önemli adımlar atılmıştır. Bilgiye erişim konusunda politika ve programlar geliştirilmiş, özellikle son yıllarda önemli adımlar atılmıştır.

Kamu hizmetlerinin tek noktadan ve farklı kanallardan bütünleşik sunumunu hedefleyen Türkiye'nin resmi e-Devlet Kapısı “turkiye.gov.tr” adresli web sitesi, 2008 yılında faaliyete geçmiştir. E-Devlet hizmetlerinin sunumuna ilişkin tüm iş ve işlemler Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi tarafından yürütülmektedir.

“2016-2019 Ulusal e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı” 19 Temmuz 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 2016-2019 Ulusal e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı'nın vizyonu “ETKİN (Entegre, Teknolojik, Katılımcı, İnovatif/Yenilikçi ve Nitelikli) e-Devlet ile toplumun yaşam kalitesini artırmak” olarak tanımlanmıştır. Bu vizyona ulaşmak için tanımlanan stratejik amaçlar; e-Devlet ekosisteminin etkinliğinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, altyapı ve idari hizmetlere yönelik ortak sistemlerin hayata geçirilmesi, kamu hizmetlerinde e-dönüşümün sağlanması ve kullanım, katılım ve şeffaflığın artırılmasıdır.

Sağlık, sosyal güvenlik, emniyet ve kamu maliyesi gibi çok sayıda alanda kamu hizmetlerinin elektronik ortamda sunulması ve kullanımının artırılmasına yönelik e-devlet uygulamalarının

yaygınlaştırılmasına devam edilmiştir. 2012 yılında e-Devlet Kapısı üzerinden yaklaşık 600 hizmet sunulabilirken, Ekim 2020 itibarıyla 679 kurum ve kuruluşun 5.185 hizmetine e-Devlet Kapısı üzerinden ulaşılabilmektedir. E-Devlet Kapısı'nın mobil uygulamaları üzerinden sunulan hizmet sayısı da 2.772'ye ulaşmıştır. Ekim 2019 itibarıyla yaklaşık 44 milyon olan e-Devlet Kapısı kayıtlı kullanıcı sayısı Ekim 2020 itibarıyla 50 milyonu aşmıştır.

TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmasına göre, 2019 yılında e-devlet hizmetlerini kullananların oranı bir önceki yıla göre yaklaşık beş puan artarak %51,2'ye yükselmiş, 2020 yılında ise bu oran %51,5 olmuştur. Yaşam Memnuniyeti Araştırması sonuçlarına göre elektronik ortamda sunulan kamu hizmetlerinden memnuniyet oranı 2018 yılında %98,78 iken 2019 yılında bu oran %98,2 olarak gerçekleşmiştir.

Avrupa Komisyonu tarafından 2020 yılında yayınlanan AB e-Devlet Kıyaslama (Ölçümleme) Raporu'na göre; Türkiye, kullanıcı odaklılık ve temel sağlayıcılar başlıklarında sırasıyla %90 ve %73'lük oranlarla %86,5 ve %61,4 seviyesinde olan AB (27+) ortalamalarının üzerinde bir performans ortaya koyarken; şeffaflık başlığında %62'lik bir oran ile %65,6 olan AB (27+) ortalamasına yakın bir seviye elde etmiştir.

Birleşmiş Milletler tarafından 2001 yılından bu yana yaklaşık iki yılda bir üye ülkelerin e-Devlet gelişmişlik düzeyini belirlemek için yapılan e-Devlet Gelişmişlik Endeksi çalışması kapsamında Türkiye 2020 yılında 193 ülke arasında 53. olarak sıralamada yerini korurken; e-Devlet gelişmişlik endeksinin alt endekslerinde ise; Çevrimiçi Hizmet Endeksine göre 27. sıradan 22. sıraya yükselmiş, Telekomünikasyon Altyapı Endeksinde 89. sıradan 79. sıraya yükselmiş ve İnsan Kaynağı Endeksinde 45. sıradan 52. sıraya gerilemiştir.

Türkiye'de kamu harcamalarındaki etkinliğin ve şeffaflığın artırılmasına yönelik kamu ihale mevzuatında yapılan düzenlemelerle e-ihale uygulamalarının geliştirilmesi kapsamında, Ekim 2019 itibarıyla 2,83 milyar TL tutarında e-ihale sözleşmeye bağlanmış ve Kamu İhale Kanunu kapsamındaki toplam ihalelerin %8'inde e-ihale yöntemi uygulanmıştır.

Bununla birlikte vatandaşların talep, şikâyet, ihbar, görüş ve önerileri ile bilgi edinme haklarına ilişkin müracaatlarının iş ve işlemlerinin takip ve denetiminin hızlı ve etkin bir şekilde yapılması için devlet ile vatandaş arasındaki tüm iletişim kanalları açılmıştır. Bu kapsamda etkin bir araç olarak kullanılan Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezine 2018 yılı içerisinde yaklaşık 3,4 milyon başvuru yapılmış ve bu başvurulara yaklaşık 4,2 milyon cevap verilmiştir. Ayrıca 2019 yılında, vatandaşların gerçekleştirilebilecek uygulamalara, politikalara ya da mevcut işleyişlerin geliştirilmesine ilişkin öneri ve fikirlerini iletilebilmesi için İletişim Başkanlığı tarafından "2019'da Ülkem İçin Bir Fikrim Var" Platformu hayata geçirilmiştir.

Önümüzdeki dönemde e-Devlet projelerinde hizmet sunumunun yanı sıra e-Devletin demokratik potansiyelini de kullanmak adına katılım, şeffaflık, hesap verebilirlik ve denetim olanaklarını da geliştiren pilot uygulamalar yapılmalıdır. Bu bağlamda e-Devlet alanındaki tüm paydaş beklentilerinin e-katılımcılık platformları yoluyla belirlenmesi yararlı olacaktır. Bu platformların tasarlanması ve kurulmasında ihtiyaca dönük ve internet erişimi olmayan kesimlerin de geri bildirimini alabilecek şekilde davranılması ve böylece erişim kanallarının çeşitlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu alanlarda atılacak adımlar, Türkiye'nin uluslararası endekslerde, katılım konusundaki yerini de yükseltecektir.

Bunun yanı sıra dezavantajlı gruplara yönelik politikalar çerçevesinde, yaşlılar ve engelliler başta olmak üzere, kırsal alanlarda yaşayanlara, mültecilere ve Türkiye'de yaşayan ama mülteci olmayan yabancı kökenli kişilere (turistik bölgelerde sürekli veya yarı-zamanlı yaşayan yabancı ülke vatandaşları gibi) yönelik e-Devlet hizmetleri sunularak bu grupların idari sisteme eklenmesine yönelik tedbirler alınmalıdır.

E-Devlet kurumsal mimarisinin oluşturulması ve kurumsal olgunluk ve insan kaynağı yetkinlik modelleri geliştirilmesi de ön plana çıkan ihtiyaçlar arasında olup bu alanlardaki çalışmalara başlanmıştır.

2.3.3.2 Şehirlerin ve bölgelerin ortak refahını artırmak için yüksek/yenilikçi teknolojilerinin ve yenilikçiliğin yaygınlaştırılması

Yeni Kentsel Gündem'de dijitalleşme, temiz enerji ve teknolojilerin yanı sıra yenilikçi ulaşım teknolojilerinden yararlanan akıllı bir şehir yaklaşımının benimsenmesi böylece kent sakinlerine daha fazla çevre dostu seçenekler sunulması, sürdürülebilir ekonomik büyümenin artırılması ve hizmet sunumunun iyileştirilmesi taahhüt edilmiştir. Bununla birlikte rekabetçi ekonominin kısa dönemli ihtiyaçları ile uzun vadede hedeflenen sonuçları arasında denge kurmayı, yüksek yaşam kalitesini ve sürdürülebilir çevreyi amaçlayan bütünlük planlamasının uygulanacağı ve teknolojik yeniliklerden yararlanmaya ve daha iyi yaşam koşulları oluşturmaya çalışılarak bu planların sistematik bir şekilde değerlendirileceği vurgulanmıştır.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 11.2 “2030’a kadar herkes için, özellikle kırılgan durumda olan insanların, kadınların, çocukların, engellilerin ve yaşlıların ihtiyaçlarına özel önem gösterilerek, yol güvenliğinin artırılması, başta toplu taşıma sisteminin geliştirilmesiyle herkesin güvenli, ekonomik olarak karşılanabilir, erişilebilir ve sürdürülebilir ulaşım sistemlerine erişimini sağlamak” ve 11.3 “2030 yılına kadar tüm ülkelerde kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşmeyi ve katılımcı, bütünlük ve sürdürülebilir yerleşim planlaması ve yönetimi için kapasiteleri geliştirmek” ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının dokuzuncusu olan “Dayanıklı altyapılar tesis etmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve yenilikçiliği güçlendirmek” ile ilişkilidir.

Türkiye’de akıllı şehirlere ilişkin ilk politika, akıllı şehir bileşenleri arasında yer alan akıllı ulaşım bileşenine yönelik olup Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları 2003-2023 Strateji Belgesi’nde yer almaktadır. Belgede “Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi” hedefi doğrultusunda “Çağdaş ve Güvenli Ulaştırma Sistemleri Geliştirme Yeteneği Kazanma” politikası kapsamında “Karayolu ulaşımı için akıllı araçlar ve akıllı yol sistemleri geliştirebilmek” ve “Ulaştırma ve turizm üst yapıları için yangın ve güvenlik sistemleri geliştirebilmek” eylemleri belirlenmiştir.

Akıllı şehirler konusunda bütüncül ilk üst düzey politika, 10. Kalkınma Planı’nda (2014-2018) belirlenmiştir. Planda akıllı şehirlere ilişkin; akıllı uygulamaların sağlık, ulaşım, bina, enerji ile afet ve su yönetimi gibi alanlar başta olmak üzere kullanımının yaygınlaştırılacağı ve şehirlerin bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki altyapı, kapasite ve beceri düzeylerinin artırılarak akıllı kentlere dönüşmesinin destekleneceği ifade edilmiştir.

Onuncu Kalkınma Planı’nın (2014-2018) tetikleme ile pek çok sektörel ve tematik strateji ile kurum stratejik planında da Akıllı Şehir ve Akıllı Şehir Bileşenlerine ilişkin politikalara

yer verilmiştir. 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı, 2016-2019 Ulusal e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı, 2010-2023 KENTGES Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı, 2016-2019 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planı, 2017-2023 Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı ve Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi ve Eylem Planı, akıllı şehirlere ilişkin tematik stratejilere örnek olarak verilebilir.

2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı'nda yerel yönetimlerin akıllı şehir stratejilerini ve izleyecekleri yol haritalarını hazırlamalarının teşvik edileceği, akıllı şehir projelerinin ulusal katmanda önceliklendirilen alanlar ve kabiliyetler dikkate alınarak seçilmesi ve hayata geçirilmesinin sağlanacağı ve akıllı şehir uygulamalarına yönelik üretimin geliştirilmesinin destekleneceği vurgulanmıştır. Planda ayrıca; mevcut altyapının daha verimli kullanılabilmesi, trafik güvenliğinin artırılması, ulaşım talebinin doğru bir şekilde yönetilebilmesi ve daha etkin bir planlama yapılabilmesini teminen ulusal ölçekte bir Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesinin hazırlanacağı, akıllı ulaşım sistemleri mimarisinin geliştirileceği ve akıllı ulaşım sistemleri uygulamalarının yaygınlaştırılacağı belirtilmiştir.

Planın temel amaçları arasında ayrıca; dijital dönüşümün hızlandırılması yoluyla öncelikli sektörlerde üretkenliğin ve rekabet gücünün artırılması, öncelikli sektörlerde ve alanlarda teknolojik dönüşümün sağlanabilmesi ve rekabet gücünün artırılması amacıyla önümüzdeki dönemde yüksek katma değer oluşturması beklenen kritik teknoloji alanlarında teknoloji üretme ve adaptasyon yeteneğinin geliştirilmesi ile etkin işleyen bir araştırma ve yenilik ekosistemi oluşturularak bilgi üretme ve kullanma kapasitesinin geliştirilmesi de yer almaktadır.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Akıllı Şehirler ve Coğrafi Teknolojiler Dairesi Başkanlığının kurulması ile akıllı şehirler konusu Türkiye'de kurumsal bir yapı ve politika sahipliği kazanmıştır.

2019 yılında yürürlüğe giren 2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı ile Türkiye'nin Akıllı Şehir vizyonu, temel değerleri, stratejik amaçları ve hedefleri tanımlanmış; Türkiye'nin 2020-2023 dönemi akıllı şehir strateji ve hedeflerini gerçekleştirmek için öncelikli eylemler belirlenmiş ve yerel yönetimlerin akıllı şehir olma yolundaki hedeflerine yön verilmiştir.

Akıllı şehir konusunun üst seviye politika ve tematik stratejilerde ele alınması ile birlikte yerel yönetimler de bu konuda çalışmalar başlatmak üzere strateji hazırlamıştır. Stratejik Planları kapsamında, akıllı şehir ya da akıllı şehir bileşenleri ile ilgili çalışmalar yürüten şehirler arasında; İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Karaman Belediyesi, Osmaniye Belediyesi, Karadeniz Ereğli Belediyesi, Antalya Büyükşehir Belediyesi, Bayrampaşa Belediyesi, Beykoz Belediyesi yer almaktadır. Yerel yönetimler, afet risklerinin yönetimi kapsamında da çeşitli projeler yürütmektedir. Örneğin AFAD ve Kocaeli Büyükşehir Belediyesinin ortak yürüttüğü bir proje kapsamında, akıllı kent uygulamalarıyla kentteki tüm sanayi kuruluşlarına erken uyarı sistemi kurulması planlanmıştır.

2020 yılında başlayan Akıllı Şehirler Kapasite Geliştirme ve Rehberlik Projesi kapsamında; 2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı'nda yer alan eylemlerin gerçekleştirilmesi, akıllı şehir çözümleri ile yerel akıllı şehir stratejisi ve yol haritası hazırlanmasına rehberlik edilmesi ve ülkemizde akıllı şehirler konusunda kapasitenin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Yine 2020 yılında başlayan Akıllı Şehirler Olgunluk Değerlendirme Projesi kapsamında oluşturulacak Olgunluk Değerlendirme Modeli ile kurumların akıllı şehir dönüşümlerinin; yapısal, standart, tutarlı, etkin ve verimli bir şekilde yapılmasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Ulusal Akıllı Ulaşım Strateji Belgesi (2014-2023) ile bütün ulaşım türlerinde bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak güvenli, verimli çevre dostu, sürdürülebilir ve akıllı bir ulaşım ağına erişilmesi ve böylece yolcu ve yük hareketliliğinin kolaylaştırılması hedeflenmiştir. Büyükşehirler başta olmak üzere çok sayıda kentte Akıllı Ulaşım Sistemlerinin yaygınlaştırılmasıyla trafik sıkışıklığının giderilmesi ve trafik güvenliğinin artırılması gibi konularda ilerleme kaydedilmiştir.

Diğer taraftan sanayide dijital dönüşüm sürecini katılımcı şekilde yönlendirmek üzere Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının koordinasyonunda Sanayide Dijital Dönüşüm Platformu kurulmuştur. Platform, 2016 Aralık ayında faaliyetlerine başlamıştır. Yapılan çalışmalarla, imalat sanayinin dijital dönüşümü için üretim kapasitesinin güçlendirilmesi, teknoloji üretimi ve etkin biçimde kullanımı için profesyonel yetkinliklerin artırılması hedeflenmiştir.

Türkiye'nin Dijitalleşme ve Endüstri 4.0 sürecinde nasıl bir planlama yapılacağını, hangi adımların atılacağını ve hangi alanlara öncelik verileceğini ortaya koyan Dijital Türkiye Yol Haritası, 2018 yılında yayımlanmıştır. Yol haritasında; eğitim altyapısı ile teknoloji ve yenilik kapasitesinin geliştirilmesi, nitelikli işgücünün yetiştirilmesi, veri iletişim altyapısı ve kurumsal yönetimin güçlendirilmesi, ulusal teknoloji tedarikçilerinin desteklenmesi ve kullanıcıların dijital dönüşümünün teşvik edilmesi bileşenlerine yönelik eylemler belirlenmiştir. Yol Haritası'nda ayrıca dijital dönüşüm merkezlerinin kurulması öngörülmüştür.

Türkiye'de, özellikle akıllı şehirlerin gelişmesi bağlamında, gelecek dönemde altyapı ihtiyacının doğması beklenmektedir. Akıllı şehir projelerinin ulusal katmanda önceliklendirilen alanlar, kabiliyetler ve uygulanabilirlik dikkate alınarak seçilmesi ve hayata geçirilmesi, akıllı ulaşım hizmetlerinin kapsamının genişletilmesi vb. politikaların uygulanması hedeflenmektedir. Küresel ekonomide dijitalleşme ve teknolojik dönüşüme ilişkin vizyoner bir üst çerçevenin geliştirilmesi, Sanayi 4.0, döngüsel ekonomi, akıllı şehirler ve ulaştırma sistemleri gibi gelişmelerin yatay alanlar olarak değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

2.3.3.3 Kentsel ve bölgesel planlamayı, arazi yönetimini ve kentsel hizmetlere erişimi iyileştirmek için coğrafi bilgi sistemleri dâhil olmak üzere dijital araçlar uygulanması

Yeni Kentsel Gündem'de; uzun vadeli bütünleşik kentsel ve bölgesel planlama, tasarım, arazi idaresi ve yönetiminin iyileştirilmesi ile kentsel ve metropoliten hizmetlere erişimi sağlamak için coğrafi-mekânsal bilgi sistemleri dâhil dijital platformların ve araçların kullanımının teşvik edileceği vurgulanmıştır.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının on birincisi olan “Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak”ın tüm hedefler ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı'nda, e-Devlet hizmet sunumunda ihtiyaç duyulan temel bilgi sistemleri ile ortak altyapı, hizmet ve standartların geliştirilmesine devam edileceği ve kurumsal bilgi sistemlerinin sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulacağı vurgulanarak Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemi Projesi'nin tamamlanacağını altı çizilmiştir.

11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) ayrıca afet yönetiminin etkinliğini artırmak üzere kurumlar arasında sürdürülebilir iletişim altyapısı üzerinden karar desteği sağlamaya yönelik veri paylaşımını iyileştirecek kesintisiz haberleşme altyapısı ile afet yönetimi bilgi ve karar destek sistemleri geliştirileceğine vurgu yapılmış ve afetlerin daha etkin yönetimi için coğrafi bilgi sistemi üzerinde kurulan ve afet anında tüm kaynakları etkin bir şekilde yönetebilen karar destek mekanizmasının geliştirileceği belirtilmiştir.

Türkiye'de mekânsal planların niteliklerini, hazırlama, uygulama, izleme, değerlendirme, denetim ve yönetim süreçlerini tanımlayan usul ve esasların içeriğinde; coğrafi bilgi sistemleri altyapısının geliştirilerek bilgi teknolojilerinin etkin bir şekilde kullanılması da yer almaktadır. Coğrafi bilginin günümüzde kamu kurumları, yerel yönetimler, özel sektör, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşlar tarafından yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanması; üretilen verilerin kalitesi, üretim metodolojileri, maliyetleri, saklama yöntemleri ve etkin kullanımı konusunda ulusal ölçekte yeni politika ve stratejilerin geliştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur.

Coğrafi bilgi sistemleri ile Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemi ve altyapısına ilişkin kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonun sağlanması, hedef ve stratejilerin oluşturulması, coğrafi veri temaları içinde yer alan coğrafi veri ve bilginin üretilmesi ve güncelliğinin sağlanması, yönetilmesi, kullanılması, erişimi, güvenliğinin sağlanması, paylaşılması ve dağıtımına yönelik usul, esas ve standartların tanımlanması amacıyla Coğrafi Bilgi Sistemleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 7 Kasım 2019 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bu kararname kapsamında kurulan Coğrafi Bilgi Sistemleri Kurulu, Cumhurbaşkanı Yardımcısının başkanlığında düzenli olarak toplanmaktadır. 2020 yılında Haziran ve Eylül aylarında olmak üzere, iki kurul toplantısı gerçekleştirilmiş olup ilk kurul toplantısında alınan kararlara istinaden Ulusal Coğrafi Bilgi Stratejisi ve Eylem Planı, 30 Haziran 2020 tarihinde yayımlanmıştır. Coğrafi verilerin standardizasyonu ve kurum sorumluluklarının belirlenmesi amacıyla oluşturulan Veri Tanımlama Dokümanları ile Coğrafi Veri Sorumluluk Matrisi de Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. İkinci kurul toplantısında ise coğrafi verilerin gizlilik derecelerinin, kimlerle ve ne şekilde paylaşılacağını belirttiği Ulusal Coğrafi Veri Paylaşım Matrisi'nin hazırlanması, kamuya ait paylaşılabilir tüm coğrafi verilerin Ulusal Coğrafi Bilgi Platformu'na taşınması, coğrafi bilgi altyapısının, vatandaşların günlük yaşamlarını kolaylaştırma amacıyla, bireysel kullanıma açılması yönünde kararlar alınmıştır.

Kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşmenin geliştirilmesi ile ilgili Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülen şehircilik projeleri ön plandadır. Bu kapsamda plan yapımında ve uygulamasında dikkate alınacak usul ve esasların belirlenmesi, kadim şehirler projesi, kentsel tasarım rehberleri, kentsel mekânsal standartların geliştirilmesi, çevre düzeni planları, bütünleşik kıyı alanları planlaması, köylerde yöresel özellikler ve ihtiyaçlar dâhilinde yapılaşma koşullarının belirlenmesi, mekânsal planlarda esas alınacak sakınım önlemleri ve risk azaltım kriterleri, kentsel dönüşüm uygulamalarında planlama ilkelerinin ve kriterlerinin geliştirilmesi, kentsel dönüşüm projelerinde sosyal boyutun güçlendirilmesi, akıllı kentler stratejisi ve bulut bilişim tabanlı kent bilgi sistemi konularındaki projeler dikkati çekmektedir.

Türkiye’de ulusal mekânsal veri altyapısının oluşturulması görevi, mevzuat gereği, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü’nde bulunmaktadır. Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü bu görevi, Avrupa Mekânsal Veri Altyapısı Yönergesi’ne (Infrastructure for Spatial Information in the European Community -INSPIRE- Directive) uyumlu Türkiye Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemi (TUCBS) Projesi üzerinden yürütmektedir. Türkiye Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemi (TUCBS) kapsamında 32 adet coğrafi veri seti belirlenmiş olup bunlar için veri tanımlama dokümanları oluşturulmuştur.

TUCBS Standardizasyon Projesi kapsamında coğrafi verilerin tüm kamu kurum kuruluşları, yerel yönetimler ve üniversiteler arasında birlikte çalışabilirlik esaslarına uygun olarak paylaşımı ve kullanımı amacıyla coğrafi veri temalarına ilişkin standartların belirlenmesi çalışmaları, 2019 yılında tamamlanmıştır.

Coğrafi veri üreticisi kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetimlerin coğrafi verilerine ait veri servisleri ve metaverilerinin TUCBS ile entegrasyonunu hedefleyen TUCBS Entegrasyon Projesi, 32 kamu kurum kuruluşu ve 30 büyükşehir belediyesinin katılımıyla 2019 yılında tamamlanmıştır.

Böylece geometrik yapıdaki temel veri setleri, veri üreten kamu kurumları tarafından metaverileri ile birlikte standartlara uygun olarak hazırlanmakta ve yine TUCBS Projesi kapsamında geliştirilen Türkiye Ulusal Coğrafi Veri Portalı üzerinden ilgili kullanıcılarla paylaşılmaktadır.

İLBANK; ürettiği hâlihazır haritalar, imar planları, jeolojik jeoteknik etütler, içme suyu, atık su, kanalizasyon hatları, belediye binası, park, bahçe, spor tesisleri, kültür merkezleri gibi üstyapı, altyapı ve şehircilik projeleriyle, Türkiye’de coğrafi veri üretiminde önde gelen kurumlardan biridir. İLBANK’ın kendi kurumsal veri altyapısını kurarak TUCBS’ye entegre olması amacıyla İller Bankası Coğrafi Arşiv ve Bilgi Sistemi (İLCAS) oluşturulmuştur.

Temel amacı; Avrupa Çevre Ajansı’nın belirlediği kriterler ve sınıflandırma sistemi doğrultusunda AÇA’ya üye tüm ülkelerde, arazideki çevresel değişimlerin belirlenmesi, doğal kaynakların rasyonel biçimde yönetilmesi ve çevre ile ilgili politikaların oluşturulması amaçlarına yönelik aynı temel verilerin yönetilmesi ve standart bir veritabanının oluşturulması olan CORINE Projesi’ne ilişkin çalışmalar, 2008 yılından itibaren Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. CORİNE 2018 Projesi için üretilen veriler, 2019 Mayıs Ayı itibarıyla paylaşılmaya hazır hale getirilmiştir.

Ulusal haritacılık kurumu olan Milli Savunma Bakanlığı’na bağlı Harita Genel Müdürlüğü, temel veri setlerini üreten önemli kurumlardan biridir. Harita Genel Müdürlüğü bünyesinde bir Coğrafi Veri Merkezi bulunmakta ve bu merkez kapsamında tüm ülkeyi kapsayan Topografik Veritabanı (TopoVT) geliştirilmektedir.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, diğer bir temel veri seti olan kadastro verisini, mülkiyet bilgileri ile birlikte Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS) Projesi üzerinden ülke genelindeki tüm taşınmazların yönetimini gerçekleştirmektedir.

AFAD tarafından yürütülen Afet Yönetim ve Karar Destek Sistemi Projesi (AYDES) ile bütünleşik afet yönetiminin tüm aşamalarının elektronik ortamda takip edilip yönetilebildiği sistem kurularak afet yönetimi süreci optimize edilmiştir.

Bahsi geçen projelere ek olarak kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılması planlanan, hâlihazırda geliştirilmesi devam eden ve uygulamada kullanıma hazır biçimde bulunan mekânsal veriye dayalı birçok proje bulunmaktadır. Su Kaynakları Bilgi Sistemi (SUBIS), Orman Bilgi Sistemi (ORBIS), Tarımsal İzleme ve Bilgi Sistemi (TARBİL), Mera Bilgi Sistemi (MERBİS), Yatım Bilgi Sistemi (ISPAT), Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS), Ulusal Arazi Örtüsü Sınıflandırma ve İzleme Sistemi (UASİS), Bulut Kent Bilgi Sistemi, Toprak Veritabanı ve Toprak Portalı bunlardan birkaçıdır.

Önümüzdeki dönemde Coğrafi Bilgi Stratejisi ve Eylem Planı'nın uygulanması ve izlenmesinin yapılması, coğrafi veri ve metaveri entegrasyonunun sağlanması ve kamu kurumlarının coğrafi bilgi sistemleri çalışmalarını yürütme kapasitesinin artırılması önem arz etmektedir.

2.3.3.4 Kentsel kalkınma politikalarının uygulanmasını etkin bir şekilde izlemek için hükümetin tüm seviyelerinde kapasitelerin oluşturulması

Yeni Kentsel Gündem'de; ulusal, ulus-altı ve yerel seviyelerde sürdürülebilir kentsel gelişme politikaları ve stratejilerinin uygulanmasında kaydedilen ilerlemeyi etkin bir şekilde izlemek, karar verme ve gözden geçirme süreçlerini bilgilendirmek için veri ve istatistiksel kapasitelerin güçlendirileceği ifade edilmiş; Yeni Kentsel Gündem'in uygulanması, izlenmesi ve gözden geçirilmesi için veri toplama usullerinin; öncelikle resmî ulusal, ulus-altı ve yerel veri kaynaklarına ve uygun olan diğer kaynaklara dayanması ve açık, şeffaf ve gizlilik haklarına, tüm insan hak ve yükümlülüklerine saygı taahhütleriyle uyumlu olması gerektiği vurgulanmıştır.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 17.19 "2030'a kadar, GSYH'ye ek olarak sürdürülebilir kalkınmada kaydedilen ilerlemenin ölçülmesini geliştirmeye yönelik mevcut girişimlerin üzerine ilerlemek ve gelişmekte olan ülkelerde istatistiksel kapasite gelişimini desteklemek" ile ilişkilidir.

2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı'nda; kentlerin yaşam kalitesi seviyelerinin izlenmesine altlık teşkil etmek üzere ölçme ve değerlendirme araçlarını geliştirileceği, bu kapsamda il, ilçe ve mahalle ölçeğinde kentsel veri altyapısının oluşturulması ve paylaşılması için kurumsal, teknik ve yasal altyapının güçlendirileceği vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının, önceliklerimiz doğrultusunda politikalara yansıtılması ve amaçlara ilişkin etkili bir takip ve gözden geçirme mekanizması oluşturulması planın temel amaçlarından biri olarak tanımlanmıştır.

Bu amaç altında konu ile ilgili politikalar;

- SKA'ların ulusal öncelikler ve koşullar doğrultusunda sektörel ve tematik politika belgelerine yansıtılması,
- Kurumsal stratejik planlar ile sektörel ve tematik politika belgeleri hazırlıklarında SKA'larla uyumun gözetilmesi,
- SKA'ların takip ve gözden geçirilmesi için iyi işleyen ve katılımcı bir kurumsal koordinasyon mekanizmasının kurulması,

- SKA'ların uygulanmasının ulusal düzeyde takip ve gözden geçirilmesi ile koordinasyonunu sağlamak üzere Strateji ve Bütçe Başkanlığı başkanlığında ilgili kamu kurumlarının yanı sıra yerel yönetimler, akademi, özel sektör ve STK temsilcilerinin katılımı için esnek bir yapıda Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Koordinasyon Kurulu'nun kurulması,
- Küresel SKA gösterge setindeki gelişmelere paralel olarak ulusal gösterge setinin kapsamının öncelikler doğrultusunda genişletilmesi,
- Ulusal sürdürülebilir kalkınma amaçları izleme ve değerlendirme sisteminin kurulmasıdır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), SKA'lara erişilmesinde rolü olan en önemli paydaş kurumlardan bir tanesidir. SKA göstergelerinin belirlenmesi için yürütülen uluslararası süreci TÜİK takip etmekte olup bu durum izleme çerçevesinin oluşturulmasında önemli bir avantaj teşkil etmektedir. SKA'lar bazında ilerlemenin takibi açısından kritik öneme sahip gösterge üretimi süreci de TÜİK tarafından yürütülmektedir. Bu bağlamda TÜİK, SKA göstergelerine ilişkin veri temini ve konsolidasyonu konusunda koordinasyon rolüne sahiptir.

Türkiye'nin ilk Ulusal Gözden Geçirme Raporunda belirtildiği üzere; Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma gösterge seti, 2000 yılından itibaren hazırlanmakta olup bu sette 54 gösterge yer almaktadır. SKA'ların kabulünden sonra 2016 yılı Mart ayında ilk küresel gösterge setinin belirlenmesini takiben TÜİK, sürdürülebilir kalkınma göstergelerinin ulusal düzeyde mevcudiyet durumunun belirlenmesi amacıyla potansiyel veri üreticilerinin görüş ve önerilerinin alındığı, veri mevcudiyetine ilişkin ilk değerlendirmenin yapıldığı bir envanter çalışması yürütmüştür. Gerçekleştirilen bu çalışma, resmi istatistik üreticisi olan kurum ve kuruluşların sürdürülebilir kalkınma göstergeleri konusunda farkındalık kazanmalarına yönelik atılan ilk adımdır.

TÜİK, Türk İstatistik Sisteminin koordinasyon rolünü Türkiye İstatistik Kanunu, Resmi İstatistik Programı ve İstatistik Konseyinden oluşan yapı ile yerine getirmektedir. İstatistiklerin üretimine ve yayımına ilişkin temel ilkeler ile standartları belirlemek, ulusal ve uluslararası düzeyde ihtiyaç duyulan alanlarda güncel, güvenilir, zamanlı, şeffaf ve tarafsız veri üretilmesini sağlamak amacıyla Resmi İstatistik Programı (RİP), beşer yıllık dönemler için hazırlanmaktadır.

RİP kapsamında veri, sorumlu kurum, yöntem, yayınlanma dönemi ve zamanı konularına açıklık getirilmektedir. Program uygulamalarının değerlendirilmesi amacıyla her yıl "Resmi İstatistik Programı Yıllık İzleme Raporu" hazırlanmaktadır. Resmi istatistiklerin gelişimine ve işlevlerine ilişkin tavsiyelerde bulunmak, resmi istatistik ihtiyaçlarını tespit etmek, değerlendirmek ve ileriye yönelik görüş ve önerileri kapsayan çalışmalar yapmak üzere İstatistik Konseyi oluşturulmuştur. İzleme raporları, İstatistik Konseyinde görüşülerek değerlendirilmektedir.

2016 yılında yapılan ilk envanter çalışması sonrasında sürdürülebilir kalkınma göstergeleri Resmi İstatistik Programı'nın (RİP) çalışma gruplarında tekrar değerlendirilerek 218 göstergenin sorumlu ve ilgili kuruluşları belirlenmiş ve 2017-2021 RİP ekinde yayımlanmıştır. Ancak küresel gösterge setindeki değişikliklerin yanı sıra Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle birlikte Bakanlıkların görev ve yetkilerinde meydana gelen değişiklikler sonrasında, RİP Ekinde yer alan sürdürülebilir kalkınma göstergelerinin sorumluluk dağılımı da yeniden ele alınmış ve yeni durumda 215 gösterge kapsamıştır.

Sürdürülebilir kalkınma göstergelerine ilişkin kurumsal sorumlulukların RİP aracılığıyla belirlenmiş olması, göstergelere dair kurumsal farkındalık ve sahipliğin oluşması ve SKA'ların ulusal politikalara entegrasyonu açısından önemlidir. Ulusal sürdürülebilir kalkınma amaçları izleme ve değerlendirme sistemi kurulması kapsamında 2030 Gündemi ve küresel gösterge seti esas alınarak hazırlanan “Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 2010-2018 Haber Bülteni” Şubat 2020’de yayımlanmıştır. Küresel göstergelerden, hâlihazırda Türkiye için mevcut olanlar ile ilgili hedefi ölçmeye uygun olduğu değerlendirilen ikame göstergelerinin de dâhil edildiği, 100 gösterge ve tanımlarına haber bülteni ekinde yer verilmiştir. Söz konusu gösterge setinin kapsamının genişletilmesi ve mevcut olmayan göstergelerin üretilmesi ile SKA'ların sektörel ve tematik politika belgelerine yansıtılmasına, SKA'lara ilişkin ülke genelinde farkındalığın artırılmasına ve uygulamanın ulusal ölçekte izlenmesi ve değerlendirilmesini etkin ve katılımcı bir şekilde gerçekleştirecek kurumsal yapının oluşturulmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

İzleme olmadan gelişmenin görülemeyeceği prensibi doğrultusunda, TÜİK'in uluslararası süreçle entegre şekilde ve alt kırılımları da dikkate alarak teknik çalışmaları gerçekleştirmesi, VNR hazırlıkları ve uygulaması için önemli bir kazanım olmuştur. Önümüzdeki dönemde küresel gelişmelere de paralel şekilde sürdürülebilir kalkınma izleme sisteminde yeni tedbirler alınması gündeme gelebilecektir.

SKA'larla uyumlu sürdürülebilir kalkınma adımlarının atılabilmesi için, güçlü bir kurumsal kapasiteye ve etkili bir koordinasyona ihtiyaç duyulmaktadır. SKA'lar genelinde yapılan incelemede, her bir SKA'nın odak konusunun bir veya birden çok kuruluşun faaliyet ve sorumluluk alanında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu kurumların cari mevzuat ve mevcut politika belgeleri ile belirli görevleri yürütmekten sorumlu kılındıkları göz önüne alındığında, Türkiye’de ilgili kurum yapılanmasının SKA gelişim çerçevesi için yeterli düzeyde olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak kurumlar arasında koordinasyonun artırılması ve sürekli hale getirilmesi konusu bir gelişme alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca toplumsal farkındalığı artırma ve tüm paydaşları kapsama amacıyla özel sektör, sivil toplum, eğitim kurumları, yerel yönetimler ve araştırma kurumlarının bu yapıda daha fazla rol ve sorumluluk almaları önemli görülmektedir.

Kurumsal yapı ile birlikte değerlendirilmesi gereken bir konu da Türkiye'nin SKA'lar bazında gerçekleştirdiği ilerlemenin izlenmesi ve değerlendirilmesidir. Türkiye'nin SKA'lar kapsamında kaydedeceği ilerlemelerin değerlendirilebilmesi için, BM'deki takip ve gözden geçirme sistemiyle uyumlu ve etkili bir izleme sisteminin kurulması gerekmektedir. Bu sistemin kurulmasının en önemli şartı, veriye erişimin güçlendirilmesi ve uygun göstergelerin üretilmesidir. Türkiye’de TÜİK, izleme sisteminin geliştirilmesinden sorumlu olup TÜİK'in veri setlerinden de yararlanarak göstergelerin üretilmesi için bu görevi ilgili tüm kurumların iş birliği ile yürütmesi önemlidir.

Kalkınma Planları ve diğer politika dokümanları vasıtasıyla çeşitli sektör ve alanlardaki iyileşmeleri ve gelişme ihtiyaçlarını uzun yıllardır yakından izleyen Türkiye'nin 2030 Gündemi çerçevesinde SKA'ların hayata geçirilmesi için, bilgi birikimi yeterli ve kurumları hazır. Bundan sonraki süreçte Türkiye, ulusal şartları ve öncelikleri doğrultusunda 11. Kalkınma Planı'ndan (2019-2023) başlayarak SKA'ların uygulama ve izleme boyutuna daha da ağırlık verecektir.

SKA'ların 11. Kalkınma Planına entegre edilmiş olması ile yıllık programlar aracılığıyla gelişmelerin takip edilmesi mümkün olmuştur. Planın izleme sistemi içerisinde Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından ulusal ve uluslararası raporlamalar yürütülecektir.

2.3.3.5 Veri toplanması, ayrıştırılması ve analiz edilmesinde hükümetin ve sivil toplumun tüm düzeylerinin güçlendirilmesi

Yeni Kentsel Gündem'de; gelir, cinsiyet, yaş, ırk, etnik köken, göçmen statüsü, engellilik, coğrafi tabanlı ulusal, ulus-altı ve yerel bağlamlar ile ilgili diğer özelliklerine göre ayrıştırılmış zamanlı ve güvenilir, yüksek kalitede verilerin toplanması, analizi, standardizasyonu ve yaygınlaştırılması dâhil bilgi paylaşımının, değişiminin ve uzmanlaşma için kentsel ve bölgesel planlama ve politika geliştirilmesinde ve kurumsallaşmış mekanizmalarda sosyal, teknolojik, dijital ve doğa temelli inovasyon dâhil güçlü bilim-politika ara yüzlerine odaklanan bilimin, araştırmanın ve inovasyonun destekleneceği vurgulanmıştır.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından 17.18 “2020’ye kadar gelir, cinsiyet, yaş, ırk, göçmenlik durumu, engellilik, coğrafi konum ve ulusal bağlamda gerekli görülen diğer özelliklere göre ayrıştırılmış yüksek kaliteli, zamanlı ve güvenilir verinin elde edilebilirliğini kayda değer miktarda artırmak için, en az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada devletleri de dâhil olmak üzere gelişmekte olan ülkelere verilen kapasite geliştirme desteğini artırmak” ile ilişkilidir.

Bu kapsamda 2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı’nda;

- Kamu bilgi sistemlerinde veri standardizasyonunun sağlanması,
- Kurumlar arası veri paylaşımının önündeki engelleri kaldırmaya yönelik düzenlemelerin yapılması,
- Ulusal veri envanteri ve kamu veri sözlüğünün hazırlanması,
- Kamu Entegre Veri Merkezi Projesi’nin tamamlanması,
- e-Belediye Bilgi Sistemi Projesi’nin tamamlanması,
- Kamu verisinin şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcılığı artırmak ve katma değerli yeni hizmetlerin üretimine imkân sağlamak üzere ve mahremiyet ilkeleri çerçevesinde açık veri olarak kullanıma sunulması,
- Kamu verisinin paylaşımına yönelik düzenlemelerin yapılması,
- Kamu verisinin paylaşılacağı Ulusal Açık Veri Portalı’nın hayata geçirilmesi,
- Kamu kurumlarının, siber güvenlik tehditlerine karşı korunması ve kamu hizmetlerinin sunumunda kişisel bilgilerin mahremiyetinin sağlanmasına yönelik mekanizmaların güçlendirilmesi vb. politikalar yer almaktadır.

TÜİK, Türk İstatistik Sisteminin koordinasyon rolünü; Türkiye İstatistik Kanunu, Resmi İstatistik Programı ve İstatistik Konseyinden oluşan yapı ile yerine getirmektedir. Resmi İstatistik Programı (RİP), resmi istatistiklerin üretimine ve yayımına ilişkin temel ilkeler ile

standartları belirlemek, ulusal ve uluslararası düzeyde ihtiyaç duyulan alanlarda güncel, güvenilir, zamanlı, şeffaf ve tarafsız veri üretilmesini sağlamak amacıyla Türkiye İstatistik Kanunu'na dayanılarak beşer yıllık dönemler için hazırlanmaktadır.

Program; verilerin hangi tanım, yöntem, kapsam ve sınıflama kullanılarak hangi kurum tarafından, hangi sıklıkta derleneceği ve yayınlanacağı ile ilgili bilgileri kapsamaktadır. Resmi istatistikler, TÜİK ve Programda belirtilen kurum ve kuruluşlar tarafından üretilip yayımlanmaktadır. Kurum ve kuruluşların, görev alanları ile ilgili resmi istatistiklere ilişkin veri derleme, değerlendirme ve yayımlama görevi, Programda yer almaktadır. Resmi istatistiklerin üretim ve yayımının koordinasyonundan sorumlu olan TÜİK, Programda görev verilen kurum ve kuruluşlar tarafından derlenen resmi istatistikleri de yayımlayabilmekte ve dağıtabilmektedir. Bu kurum ve kuruluşlar, talep edilmesi durumunda, derlenen verileri istenilen zamanda ve istenilen içerikte TÜİK'e vermekle yükümlüdürler. Diğer yasal düzenlemelerdeki gizlilik hükümleri belirtilerek, TÜİK'e iletilen veri ve bilgilerin korunmasında ve saklanmasında söz konusu gizlilik hükümleri aynen uygulanmaktadır. Program uygulamalarının değerlendirilmesi amacıyla her yıl "Resmi İstatistik Programı Yıllık İzleme Raporu" hazırlanmaktadır.

Resmi İstatistik Programı kapsamında ulusal istatistik ve veri setlerinin belirlenen standartlarda hazırlanması ve yayınlanmasına yönelik bir çalışma mevcuttur. Bu çalışma kapsamında "resmistatistik.gov.tr" isimli portal oluşturulmuştur. Bu portal üzerinden resmi olarak sağlanan tüm istatistiklere açık erişim sağlanabilmektedir.

Bununla birlikte Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi tarafından, kurumlar arası iş birliğini geliştirmek ve kamuda veriye dayalı etkin karar alma süreçlerini oluşturmak ilkeleri kapsamında, Türkiye'deki kamu kurum ve kuruluşlarının tüm uygulama, platform ve altyapı katmanlarında kullandıkları verilere ilişkin standart ve tanımlamaların yer alacağı Ulusal Veri Sözlüğü çalışmaları, 2019 yılında başlatılmıştır. Proje ile kamu kurum ve kuruluşlarının bilgi sistemlerindeki entegrasyon zorlukları, mükerrer ve çelişen verilerin olması, bilişim sistemlerinde dil birliğinin sağlanamaması ve veri sahipliğinin belli olmaması gibi birçok soruna çözüm getirilmesi amaçlanmaktadır.

Ulusal Veri Sözlüğü kapsamında; ulusal veri envanterinin çıkarılması, veri sahipliğinin belirlenmesi, ulusal veri entegrasyon mimarisi ile yönetim ve izleme süreçlerinin yapılandırılması, terminoloji birliğine varılması ve kurumsal hafızanın oluşturulması, ulusal veri modellerinin belirlenmesi, yeni yazılımlar için süreç iyileştirmeleri ve merkezi servis tasarım platformunun oluşturulması hedeflenmektedir.

Bölge, il ve ilçe düzeyinde verilerin tek bir platformda toplanması, düzenli olarak güncellenmesi ve raporlanarak ilgili kesimlerin kullanımına açılması amacıyla Bölgesel Bilgi Bankası Projesi, 2019 yılında tamamlanmıştır. Proje kapsamında TÜİK, Sağlık Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı verileri veritabanına yüklenmiş, oluşturulan veri tabanı ile bir iş zekâsı ürününün entegrasyonu sağlanmıştır.

Bunun yanı sıra e-Belediye Bilgi Sistemi Projesi'nin çalışmalarına, İçişleri Bakanlığı tarafından, 2014 yılında başlanmıştır. Proje ile belediyelerin kendi içinde, diğer belediye ve tüm kamu kurum ve kuruluşları ile elektronik ortamda kesintisiz yazışma yapması, ihtiyaç olan verilere tek noktadan sağlanacak entegrasyonlarla ulaşması, hizmetlerin e-Devlet Kapısı'na taşınarak zaman ve mekândan bağımsız hizmet sunma, yönetme ve hizmet alma

imkânının sağlanması hedeflenmektedir. E-Belediye Bilgi Sistemi Projesi'nin elektronik belge yönetim sistemi modülüne dâhil olan belediye sayısı; Ocak 2021 itibarıyla 842'ye, sistem dâhilinde kullanılan modül sayısı ise 45'e ulaşmıştır. Yazılım süreci tamamlanan e-Belediye Bilgi Sistemi'nin bazı modülleri e-Devlet Kapısından sunulmaya başlanmıştır.

YERELBİLGİ Projesi ile yerel yönetimlere, il özel idarelerine, bunların şirketlerine, belediyelere ve belediyelere ait şirketlere, kaymakamlıklara, köylere ve birliklere tek bir veri tabanı üzerinden bilgi sağlanmasını amaçlamaktadır. İçişleri Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın eş yararlanıcısı olduğu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından Avrupa Birliği mali desteğiyle yürütülmekte olan Yerel Yönetim Reformu III. Aşama Projesi kapsamında, YERELBİLGİ Sistemi'nin uygulanması bakımından, sistemin etkin şekilde işlemesi ve uygulanması sürecinde karşılaşılan zorluklara yanıt verebilmesi amacıyla geliştirilmesi ve güncelleştirilmesi hedeflenmektedir. İş zekâsı sistemi kullanılarak güncellenmesi ve geliştirilmesi hedeflenen sistem temel olarak; yerel yönetimlerden veri toplamak, diğer veri kaynaklarından (özellikle web hizmetleri aracılığıyla merkezi hükümet veri tabanlarından) veri yüklemek, toplanan verileri analiz etmek, performans gösterge tabloları, grafikler, tablolar vb. oluşturmak, Bakanlık bünyesinde raporlamak, raporları ve bulguları yerel yönetimlerle, ilgili paydaşlarla paylaşmak, vatandaş erişimi için web arayüzünde yayınlamak ve verilerin geçerliliği ve güvenilirliğini kontrol etmek için kullanılacaktır.

Yeni YERELBİLGİ Sistemi'nin; veri toplama, raporlama ve analiz yetenekleri açısından esnek, gelişime açık; büyük veri, GIS gibi farklı teknolojileri destekleyen; veri sağlayıcılar ve analistler için kullanıcı dostu ve sürdürülebilir bir veri yönetim sistemi olarak tasarlanması hedeflenmektedir.

Türkiye'de uluslararası örneklere benzer nitelikte bir Ulusal Açık Veri Portalı'nın henüz mevcut olamaması göz önünde bulundurulduğunda önümüzdeki dönemde açık veri alanında çerçeve mevzuata ilişkin hazırlık çalışmalarının yürütülmesi ve kamu verilerinin açık veriye dönüştürülmesiyle ilgili kriterlerin belirlenmesi ile 11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) da vurgulandığı üzere Ulusal Açık Veri Portalı'nın hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Bununla birlikte 1.398 belediyenin tamamının e-Belediye Bilgi Sistemi Projesi'nde yer alan modüllerden en az birine entegre edilmesi ve e-Belediye Bilgi Sistemi Projesi kapsamında e-Devlet Kapısı'ndan sunulan hizmetlerin sayısının artırılması hedeflenmektedir.

3. BÖLÜM: İzleme & Değerlendirme

YKG uygulamalarının izlenmesi ve raporlamasında, Türkiye Gönüllü Gözden Geçirme Raporunun 2019-VNR hazırlıklarında da kullanılan, Ulusal Kalkınma Planlama sistematığı ve metodolojisi baz alınmıştır.

Süreç, COVID-19 Pandemisi nedeniyle, BM Habitat Programı odak noktası ve SKA11'in izlenmesinden sorumlu, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü yönetici ve uzmanlarından oluşan 8 kişilik bir Uzman Çalışma Grubu tarafından yürütülmüş; STK'lar, yerel yönetimler ve yerel yönetim birlikleri dâhil tüm kurumsal paydaşlardan iyi uygulama örnekleri kurumsal katkı şablonları hazırlanarak yazılı iletişim yoluyla alınmış ve 61 kurumsal temas kişisi belirlenmiştir.

Raporlama, Kapasite Geliştirme bölümünde (2.3.2.2) detaylı aktarılmakta olan çok paydaşlı ve düzeyli kamu yönetimi mekanizmaları ve araçları kullanılarak, 2015 sonrası Sürdürülebilir Kalkınma Gündemlerinin tamamını başta kentsel ve bölgesel gelişme politikaları olmak üzere sektörel politikalara ulusal öncelikler çerçevesinde entegre eden 10. ve 11. Kalkınma Planlarının, Ulusal Eylem ve Sektörel Stratejilerinin, sonuç odaklı programlama sistematığı içinde izlenmesini sağlayan yıllık hükümet programları, kurumsal stratejik plan ve faaliyet raporlarının gözden geçirilmesiyle hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Altınsoy, H.; Türkiye’de Genç İşsizliğin Boyutları ve Çözümüne İlişkin Öneriler, Çalışma İlişkileri Dergisi; Ocak 2020, Cilt 11, Sayı 1, Sayfa: 69-89.
- ATO; Koronavirüs Salgınıyla Mücadele Kapsamında Alınan Tedbirler, 2020; Erişim Tarihi: 04.12.2020;
https://www.atonet.org.tr/Uploads/Birimler/Internet/Flash%20Tan%C4%B1t%C4%B1m%20Alan%C4%B1/2020-04-16-Coronavir%C3%BCs%20Tedbirler/ATO_%20Covid%2019%20Tedbirleri_160420-2020-04-16.pdf
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı; 2020 İnsani Gelişme Raporu
https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/hdr-2020.html
- Dünya Bankası; Time Required to Start a Business (days) – Turkey, 2020; Erişim tarihi: 13.12.2020;
https://data.worldbank.org/indicator/IC.REG.DURS?locations=TR&most_recent_value_desc=false
- Hazine ve Maliye Bakanlığı; Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Eylem Planı (2019-2021), 2019; Erişim Tarihi: 04.12.2020;
https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/userupload/Kayit_Disi_Ekonomiyle_Mucadele_Stratejisi_Eylem_Plani_2019_2021.pdf
- İLBANK; 2019 yılı Faaliyet Raporu; 2020;
<https://www.ilbank.gov.tr/storage/uploads/reports/ilbank-2019-tr.pdf>
- Kent Konseyleri Birliği; Erişim Tarihi: 11.02.2021;
<https://www.kentkonseyleribirligi.org.tr>
- Küresel Geleceğin Şehirleri Refah Fonu Programı - Ankara; Erişim tarihi: 04.12.2020;
<https://www.globalfuturecities.org/story/kuresel-gelecegin-sehirleri-refah-fonu-programi-ankara>
- Marmara Belediyeler Birliği; Kent Ağları Buluşması II; Erişim Tarihi: 11.02.2021;
<http://www.kentaglari.com/>
- Marmara Belediyeler Birliği; Marmara Urban Forum 2019; Erişim Tarihi: 11.02.2021
<https://www.marmaraurbanforum.org>
- Marmara Belediyeler Birliği; Yerel Yönetimler Akademisi; Erişim Tarihi: 11.02.2021;
<https://yerelyonetimakademisi.com/hakkimizda>
- Marmara Belediyeler Birliği; Marmara Deniz Sempozyumu; Erişim Tarihi: 11.02.2021; <http://marmaradenizsempozyumu.com/>
- OECD Çevresel Performans İncelemeleri: Türkiye 2019 Raporu, 2019;
<https://www.oecd.org/turkey/oecd-cevresel-performans-incelemeleri-turkiye-2019-653318da-tr.htm>
- Sosyal Destek Programı; Erişim tarihi: 24.11.2020; <http://www.sodes.gov.tr/>
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı; Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023); Ankara 2018;
<http://www.ailevecalisma.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/kadinin-guclenmesi-strateji-belgesi-ve-eylem-planlari-2018-2023/>
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sosyal yardımlar, konut yardımları; Erişim Tarihi: 11.02.2021
<https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>
- T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (mülga); Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı-KENTGES (2010-2023);
<https://webdosya.csb.gov.tr/db/kentges/icerikler/kentges-en-20191223090807.pdf>

- T.C. Cumhurbaşkanlığı; Belediyeler için Stratejik Planlama Rehberi; 2019; http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/2nABM+Belediyeler_Icin_Stratejik_Planlama_Rehberi.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı; Stratejik Planlama Portalı, Sektörel Kurumsal Strateji Planları; Erişim Tarihi: 11.02.2021; (<http://www.sp.gov.tr/tr/temel-belge/t/stsb/p/sectorel-tematik-strateji-belgeleri>).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı; Stratejik Planlama Portalı, Stratejik Planlama Temel Kılavuz ve Rehberler; Erişim Tarihi: 11.02.2021; <http://www.sp.gov.tr/tr/html/18/Kilavuz+ve+Rehberler/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; (Mülga Kalkınma Bakanlığı) Sekizinci Kalkınma Planı (2001-2005); <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Eight-Five-Year-Development-Plan-2001-2005.pdf>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; (Mülga Kalkınma Bakanlığı) Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013); https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/Ninth_Development_Plan_2007-2013.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu, 2019; http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Türkiye 2. Ulusal Gözden Geçirme Raporu Ortak Hedefler için Sağlam Temeller; 2019; <http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2019/12/TURKEY-2nd-VNR-Report-2019-Strong-Ground-towards-Common-Goals-Interactive.pdf>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; 2020 BM Yüksek Düzeyli Siyasi Forum Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 2018-2020 Türkiye Gelişmeleri; Temmuz 2020; <http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2020/08/HLPF-2020-Turkiye-Gelismeleri.pdf>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018); 2013
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; On birinci Kalkınma Planı (2019-2023); Temmuz 2019; https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2020/03/On_BirinciPlan_ingilizce_SonBaski.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; 2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2019-2023 Strateji Planı; 2018; https://webdosya.csb.gov.tr/db/strateji/editordosya/kapakli_csb_%202019_2023%20stratejik_plani.pdf
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; 2016, 2017, 2018, 2019 yılları İdari Faaliyet Raporları; 2020; <https://strateji.csb.gov.tr/idare-faaliyet-raporlari-i-5681>
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; 2018 Yılı Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu; Ankara 2019; https://webdosya.csb.gov.tr/db/yerelyonetimler/icerikler/2018_faaliyet_raporu_kapakl--20191205075619.pdf
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; Ambalaj ve Ambalaj Atıkları İstatistikleri, 2018, Bülten No:15; Erişim Tarihi 17.12.2020;

https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/2018ambalajbulten_20200303-20200303123731.pdf

- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; Çevre Operasyonel Programı IPAlI; Erişim Tarihi: 11.02.2021; <https://ab.csb.gov.tr/en/>
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı (2020-2023) <https://www.akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/EylemPlanı.pdf>
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü; 2019 Yılı Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu; Ankara; 2020
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü; 2017 Yılı Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu; Ankara; 2018
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü; Belediyelerin Uluslararası Kuruluşlara Üyelik İstatistikleri; Erişim Tarihi; 11.02.2021 <https://yerelyonetimler.csb.gov.tr>
- T.C Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı; Türkiye-AB Ulusal Programları (2008-2016-2019) National Programmes for the Adoption of the Acquis (NPAA); Erişim Tarihi 11.02.2021; https://www.ab.gov.tr/46225_en.html
- T.C Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı Türkiye AB İletişim Stratejisi; Erişim Tarihi 11.02.2021; https://www.ab.gov.tr/files/000etkinlikler/2014/10/iletisim_stratejisi_eng_kapak_eklenmis.pdf
- T.C Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı; Yerelde Uygulanan AB Kapasite Geliştirme ve İşbirliği Projeleri; Erişim Tarihi: 11.02.2021; www.yereldeab.org.tr
- T.C Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı; Şehir Eşleştirme Projesi; Erişim Tarihi: 11.02.2021; <https://www.yereldeab.org.tr/towntwinning/Home.aspx>
- T.C Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı Şehir Eşleştirme Projesi; 12-13 Kasım 2020 Uluslararası Şehir Eşleştirme Zirvesi; Erişim Tarihi: 11.02.2021; <http://www.twinningconference.com/en/homepage/>
- T.C Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı Şehir Eşleştirme Aracı; Erişim Tarihi: 11.02.2021; https://www.yereldeab.org.tr/twin/about_ttt.html
- T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (mülga); Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi; 2015; [https://kcp.tarim.gov.tr/UKKS%20\(2014-2020\).pdf](https://kcp.tarim.gov.tr/UKKS%20(2014-2020).pdf)
- T.C. İçişleri Bakanlığı; 2015–2019 Dönemi Stratejik Planı; Erişim tarihi: 23.12.2020; https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/str_plan/stratejikplan2015_2019.pdf
- T.C İçişleri Bakanlığı; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü; Erişim Tarihi: 11.02.2021; <https://en.goc.gov.tr>
- T.C İçişleri Bakanlığı; Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü; Erişim Tarihi: 11.02.2021; <https://www.siviltoplum.gov.tr/dernekler-bilgi-sistemi-derbis>
- T.C. İLBANK internet Sitesi; Erişim tarihi: 17.12.2020; <https://www.ilbank.gov.tr/sayfa/statu-ve-amac>
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (mülga); Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi – BGUS (2014-2023); Aralık 2014; https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/2014-2023_B%C3%B6lgesel_Geli%C5%9Fme_Ulusal_Stratejisi.pdf
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (mülga); Sekizinci Kalkınma Planı, Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyon Raporu; https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/08_YerelYonetimler.pdf
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (mülga); Onuncu Kalkınma (2014-2018) Öncelikli Dönüşüm Programları (ÖDP) ve Eylem Planları (EP) (2014-2018) <https://www.sbb.gov.tr/oncelikli-donusum-programlari-eylem-planlari/>

- T.C. Kalkınma Bakanlığı (mülga); Onuncu Kalkınma (2014-2018) Öncelikli Dönüşüm Programları (ÖDP) ve Eylem Planları (EP):22.Aile ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı; https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/22AileninveDinamik_Nufus_Yapisinin_Korunmasi_ProgramiBASKI.pdf
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (mülga); Onuncu Kalkınma (2014-2018) Öncelikli Dönüşüm Programları (ÖDP) ve Eylem Planları (EP):23.Yerelde Kurumsal Kapasitelerin Güçlendirilmesi Programı; https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/23Yerelde_Kurumsal_Kapasitenin_Guclendirilmesi_Programi.pdf
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (mülga); Onuncu Kalkınma (2014-2018) Öncelikli Dönüşüm Programları (ÖDP) ve Eylem Planları (EP): 24.Rekabetçiliği ve Sosyal Uyumu Geliştiren Kentsel Dönüşüm Programı; https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/24RekabetciligiveSosyal_Uyumu_Gelistiren_Kentsel_Donusum_Programi.pdf
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (mülga); Onuncu Kalkınma (2014-2018) Öncelikli Dönüşüm Programları (ÖDP) ve Eylem Planları (EP): 25. Kalkınma için Uluslararası İşbirliği Altyapısının Geliştirilmesi Programı; https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/25Kalkinma_icin_Uluslararası_Isbirligi_Altyapisinin_Gelistirilmesi-Programi.pdf
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (mülga); Onuncu Kalkınma (2014-2018) Öncelikli Dönüşüm Programları (ÖDP) ve Eylem Planları (EP); 10. İstatistiki Bilgi Altyapısının Geliştirilmesi Programı; https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/10Istatistiki_Bilgi_Altyapisinin_Gelistirilmesi_Programi.pdf
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (mülga); Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Yerel Yönetimler İhtisas Komisyonu Raporu; Ankara 2014
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (mülga); On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Mesleki Eğitimde Niteliğin Artırılması Çalışma Grubu Raporu; 2018
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (mülga); On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Konut Özel İhtisas Komisyonu Raporu; Ankara; 2018
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (mülga); On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu; Ankara; 2018
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (mülga); On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Yerel Yönetimler ve Hizmet Kalitesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu; Ankara 2018
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (mülga); On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) e-Devlet Hizmetlerinin Geliştirilmesi Çalışma Grubu Raporu; Ankara; 2018
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (mülga); On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Çevre ve Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu; Ankara; 2018
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı; Kültür Endüstrileri Destek ve Teşvik Rehberi; 2020
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı; Kültür Endüstrileri Bülteni; Aralık 2020
- T.C Merkez Bankası Konut Fiyat Endeksi; Erişim Tarihi: 11.02.2021; <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/8bbac42a-c854-4c58-8b0c-e7e55c35ec2d/KFE.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-8bbac42a-c854-4c58-8b0c-e7e55c35ec2d-mJVPf1G>
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı; Covid-19 Salgını Sürecinde Mesleki ve Teknik Eğitim; Ekim 2020
- T.C Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı; 2010-2019 Faaliyet Raporları; Erişim Tarihi: 11.02.2021; <https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/hakkimizda>

- T.C Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı; Bölgesel Kalkınma Programları; Erişim Tarihi: 11.02.2021; <https://www.sanayi.gov.tr/bolgesel-kalkinma-faaliyetleri/bolgesel-kalkinma-programlari>
- T.C Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı; İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları, 2003, 2004, 2011, 2017; Erişim Tarihi: 11.02.2021; <https://www.sanayi.gov.tr/bolgesel-kalkinma-faaliyetleri/analitik-calismalar>
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı; Kültür Endüstrilerinin Türkiye Ekonomisine Katkısının Ölçülmesi Raporu 2015-2018; Ankara 2020; <https://www.telifhaklari.gov.tr/resources/uploads/2020/10/12/KULTUR-ENDUSTRILERININ-TURKIYE-EKONOMISINE-KATKISININ-OLCULMESI-RAPORU-2020.pdf>
- T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı; Ulusal e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı (2016-2019) <http://www.sp.gov.tr/tr/temel-belge/s/136/Ulusal+e-devlet+Stratejisi+ve+Eylem+Plani+2016-2019>
- TEİAŞ, Türkiye Elektrik Üretim-İletim 2019 Yılı İstatistikleri, 2020; Erişim tarihi: 04.12.2020; <https://www.teias.gov.tr/tr-TR/turkiye-elektrik-uretim-iletim-istatistikleri>
- TOKİ-Faaliyet Raporları ve Yayınlar 2003-2019 Erişim Tarihi: 11.02.2021; <http://www.toki.gov.tr/yayinlar>
- TÜBİTAK; Horizon2020; Erişim Tarihi: 11.02.2021; <https://ufuk2020.org.tr/en>
- TÜİK; Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi- 2021; Erişim tarihi: 04.02.2021 <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=37210>
- TÜİK; Belediye Atıksu İstatistikleri, 2018; Erişim tarihi: 17.12.2020; <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3066>
- TÜİK; Belediye Atıksu İstatistikleri, 2016; Erişim tarihi: 17.12.2020; <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30667>
- TÜİK; Belediye Atıksu İstatistikleri, 2014; Erişim tarihi: 17.12.2020; <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Belediye-Atıksu-Istatistikleri-2014-18778>
- TÜİK; Belediye Atıksu İstatistikleri, 2012; Erişim tarihi: 17.12.2020; <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=MJrMfHvhdyY1LTk4Xr9SsSmGcB23CQBLstqhnYnDqqZS4Hh9nMKB!-1806786075?id=16169>
- TÜİK; Belediye Atıksu İstatistikleri, 2010; Erişim tarihi: 17.12.2020; <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=KHxRZWvLmVthWnGKBbYrhR2NzXl0wrR8mPvwkN2xtLMX4ydH01JL!1921888031?id=10752>
- TÜİK; Çevre İstatistikleri; Erişim tarihi: 30.11.2020; https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1019
- TÜİK; Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri 2019; Erişim Tarihi: 11.02.2021; <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Gelir,-Yasam,-Tuketim-ve-Yoksulluk-107>
- TÜİK; Hanehalkı Bütçe Araştırması-2018-2019, Hanehalkı Bütçe Araştırması Tüketim Harcamaları Birleşik Mikro Veri Seti, 2016-2017-2018; Erişim Tarihi: 11.02.2021; <https://www.tuik.gov.tr/media/microdata/pdf/hanehalki-butce.pdf>
- TÜİK; Hanehalkı Bütçe Araştırması-2018-2019, Veri Kılavuzu; Erişim Tarihi: 11.02.2021; https://tuikweb.tuik.gov.tr/MicroVeri/HBA_TH_13-14-15/english/index.html
- TÜİK; Hanehalkı Bütçe Araştırması-2018-2019; Erişim Tarihi: 11.02.2021; <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Tuketim-Harcamasi-2019-33593TUİK>,
- TÜİK; Hanehalkı Tüketim Harcaması (Bölgesel); 2019 Erişim Tarihi: 11.02.2021; <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33594>

- TÜİK; İstatistiklerle Aile 2019; Erişim Tarihi: 11.02.2021;
<https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33730>
- TÜİK; İstatistiklerle Gençlik Haber Bülteni 2018; 2019;
<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30723>
- TÜİK; İşgücü İstatistikleri Eylül 2020; Aralık 2020;
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Eylul-2020-33793>
- TÜİK; İşgücü İstatistikleri; Eylül 2020; Erişim tarihi: 13.12.2020;
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Eylul-2020-33793>
- TÜİK; Konut Satış İstatistikleri Aralık 2020, Erişim Tarihi: 11.02.2021;
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Konut-Satis-Istatistikleri-Aralik-2020-37464>
- TÜİK; Kültürel İstihdam İstatistikleri 2019; Haziran 2020;
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/DownloadFile?p=TMcj11jPSNGBTxKMcY13gfEXYZqFAjrh342jG4B7ih95d7yiJnupQjoa0/dCHbsGGdOVIz5kogDeDsI14AOPQ==>
- TÜİK; Mahalli İdareler Seçim İstatistikleri; Erişim tarihi: 13.11.2020;
https://tuikweb.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1090
- TÜİK; Nüfus ve Demografi İstatistikleri; Erişim Tarihi: 11.02.2021;
<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>
- TÜİK; Resmi İstatistik Programı; Erişim Tarihi: 11.02.2021;
<http://www.officialstatistics.gov.tr/en/>
- TÜİK, Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri Haber Bülteni (2010-2019); 2021;
<https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=37194>
- TÜİK; Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri; Erişim tarihi: 13.11.2020;
https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068
- TÜİK; Yapı İzin İstatistikleri, Ocak-Eylül 2020 Erişim Tarihi:11.02.2021
<https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33782>
- TÜİK; Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2019; Erişim tarihi: 04.12.2020;
<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=100&locale=tr>
- Türkiye Bankalar Birliği 2020-2029-2018-2017-2016 konut kredileri; Erişim Tarihi 11.02.2021; <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> ; <https://www.tbb.org.tr/en/home>
- Türkiye Belediyeler Birliği, Faaliyet Raporları, Erişim Tarihi: 11.02.2021;
<https://www.tbb.gov.tr/en/about-umt/>
- Türkiye Belediyeler Birliği; Belediyeler Akademisi; Erişim Tarihi: 11.02.2021;
<https://www.tbb.gov.tr/belediye-akademisi/egitimler/gecmis-egitimler/>
<https://www.tbb.gov.tr/belediye-akademisi/akademi-ders-gruplari/>
- Türkiye Belediyeler Birliği; Projeler; Erişim Tarihi: 11.02.2021;
<https://www.tbb.gov.tr/en/projects-finance/>
- Türkiye Belediyeler Birliği; Yerel Diplomasi internet sitesi; Erişim Tarihi: 11.02.2021; www.yereldiplomasi.gov.tr
- Türkiye-Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma İşbirliği Çerçevesi-UNSDCF 2016-2020, Aralık 2015; Erişim Tarihi: 11.02.2021;
https://turkey.un.org/sites/default/files/2020-02/UNDCS-Final-2016-1-3_1.pdf
- Vilayetler Birliği; Vilayetler Birliği Eğitim Portalı; Erişim Tarihi: 11.02.2021;
<https://www.vilayetler.gov.tr/VibemDokumanlar>
- Vilayetler Birliği; Projeler; Erişim Tarihi: 11.02.2021;
<https://www.vilayetler.gov.tr/ProjeDetay?Vilayet=4#>
- Yerel Yönetim Reformu Projesi (LAR-3); Erişim tarihi:15.11.2020;
<https://www.lar.org.tr/en/main-page/>

EK: Göstergeler Tablosu*

YKG İzleme Çerçevesi ve İlgili Göstergeler NUA Monitoring Framework and Related Indicators	Birim Unit	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1.1 Sosyal İçerme ve Yoksulluğun Sona Erdirilmesi için Sürdürülebilir Kentsel Gelişme 1.1 Sustainable Urban Development for Social Inclusion and Ending Poverty											
1.1.1 Sosyal İçerme ve Yoksulluğun Sona Erdirilmesi 1.1.1 Social Inclusion and Ending Poverty											
1.1.1.1 Yoksulluğun tüm biçimleriyle ortadan kaldırılması 1.1.1.1 Eradicate poverty in all its forms											
Cinsiyet ve yaş grubuna göre uluslararası yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun oranı (Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 1.1.1) Proportion of the population living below the international poverty line by sex and age group (Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 1.1.1)											
(%)											
a) Günde 1,90 \$'dan az gelire yaşayan nüfusun yüzdesi (2011 SGP) a) Poverty headcount ratio at 1.90 \$ a day (2011 PPP) (% of population)											
		0.8	0.1	0.1	0.3	0.2	0.2	0.2	0.1	0.0	-
b) Yoksulluk riski olan çalışan nüfus oranı(p) b) In-work at-risk-of-poverty rate(p)											
Toplam - Total											
		17.9	15.9	15.3	14.9	14.4	13.7	13.5	12.8	13.1	13.2
Erkek - Male											
		16.6	15.3	15.1	15.4	15.4	14.7	15.1	14.4	14.5	14.7
Kadın - Female											
		21.1	17.3	15.7	13.9	12.0	11.3	9.8	9.0	10.0	9.8
Yaş grubu - Age group											
18-24											
		20.8	17.0	15.7	17.4	16.4	14.3	14.3	11.4	11.2	12.2
25-54											
		17.1	15.7	15.5	14.8	14.4	13.8	13.8	13.5	13.8	13.7
55-64											
		21.9	15.9	13.0	12.6	12.5	11.4	9.4	8.4	9.4	10.4
65+											
		22.0	18.4	17.2	14.5	15.1	16.0	11.4	14.2	11.8	10.8
Cinsiyet ve yaş grubuna göre yoksulluk sınırının altındaki nüfusun oranı (Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 1.2.1) Proportion of population living below the poverty line by sex and age group (Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 1.2.1)											
(%)											
Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si 50% of median equivalised household disposable income											
Toplam - Total											
		16.9	16.1	16.3	15.0	15.0	14.7	14.3	13.5	13.9	14.4
Erkek - Male											
		16.5	15.8	16.0	14.6	14.8	14.6	14.0	13.2	13.4	14.0
Kadın - Female											
		17.2	16.5	16.6	15.4	15.2	14.8	14.6	13.8	14.4	14.9
Yaş grubu - Age group											
< 15											
		24.8	23.8	24.3	22.9	23.2	22.5	21.9	21.3	21.6	22.8
15-24											
		18.5	18.3	19.0	17.8	17.0	17.3	17.9	15.8	16.1	17.0
25-34											
		13.6	12.9	11.4	10.6	11.1	10.2	10.4	9.4	10.1	10.6
35-54											
		13.0	12.1	12.9	11.5	11.4	11.8	11.1	10.7	11.2	11.8
55 +											
		10.5	10.2	10.8	9.4	9.7	9.5	8.9	8.2	8.8	8.3

Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60'ı

60% of median equivalized household disposable income

Toplam - Total	23.8	22.9	22.7	22.4	21.8	21.9	21.2	20.1	21.2	21.3
Erkek - Male	23.3	22.4	22.4	22.0	21.4	21.7	20.8	19.6	20.5	20.8
Kadın - Female	24.3	23.4	23.1	22.8	22.2	22.0	21.6	20.7	21.8	21.8
Yaş grubu - Age group										
< 15	33.9	32.6	32.9	32.8	32.0	31.9	31.2	30.2	31.8	32.3
15-24	26.0	25.2	25.8	26.1	24.9	25.9	25.8	23.4	24.6	25.3
25-34	20.1	18.7	17.5	17.6	17.0	16.2	16.5	15.3	16.2	16.9
35-54	18.7	18.5	18.4	17.8	17.3	18.0	17.1	16.7	17.6	18.0
55+	15.4	14.9	15.0	14.4	14.8	14.9	13.4	12.6	13.4	12.2

1.1.1.2 Eşit olarak paylaşılan fırsatları ve faydaları teşvik ederek kentsel alanlardaki eşitsizliğin azaltılması

1.1.1.2 Reduce inequality in urban areas by promoting equally shared opportunities and benefits

Cinsiyet ve yaş grubuna göre işsizlik oranı⁽⁸⁾

(Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 8.5.2)

Unemployment rate by sex and age group⁽⁸⁾

(Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 8.5.2)

(%)

Toplam - Total	11.9	9.8	9.2	9.7	9.9	10.3	10.9	10.9	11.0	13.7
Erkek - Male	11.4	9.2	8.5	8.7	9.0	9.2	9.6	9.4	9.5	12.4
Kadın - Female	13.0	11.3	10.8	11.9	11.9	12.6	13.7	14.1	13.9	16.5
Yaş grubu - Age group										
15-19	18.8	15.8	14.9	16.4	16.1	16.5	16.2	17.0	17.1	21.1
20-24	23.5	19.8	19.0	20.0	18.9	19.7	21.5	22.8	22.0	27.6
25-34	12.6	10.5	10.2	10.6	10.8	11.0	12.3	12.1	12.5	15.5
35-54	8.9	7.1	6.6	7.0	7.4	7.8	8.1	8.0	8.1	10.4
55 +	4.7	3.9	3.7	4.2	5.0	5.6	5.3	5.4	5.8	6.9

Gini katsayısı

(Kaynak: TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması)

Gini coefficient

(Source: TURKSTAT Income and Living Conditions Survey)

(%)

0.402 0.404 0.402 0.4 0.391 0.397 0.404 0.405 0.408 0.395

1.1.1.3 Hassas grupların (kadınlar, gençler, yaşlılar ve engelliler ve göçmenler) sosyal katılımının sağlanması

1.1.1.3 Achieve social inclusion of vulnerable groups (women, youth, older persons and persons with disabilities and migrants)

Kamu kullanımına tamamen açık, yapılaşmış alanların şehirlerdeki ortalama payı

(Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri 11.7.1)

Average share of the built-up area of cities that is open space for public use for all

(Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 11.7.1)

(%)

- - - - - - - - - - 13.56

İller bazındaki kamu kullanımına tamamen açık, yapılaşmış alanların payı

Share of the built-up area of cities that is open space for public use for all

İller itibarıyla - by cities

Adana	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14.53
Adıyaman	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11.2
Afyon	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.95
Ağrı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9.91

Aksaray	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17.55
Amasya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10.5
Ankara	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13.3
Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.66
Ardahan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8.3
Artvin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8.27
Aydın	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11.86
Balıkesir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13.07
Bartın	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7.5
Batman	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13.2
Bayburt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7.85
Bilecik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10.69
Bingöl	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6.16
Bitlis	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7.29
Bolu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16.36
Burdur	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9.64
Bursa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16.06
Çanakkale	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13.19
Çankırı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8.72
Çorum	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11.37
Denizli	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13.5
Diyarbakır	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.99
Düzce	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14.48
Edirne	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16.72
Elazığ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11.13
Erzincan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8.68
Erzurum	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6.9
Eskişehir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14.51
Gaziantep	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14.12
Giresun	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17.53
Gümüşhane	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6.99
Hakkari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6.94
Hatay	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.04
Iğdır	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7.36
Isparta	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10.25
İstanbul	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21.05
İzmir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16.34
Kahramanmaraş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.4
Karabük	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.4
Karaman	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15.17
Kars	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10.66
Kastamonu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13.72
Kayseri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.76
Kırıkkale	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11.29
Kırklareli	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14.32
Kırşehir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.57
Kilis	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13.56
Kocaeli	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15.89
Konya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14.55
Kütahya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9.3
Malatya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11.91
Manisa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.52
Mardin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11.2
Mersin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13.05

Muğla	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10.07
Muş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7.61
Nevşehir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13.7
Niğde	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13.47
Ordu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18.1
Osmaniye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14.28
Rize	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17.87
Sakarya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15.76
Samsun	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13.77
Siirt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10.49
Sinop	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14.21
Sivas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8.99
Şanlıurfa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14.41
Şırnak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.92
Tekirdağ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14.97
Tokat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10.03
Trabzon	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20.32
Tunceli	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6.25
Uşak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.09
Van	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9.79
Yalova	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13.1
Yozgat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.26
Zonguldak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7.77

1.1.3 Temel Hizmetlere Erişim

1.1.3 Access to Basic Services

1.1.3.1 Güvenilir içme suyu,arıtma ve katı atık bertarafına erişimin sağlanması

1.1.3.1 Access to safe drinking water,sanitation and solid waste disposal

Güvenilir şekilde yönetilen içme suyu hizmetlerini kullanan nüfusun oranı

(Kaynak:TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 6.1.1)

Share of population using safely managed drinking water services

(Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 6.1.1)

(%)	98.3	-	98.3	-	97.4	-	98.3	-	98.6	-
İller itibariyle - by cities										
Adana	-	-	-	-	98.0	-	98.0	-	100.0	-
Adıyaman	-	-	-	-	99.5	-	99.7	-	99.1	-
Afyon	-	-	-	-	98.9	-	98.0	-	98.1	-
Ağrı	-	-	-	-	96.8	-	96.2	-	96.8	-
Aksaray	-	-	-	-	98.0	-	98.5	-	98.4	-
Amasya	-	-	-	-	99.4	-	99.5	-	99.6	-
Ankara	-	-	-	-	99.0	-	100.0	-	99.0	-
Antalya	-	-	-	-	98.0	-	100.0	-	100.0	-
Ardahan	-	-	-	-	99.5	-	99.3	-	99.8	-
Artvin	-	-	-	-	97.5	-	98.2	-	98.2	-
Aydın	-	-	-	-	90.0	-	97.0	-	100.0	-
Balıkesir	-	-	-	-	99.0	-	99.0	-	100.0	-
Bartın	-	-	-	-	98.5	-	99.3	-	99.4	-
Batman	-	-	-	-	93.5	-	94.8	-	94.8	-
Bayburt	-	-	-	-	100.0	-	100.0	-	100.0	-
Bilecik	-	-	-	-	98.5	-	98.3	-	98.0	-
Bingöl	-	-	-	-	98.0	-	98.0	-	98.3	-
Bitlis	-	-	-	-	99.0	-	98.7	-	99.8	-
Bolu	-	-	-	-	99.9	-	99.8	-	99.8	-
Burdur	-	-	-	-	99.7	-	99.7	-	99.8	-
Bursa	-	-	-	-	100.0	-	100.0	-	100.0	-
Çanakkale	-	-	-	-	99.4	-	99.2	-	98.9	-
Çankırı	-	-	-	-	99.5	-	99.2	-	99.7	-

Çorum	-	-	-	-	99.5	-	99.7	-	99.7	-
Denizli	-	-	-	-	100.0	-	99.0	-	99.0	-
Diyarbakır	-	-	-	-	96.0	-	97.0	-	95.0	-
Düzce	-	-	-	-	98.6	-	99.0	-	99.3	-
Edirne	-	-	-	-	98.8	-	98.0	-	98.8	-
Elazığ	-	-	-	-	99.7	-	99.4	-	99.6	-
Erzincan	-	-	-	-	97.5	-	99.9	-	100.0	-
Erzurum	-	-	-	-	100.0	-	100.0	-	100.0	-
Eskişehir	-	-	-	-	100.0	-	100.0	-	100.0	-
Gaziantep	-	-	-	-	85.0	-	100.0	-	100.0	-
Giresun	-	-	-	-	96.3	-	94.8	-	95.6	-
Gümüşhane	-	-	-	-	98.5	-	96.6	-	97.2	-
Hakkari	-	-	-	-	93.5	-	93.3	-	93.3	-
Hatay	-	-	-	-	96.0	-	97.0	-	99.0	-
Iğdır	-	-	-	-	89.6	-	94.9	-	94.9	-
Isparta	-	-	-	-	100.0	-	99.9	-	99.8	-
İstanbul	-	-	-	-	100.0	-	100.0	-	100.0	-
İzmir	-	-	-	-	100.0	-	100.0	-	99.0	-
Kahramanmaraş	-	-	-	-	95.0	-	98.0	-	98.0	-
Karabük	-	-	-	-	99.3	-	99.4	-	99.3	-
Karaman	-	-	-	-	99.3	-	100.0	-	99.3	-
Kars	-	-	-	-	98.7	-	98.2	-	98.8	-
Kastamonu	-	-	-	-	97.2	-	96.6	-	98.3	-
Kayseri	-	-	-	-	99.0	-	99.0	-	99.0	-
Kırıkkale	-	-	-	-	99.9	-	99.8	-	99.8	-
Kırklareli	-	-	-	-	99.8	-	99.6	-	98.6	-
Kırşehir	-	-	-	-	98.6	-	99.7	-	99.6	-
Kilis	-	-	-	-	100.0	-	100.0	-	100.0	-
Kocaeli	-	-	-	-	100.0	-	100.0	-	100.0	-
Konya	-	-	-	-	98.0	-	99.0	-	99.0	-
Kütahya	-	-	-	-	100.0	-	99.7	-	99.5	-
Malatya	-	-	-	-	99.0	-	100.0	-	100.0	-
Manisa	-	-	-	-	96.0	-	96.0	-	96.0	-
Mardin	-	-	-	-	76.0	-	76.0	-	86.0	-
Mersin	-	-	-	-	98.0	-	99.0	-	99.0	-
Muğla	-	-	-	-	96.0	-	100.0	-	95.0	-
Muş	-	-	-	-	98.6	-	97.5	-	97.8	-
Nevşehir	-	-	-	-	98.4	-	98.7	-	98.5	-
Niğde	-	-	-	-	98.7	-	98.6	-	98.6	-
Ordu	-	-	-	-	80.0	-	73.0	-	90.0	-
Osmaniye	-	-	-	-	97.8	-	97.1	-	97.1	-
Rize	-	-	-	-	92.2	-	92.5	-	95.6	-
Sakarya	-	-	-	-	100.0	-	100.0	-	100.0	-
Samsun	-	-	-	-	82.0	-	95.0	-	96.0	-
Siirt	-	-	-	-	97.8	-	97.9	-	98.8	-
Sinop	-	-	-	-	98.8	-	99.3	-	99.8	-
Sivas	-	-	-	-	99.9	-	99.8	-	99.8	-
Şanlıurfa	-	-	-	-	94.0	-	95.0	-	95.0	-
Şırnak	-	-	-	-	95.0	-	90.4	-	97.3	-
Tekirdağ	-	-	-	-	99.0	-	100.0	-	100.0	-
Tokat	-	-	-	-	96.9	-	98.3	-	98.2	-
Trabzon	-	-	-	-	85.0	-	85.0	-	88.0	-
Tunceli	-	-	-	-	96.7	-	96.6	-	96.0	-
Uşak	-	-	-	-	96.1	-	97.0	-	96.7	-
Van	-	-	-	-	100.0	-	98.0	-	99.0	-
Yalova	-	-	-	-	99.8	-	99.8	-	100.0	-
Yozgat	-	-	-	-	99.7	-	99.9	-	99.6	-
Zonguldak	-	-	-	-	98.8	-	98.9	-	99.1	-

Yaşadığı konutta ev içinde tuvalet ve borulu su sistemi bulunan nüfusun oranı^(p)											
(Kaynak:TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 6.2.1)											
Share of population that have piped water system and indoor toilet in their dwellings ^(p)											
(Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 6.2.1)											
Borulu su sistemine sahip nüfusun oranı											
Share of population having piped water system											
Ev içinde tuvalete sahip nüfusun oranı											
Share of population having indoor toilet											
Düzenli olarak toplanan ve uygun nihai işlem uygulanan katı atıkların toplam katı atıklarına oranı											
(Kaynak:TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 11.6.1)											
Proportion of solid waste regularly collected and with adequate final discharge out of total solid waste generated											
(Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 11.6.1)											
İller itibariyle - by cities											
Adana	-	-	-	-	87.3	-	99.5	-	99.6	-	-
Adıyaman	-	-	-	-	0.0	-	0.0	-	1.1	-	-
Afyonkarahisar	-	-	-	-	82.6	-	73.2	-	75.8	-	-
Ağrı	-	-	-	-	0.0	-	0.0	-	5.0	-	-
Aksaray	-	-	-	-	73.6	-	90.7	-	91.6	-	-
Amasya	-	-	-	-	74.0	-	97.7	-	98.0	-	-
Ankara	-	-	-	-	87.7	-	89.9	-	96.0	-	-
Antalya	-	-	-	-	81.6	-	88.6	-	89.4	-	-
Ardahan	-	-	-	-	0.0	-	0.0	-	0.0	-	-
Artvin	-	-	-	-	0.0	-	2.3	-	2.5	-	-
Aydın	-	-	-	-	60.7	-	54.4	-	69.7	-	-
Balıkesir	-	-	-	-	20.2	-	31.4	-	68.6	-	-
Bartın	-	-	-	-	0.0	-	3.9	-	7.5	-	-
Batman	-	-	-	-	0.0	-	1.3	-	0.0	-	-
Bayburt	-	-	-	-	74.5	-	82.5	-	91.0	-	-
Bilecik	-	-	-	-	0.0	-	3.9	-	14.6	-	-
Bingöl	-	-	-	-	74.3	-	89.2	-	88.0	-	-
Bitlis	-	-	-	-	51.4	-	58.6	-	60.3	-	-
Bolu	-	-	-	-	55.2	-	62.5	-	64.3	-	-
Burdur	-	-	-	-	0.0	-	10.4	-	9.4	-	-
Bursa	-	-	-	-	95.3	-	98.3	-	98.7	-	-
Çanakkale	-	-	-	-	37.5	-	43.7	-	47.9	-	-
Çankırı	-	-	-	-	54.6	-	0.0	-	53.7	-	-
Çorum	-	-	-	-	0.0	-	4.9	-	77.3	-	-
Denizli	-	-	-	-	56.6	-	62.2	-	63.8	-	-
Diyarbakır	-	-	-	-	0.0	-	2.3	-	2.3	-	-
Düzce	-	-	-	-	0.0	-	0.0	-	0.0	-	-
Edirne	-	-	-	-	0.0	-	21.2	-	77.9	-	-
Elazığ	-	-	-	-	84.9	-	85.7	-	73.8	-	-

Erzincan	-	-	-	-	82.4	-	82.7	-	82.9	-
Erzurum	-	-	-	-	45.7	-	58.8	-	57.7	-
Eskişehir	-	-	-	-	81.2	-	87.8	-	85.7	-
Gaziantep	-	-	-	-	85.8	-	86.6	-	99.7	-
Giresun	-	-	-	-	0.0	-	0.0	-	80.1	-
Gümüşhane	-	-	-	-	12.0	-	42.3	-	65.0	-
Hakkari	-	-	-	-	0.0	-	0.0	-	0.0	-
Hatay	-	-	-	-	58.7	-	98.6	-	99.7	-
Iğdır	-	-	-	-	59.6	-	78.2	-	75.0	-
Isparta	-	-	-	-	74.7	-	76.4	-	75.2	-
İstanbul	-	-	-	-	99.9	-	100.0	-	100.0	-
İzmir	-	-	-	-	78.3	-	93.9	-	93.4	-
Kahramanmaraş	-	-	-	-	47.5	-	73.0	-	73.3	-
Karabük	-	-	-	-	0.0	-	0.6	-	8.1	-
Karaman	-	-	-	-	80.0	-	80.3	-	80.0	-
Kars	-	-	-	-	0.0	-	0.0	-	0.0	-
Kastamonu	-	-	-	-	0.0	-	81.9	-	96.3	-
Kayseri	-	-	-	-	0.0	-	73.2	-	77.5	-
Kırıkkale	-	-	-	-	85.0	-	88.6	-	89.6	-
Kırklareli	-	-	-	-	23.7	-	28.3	-	38.3	-
Kırşehir	-	-	-	-	54.1	-	62.1	-	65.6	-
Kilis	-	-	-	-	95.4	-	98.9	-	98.1	-
Kocaeli	-	-	-	-	100.0	-	100.0	-	100.0	-
Konya	-	-	-	-	5.1	-	11.1	-	17.2	-
Kütahya	-	-	-	-	69.8	-	91.1	-	94.0	-
Malatya	-	-	-	-	0.0	-	3.1	-	78.9	-
Manisa	-	-	-	-	0.0	-	4.4	-	52.8	-
Mardin	-	-	-	-	57.2	-	45.6	-	55.0	-
Mersin	-	-	-	-	63.2	-	65.7	-	86.7	-
Muğla	-	-	-	-	32.1	-	38.1	-	48.7	-
Muş	-	-	-	-	1.8	-	0.0	-	21.0	-
Nevşehir	-	-	-	-	1.2	-	78.1	-	87.8	-
Niğde	-	-	-	-	54.9	-	67.3	-	76.2	-
Ordu	-	-	-	-	0.0	-	8.0	-	9.8	-
Osmaniye	-	-	-	-	0.0	-	47.9	-	98.8	-
Rize	-	-	-	-	63.3	-	74.1	-	75.2	-
Sakarya	-	-	-	-	50.2	-	67.8	-	76.7	-
Samsun	-	-	-	-	55.0	-	78.2	-	83.1	-
Siirt	-	-	-	-	0.0	-	0.3	-	60.8	-
Sinop	-	-	-	-	38.4	-	62.3	-	66.8	-
Sivas	-	-	-	-	20.5	-	64.3	-	68.8	-
Şanlıurfa	-	-	-	-	44.2	-	46.2	-	81.6	-
Şırnak	-	-	-	-	0.0	-	0.0	-	0.0	-
Tekirdağ	-	-	-	-	25.8	-	30.1	-	99.9	-

Tokat	-	-	-	-	70.4	-	70.6	-	77.2	-
Trabzon	-	-	-	-	98.7	-	99.6	-	96.5	-
Tunceli	-	-	-	-	0.0	-	0.0	-	1.2	-
Uşak	-	-	-	-	63.5	-	70.2	-	71.0	-
Van	-	-	-	-	0.0	-	3.9	-	13.7	-
Yalova	-	-	-	-	97.3	-	99.2	-	99.9	-
Yozgat	-	-	-	-	24.7	-	25.7	-	41.2	-
Zonguldak	-	-	-	-	65.6	-	93.7	-	98.0	-

1.1.3.2 Güvenli ve verimli toplu taşıma sistemine erişim sağlanması

1.1.3.2 Access to safe and efficient transport system

a) Toplu taşıma araçlarına kolay erişimi olan nüfusun oranı

(Kaynak: TÜİKSürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 11.2.1)

a) Proportion of population that has convenient access to public transport
(Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 11.2.1)

(%)	-	-	-	-	77.7	79.9	82.6	82.6	82.9	83.6

b) İllere göre toplu taşıma araçlarına kolay erişimi olan nüfusun oranı

(Kaynak: TÜİKSürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 11.2.1)

b) Population that has convenient access to public transport by cities
(Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 11.2.1)

(%)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Ankara	-	-	-	-	-	-	-	-	-	87.9
İstanbul	-	-	-	-	-	-	-	-	-	98.1
İzmir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	84.0

1.1.3.3 Modern yenilenebilir enerjiye erişimin sağlanması

1.1.3.3 Access to modern renewable energy

a) Toplam nihai enerji tüketimindeki yenilenebilir enerji payı

(Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 7.2.1)

a) Renewable energy share in the total final energy consumption
(Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 7.2.1)

(%)	9.9	8.2	8.0	7.9	6.7	7.1	6.6	6.9	7.5	7.6

b) Yenilenebilir enerji ve atıklardan elektrik enerjisi üretiminin oranı^(p)

(Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 7.2.1)

b) Electricity generation ratio from renewable energy and wastes^(p)
(Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 7.2.1)

(%)	26.4	25.4	27.3	28.9	21.0	32.2	33.2	29.6	32.4	43.9

YKG İzleme Çerçevesi ve İlgili Göstergeler NUA Monitoring Framework and Related Indicators	Birim Unit	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1.2 Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Kentsel Refah ve Herkes için Fırsatlar 1.2 Sustainable and Inclusive Urban Prosperity and Opportunities for All											
1.2.1 Kapsayıcı Kent Ekonomisi 1.2.1 Inclusive Urban Economy											
1.2.1.1 Genç istihdamı dâhil herkes için verimli istihdam sağlanması 1.2.1.1 Achieve productive employment for all including youth employment											
Ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin oranı (15-24 yaş)⁽⁸⁾ (Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 8.6.1) Proportion of youth (aged 15-24 years) not in employment, education or training ⁽⁸⁾ (Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 8.6.1)											
	(%)										
Toplam - Total		32.3	29.5	28.7	25.5	24.9	24.0	24.0	24.2	24.5	26
Erkek - Male		19.6	17.1	17.5	15.1	14.7	14.3	14.6	14.6	15.6	18.3
Kadın - Female		44.4	41.5	39.7	35.8	35.0	33.8	33.5	34.0	33.6	34
Yaş grubu - Age group	(%)										
15-19											
Toplam - Total		24	22.3	21.8	18.1	17.3	16.5	16.5	16.8	17.4	18.1
Erkek - Male		16.1	14.8	15	12.1	11.8	11.3	11.6	12	13	14.5
Kadın - Female		32.5	30.2	28.8	24.4	23.2	21.9	21.6	21.9	22.2	21.9
20-24											
Toplam - Total		42.1	37.8	36.7	34.2	33.5	32.7	32.5	32.5	32.2	34.7
Erkek - Male		24.3	20	20.7	18.7	18.3	17.9	18.1	17.7	18.7	22.7
Kadın - Female		56.8	53.4	51.3	48.4	47.7	46.8	46.4	47	45.5	46.5
Çalışan kişi başına düşen reel gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) yıllık büyüme hızı (Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 8.2.1) Annual growth rate of real gross domestic product (GDP) per employed person (Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 8.2.1)											
	(%)	2,3 ^(r)	4,5 ^(r)	1,9 ^(r)	5,6 ^(r)	-0,4 ^(r)	3,3 ^(r)	1,1 ^(r)	3,7 ^(r)	1,0 ^(r)	3.3
1.2.1.2 Kayıt dışı ekonominin güçlendirilmesi 1.2.1.2 Strengthen the informal economy											
Sektör ve cinsiyete göre sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan çalışanların toplam istihdamdaki oranı^{(p)(8)} (Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 8.3.1) Proportion of employment without having a social security registration in total employment, by sector and sex ^{(p)(8)} (Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 8.3.1)											
	(%)										
Toplam - Total		43.3	42.1	39	36.7	35	33.6	33.5	34	33.4	34.5
Erkek - Male		37.2	35.6	32.7	30.2	29.3	28.2	28.8	29.2	29.4	30.9
Kadın - Female		58.5	57.8	54.2	52.0	48.4	46.1	44.3	44.6	42.1	42.2
Tarım Sektörü - Agricultural Sector											
Toplam - Total		85.5	83.8	83.6	83.3	82.3	81.2	82.1	83.3	82.7	86.6
Erkek - Male		75.7	72.5	72.6	71.8	71.8	70.2	72.2	74.4	76.2	79.5
Kadın - Female		96.1	96.2	96	96.3	94.4	94	94.2	94.2	90.9	95.7
Tarım Dışı Sektör - Non-Agricultural Sector											
Toplam - Total		29.1	27.8	24.5	22.4	22.3	21.2	21.7	22.1	22.3	23

Erkek - Male
Kadın - Female

28.6 27.2 23.7 21.2 21.1 20.2 20.8 21 21.2 22.4
30.8 29.8 27.1 26 25.9 24.1 24.2 25 24.9 24.2

1.2.2 Herkes için Sürdürülebilir Refah
1.2.2 Sustainable Prosperity for All

1.2.2.1 Kentsel ekonominin çeşitlendirilmesi ile kültürel ve yaratıcı endüstrilerin teşvik edilmesi
1.2.2.1 Diversify of the urban economy and promote cultural and creative industries

İmalat sanayi istihdamının toplam istihdam içindeki oranı⁽⁸⁾
(Kaynak: Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 9.2.2)
Manufacturing employment as a proportion of total employment⁽⁸⁾
(Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 9.2.2)

(%)

Toplam - Total 18.7 18.1 17.8 18.1 19.0 18.6 18.1 17.6 18.2 18.4
Erkek - Male 20.2 19.7 19.5 19.8 20.4 20.2 19.6 19.2 19.8 20.1
Kadın - Female 14.8 14.2 13.8 14.2 15.7 14.9 14.5 14.2 14.7 14.7

Yaş grubu - Age group

15-19 23.7 22.8 23.3 22.3 24.3 22.0 21.0 19.7 20.5 21.2
20-24 22.9 23.2 22.7 22.5 22.0 21.1 21.2 19.9 21.2 21.6
25-34 23.5 22.7 21.9 21.9 22.7 21.4 20.4 20.1 20.8 20.4
35-54 16.5 16.2 16.2 17.0 18.1 18.6 18.3 18.1 18.6 19.0
55+ 5.7 5.1 5.3 5.9 7.1 7.4 7.2 7.2 7.7 8.1

YKG İzleme Çerçevesi ve İlgili Göstergeler NUA Monitoring Framework and Related Indicators	Birim Unit	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1.3 Çevresel Olarak Sürdürülebilir ve Dayanıklı Kentsel Gelişim 1.3 Environmentally Sustainable and Resilient Urban Development											
1.3.1 Şehirlerin ve İnsan Yerleşimlerinin Dayanıklılığı, Azaltılması ve Adaptasyonu 1.3.1 Resilience, Mitigation and Adaption of Cities and Human Settlements											
1.3.1.2 İklim değişikliğini azaltma ve uyum eylemlerinin uygulanması 1.3.1.2 Implement climate change mitigation and adaptation actions											
Şehirlerdeki ince partikül maddelerin (PM10) yıllık ortalama seviyeleri (Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 11.6.2) Annual mean levels of fine particulate matter (PM10) in provinces (Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 11.6.2)											
	(µg/m ³)										
Adana		64	48	46	56	45	58	40	56	62	42
Adıyaman		95	82	72	69	71	53	51	51	46	54
Afyon		102	115	98	94	81	89	82	81	74	24
Ağrı		66	51	49	51	47	55	43	58	59	82
Aksaray		81	70	68	64	61	63	60	68	35	37
Amasya		63	43	39	35	29	56	54	56	49	54
Ankara		64	63	77	74	63	58	62	69	59	45
Antalya		70	63	51	44	53	48	53	51	47	39
Ardahan		74	67	61	69	33	34	23	25	18	40
Artvin		32	34	28	30	21	34	19	24	25	21
Aydın		66	96	71	71	65	66	63	45	68	37
Balıkesir		76	78	46	52	50	47	43	55	41	39
Bartın		65	71	60	66	56	48	57	51	46	49
Batman		143	116	109	97	90	92	68	62	45	44
Bayburt		67	47	65	53	53	46	47	39	45	33
Bilecik		48	58	51	56	54	50	49	52	54	48
Bingöl		45	31	34	45	30	26	23	43	43	39
Bitlis		98	82	84	72	53	25	29	27	29	21
Bolu		97	61	80	87	78	102	34	31	38	59
Burdur		82	86	78	66	46	64	57	69	66	43
Bursa		62	65	37	76	85	81	75	79	75	60
Çanakkale		30	22	19	45	48	49	44	46	34	34
Çankırı		57	46	83	68	34	19	47	54	38	35
Çorum		112	75	73	64	45	53	66	68	62	65
Denizli		99	91	74	70	72	68	77	70	61	55
Diyarbakır		99	77	69	67	62	65	53	49	40	39
Düzce		82	93	85	75	107	95	92	78	45	58
Edirne		64	79	74	71	70	66	58	59	50	49
Elazığ		87	46	44	37	32	37	42	60	60	59
Erzincan		60	40	50	56	53	70	84	78	67	55
Erzurum		63	60	57	33	30	39	51	44	41	47
Eskişehir		36	31	32	35	31	24	26	27	33	49
Gaziantep		71	101	108	77	58	60	71	54	42	48
Giresun		29	21	12	21	49	47	42	41	39	43
Gümüşhane		60	59	69	69	63	55	50	48	41	44
Hakkari		70	88	109	95	85	94	78	74	21	15
Hatay		67	62	46	66	62	65	57	57	25	13
İğdır		134	96	88	98	106	122	106	131	86	87
Isparta		73	94	86	72	75	61	56	59	65	47

İstanbul	51	49	53	57	55	52	48	47	48	41
İzmir	51	56	34	45	41	41	41	42	53	35
Kahramanmaraş	92	75	74	73	69	77	63	88	94	76
Karabük	94	51	50	49	47	75	35	40	38	40
Karaman	80	89	93	88	80	85	77	76	34	34
Kars	55	54	52	57	47	47	61	61	49	55
Kastamonu	42	34	31	34	34	28	49	50	51	56
Kayseri	70	67	77	70	75	80	79	68	63	58
Kırıkkale	77	61	67	52	27	26	27	27	30	50
Kırklareli	43	57	46	40	37	38	43	42	38	35
Kırşehir	71	48	49	53	35	33	25	23	25	31
Kilis	89	70	58	35	29	40	42	42	44	52
Kocaeli	74	64	63	56	55	49	48	50	40	36
Konya	68	62	65	57	55	56	49	67	51	46
Kütahya	76	79	77	67	66	67	89	66	80	55
Malatya	82	72	68	60	43	44	37	54	60	62
Manisa	78	55	49	80	86	87	89	78	79	63
Mardin	91	76	51	62	58	80	63	64	56	41
Mersin	80	51	53	55	52	65	53	72	84	83
Muğla	62	70	71	78	81	82	75	71	51	55
Muş	118	34	83	105	99	132	127	82	57	135
Nevşehir	65	56	53	54	47	45	46	48	37	25
Niğde	62	77	79	74	68	75	73	81	77	50
Ordu	60	61	53	53	48	51	53	52	50	53
Osmaniye	126	109	82	81	68	68	67	71	69	58
Rize	50	28	27	41	30	29	25	29	26	27
Sakarya	74	94	82	74	73	67	63	67	64	47
Samsun	48	42	48	51	56	53	58	65	49	47
Siirt	124	102	100	93	113	103	91	65	52	43
Sinop	38	42	37	27	36	65	69	59	39	38
Sivas	64	48	49	45	37	39	59	65	58	51
Şanlıurfa	84	78	72	71	49	45	34	72	60	44
Şırnak	99	50	41	36	31	78	72	45	94	81
Tekirdağ	79	72	69	63	56	65	71	60	40	36
Tokat	48	31	29	44	49	58	58	69	52	52
Trabzon	84	63	58	65	58	59	53	43	32	39
Tunceli	56	41	44	30	18	22	19	26	21	41
Uşak	71	72	69	60	55	63	70	65	58	-
Van	121	74	65	64	49	39	37	41	43	41
Yalova	53	42	23	31	33	35	46	48	32	34
Yozgat	64	58	50	46	42	42	49	26	37	31
Zonguldak	67	88	62	61	65	60	56	29	46	57

Şehirlerdeki ince partikül maddelerin (PM2.5) yıllık ortalama seviyeleri

Annual mean levels of fine particulate matter (PM2.5) in provinces

Adana	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Adıyaman	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Afyon	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ağrı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Aksaray	-	-	-	-	-	-	-	-	-	22
Amasya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	34
Ankara	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26
Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	33
Ardahan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Artvin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	
Aydın	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Balıkesir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18
Bartın	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	27
Batman	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bayburt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bilecik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18
Bingöl	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bitlis	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bolu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26
Burdur	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25
Bursa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	29
Çanakkale	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17
Çankırı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çorum	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25
Denizli	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Diyarbakır	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Düzce	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45
Edirne	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	22
Elazığ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Erzincan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Erzurum	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	54
Eskişehir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	29
Gaziantep	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Giresun	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	22
Gümüşhane	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hakkari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hatay	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Iğdır	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	29
Isparta	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	29
İstanbul	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20
İzmir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10
Kahramanmaraş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Karabük	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20
Karaman	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20
Kars	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kastamonu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	29
Kayseri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28
Kırıkkale	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17
Kırklareli	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13
Kırşehir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kilis	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kocaeli	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19
Konya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	35
Kütahya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20
Malatya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Manisa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mardin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mersin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Muğla	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Muş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nevşehir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19
Niğde	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21
Ordu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14

Osmaniye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rize	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15
Sakarya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	27
Samsun	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13
Siirt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sinop	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sivas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24
Şanlıurfa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Şırnak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tekirdağ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20
Tokat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	27
Trabzon	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	22
Tunceli	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Uşak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Van	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yalova	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18
Yozgat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13
Zonguldak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24

1.3.2 Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi ve Kullanımı

1.3.2 Sustainable Management and Use of Natural Resources

1.3.2.1 Kentsel alanlarda doğal kaynakların sürdürülebilir yönetiminin güçlendirilmesi

1.3.2.1 Strengthen the sustainable management of natural resources in urban areas

Yurt içi madde tüketimi, kişi başına yurt içi madde tüketimi ve gayrisafi yurt içi hasıla

(GSYH) başına yurt içi madde tüketimi

(Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 8.4.2)

Domestic material consumption, domestic material consumption per capita and domestic

material consumption per gross domestic product (GDP)

(Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 8.4.2)

Yurt içi madde tüketimi Domestic material consumption	(Milyon ton) (Million tonne)	943.7	998.1	891.7	907.2	932.0	1 005.0	1 022.6	1 081.3	1 074.4	-
Kişi başına yurt içi madde tüketimi Domestic material consumption per capita	(Ton/Kişi) (Tonne/Per capita)	12,9 ^(r)	13,4 ^(r)	11,9 ^(r)	11,9 ^(r)	12,1 ^(r)	12,8 ^(r)	12,9 ^(r)	13.5	13.2	-
GSYH başına yurt içi madde tüketimi Domestic material consumption per GDP	(Kg/ABD \$) (Kg/US \$)	1,2 ^(r)	1,2 ^(r)	1,0 ^(r)	0,9 ^(r)	1,0 ^(r)	1,2 ^(r)	1,2 ^(r)	1.3	1.3	-

1.3.2.2 Kaynakların korunması ve atıkların azaltılması, yeniden kullanımı ve geri dönüşümün teşviki

1.3.2.2 Drive resource conservation and waste reduction, reuse, and recycling

Güvenilir şekilde arıtılmış atıksu oranı

(Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 6.3.1)

Proportion of wastewater safely treated

(Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 6.3.1)

a) Arıtılmış evsel atıksu oranı a) Proportion of domestic wastewater safely treated	(%)	72.8	-	76	-	76.9	-	80.6	-	80.9	-
b) Arıtılmış endüstriyel atıksu oranı b) Proportion of industrial wastewater safely treated		72.7	-	76.6	-	79.0	-	83.5	-	86.6	-
		73.0	-	71.3	-	61.5	-	60.8	-	49.8	-

Yurt içi madde tüketimi, kişi başına yurt içi madde tüketimi ve gayrisafi yurt içi (GSYH) başına yurt içi madde tüketimi

(Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 8.4.2)

Domestic material consumption, domestic material consumption per capita and domestic material consumption per gross domestic product (GDP)

(Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 8.4.2)

	(Milyon ton) (Million tonne)	943.7	998.1	891.7	907.2	932.0	1 005.0	1 022.6	1 081.3	1 074.4	-
Yurt içi madde tüketimi Domestic material consumption											
	(Ton/Kişi) (Tonne/Per capita)	12,9 ^(r)	13,4 ^(r)	11,9 ^(r)	11,9 ^(r)	12,1 ^(r)	12,8 ^(r)	12,9 ^(r)	13.5	13.2	-
Kişi başına yurt içi madde tüketimi Domestic material consumption per capita											
	(Kg/ABD \$) (Kg/US \$)	1,2 ^(r)	1,2 ^(r)	1,0 ^(r)	0,9 ^(r)	1,0 ^(r)	1,2 ^(r)	1,2 ^(r)	1.3	1.3	-
GSYH başına yurt içi madde tüketimi Domestic material consumption per GDP											

Düzenli olarak toplanan ve uygun nihai işlem uygulanan katı atıkların toplam katı atıklara oranı

(Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 11.6.1)

Proportion of solid waste regularly collected and with adequate final discharge out of total solid waste generated

(Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 11.6.1)

%	54.7	-	59.9	-	61.8	-	70.1	-	78.6	-

İller itibarıyla - by cities

Adana	-	-	-	-	87.3	-	99.5	-	99.6	-
Adıyaman	-	-	-	-	0.0	-	0	-	1.1	-
Afyonkarahisar	-	-	-	-	82.6	-	73.2	-	75.8	-
Ağrı	-	-	-	-	0.0	-	0	-	5	-
Aksaray	-	-	-	-	73.6	-	90.7	-	91.6	-
Amasya	-	-	-	-	74.0	-	97.7	-	98	-
Ankara	-	-	-	-	87.7	-	89.9	-	96	-
Antalya	-	-	-	-	81.6	-	88.6	-	89.4	-
Ardahan	-	-	-	-	0.0	-	0	-	0	-
Artvin	-	-	-	-	0.0	-	2.3	-	2.5	-
Aydın	-	-	-	-	60.7	-	54.4	-	69.7	-
Balıkesir	-	-	-	-	20.2	-	31.4	-	68.6	-
Bartın	-	-	-	-	0.0	-	3.9	-	7.5	-
Batman	-	-	-	-	0.0	-	1.3	-	0	-
Bayburt	-	-	-	-	74.5	-	82.5	-	91	-
Bilecik	-	-	-	-	0.0	-	3.9	-	14.6	-
Bingöl	-	-	-	-	74.3	-	89.2	-	88	-
Bitlis	-	-	-	-	51.4	-	58.6	-	60.3	-
Bolu	-	-	-	-	55.2	-	62.5	-	64.3	-
Burdur	-	-	-	-	0.0	-	10.4	-	9.4	-
Bursa	-	-	-	-	95.3	-	98.3	-	98.7	-
Çanakkale	-	-	-	-	37.5	-	43.7	-	47.9	-
Çankırı	-	-	-	-	54.6	-	0	-	53.7	-
Çorum	-	-	-	-	0.0	-	4.9	-	77.3	-

Denizli	-	-	-	-	56.6	-	62.2	-	63.8	-
Diyarbakır	-	-	-	-	0.0	-	2.3	-	2.3	-
Düzce	-	-	-	-	0.0	-	0	-	0	-
Edirne	-	-	-	-	0.0	-	21.2	-	77.9	-
Elazığ	-	-	-	-	84.9	-	85.7	-	73.8	-
Erzincan	-	-	-	-	82.4	-	82.7	-	82.9	-
Erzurum	-	-	-	-	45.7	-	58.8	-	57.7	-
Eskişehir	-	-	-	-	81.2	-	87.8	-	85.7	-
Gaziantep	-	-	-	-	85.8	-	86.6	-	99.7	-
Giresun	-	-	-	-	0.0	-	0	-	80.1	-
Gümüşhane	-	-	-	-	12.0	-	42.3	-	65	-
Hakkari	-	-	-	-	0.0	-	0	-	0	-
Hatay	-	-	-	-	58.7	-	98.6	-	99.7	-
Iğdır	-	-	-	-	59.6	-	78.2	-	75	-
Isparta	-	-	-	-	74.7	-	76.4	-	75.2	-
İstanbul	-	-	-	-	99.9	-	100	-	100	-
İzmir	-	-	-	-	78.3	-	93.9	-	93.4	-
Kahramanmaraş	-	-	-	-	47.5	-	73	-	73.3	-
Karabük	-	-	-	-	0.0	-	0.6	-	8.1	-
Karaman	-	-	-	-	80.0	-	80.3	-	80	-
Kars	-	-	-	-	0.0	-	0	-	0	-
Kastamonu	-	-	-	-	0.0	-	81.9	-	96.3	-
Kayseri	-	-	-	-	0.0	-	73.2	-	77.5	-
Kırıkkale	-	-	-	-	85.0	-	88.6	-	89.6	-
Kırklareli	-	-	-	-	23.7	-	28.3	-	38.3	-
Kırşehir	-	-	-	-	54.1	-	62.1	-	65.6	-
Kilis	-	-	-	-	95.4	-	98.9	-	98.1	-
Kocaeli	-	-	-	-	100.0	-	100	-	100	-
Konya	-	-	-	-	5.1	-	11.1	-	17.2	-
Kütahya	-	-	-	-	69.8	-	91.1	-	94	-
Malatya	-	-	-	-	0.0	-	3.1	-	78.9	-
Manisa	-	-	-	-	0.0	-	4.4	-	52.8	-
Mardin	-	-	-	-	57.2	-	45.6	-	55	-
Mersin	-	-	-	-	63.2	-	65.7	-	86.7	-
Muğla	-	-	-	-	32.1	-	38.1	-	48.7	-
Muş	-	-	-	-	1.8	-	0	-	21	-
Nevşehir	-	-	-	-	1.2	-	78.1	-	87.8	-
Niğde	-	-	-	-	54.9	-	67.3	-	76.2	-
Ordu	-	-	-	-	0.0	-	8	-	9.8	-
Osmaniye	-	-	-	-	0.0	-	47.9	-	98.8	-
Rize	-	-	-	-	63.3	-	74.1	-	75.2	-
Sakarya	-	-	-	-	50.2	-	67.8	-	76.7	-
Samsun	-	-	-	-	55.0	-	78.2	-	83.1	-
Siirt	-	-	-	-	0.0	-	0.3	-	60.8	-

Sinop	-	-	-	-	38.4	-	62.3	-	66.8	-
Sivas	-	-	-	-	20.5	-	64.3	-	68.8	-
Şanlıurfa	-	-	-	-	44.2	-	46.2	-	81.6	-
Şırnak	-	-	-	-	0.0	-	0	-	0	-
Tekirdağ	-	-	-	-	25.8	-	30.1	-	99.9	-
Tokat	-	-	-	-	70.4	-	70.6	-	77.2	-
Trabzon	-	-	-	-	98.7	-	99.6	-	96.5	-
Tunceli	-	-	-	-	0.0	-	0	-	1.2	-
Uşak	-	-	-	-	63.5	-	70.2	-	71	-
Van	-	-	-	-	0.0	-	3.9	-	13.7	-
Yalova	-	-	-	-	97.3	-	99.2	-	99.9	-
Yozgat	-	-	-	-	24.7	-	25.7	-	41.2	-
Zonguldak	-	-	-	-	65.6	-	93.7	-	98	-

Kişi başına üretilen tehlikeli atık miktarı (mineral atıklar hariç)

(Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 12.4.2)

Hazardous waste generated per capita (excluding major mineral wastes)
(Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 12.4.2)

(Kg/Kişi)
(Kg/Per
capita)

12,5 ^(r)	-	10,6 ^(r)	-	12,5 ^(r)	-	15,2 ^(r)	-	36,7 ^(r)	-

Atıksu arıtma tesisleri ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam nüfusa oranı

(Kaynak: TÜİK Beldiye Atıksu İstatistikleri)

Ratio of the municipal population served by the wastewater treatment plant to the total
population
(Source: TURKSTAT Municipal Wastewater Indicators)

(%)

-	58.0	-	64.0	-	70.2	-	74.5	-

YKG İzleme Çerçevesi ve İlgili Göstergeler NUA Monitoring Framework and Related Indicators	Birim Unit	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
2.1 Kentsel Yönetişim Yapısının Oluşturulması: Destekleyici Bir Çerçeve Oluşturulması 2.1 Building the Urban Governance Structure: Establishing a Supportive Framework											
2.1.6 Kadınların her alanda ve her düzeyde karar alma mekanizmalarına tam katılımının sağlanması 2.1.6 Achieve women's full participation in all fields and all levels of decision-making											
a) Seçilme yeterliliğine sahip olan gençlerin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki (TBMM) temsiliyet durumu⁽¹³⁾ (Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 16.7.1)											
a) Representation status of young eligible to be elected in the Grand National Assembly of Turkey ⁽¹³⁾ (Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 16.7.1)	Sayı (Number)	-	0.88	-	-	-	0.98	-	-	0.69	-
Genç milletvekillerinin meclisteki oranı (45 yaş ve altı milletvekili oranı) (Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 16.7.1)											
Proportion of young deputies (45 years old and lower) in the Grand National Assembly of Turkey (Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 16.7.1)	(%)	-	28.4	-	-	-	31.6	-	-	29.8	-
b) Seçilme yeterliliğine sahip olan kadınların Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki (TBMM) temsiliyet durumu⁽¹³⁾ (Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 16.7.1)											
b) Representation status of women eligible to be elected in the Grand National Assembly of Turkey ⁽¹³⁾ (Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 16.7.1)	Sayı (Number)	-	0.28	-	-	-	0.29	-	-	0.34	-
Kadın milletvekillerinin meclisteki oranı (Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 16.7.1)											
Proportion of women deputies in the Grand National Assembly of Turkey (Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 16.7.1)	(%)	-	14.4	-	-	-	14.7	-	-	17.3	-
Türkiye Büyük Millet Meclisi ve yerel yönetimlerdeki kadınların sandalye oranı (Kaynak: Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 5.5.1)											
Proportion of seats held by women in The Grand National Assembly of Turkey and local governments (Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 5.5.1)											
Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki kadınların sandalye oranı⁽⁶⁾ Proportion of seats held by women in The Grand National Assembly ⁽⁶⁾		-	14.4	-	-	-	14.7	-	-	17.3	-
Yerel yönetimlerdeki kadınların sandalye oranı⁽⁷⁾ Proportion of seats held by women in local governments ⁽⁷⁾		-	-	-	-	9.9	-	-	-	-	10.1
Yöneticilik pozisyonlarındaki kadınların oranı⁽⁸⁾⁽⁹⁾ (Kaynak: Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 5.5.2)											
Proportion of women in managerial positions ⁽⁸⁾⁽⁹⁾ (Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 5.5.2)	(%)	-	-	14.4	16.6	15.5	14.4	16.7	17.3	16.3	17.5
Ekonomik Faaliyet- Economic activity											
Sanayi- Industry		-	-	10.2	9.6	11.4	10.3	9.8	10.8	9.3	10.8
Hizmetler- Services		-	-	17.9	21.5	19.2	18.4	22.6	22.7	22.0	22.7

YKG İzleme Çerçevesi ve İlgili Göstergeler NUA Monitoring Framework and Related Indicators		Birim Unit	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
2.2 Kentsel Mekânsal Gelişimin Planlanması ve Yönetilmesi 2.2 Planning and Managing Urban Spatial Development												
2.2.3 Kültürün imar planlamanın öncelikli bir bileşeni olarak dâhil edilmesi 2.2.3 Include culture as a priority component of urban planning												
Kişi başı kültürel ve doğal miras (kamu) harcaması (satın alma gücü paritesi cinsinden)- (Kaynak: Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 11.4.1)			-	-	-	-	33.4	46.2	46.3	43.2	41.3	31.1
Total per capita public expenditure for cultural and natural heritage (in terms of PPP) (Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 11.4.1)												
a)	Kültürel alanlara göre genel devlet kültür harcaması- General government cultural expenditure by cultural domains	(Milyon TL) (Million TL)	-	-	-	-	2 849	4 197	4 556	4 764	5 406	4 732
	Kültürel miras - Cultural heritage		-	-	-	-	1 531(r)	2 730(r)	2 756(r)	2 302(r)	2 828(r)	2 957
	Doğal miras - Natural heritage		-	-	-	-	1 318	1 467	1 801	2 462	2 578	1 775
b)	Kültürel alanlara göre merkezi devlet kültür harcaması- Central government cultural expenditure by cultural domains	(Milyon TL) (Million TL)	-	-	-	-	1 595	2 813	2 814	2 327	2 859	2 978
	Kültürel miras - Cultural heritage		-	-	-	-	1 366	2 612	2 610	2 083	2 537	2 738
	Doğal miras - Natural heritage		-	-	-	-	229	201	204	244	321	240
c)	Kültürel alanlara göre mahalli idareler kültür harcaması- Local government cultural expenditure by cultural domains	(Milyon TL) (Million TL)	-	-	-	-	1 254	1 384	1 742	2 437	2 547	1 754
	Kültürel miras - Cultural heritage		-	-	-	-	165	118	145	219	291	219
	Doğal miras - Natural heritage		-	-	-	-	1 089	1 266	1 597	2 219	2 256	1 535
2.2.7 Motorsuz seçenekler dâhil olmak üzere sürdürülebilir çok modlu toplu taşıma sistemlerinin uygulanması 2.2.7 Implement sustainable multimodal public transport systems including non-motorized options												
a)	Toplu taşıma araçlarına kolay erişimi olan nüfusun oranı (Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 11.2.1)	(%)	-	-	-	-	77.7	79.9	82.6	82.6	82.9	83.6
	a) Proportion of population that has convenient access to public transport (Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 11.2.1)											
b)	İllere göre toplu taşıma araçlarına kolay erişimi olan nüfusun oranı (Kaynak: TÜİK Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 11.2.1)	(%)										
	b) Population that has convenient access to public transport by cities (Source: TURKSTAT Sustainable Development Indicators, 11.2.1)											
	Ankara		-	-	-	-	-	-	-	-	-	87.9
	İstanbul		-	-	-	-	-	-	-	-	-	98.1
	İzmir		-	-	-	-	-	-	-	-	-	84.0

* Tabloda sadece TÜİK tarafından üretilen Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri ve Resmi İstatistik Programında yer alan göstergeler derlenmiş olup YKG İzleme Çerçevesi ve İlgili Göstergeler'de yer alan diğer göstergelere ilişkin bilgiler ve değerlendirmeler Raporun yazılı metinleri içerisinde verilmektedir.

* Only the indicators in the Official Statistics Program and Sustainable Development Indicators produced by TURKSTAT and are compiled in the table, and information and evaluations regarding other indicators in the NUA Monitoring Framework and Related Indicators are given in the narratives of the Report.

Tablodaki rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.
Figures in the table may not add up to totals due to rounding.

(r) İlgili veri revize edilmiştir.

(r) Figures are revised for the related year.

- **Bilgi yoktur.**
- Denotes magnitude null.

(p) Küresel gösterge mevcut olmadığından yerine ikame kullanılmıştır.
(p) Since the global indicator is not available, proxy is used instead.

(6) 2015 yılı değeri 1 Kasım 2015 seçim sonuçlarına göre verilmiştir.
(6) The year 2015 is given according to the election results of 1 November 2015.

(7) Yerel yönetimlerdeki kadınların sandalye oranı, İl Genel Meclis Üyeliği, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Belediye Başkanlığı ve Belediye Meclis Üyeliği seçimlerinin toplamından oran olarak hesaplanmıştır.
(7) The ratio of the seats of the women in the local administrations was calculated as a proportion from the sum of "Provincial General Assembly Members, Metropolitan Municipality, Municipality and Municipal Assembly Members".

(8) 2014 yılından itibaren yapılan yeni düzenlemeler nedeniyle seri önceki yıllarla karşılaştırılabilir değildir.
(8) Series are not comparable with the previous years due to the new arrangements made since 2014.

(9) Yönetici pozisyonundaki kadınların oranının genel değeri tüm sektörleri içermektedir.
(9) The general value of proportion of women in managerial positions includes all sectors.

(13) Milletvekili seçilme yaşı 2016 yılına kadar 25 yaş ve 2017 yılından itibaren 18 yaş olduğundan, seçilme yeterlilikleri bu yaşlar dikkate alınarak hesaplanmıştır.
(13) Since the age to be elected as a deputy is 25 years old until 2016 and 18 years old since 2017, the eligibility to be elected is calculated based on these ages.

T.C.

ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI

MEKÂNSAL PLANLAMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Mustafa Kemal Mahallesi Eskişehir Devlet Yolu (Dumlupınar Bulvarı) 9. km. No: 278 Çankaya / Ankara Telefon: +90 312 410 14 87-88

habitat@csb.gov.tr

<https://habitat.csb.gov.tr/>

ISBN YAYIN NO:

Ankara, Mart 2021